

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

DISERTAČNÍ PRÁCE

Studijní program: Filologie

Studijní obor: Český jazyk

Mgr. Michaela Lišková

Neologismus v lingvistickém, mediálním
a běžném obrazu světa

Neologism in the linguistic, media
and common picture of the world

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.

Rok odevzdání: 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 26. 8. 2018

Michaela Lišková

Poděkování

Ráda bych poděkovala své školitelce, doc. PhDr. Ireně Vaňkové, CSc., Ph.D., za odborné vedení disertační práce, za vstřícnost a za jemný, ale setrvalý tlak na psaní textu.

Dále děkuji Mgr. Janě Nové, Ph.D., Mgr. Sylvě Nzimba, PhDr. Zoře Obstové, Ph.D., Mgr. Heleně Pernicové, Mgr. Barboře Procházkové, Mgr. Jakubu Slámovi, Mgr. Martinu Šemelíkovi, Ph.D., a Mgr. Veronice Vodrážkové za cenné připomínky k různým částem této práce.

Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., vděčím za přístup do mediální databáze Newton Media, a. s., a jeho řediteli a vedoucímu oddělení současné lexikologie a lexikografie, PhDr. Martinu Proškovi, Ph.D., za laskavé poskytnutí prostoru pro psaní disertační práce.

Respondentům děkuji za vyplnění dotazníků.

Za databázový software umožňující zpracování neologických hesel patří dík Ing. Tomáši Liškovi, Ph.D.

Tomu děkuji i jako manželovi za velkou podporu, stejně jako dalším členům rodiny, zejména dcerám Emičce a Dorotce.

Abstrakt

Cílem interdisciplinární disertační práce je odpovědět na badatelskou otázku *Co je neologismus?* Výzkum byl inspirován metodologií vycházející z trojího typu dat, která J. Bartmiński specifikuje pro studium stereotypů jako součástí jazykového obrazu světa; jde o data systémová, textová a empirická. Neologismus je traktován v konfrontaci lingvistického, mediálního a běžného obrazu světa s využitím explikativní charakteristiky zahrnující i konotace pojmu. Po zasazení neologismu do systému temporalismů je výklad strukturován podle (nehomogenních) kritérií, na jejichž základě bývají neologismy v odborné literatuře vyčleňovány, tj. podle kritéria existenčního, časového, lexikografického, psychologického, strukturního, kritéria variety a kritéria nestability a stability. Mediální obraz neologismu byl zkoumán s využitím kvalitativně-kvantitativní metody obsahové analýzy v 93 mediálních komunikátech z let 2006, 2007 a 2016, 2017. Empirická data byla získána dotazníkovým šetřením z let 2017 a 2018; zúčastnilo se jej 100 respondentů ve věku od 11 do 81 let. Souhrnně lze konstatovat, že pojem neologismus je chápán značně různorodě. Svěbytným doplňkem disertační práce je neologická sbírka, jež byla sestavena s využitím mírně modifikovaných koncepčních zásad Akademického slovníku současné češtiny a která obsahuje přes 700 hesel. Jde o relativně nové lexikální jednotky, které dosud české všeobecné výkladové slovníky nepodávají, např. *kurzarbeit*, *lumbersexuál*, *nositelná elektronika*, *chyba v matrixu*. Nová slova se rekrutují zejména z následujících tematických okruhů: počítače a sociální sítě, politika, ekonomika, marketing a reklama, gastronomie, popkultura, životní styl nebo emocionalita.

Klíčová slova: čeština, dotazníkové šetření, jazykový obraz světa, média, neografie, neologie, neologismus, okazionalismus, popularizace, slovní zásoba, slovník

Abstract

The aim of the interdisciplinary doctoral dissertation is to answer the research question *What is a neologism?* The research was inspired by the methodology relying on three types of data that J. Bartmiński specifies for studying stereotypes as part of the language picture of the world, i. e. systemic, textual and empirical data. Neologisms are expounded by confronting the linguistic, media and everyday picture of the world with the use an explicative characteristic including connotations of the concept. After introducing the neologism within the context of words marked stylistically with respect to time, the exposition is structured according to (non-homogeneous) criteria, on the basis of which neologisms in the reviewed literature are defined: the criterion of existence, the criterion of time, the lexicographic criterion, the psychological criterion, the structural criterion, the criterion of variety and the criterion of instability and stability. The media image of neologism was examined using the qualitative-quantitative method of content analysis in 93 media texts from 2006 and 2007, and 2016 and 2017. The empirical data were obtained by questionnaires from 2017 and 2018 with 100 respondents aged 11 to 81. In summary, the concept of neologisms is understood as a very heterogeneous one. A list of more than 700 neologisms with dictionary-like entries, which was compiled on the slightly modified conceptual principles of the Academic Dictionary of Contemporary Czech, is a specific complement to the dissertation. There are relatively new lexical units in the list, which are not yet provided in general Czech dictionaries, e. g. *kurzarbeit*, *lumbersexuál*, *nositelná elektronika*, *chyba v matrixu*. New words originate mainly within the following thematic areas: computers and social media, politics, economics and marketing, gastronomy, pop culture, lifestyle and emotionality.

Keywords: Czech language, questionnaire survey, language picture of the world, media, neography, neology, neologism, nonce words, popularization, vocabulary, dictionary

Seznam používaných zkratek

ASCS – Akademický slovník cizích slov
ASSČ – Akademický slovník současné češtiny
CSN – Co v slovnících nenajdete: Novinky v současné slovní zásobě
IJP – Internetová jazyková příručka
JOS – jazykový obraz světa
KSSJ – Krátky slovník slovenského jazyka
LJ – lexikální jednotka
LN – Lidové noviny
M-W – Merriam-Webster Dictionary
NASCS – Nový akademický slovník cizích slov
NESČ – Nový encyklopedický slovník češtiny online
NLA – Novočeský lexikální archiv
OED – Oxford English Dictionary
OWID – Online-Wortschatz-Informationssystem Deutsch
PSJČ – Příruční slovník jazyka českého
SN1, 2 – Nová slova v češtině: Slovník neologizmů 1, 2
SSČ – Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost
SSJ – Slovník slovenského jazyka
SSJČ – Slovník spisovného jazyka českého
SSoučČ – Slovník současné češtiny
SSSJ – Slovník současného slovenského jazyka
SŠ – středoškolské vzdělání
SyD – Korpusový průzkum variant
ÚJČ – Ústav pro jazyk český
VŠJ – vysokoškolské vzdělání jazykovědné
VŠN – vysokoškolské vzdělání nejazykovědné
ZŠ – základní vzdělání

Seznam zkratk a značek, které se užívají v 5. kapitole (Sbírka neologizmů), zde pro jeho velký rozsah neuvádíme; vysvětlení je k dispozici na webové stránce:

<http://www.slovníkcestiny.cz/web/zkratky.php>.

Obsah

1. Úvod.....	10
2. Neologismus v lingvistickém obrazu světa.....	14
2. 1. Lexémy <i>neologismus</i> , <i>novotvar</i> ; <i>neologizmus</i> , <i>neologism</i> optikou slovníků a korpusů	15
2. 1. 1. České a slovenské slovníky a korpusové nástroje	16
2. 1. 1. 1. Excerpce	16
2. 1. 1. 2. České a slovenské slovníky.....	18
2. 1. 1. 3. Korpusové nástroje.....	21
2. 1. 2. Zahraniční slovníky a lexikografické databáze	26
2. 1. 2. 1. Merriam-Webster	27
2. 1. 2. 2. Collins Dictionary	29
2. 1. 3. Shrnutí oddílu.....	31
2. 2. Temporalismy v systému slovní zásoby.....	32
2. 2. 1. Definiční vymezení archaismů a historismů.....	34
2. 2. 1. 1. Podání slov archaismus a historismus v českých a slovenských výkladových slovnících	35
2. 2. 1. 2. Konstitutivní rysy archaismů a historismů.....	36
2. 2. 2. Diachronní příznakovost pohledem lexikografie.....	42
2. 2. 2. 1. SSSJ.....	42
2. 2. 2. 2. ASSČ.....	43
2. 2. 2. 3. Nejednoznačné případy	44
2. 2. 3. Shrnutí oddílu.....	46
2. 3. Kritéria vymezení neologismu.....	47
2. 3. 1. Existenční kritérium.....	48
2. 3. 2. Časové kritérium.....	53
2. 3. 2. 1. Počet let.....	55
2. 3. 3. Lexikografické kritérium	56
2. 3. 3. 1. Vybrané slovníky a databáze neologismů.....	58
2. 3. 3. 1. 1. České a slovenské slovníky a databáze	59
2. 3. 3. 1. 2. Anglickojazyčné a německojazyčné slovníky a databáze	62
2. 3. 4. Psychologické kritérium	66
2. 3. 4. 1. Neologismy ve školních testech.....	67
2. 3. 4. 2. Delimitátory	68
2. 3. 5. Strukturní kritérium	69
2. 3. 6. Kritérium variety.....	73
2. 3. 6. 1. Přejechy lexémů mezi varietami jazyka (funkční hledisko)	73

2. 3. 6. 2. Neologismy ve vybraných varietách jazyka.....	74
2. 3. 7. Kritérium nestability a stability	77
2. 3. 7. 1. Variantnost LJ	77
2. 3. 7. 2. Nové LJ ve vztahu k langue a parole	78
2. 3. 7. 3. Centrum a periferie inovačního kontinua.....	80
2. 3. 7. 4. Okazionalismus a termíny blízké	81
2. 3. 7. 4. 1. Módní slova.....	84
2. 3. 7. 5. Co je chyba a co vývoj ve slovní zásobě?	88
2. 3. 7. 5. 1. Chybné užití lexémů versus nový význam	88
2. 3. 7. 5. 2. Varianty frazémů versus nový význam	90
2. 3. 7. 5. 3. Pleonasmus versus posun významu.....	91
2. 4. Tematické oblasti nových slov	94
2. 4. 1. Třídění neologismů	95
2. 4. 2. Nové LJ v popularizačních textech.....	98
2. 5. Postoje a hodnocení	104
2. 6. Shrnutí kapitoly	107
3. Neologismus v mediálním obrazu světa.....	111
3. 1. Úvodem	111
3. 2. Metody a zdroje	111
3. 3. Analýza mediálního materiálu.....	113
3. 3. 1. Statistické údaje	113
3. 3. 2. Jednotlivé roky.....	117
3. 3. 2. 1. Rok 2006	117
3. 3. 2. 2. Rok 2007	122
3. 3. 2. 3. Rok 2016	130
3. 3. 2. 4. Rok 2017	140
3. 4. Shrnutí kapitoly	146
4. Neologismy v běžném obrazu světa.....	152
4. 1. Úvodem	152
4. 2. Metody a parametry výzkumu	153
4. 2. 1. Předvýzkum a pilotáž (2014, 2015).....	153
4. 2. 2. Dotazníkové šetření (2017, 2018).....	156
4. 3. Výsledky dotazníkového šetření.....	157
4. 3. 1. Sekce 1	157
4. 3. 1. 1. Pohlaví.....	158
4. 3. 1. 2. Věk	158
4. 3. 1. 3. Dosažené vzdělání.....	159

4. 3. 2. Sekce 2	160
4. 3. 2. 1. Co je podle vás neologismus (novotvar)?	160
4. 3. 2. 2. Jak dlouho je podle vás slovo neologismem?	164
4. 3. 2. 3. Kde se s neologismy nejčastěji setkáváte?	168
4. 3. 2. 4. Jak často narazíte na neologismus?	170
4. 3. 2. 5. Máte neologismy rádi, nebo vám spíše vadí? Proč?	171
4. 3. 2. 6. Mělo by se podle vás užívání neologismů v médiích omezovat?	175
4. 3. 2. 7. Napište prosím několik neologismů, které vás napadnou; případně přidejte komentář, zda je pokládáte za výstižné, vtipné, či naopak zbytečné, naprosto nevhodné ap.	178
4. 3. 3. Sekce 3	183
4. 3. 3. 1. Volba výrazů	183
4. 3. 3. 2. Vyhodnocení	184
4. 4. Shrnutí kapitoly	195
5. Sbíрка neologismů.....	199
5. 1. Poznámky ke zpracování	199
5. 1. 1. Jazykový materiál, zařazování LJ, jejich struktura	200
5. 1. 2. Stavba hesel	202
5. 2. Vybraná neologická hesla.....	204
5. 3. Slovo tvorné komponenty.....	276
5. 4. Shrnutí kapitoly	281
6. Závěr.....	283
Seznam obrázků	287
Seznam tabulek	287
Seznam grafů.....	287
Seznam literatury a zdrojů.....	289
Seznam lexikonů, lexikografických a encyklopedických portálů a jejich zkratk	312
Seznam korpusů, korpusových nástrojů a dalších materiálových databází	314
Seznam popularizačních příspěvků a další mediálních textů.....	314
Přílohy.....	318

1. Úvod

Jazykovědec Miloš Dokulil (1951, s. 122) přirovnal slovní zásobu jazyka k hluboké vodě. Zatímco v hlubinách proudí voda sotva znatelně, její hladina je neustále čeřena větrem, dopady dešťových kapek či skákajícími rybkami. Hladina zrcadlí okolní svět, jeho tvar, světlo a barvu, zachycuje jeho proměnlivou tvář. Konceptualizace jazyka, řeči a slov jako vody je pro češtinu příznačná (srov. Nebeská, 2006; Vaňková, 2007, s. 129–132). Platí to i pro oblast samotných neologismů – mluví se o *záplavě* či *gejíru neologismů*, *přilivu nových slov do mateřštiny* ap.

Tvoření neologismů je jazykovým procesem, k němuž dochází ve všech živých jazycích. Neologismy pojmenovávají změny v mimojazykové realitě, srov. *couchsurfing*, *postovat*, a slouží i jako aktualizací, působivé, expresivní, operativní, zpřesňující, ideologicky zaměřené aj. pojmenování entit, které v jazyce své pojmenování již dříve měly, srov. *dělat vofuky*, *plnotučný* ve významu ‚plnohodnotný, kvalitní; intenzivní, silný‘ (mezi těmito dvěma skupinami nevede přesná hranice). Lexikální inovace může mít také dopad i na mimojazykovou realitu (patrně až vznik jazykové nálepky *pražská kavárna* podnítil identifikaci pražských intelektuálů s kolektivním odmítáním politického vystupování prezidenta Miloše Zemana).

Slovníkáři z Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., (dále ÚJČ) zpracovali dosud tři akademické lexikony, které – na základě rozdílných koncepcí – zachycují novou slovní zásobu: Co v slovnících nenajdete: Novinky v současné slovní zásobě (1994) a Nová slova v češtině: Slovník neologismů 1, 2 (1998, 2004). V zaznamenávání nových výrazů se v ÚJČ bez přerušení pokračuje, veřejnost může nahlížet do databáze nového jazykového materiálu Neomat na adrese <http://neologismy.cz>. Sběr nových lexémů podle určité metodiky je povinností (a věřím, že i radostí) pracovníků excerptního úseku. Na této práci jsem se po svém nástupu do ÚJČ roku 2004 po určitou dobu podílela a bezprostřední kontakt s novým lexikálním materiálem mě ovlivnil v dalším profesním rozvoji. Tématu neologismů věnuji i předkládanou interdisciplinární disertační práci Neologismus v lingvistickém, mediálním a běžném obrazu světa.

V odborné literatuře nepanuje shoda v názoru na rozsah a obsah termínu (a pojmu) neologismus. Publikace O české terminologii uvádí, že termíny bývají zpravidla jednoznačné, na kontextu nezávislé a dá se jich užívat izolovaně. Dalšími jejich charakteristickými znaky jsou pojmovost (nociónálnost) a intelektuálnost (Poštolková – Roudný – Tejnor, 1983, s. 24). Co se týče přesnosti (ideálního) termínu, „termín nemá být jakýmkoli pojmenováním pojmu,

ale takovým, které by s maximální přesností odráželo obsah pojmenovávaného pojmu, aby termín kromě své funkce pojmenovavací mohl zároveň plnit i funkci vymežovací“ (tamtéž, s. 73). Také v Novém encyklopedickém slovníku češtiny (dále NESČ) se postulují, že k vlastnostem termínů vedle ustálenosti, systémovosti, nosnosti a ústrojnosti patří přesnost (termín má pojmový význam, který je definován) a jednoznačnost (termín má být jednoznačný, alespoň v rámci terminologie příslušného oboru, popř. oborů souvisejících) (Martincová – Bozděchová, 2017).

V současné době dochází k přehodnocování výzkumných přístupů a ke změně vědeckých paradigmat, což se dotýká i studia neologie (srov. např. Wachtarczyková, 1998). I. Bozděchová (2010, s. 165n.) upozorňuje na to, že nověji se uvažuje o závislosti lexikálního významu na kontextu i u termínů v rámci tzv. textové terminologie. Období *termínů-nálepek* (s významem nezávislým na kontextu) může vystřídat období *termínů v textu* (potenciálně podléhajících obměnám při užívání).

Přístupem inspirovaným kognitivní lingvistikou je explikace lexikálního významu se zohledněním centra a periferie, zatímco definice významu bývá spojována se strukturálním přístupem k významu (výběrem charakteristických rysů se v definicích rozlišuje generické hyperonymum od specifického hyponyma, popis však bývá omezen na nejnutnější minimum, srov. Bozděchová, 2010, s. 165; Vaňková a kol., 2005, s. 28). Disertační práce se při odpovědi na badatelskou otázku *Co je neologismus?* zaměřuje na explikativní charakteristiku neologismu, na jeho specifickou kognitivní definici.¹

Členění práce bylo inspirováno metodologií vycházející z trojího typu dat, která J. Bartmiński (2014) specifikuje pro zjišťování jazykového obrazu světa;² jde o data systémová, textová a empirická. Práce je rozdělena do čtyř kapitol (nepočítáme-li úvod a závěr). **Druhá kapitola** podává lingvistický obraz neologismu. Nejprve představuje lexikografické zpracování lexému *neologismus*, resp. *novotvar* v češtině, dále ve slovenštině (*neologizmus*) a angličtině (*neologism*), a to v tištěných slovnících i elektronických lexikografických platformách, které navíc využívají rozmanitých korpusových nástrojů. Dále je neologismus zasazen do systému

¹ Kognitivní definice se zaměřují i na konotace, uvádějí to, co mají – nebo mohou mít – lidé na mysli, když daný výraz používají (srov. Tokarski, 2007; Vaňková a kol., 2005).

² Jazykový obraz světa (JOS) vymezuje Bartmiński jako „v jazyce uloženou interpretaci skutečnosti, kterou je možno chápat jako souhrn soudů o světě. Mohou to být soudy buď ustálené v samém jazyce, v jeho gramatických formách, ve slovníku, ve fixovaných textech (např. příslovích), nebo jazykovými formami a texty pouze implikované“ (cit. dle Vaňková a kol. 2005, s. 51n.). Tento termín je dále rozvíjen a zpřesňován. Vedle *běžného* JOS se někdy mluví o JOS *naivním*, tento přívlastek však v naší práci s ohledem na její terminologický kontext neužíváme.

temporalismů, jazykových prostředků s časovým příznakem; ani vymezení archaismů a historismů není jednotné. Následuje přehled kritérií, na jejichž základě bývají neologismy vyčleňovány. Jde o kritérium existenční, časové, lexikografické, psychologické, strukturní, kritérium variety a kritérium nestability a stability. Žádné z kritérií však nepostačuje samo o sobě, k určení neologismů je třeba jejich kombinace. Diskutován je problém jazykových změn, které jsou založeny na původně chybném užití lexémů. Pozornost je věnována také tematickému třídění nových slov. S využitím popularizační rubriky Slovo v Magazínu Pátek Lidových novin jsou uvedeny příklady nových slov mj. z následujících věcných okruhů: doprava (*hladolet, kolonožka*), ekonomika (*babišné*), gastronomie (*rawsoto, sušárna* ‚suší restaurace‘), kriminální nebo morálně pochybná činnost (*tunelář*), mezilidské vztahy (*trapnomilenka, friendzóna*), emocionalita (*bahnit se, negáč*), počítače a sociální sítě (*blogeřina, vyselfit se*), politika (*čexit, kremlobot*), rodina a péče o děti (*duhová rodina, helikoptérové rodičovství*), umění (*koňafa*). Kapitola se zabývá také postoji k procesu neologizace jazyka a hodnocením neologismů.

Třetí kapitola se zaměřuje na rekonstrukci mediálního obrazu neologismu. Kvalitativně-kvantitativní metodou mediální obsahové analýzy bylo prozkoumáno 93 mediálních komunikátů z celospolečenských a celostátních zdrojů z let 2006, 2007, 2016 a 2017 (materiál byl přístupný prostřednictvím mediálního archivu Newton Media). V analyzovaném materiálu kvantitativně vyčnívají Lidové noviny, jejichž texty tvoří téměř polovinu ze všech dokladů (45). Naopak z kvalitativního hlediska představují poměrně výraznou odchylku Haló noviny, na jejichž texty jsou uplatňovány nižší novinářské standardy. Autory analyzovaných textů jsou novináři, lingvisté, ale i představitelé dalších profesí a společenských rolí: v médiích se tak setkávají odborné a laické pohledy na problematiku neologismů. O neologismech se v mediální sféře uvažuje v souvislosti s lexikalizovanými výrazy (*internet, kafkárna*) i výrazy příležitostnými (*hosipník, zčápit*). Specificky jsou neologismy zmíněny jako součást propagandy a nástroj jazykového managementu. Hodnocení nových výrazů v médiích je jak racionální, tak emocionální; neologismy jsou přijímány na škále od evaluace velmi pozitivní (*krásné, vtipné, důmyslné*) až po velmi negativní (*krkolomné, příšerné, zaplevelující*).

Čtvrtá kapitola seznamuje s výsledky dotazníkového šetření z let 2017 a 2018 (předcházeli předvýzkum a pilotáž z let 2014 a 2015). Empirického výzkumu se prostřednictvím elektronických i tištěných dotazníků zúčastnilo 100 respondentů (47 žen a 53 mužů) ve věku od 11 do 81 let. Odpovědi respondentů byly v zásadě v souladu s očekávanou představou prototypického neologismu. Podle respondentů je neologismus synchronní lexikální jednotka,

kteřá se vyznačuje novostí, kteřá je chápaná jako předchozí neexistence LJ nebo její neužívání, resp. užívání vázané jen na malý okruh uživatelů nebo na specifické komunikační situace. Typický neologismus nese podle respondentů svůj časový příznak po dobu pěti let; časový rozptyl je však značný (i 100 let). Jako neologismy jsou spíše chápány LJ lexikalizované (*břexit, googlovat*), avšak nejsou ojedinělé ani LJ okazionální (*slepes, špaldamáma*). Jde o jednoslovné výrazy (*mileniál*), sousloví (*sdílená ekonomika*), frazémy (*jít do Brusele*) i slova vytvořená ze zkratek a zkratky (*déenesko, EET*). Při posuzování neologičnosti typově různých výrazů (*jet bomby, burkiny, sendvičová generace, blairovec, eldéenka, hostka, internet, minisukně, satelit, kráčivec a youtubering*) se nepodařilo prokázat dílčí hypotézu, že časově starší lexikální jednotky (např. *minisukně, internet*) považují za neologismy spíše starší mluvčí. Hodnocení současné neologizace i konkrétních neologismů je opět velmi heterogenní.

Pátá kapitola, kteřá nebyla v původním plánu práce, obsahuje neologickou sbírku čítající na 700 hesel. Tato sbírka byla sestavena s využitím mírně modifikovaných koncepčních zásad Akademického slovníku současné češtiny (Kochová – Opavská, 2016). Do hesláře sbírky byly zařazeny relativně nové LJ, které dosud české všeobecné výkladové slovníky nepodávají a které se v celospolečenské slovní zásobě začaly (frekventovaněji) užívat po roce 2004. Ve sbírce se uvádějí hesla výběrově s ohledem na doložení různých typů hesel (nejde o systematické zpracování nové slovní zásoby s ohledem na proporcionalitu a vnitřní diferenciaci). Zařazené LJ označují mimojazykovou realitu globální (*fake news*) i lokální (*arabská revoluce*). Rekrutují se z pestrých tematických oblastí, jako je emocionalita (*komfortní zóna, motýli v břiše*), gastronomie (*foodie, wasabi*), počítače a sociální síť (*emoji, youtuber*), politika (*břexit, vykroužkovat*), popkultura (*docureality, mumblecore*), rodina a péče o děti (*domorodička, patchworková rodina*) nebo sport (*bosu, slackline*).

2. Neologismus v lingvistickém obrazu světa

Neologie, tedy nauka o neologismech, se v Evropě rozvíjí od 60. let, u nás od 70. let 20. století (srov. Martinová, 1972; Straková, 1978). Zájem o neologicko-neografickou problematiku podněcují intenzivní inovační procesy ve slovní zásobě. V jejím centru stojí otázka, co je neologismus. Podobně jako v názorech na jiné lingvistické termíny a pojmy³ ani v případě neologismu není česká a zahraniční odborná literatura nerozporná.

Tato kapitola se soustředí na neologismus v lingvistickém obrazu světa. Po představení příslušného lexému na základě slovníků a korpusových nástrojů ukážeme neologismus v systému temporalismů. Hlavní část této kapitoly tvoří sedm kritérií, podle nichž lze neologismy vymezovat: s některými z nich se v našem prostředí pracuje běžně (časové kritérium), jiná jsou u nás méně obvyklá (existenční kritérium). Zabývat se budeme také tematickým tříděním neologismů a závěrem se zastavíme u postojů k neologismům.

Úvodem se zmiňme o oborové literatuře. O rozvoj české neologie a neografie se zásadně zasloužila O. Martinová. Roku 1983 byla vydána její syntetizující monografie; dále publikovala množství dílčích příspěvků samostatně (mj. 1972, 1975, 1978, 1987, 1995, 2002, 2003a, 2003b, 2017c) nebo jako spoluautorka (Martinová – Savický, 1987; Buzássyová – Martinová, 2003). Na Slovensku vyšla určující monografie *Dynamika slovnej zásoby spisovnej slovenčiny* autorů J. Horeckého, K. Buzássyové, J. Bosáka a kolektivu roku 1989, jež inspirovala i autory české. Dále byl sestaven výběr z národních neologických a neografických bibliografií (Martinová a kol., 1996, 1999). Následovaly sborníky a monografie *Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících* (Martinová – Světlá, 2000), *Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století)* (Rangelova – Tichá, 2003), *Internacionalizmy v nové slovní zásobě* (Rangelova – Tichá, 2003), *Neologizmy v dnešní češtině* (Martinová – Rangelova – Světlá, 2005), *Internacionalizace současné české slovní zásoby* (Svobodová, 2007), *Problémy na neologijata v slavjanskite ezici* (Blagoeva – Kolkovska – Lišková, 2013), *Inovační procesy v české a bulharské jazykové situaci (na materiálu jazyka médií)* (Niševa, 2014) nebo *Čeština v pohybu. Kapitoly ke zkoumání jejího stavu a proměn* (Minářová – Tušková, 2015).

Významné odborné reflexi nové slovní zásoby se dále věnují:

³ Někteří autoři píší přímo o pojmech-termínech, resp. o termínech-pojmech (např. Poštolková, 1984).

- časopis Naše řeč (mj. Beneš, 2009; Černá, 2005, 2006, 2013c, 2016a; Čmejrková, 2008; Děngeová, 2014; Dvořáčková, 2013, 2015a, 2015b, 2015c, 2016; Dvořáková, 2015; Ireinová, 2009, 2017; Janovec, 2007; Jílková, 2007a, 2007b, 2011, 2013, 2018; Koutová, 2011; Lábus, 2012; Lišková, 2013b, 2014b; Mareš, 2006; Mlčoch, 2006; Nejedlý, 2017; Neprašová, 2015a; Procházková, 2009; Prokšová, 2012a; Smejkalová, 2004, 2006; D. Svobodová, 2000, 2009; I. Svobodová, 2012; Štěpán, 2016; Štícha, 2008; Tichá, 2010; Uhlířová, 2004; Uhlířová – Štěpánová, 2013);
- časopis Kultura slova (mj. Duchková, 2015; Kálmánová, 2016a, 2016b, 2016c; Mislovičová, 2016a, 2016b, 2017; Považaj, 2013; Vančová, 2015, 2017);
- časopis Slovenská řeč (mj. Hašanová, 2017; Patráš, 2014; Wachtarczyková, 2009);
- sborníky Varia (mj. Děngeová, 2014; Janovec, 2004, 2005a; Bakošová-Kišová, 2008; Kišová, 2008a, 2009, 2010; Lišková, 2014a; Mitter, 2006; Mravinacová, 2005a; Ološtiak, 2006, 2010; Wachtarczyková, 1998);
- další časopisecké a sborníkové zdroje (mj. Artemov, 2018; Barbapostolová, 2006; Bartalošová, 2016; Kišová, 2008b; Kredátusová, 2013; Lotko, 2000, 2004, 2008a, 2008b, 2008c; Polická, 2017; Schneiderová, 2017).

2. 1. Lexémy *neologismus*, *novotvar*; *neologizmus*, *neologism* optikou slovníků a korpusů

V tomto oddíle se zabýváme lexikografickým zpracováním českého a slovenského slova *neologismus*, *neologizmus*,⁴ jejich synonymem *novotvar* a anglickým slovem *neologism*. Zohledňujeme Novočeský lexikální archiv (NLA), Etymologický slovník, Příruční slovník jazyka českého (PSJČ), Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ), Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (SSČ) a Akademický slovník cizích slov (ASCS). Pro blízkost češtiny se slovenštinou zahrnujeme také Slovník současného slovenského jazyka (SSSJ). Česko-slovenský lexikografický pohled doplňujeme vybranými korpusovými daty, která byla získána pomocí korpusových nástrojů – průzkumu variant SyD a aplikace Word Sketch. S ohledem na vedoucí postavení angličtiny jako celosvětového dorozumivacího jazyka jsme z nepřeberných možností konfrontačních definic v zahraničních slovnících zvolili dva anglické slovníky, Merriam-Webster (M-W) a Collins Dictionary, a to pro odlišnost heslových variant (*neologism/neology*),

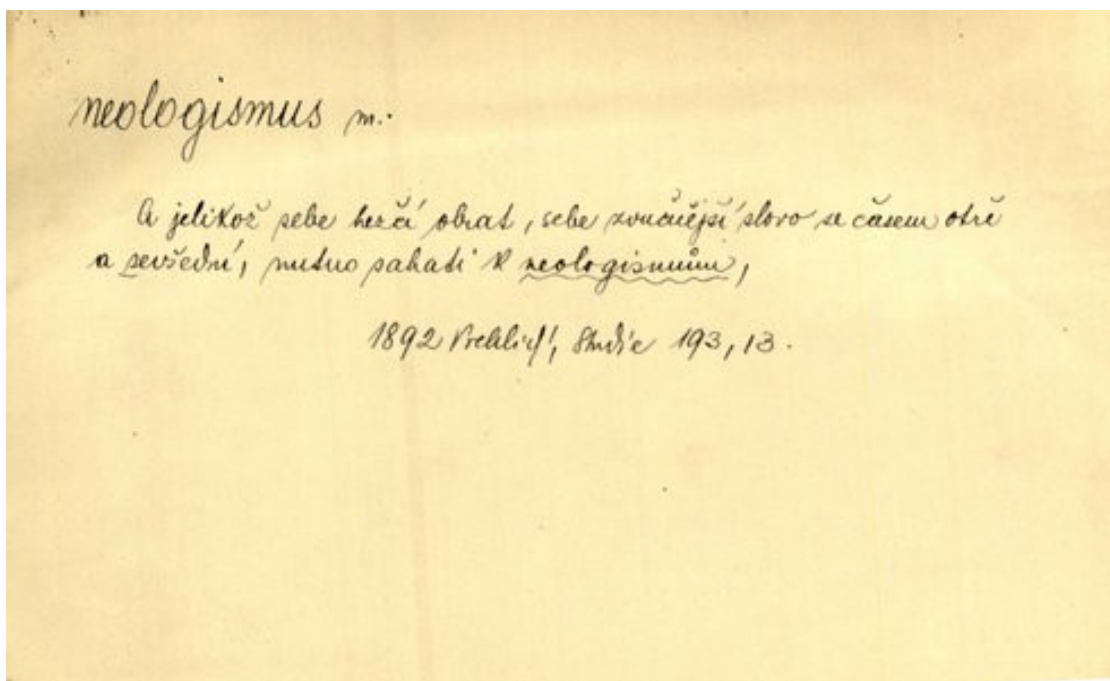
⁴ Pro češtinu používáme základní pravopisnou variantu se *-s-*, tedy *neologismus*. V korpusu v6 je podoba *neologismus* doložena 859×, *neologizmus* pak 81×.

definic, sémantických struktur hesel i pro inspirativní možnosti rozvinuté elektronické lexikografie.

2. 1. 1. České a slovenské slovníky a korpusové nástroje

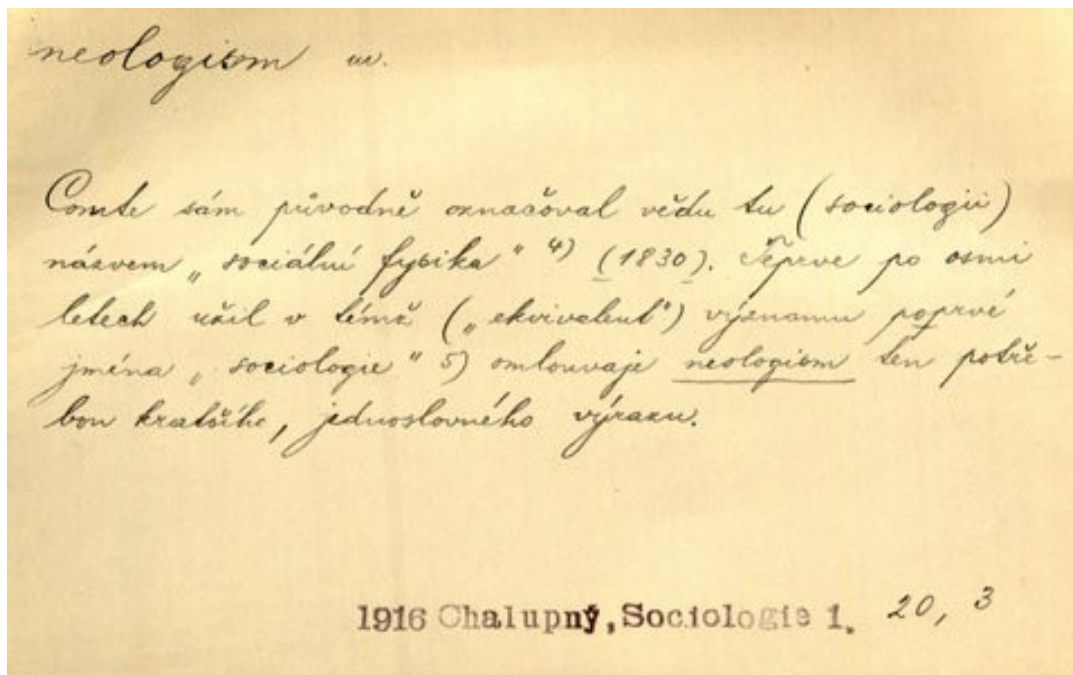
2. 1. 1. 1. Excerpce

Začněme ukázkou excerpt z kartotéční části NLA.⁵ Lístkový archiv obsahuje 33 záznamů slova *neologismus* a sedm jeho starší, řidší varianty *neologism*. Polysémní slovo *novotvar* je v NLA doloženo 65×.

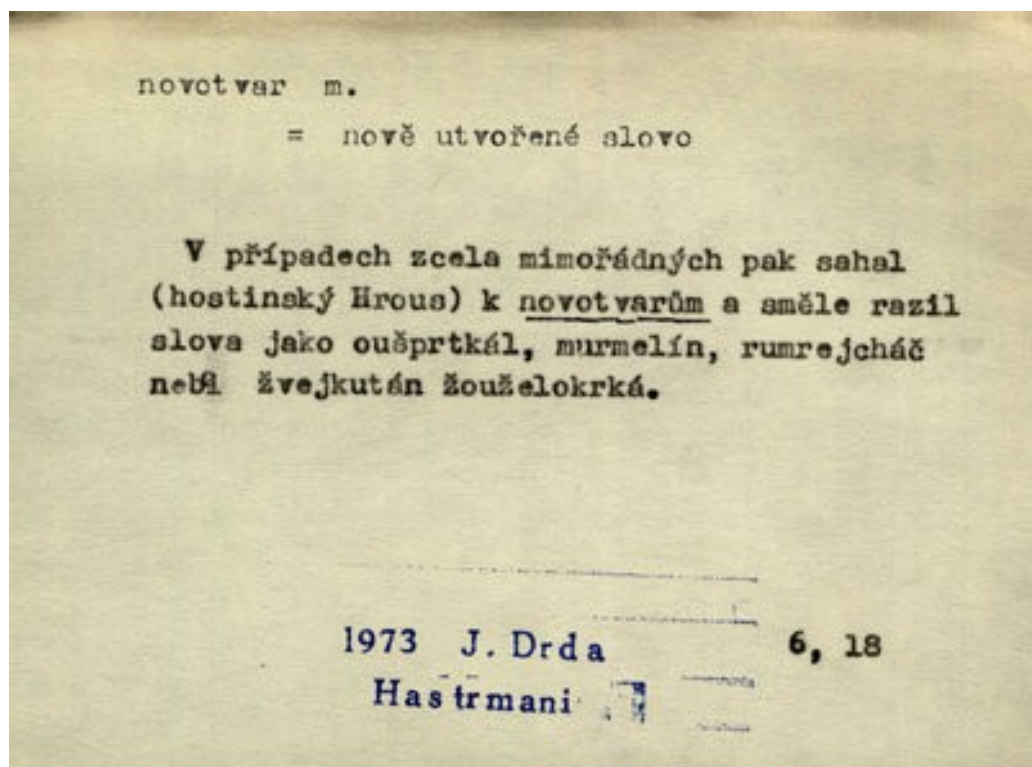

Obrázek 1. Ukázka excerpta neologismus, 1892

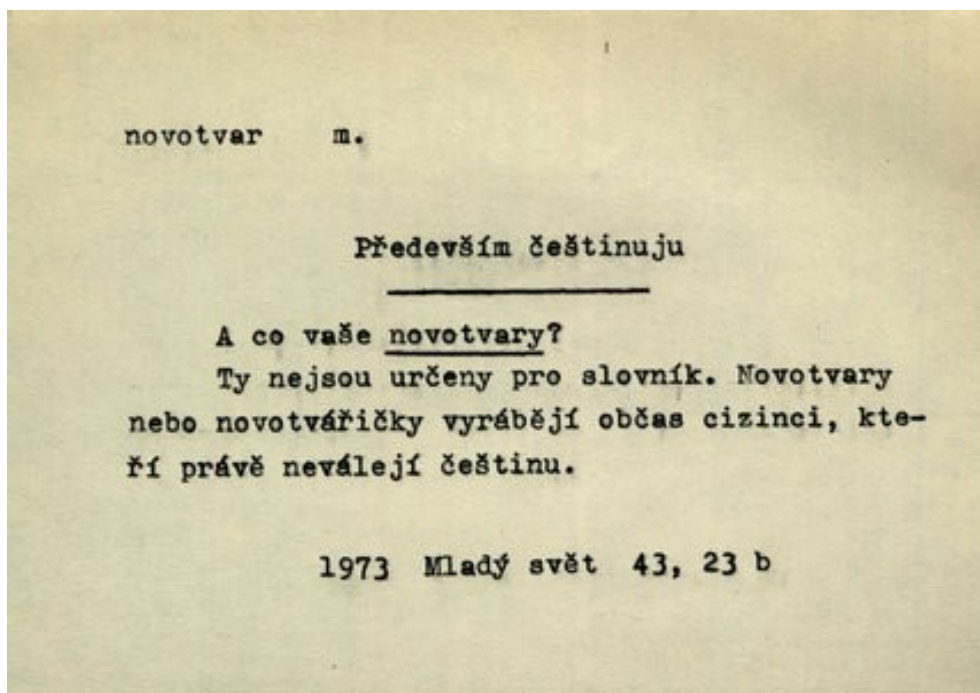
⁵ První výpisky jsou ze samého počátku 20. století, poslední záznam je z roku 1991.

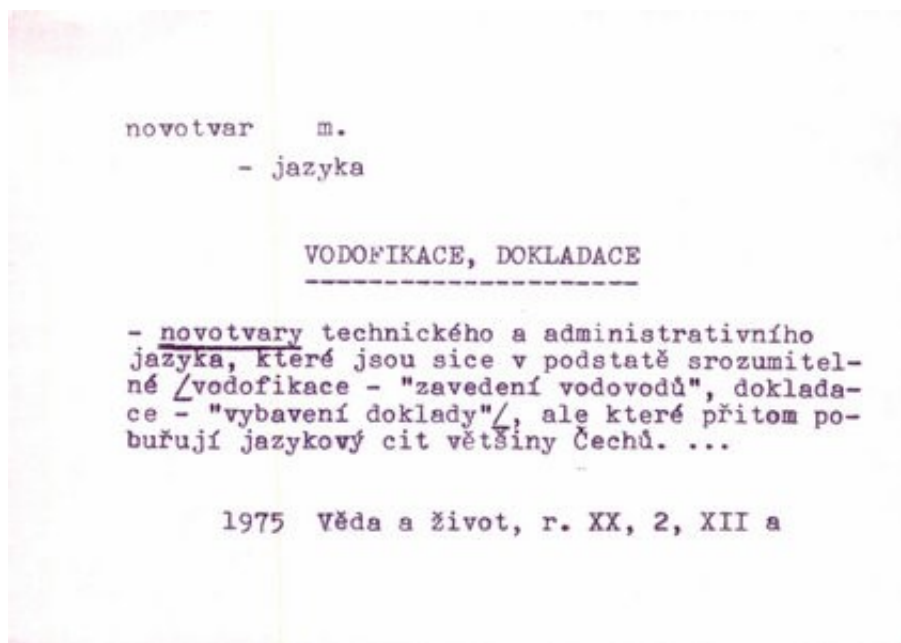
Obrázek 2. Ukázka excerpta neologism, 1916

Obrázek 3. Ukázka excerpta novotvar, 1973a

Obrázek 4. Ukázka excerpta novotvar, 1973b

Obrázek 5. Ukázka excerpta novotvar, 1975

2. 1. 1. 2. České a slovenské slovníky

Etymologický slovník traktuje *neologismus* jako ‚nově utvořené slovo‘; v češtině je tento lexém doložen od 18., resp. 19. století (Rejzek, 2001, 2015). Byl utvořen z komponentu *neo-* ‚novo-‘ (z řeckého *neos* ‚nový‘) a řeckého slova *lógos* ‚slovo, řeč‘.

PSJČ definuje internacionalismus *neologismus* dosti široce („novota jazyková“ a „novotaření v jazyce“). Jeho národní, dílčí („gramatické“) synonymum *novotvar* má již užší rozsah („nový tvar,⁶ nová vazba, nové slovo v jazyce“). Hesla *neologismus* a *novotvar* na sebe v PSJČ neodkazují.

neologismus, -ism, -ismu m. *novota jazyková, nově utvořené slovo*. Zásady, jimiž se Akademie při sestavování slovníku řídila, varujíc se archaismů i neologismů, shodují se plně s jejím úkolem. Šimek. Censor se pozastavoval nad jeho [Vetešníkovým] prý nuceným slohem, neologismy a archaismy. J. Jak. **D** směr zavádějící jazykové novoty, novotaření v jazyce. Hleděli sme odstraniti ourazy přílišného neologismu. Pal. Dobrovský odmítal jazykový neologismus. Arne N.

novotvar, -u m. *nová forma, nový útvar*. Američanka si troufá posadit na hlavu každý podivný novotvar. (...) *Gram. nový tvar, nová vazba, nové slovo v jazyce*.

SSJČ rozšiřuje výklad slova *neologismus* v základním významu „nově utvořený jazykový prostředek“ o rys nevžitosti, neobvyklosti („dosud nevžitý“). Tento rys je přítomen i v – mírně odlišné – definici lingvistického významu slova *novotvar*. Význam „novotaření“ je označen jako řídký (v dalších slovnících – SSČ, SSSJ – jej již nenacházíme). Jediným uvedeným příkladem je *odmítat jazykový neologismus* u významu „novotaření“, příklad nese negativní náboj (odmítá se zpravidla něco nepatřičného, nesprávného). Za základní je považováno heslo *neologismus*, odkazuje na něj druhý význam slova *novotvar*; opačným směrem se v SSJČ neodkazuje (stejně tak v dalších sledovaných slovnících).

neologismus [-iz-] (dř. též -ism), -mu m. jaz.

1. *nově utvořený jazykový prostředek, dosud nevžitý, jazyková novota*

2. řídk. *novotaření v jazyce*: odmítat jazykový n.

novotvar, -u m.

1. odb. *nový útvar; výrůstek*, med. *nádor*; bot. *změněný tvar rostlinného orgánu způsobený chorobou n. cizopasníkem (např. duběnka)*

2. jaz. *nově vzniklý tvar n. nově utvořený výraz dosud nevžitý; neologismus*

Stručné podání hesla *neologismus*, resp. lingvistického významu slova *novotvar* v SSČ

⁶ Jak přesně rozumět slovu *tvar*? Srov. PSJČ: *D gramatická podoba slova*. Básníka překvapilo slovo „řící“ jako z úst baletky neočekávaný tvar. Čap. Ch. *Gram. obměněná podoba slova mající mluvnický význam*; slovesné tvary určité a neurčité; tvary jednoduché a složité, opsané; tvary jmenné a složené (přídavného jména).

Další slovníky pak definují *tvar* takto: SSJČ: 4. jaz. *obměněná podoba slova vyjadřující různ. mluvnické významy; forma* 3: slovesný t. určitý a neurčitý, jednoduchý a opisný; jmenný a složený t. přídavného jména; SSČ: 2. jaz. *obměňovaná podoba slova vyj. různé mluv. významy*: určitý tvar slovesný; složený tvar přídavného jména; opisný tvar.

reflektuje pouze novost utvoření jazykového prostředku. Způsob odkazování je analogický se SSJČ.

neologismus, neologismus [-z-], -mu m jaz. *nově utvořený jazykový prostředek (tvar, slovo)*

novotvar, -u m odb.

1. *nový útvar, výrůstek, nádor*

2. jaz. *neologismus*

Definice slova *neologismus* v ASCS⁷ zohledňuje příčiny vzniku a některé typy neologismů jakožto jazykových znaků, uvádí konkrétní příklady neologismů ve výkladové i příkladové části hesla. Některé příklady lze hodnotit jako soudobé neologismy (*folkař, grant, lustrace*), zatímco slovo *parník* nikoli (výraz obsahuje již PSJČ). Básnický neologismus *hled* stojí v zásadě mimo časové kritérium.

neologismus, neologismus, -mu m <ř> lingv. *nově utvořený n. převzatý jazykový znak (slovo, slovní spojení, frazém, jazykový význam) vznikající z potřeby pojmenovat něco nového (např. folkař, grant) n. z důvodů strukturních (např. parník místo parolod'), novotvar: sémantický n. (např. lustrace); básnický n. (např. hled)*

SSSJ v definici slova *neologismus* poukazuje na vznik LJ, její strukturní typy a na příčiny vzniku.⁸ Příklady jsou uvedeny z jednoho tematického okruhu – oblasti počítačů, resp. informační a komunikační techniky (*disketa, céderom, demo, bit*).

neologismus [n-] -mu pl. N -my m. <gr.> lingv. novoutvorené slovo, slovné spojenie, príp. nový význam slova al. prevzaté slovo, slovné spojenie z cudzieho jazyka na pomenovanie nového javu al. pojmu, napr. *disketa, céderom, demo, bit* a pod.: *lexikálny, sémantický, terminologický n.; tvorba, ustalovanie neologizmov; neologizmy domáceho, cudzieho pôvodu; Znalosť pravidiel tvorenia slov nie je dostatočnou zárukou zrozumiteľnosti neologizmov.* [V. Krupa]

V definici slova *novotvar* není – na rozdíl od výše uvedené výkladové perifráze – zmíněn nový význam ani přejímka z cizího jazyka. Naopak je udán nový tvar, omezený na formální novost výrazu. Význam lexému *novotvar* je podle SSSJ ve slovenštině užší než význam lexému

⁷ Slovo *novotvar* svou národní povahou do slovníku cizích slov nepatří.

⁸ Stranou zůstalo nové pojmenování entity, která již dříve v jazyce existovala a jejíž věcná podstata zůstala nezměněna, např. *micelárka – micelární voda*.

neologizmus. V souladu s tím je odkazování mezi hesly asymetrické, v hesle *novotvar* je (podobně jako v českých slovnících) odkaz na *neologismus*, opačně tomu tak není.

novotvar -ru L -re pl. N -ry m. **2.** novoutvorený jazykový prostriedok (tvar, slovo, slovné spojenie a pod.) na pomenovanie nového javu al. pojmu, neologizmus: *slovný, jazykový n.; tvorba poetických novotvarov; Hollého sklon k novotvarom; tvoriť, vymýšľať, zachytávať expresívne novotvary; Rýmové novotvary okrem vskutku ojedinelých prípadov sú umelecky náročné.* [J. Zambor]

2. 1. 1. 3. Korpusové nástroje

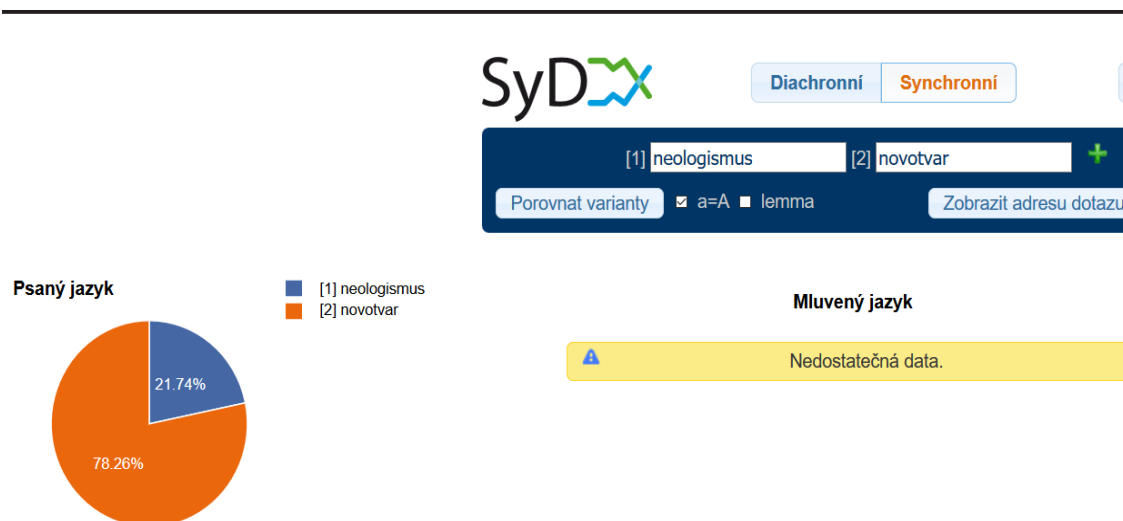
SSSJ je online přístupný prostřednictvím platformy <http://slovníky.juls.savba.sk>, v níž jsou seskupeny různé elektronizované slovníky a jiné elektronické zdroje. Např. exemplifikační možnosti slovníku rozšiřuje nástroj Paradigmy podstatných mien, v němž jsou vedle tvarů heslového slova uvedeny i příklady autentického užití slov ze Slovenského národního korpusu.

Paradigmy podstatných mien. Viac informácií.				
neologizmus				
mužský rod, neživotné, jednotné číslo, substantívna paradigma				
1	(jeden)	neologizmus	(jazykoveda) nesprávne (neologizmus pod vplyvom angličtiny) : citácia	w+++
2	(bez)	neologizmu	konferencia) skratka anglického neologizmu confidential trick CON môže byť	p++
3	(k)	neologizmu	priestoru (aby sme sa vyhli tomuto neologizmu , nazveme ju vznikom fyzikálnej	o
4	(vidím)	neologizmus	a výraz psychedelický, grécky neologizmus vo význame „týkajúci sa prejavu	p++
6	(o)	neologizme	nominácie pri okazionalizme a neologizme . Okaziocharakter nominácie pri	p
7	(s)	neologizmom	portály (niekedy pomenované neologizmom " vortály ") znamenajú	p++
mužský rod, neživotné, množné číslo, substantívna paradigma				
1	(tri)	neologizmy	slovička zo žargónu, akronymy, neologizmy alebo figuratívne obraty používané	w+++
2	(bez)	neologizmov	vznik a používanie veľa neologizmov (pripomienkovať) na rozdiel	w+++
3	(k)	neologizmom	naozaj novým prvkom (napr. k neologizmom), ale nie k novému jazyku ako	p+
4	(vidím)	neologizmy	však sporia o to, či sa medzi neologizmy zaraďujú aj neosémantizmy. V našej	p++
6	(o)	neologizmoch	funkčných lexikálnych jednotkách i neologizmoch . Neologizmy spolu s novotvarmi	p+
7	(s)	neologizmami	prezvonit' (niekoho) a pod. Neologizmami zostanú slová dovedy, kým	p++

Obrázek 6. Paradigma substantiva neologizmus ve Slovenském národním korpusu

Pro češtinu dosud nebyly korpusové nástroje inkorporovány do akademické lexikografické platformy. Pomocí softwarového srovnávacího nástroje SyD jsme proto porovnali korpusové doložení slov *neologismus* a *novotvar* v psaných textech (pro mluvené texty nebyla k dispozici dostatečná data). Jednoznačně převažuje užívání slova *novotvar* nad užíváním slova

neologismus: zaokrouhleně 78 % : 22 %. Prosté srovnání těchto lexémů by však nebylo namístě, neboť zatímco lexém *neologismus* se užívá pouze v jazykovém kontextu,⁹ další významy lexému *novotvar* mají široce odborné uplatnění (v medicíně, architektuře ad.); srovnání jednotlivých významů (dosud) ovšem možné není.

Obrázek 7. SyD – slova *neologismus* a *novotvar* v psaném a mluveném jazyce

Oba sledované výrazy jsou doloženy v odborných a publicistických zdrojích psaného jazyka, avšak zatímco u slova *neologismus* mírně převažuje užívání v odborné sféře, u slova *novotvar* naopak mírně převažuje užívání v publicistice.

⁹ Podle zpracování v představených slovnících.

Obrázek 8. SyD – rozložení slov neologismus a novotvar v typech textů (psaný jazyk)

Nástroj Word Sketch (Sketch Engine) analyzuje kolokační profil zvoleného výrazu (srov. Kilgarriff – Rychlý – Smrž – Tugwell, 2004). Při naší analýze jsme využili korpus SYN v6 a třídění kolokací podle frekvence.

Nejčastějším kolokátem slova *neologismus* je substantivum *slovník*, dále adjektiva *Havlíčkův*, *publicistický*, *vtipný* a *autorský*. Např.:

- *Nyní už jsem si zvykl, že při četbě některých časopisů musím mít při ruce **Slovník neologismů** v češtině nebo přímo anglicko-český slovník.* (Deníky Bohemia, 2008)
- *Jako **Havlíčkovy neologismy** bylo možno určit tato deminutiva: nařízeníčko, obětička, pravopisek, (okresní) soudek.* (Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi, 1996)
- *Šaldových **publicistických neologismů** si povšiml už J. V. Bečka, jejich podstatu však hledal jinde, totiž ve snaze „po vyjádření co možno přesném, a přitom výrazném“.* (Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi, 1996)
- *To třeba výserna (vulgární, ale **vtipný neologismus**) dokonce soutěží v jedné anketě na internetu o nejkrásnější české slovo!* (Regionální týdeník, 2009)
- *Borkovcova raná poezie dokázala zaujmout alespoň kostrbatými **autorskými neologismy**, jimiž se básník snažil ozvláštnit svoji promluvu – jenže ty rozpustil čas.* (Právo, 2003)

Mezi dalšími kolokáty je významná skupina negativně hodnotících adjektiv, jako je *absurdní*, *bizarní*, *kostrbatý*, *ošklivý*. Nezanedbatelně je reflektován též vznik neologismů, srov. *vymýšlet*, *vymyšlení*, *vynalézání*, *tvoření*, *vytváření*.

Sketch Engine

uživatel: mliskova korpus: [syn v6](#)

Konkordance
Seznamy slov
Word Sketch
Tezaurus
Najdi X
Sketch-Diff
Korpus info
?

Uložit
Změnit nastavení
Shlukování
Třídění
Gramatické relace
Více dat
Méně dat

Umístění menu

neologismus

syn v6 frekvence = 859 (0.2 v milionu)

coord	59	-1.5
metafora	4	3.02
slovotvorba	3	9.45
zkomolenina	3	6.63
okazionalizmus	2	9.91
diáлект	2	3.11
hříčka	2	1.59

a_modifier	282	-1.3
Havlíčkův	15	1.14
publicistický	13	5.47
vtipný	6	1.82
autorský	5	0.4
sémantický	4	5.45
Čapkův	4	3.49
vytvořený	4	1.11
lexikální	3	5.9
utvořený	3	5.39
Šaldův	3	4.29
tvořený	3	2.22
bizarní	3	1.81
kuriózní	3	1.28
ústrojny	2	6.66
slovotvorný	2	6.37
přeložitelný	2	6.15
kostrbatý	2	4.52
označující	2	3.13
odvozený	2	3.08
expresivní	2	2.97
hodnotící	2	1.43
ošklivý	2	1.27
absurdní	2	0.9
slovní	2	0.11

post_u	4	-2.1
Havlíček	2	1.25

gen_1	15	-0.2
narkoman	2	1.11

gen_2	194	-2.5
slovník	102	5.78
vynalézání	3	7.13
vymyšlení	3	3.7
tvoření	3	2.37
vytváření	2	0.03

prec_verb	61	-2.2
vymýšlet	4	0.64

is_obj4_of	51	-1.5
vymýšlet	4	0.64

Obrázek 9. Rozložení kolokací slova neologismus podle nástroje Word Sketch

Kolokace slova *novotvar* pochopitelně odrážejí jeho různé významy. Nejčastějším kolokátem je adjektivum *zhoubný*, jež se týká oblasti medicíny. Z kolokátů, které jsou relevantní pro náš

předmět zájmu, jsou nejfrekventovanější adjektiva *jazykový*, *slovní*, *vzniklý* (četnější v kontextech, v nichž se uplatňují jiné významy lexému než jeho význam lingvistický), *anglický* a *podivný* (užívaný opět i v jiných kontextech). Např.:

- *Na druhou stranu mé obavy o vzdělanostní úroveň českého národa poněkud rozptýlili tvůrci českého **jazykového novotvaru**, kteří nabízeli své zboží ve stánku nazvaném Plackárna.* (Deníky Bohemia, 2015)
- *Abenomika je **slovní novotvar** vzniklý spojením příjmení nového japonského premiéra a ekonomiky.* (Lidové noviny, 2013)
- *Zlobr (v originále „troll“, české slovo zlobr je **novotvar vzniklý** při překladu knihy Hobit) je prastarým uměle vyšlechtěným typem obra se zálibou v pečeném masu, nejčastěji jehněčím, nepohrdne však ani trpaslíkem nebo hobitem.* (ABC, 2013)
- *Uvedl do života **anglický novotvar** truthiness (něco jako „pravdivěnost“), pojem, který se na rozdíl od „pravdivosti“ nezakládá na faktech, ale na intuitivním pocitu někde hluboko uvnitř.* (Respekt, 2010)
- *Mnohé písně domácích interpretů se jen hemží anglicismy a konjunkturu prožívá žargon zejména mládeže a jeho **podivné novotvary**, kterým rozumí pouze ona sama.* (Reflex, 2006)

Sledovaného významu slova *novotvar* se dále týkají tato slova: *poetický*, *vtipný*, *originální*, *latinský*, *četný*, *složený*, *módní*, *utvořený*, *slovesný*, *roztodivný*. Ani zde nechybí reflexe vzniku neologismů, srov. *vytvářet*, *vymýšlet*, *vymyslet*.

Konkordance
Seznamy slov
Word Sketch
Tezaurus
Najdi X
Sketch-Diff
Korpus info
?

Uložit
Změnit
nastavení
Shlukování
Třídění
Gramatické
relace
Více dat
Méně dat

Umístění menu

novotvar

syn v6 frekvence = [3,146](#) (0.7 v milionu)

coord 102 -0.6	a_modifier 1,843 -1.8	post_na 55 -0.6	gen_2 227 -0.6
hříčka 6 3.17	zhoubný 550 9.17	plíce 7 1.66	výskyt 19 1.93
nádor 6 1.14	jazykový 44 3.68	prec_na 71 -0.7	vznik 17 0.37
soustava 6 0.39	slovní 40 4.4	úmrť 20 2.39	buňka 8 0.25
prec_verb 229 -1.8	kožní 26 4.49	úmrtnost 5 2.96	odstranění 5 0.51
dominovat 12 1.4	častý 21 1.34	umírat 4 0.34	hlášení 4 1.28
vymyšlet 6 1.22	vzniklý 18 2.44	prec_o 57 -2.1	is_subj_of 196 -0.8
vyskytovat 4 0.29	anglický 18 1.06	hlášení 6 1.87	odstranit 8 0.02
	podivný 14 2.15	prec_s 71 -1.5	vyskytovat 4 0.29
	poetický 12 3.62	nemocný 9 0.35	is_obj4_of 252 -1.6
	maligní 11 6.03	gen_1 233 -0.7	vytvářet 16 0.0
	vtipný 10 2.51	průduška 25 6.49	vymyšlet 11 2.09
	dobový 8 1.05	kůže 25 1.52	odhalit 11 0.41
	originální 8 0.52	prs 22 3.96	dominovat 10 1.14
	dovezený 7 3.71	plíce 17 2.94	vymyslet 6 0.53
	latinský 7 2.32	průdušnice 10 7.62	diagnostikovat 5 3.09
	četný 7 1.63	prostata 7 3.74	is_obj7_of 62 -2.9
	diagnostikovaný 6 5.6	hypofýza 6 7.21	onemocnět 4 1.41
	rakovinový 6 5.39	mozek 6 0.06	
	zjištěný 6 1.57	vaječník 4 4.26	
	složený 6 1.48	konečník 4 3.98	
	módní 6 0.19	játra 4 1.35	
	utvořený 5 5.39		
	slovesný 5 5.03		
	roztodivný 5 4.21		
	smrtící 5 2.44		

Obrázek 10. Rozložení kolokací slova novotvar podle nástroje Word Sketch

2. 1. 2. Zahraniční slovníky a lexikografické databáze

Zahraniční lexikografické portály nabízejí výrazně více sdružených dat, než je běžné v českém a slovenském prostředí. Zejména v anglických online výkladových slovnících a lexikálních databázích nacházíme uživatelsky vítané sofistikované nástroje elektronické lexikografie, přidávající k heslovému odstavci bohaté doplňující informace.

2. 1. 2. 1. Merriam-Webster

Lexikografický portál Merriam-Webster (<https://www.merriam-webster.com>) ztvárňuje heslo *neologism* následovně:

neologism noun / ne·ol·o·gism / nē-ˈä-lə-ˌji-zəm

Popularity: Top 30% of words¹⁰

Definition

1 : a new word, usage, or expression • *technological neologisms*

2 *psychology* : a new word that is coined especially by a person affected with schizophrenia and is meaningless except to the coiner, and is typically a combination of two existing words or a shortening or distortion of an existing word

- **neologistic** \nē-ˈä-lə-ˈji-stik\ adjective

See *neologism* defined for [English-language learners](#)¹¹

See *neologism* defined for [kids](#)¹²

NEOLOGISM was our Word of the Day on 01/14/2017. Hear the podcast!¹³

Recent Examples of *neologism* from the Web

□ Allusions, dramatic asides, *neologisms* and flamboyant punctuation became the hallmarks of his style.

— Thomas Curwen, *sacbee*, "Tom Wolfe, novelist and pioneer of New Journalism, dies at 88 | The Sacramento Bee," 15 May 2018

□ To Walker's amusement, his book sometimes appeared in the art instruction section of bookstores, and his *neologisms* would pop up in discussions about the art of cartooning.

— Ali Bahrapour, *chicagotribune.com*, "Mort Walker, whose 'Beetle Bailey' was a comic-page staple for decades, dies at 94," 27 Jan. 2018

□ Coining *neologisms* was and still is one of Coupland's things.

— Laura Miller, *Slate Magazine*, "It's hard to be the voice of a generation when your generation doesn't need you anymore.," 15 May 2017

Did You Know?

The English language is constantly picking up neologisms. Recently, for example, computer technology has added a number of new terms to the language. "Webinar," "malware," "netroots," and "blogosphere" are just a few examples of modern-day neologisms that have been integrated into American English. The word *neologism* was itself a brand-new coinage at the beginning of the 19th century, when English speakers first borrowed it from the French *nèologisme*. Its roots, however, are quite old. Ultimately, "neologism" comes from Greek *neos* (meaning "new") and "logos" (meaning "word").

¹⁰ K 19. 3. 2018; údaj se aktualizuje v závislosti na vyhledávání uživatelů v online slovníku.

¹¹ „A new word or expression or a new meaning of a word“.

¹² „A new word or expression“.

¹³ Možnost přehrát podcast o délce 2:22, namluvené stručné informace o slově skládající se z výkladové definice a textu Did You Know?

Origin and Etymology of *neologism*

borrowed from French *néologisme* "the habit of forming new words, a newly formed word," from *néologie* "coining of new words" (from *néo-* neo- + *-logie* -logy) + *-isme* -ism

First Known Use: 1772¹⁴

in the meaning defined at sense 1

Medical Dictionary

Medical Definition of neologism

: a new word that is coined especially by a person affected with schizophrenia, is meaningless except to the coiner, and is typically a combination of two existing words or a shortening or distortion of an existing word

Learn More about *neologism*

See [words that rhyme with *neologism*](#)

Seen and Heard

What made you want to look up neologism? Please tell us where you read or heard it (including the quote, if possible).

...

M-W uvádí, že slovo *neologism* patří aktuálně mezi 30 % nejvyhledávanějších slov v online slovníku. Portál nabízí několik odlišných definic slova neologismus: všeobecnou, psychologickou (ta se samostatně opakuje ve specializovaném lékařském slovníku přístupném na dané webové stránce níže) a prokliknutím je možné získat definici slova pro studenty angličtiny a pro děti. Uživatelé je nabídnut derivát *neologistic* (již bez výkladu významu či možnosti prokliknutí). Vedle krátké, typické exemplifikace *technological neologisms* jsou k dispozici nedávné příklady větného užití z webových zdrojů. V rozšiřující poznámce jsou uvedeny příklady současných neologismů (jako dynamický obor je jmenována oblast počítačů s příklady *webinar*, *malware*, *netroots* a *blogosphere*) a doplněno etymologické poučení; etymologické informace jsou vtěleny ještě do samostatného oddílu zabývajícího se původem a vývojem slov, jehož součástí je přesný rok zaznamenaného prvního užití slova v angličtině. Na vyžádání se přehraje podcast s vybranými informacemi o heslovém slově. Nabídku uzavírá seznam výrazů, které se se slovem *neologism* rýmují. Uživatelé navíc mohou lexikografům sdělit, kde heslové slovo četli nebo slyšeli, příp. o slově na internetovém fóru diskutovat.

¹⁴ Uživatel si může v online slovníku M-W snadno vyhledat další slova, která jsou poprvé zaznamenána ve stejném roce (nástroj Time Traveler).

Základní definice popisuje neologismus jako ‚nové slovo, užití nebo výraz‘, definice psychologického významu pak ‚nové slovo, které je utvořeno zejména osobou trpící schizofrenií a které neneso význam pro nikoho kromě jeho tvůrce, charakteristicky jde o spojení dvou existujících slov nebo o zkrácení či zkomolení existujícího slova‘. Zjednodušený výklad významu je vypracován pro studenty angličtiny: ‚nové slovo nebo výraz či nový význam slova‘. Nejjednodušší definice z lexikonů M-W je určena dětem: ‚nové slovo nebo výraz‘.

2. 1. 2. 2. Collins Dictionary

Slovníková platforma Collins Dictionary (<https://www.collinsdictionary.com/>) nabízí tři typy slovníkových definic:

1. Zjednodušenou definici pro ty, kdo si angličtinu teprve osvojují: ‚A neologism is a new word or expression in a language, or a new meaning for an existing word or expression‘. K ní jsou doplněna synonyma: *new word*, *buzz word* [informal], *coinage*, *new phrase*, *vogue word*, *nonce word*. Názorně (pomocí pětistupňové škály) se zobrazuje frekvence slova v korpusu Collins COBUILD.

2. Slovníkové heslo reflektující britskou angličtinu chápe slovo *neology* jako variantu slova *neologism*. Vyčleňují se zde tři významy: 1. nově utvořené slovo nebo slovní spojení nebo známé slovo užívané v novém významu, 2. praxe užívání nebo zavádění neologismů, 3. *řídce* tendence k přijímání nových názorů, zejména racionalistických, v náboženských otázkách.¹⁵ Následuje přehled derivátů bez výkladu významu: *neologist*; *neologistic*, *neological* or *neological*; *neologically* or *neologically*. Nechybí ani stručná etymologická informace (C18: via French from *neo-* + *-logism*, from Greek *logos* word, saying).

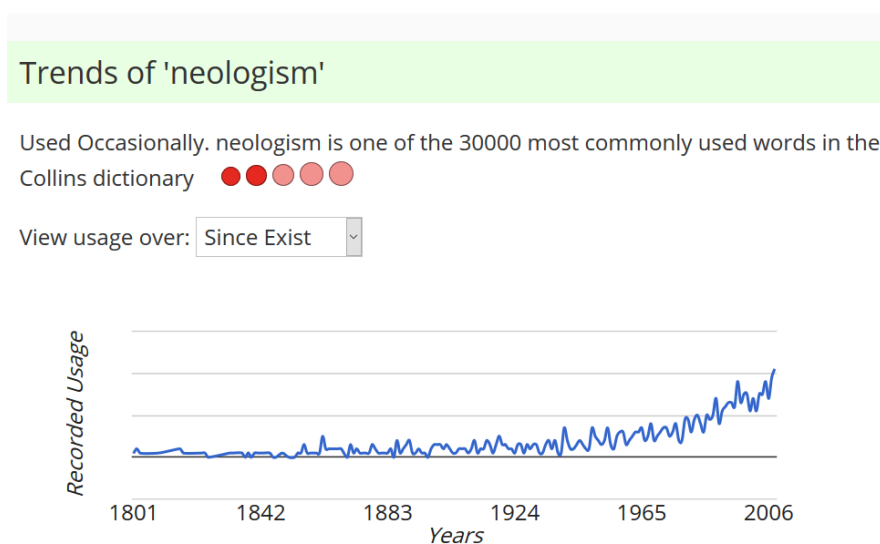
3. Poslední heslový odstavec zpracovává užívání slova *neologism* v americké angličtině. Vyčleňují se dva významy: 1. nové slovo nebo nový význam známého slova, 2. užívání nebo postup tvoření nových slov nebo nových významů známých slov. Součástí heslového odstavce jsou opět deriváty bez výkladu významu: *neologist*; *neologistic* or *neological* a etymologické poučení (Fr néologisme: see *neo-*, *-logy*, & *-ism*).

¹⁵ Jde o význam z oblasti náboženství, nikoli lingvistiky.

Společným oddílem jsou příkladové věty automaticky vybírané z korpusu (uživatelé jsou upozorněni, že příklady mohou obsahovat i „citlivý obsah“):

- *Yet today the portmanteau is probably the most fertile vehicle for neologisms.*
Times, Sunday Times (2008)
- *The word thus invented is both a neologism and a cliché.*
Times, Sunday Times (2015)

Dále je možné zjistit rozložení výskytů slova *neologism* v korpusu Collins COBUILD, a to od doby jeho vzniku, volitelně za 100 let, 50 let nebo 10 let. Od konce 18. století pozorujeme celkový vzestup v užívání slova s drobnými výkyvy v jednotlivých letech. Na pětistupňové škále je užití vyhodnoceno jako druhé nejméně časté – „příležitostné“. Srov.:

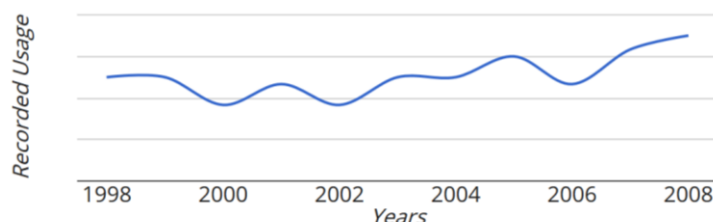

Obrázek 11. Rozložení výskytů lemmatu *neologism* v korpusu Collins COBUILD od 1801 do 2006

Trends of 'neologism'

Used Occasionally. neologism is one of the 30000 most commonly used words in the Collins dictionary ●●●●●

View usage for: Last 10 years ▾

Obrázek 12. Rozložení výskytů lemmatu neologism v korpusu Collins COBUILD od 1998 do 2008

2. 1. 3. Shrnutí oddílu

České i zahraniční slovníky a korpusy ukazují mnohafasetový obraz neologismu. (Možnosti současné elektronické lexikografie propojují tradičně oddělená data slovníková a data textová, srov. Bartmiński, 2014.)

V anglickojazyčném prostředí jsme se zaměřili na dvě lexikografické platformy. Představené anglické definice vykládají význam LJ *neologism* jako nové slovo, nový výraz, nové užití i nový význam. Méně častý je slovníkový význam poukazující k užívání, zavádění či tvoření nových výrazů a významů. Je připomenut i psychologický pojem vztahující se k individuálně tvořeným výrazům osobami trpícími schizofrenií. Příklady jsou voleny zejména z oblasti počítačů.

V českém prostředí je *neologismus*, resp. jeho synonymum *novotvar* ve slovnících podáván jako nové slovo, nový tvar, nový výraz, nové spojení slov, dále jako nový jazykový prostředek či široce jako jazyková novota, příp. také směr zavádějící jazykové novoty; jako nová vazba. Jde o prostředek dosud nevžitý. Neologismy vznikají z potřeby pojmenovat něco nového (*folkař*) nebo z důvodů strukturních (*parník*). Převážně implicitně je ve slovnících obsažena informace, že jde o jednotky nové formálně a sémanticky (*grant*), sémanticky (*lustrace*) či formálně (*parník*). Příklady se rekrutují z různých tematických oblastí.

Slovenský slovník (SSSJ) chápe *neologizmus* jako nově utvořené nebo převzaté slovo, slovní spojení i jako nový význam slova. Jako důvod vzniku neologismů je uvedeno pojmenování

nového jevu nebo pojmu. Lexém *novotvar* není traktován jako plné synonymum, jeho význam je podle SSSJ užší: definice nezahrnuje neosémantismus ani přejímku. Asymetrie odkazování je stejná jako v českých slovnících – odkazuje se pouze z hesla *novotvar* k heslu *neologismus*, a to nikoli prostřednictvím synonyma, ale výkladového prvku v definici. Příklady doplňující výkladovou perifrází náležejí do tematické oblasti počítačů.

Podle korpusového nástroje SyD je užití slova *neologismus* a *novotvar*¹⁶ příznačné pro odbornou a publicistickou sféru. Nejčastějšími kolokáty slova *neologismus* jsou *slovník*, *Havlíčkův*, *publicistický*, *vtipný* a *autorský*, jazykovědné lexie *novotvar* pak *jazykový*, *slovní*, *vzniklý*, *anglický* a *podivný*. Pozitivní hodnocení pojmu naznačuje adjektivum *vtipný*, negativní hodnocení pak adjektiva jako *absurdní*, *bizarní*, *kostrbatý* či *ošklivý*.

Jak je patrné, postoje uživatelů k nové vrstvě slovní zásoby jsou výrazné, srov. též excerptum z roku 1975 (obr. 5): „novotvary (...) které přitom pobuřují jazykový cit většiny Čechů“. Na základě podkladového jazykového materiálu bychom mohli doplnit následující rysy. Neologismy nejen pojmenovávají nové entity a vznikají z vnitrojazykových důvodů, ale jsou i výsledkem hledání pojmenování originálního, neotřelého, nevšedního, zábavného, expresivního, výrazného, libozvučného, zpřesňujícího, stručného ap. (*sociologie*, *výserna*, *žvejcután žouželokrka*). Neologismy vznikají odvozováním (*nařízeníčko*), přejímáním (*grant*), blendingem (*Abenomika*). Jde o LJ vzniklé v současnosti (*Plackárna*) i v minulosti (*pravopisek*). Apelativa výrazně převažují nad proprii. Neologismy mohou být příznačné pro vyjadřování určité osobnosti (jako je K. Havlíček, F. X. Šalda, P. Borkovec). Neologismy jsou typické pro komunikaci mládeže. Při recepci neologismů se jako obtíž jeví nesrozumitelnost nebo anglický původ lexémů. Neologismy vznikají v různých jazycích, ve všech funkčních stylech, mají spisovnou i nespisovnou povahu. Mohou být vázány na určitou komunikační sféru, nebo se užívají celospolečensky, jsou to prostředky lexikalizované i příležitostné. Jsou předmětem zájmu lexikografů a překladatelů, jsou předmětem anket. Neologismy také vytvářejí cizinci, kteří dokonale neovládají danou řeč.¹⁷

2. 2. Temporalismy v systému slovní zásoby

V tomto oddíle se věnujeme temporalismům, slovům s časovým příznakem. Je třeba se krátce zastavit u toho, co je synchronní (tedy nepříznakové) a co diachronní (příznakové). Synchronii

¹⁶ V lingvistickém i nelingvistickém významu.

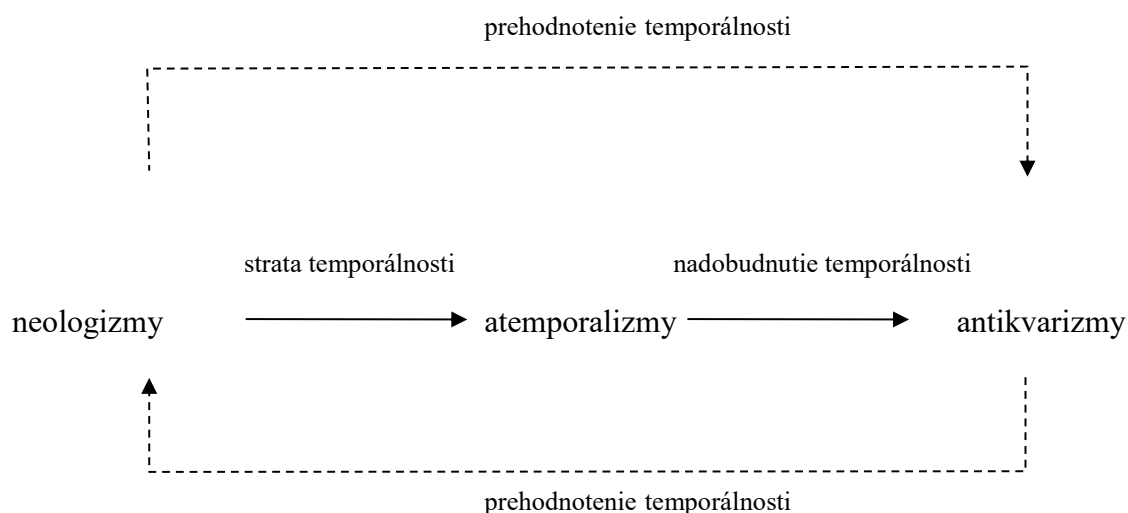
¹⁷ Tento přehled si nenárokují objektivitu, odvíjí se od zvoleného excerptního a korpusového materiálu.

a diachronii traktuje T. Hoskovec (2002, s. 471) jako „[d]va časově pojaté rozměry jazykovědného bádání. Synchronie zkoumá jazykové jevy za stavu, jenž aktuálně existuje (či existoval) v komunitě mluvčích daného jazyka, diachronie zkoumá jevy mezi stavy, které byly aktuální v různých dobách, byť všechny takové stavy řadíme do jediného jazyka (v jeho historických proměnách)“.

F. Čermák (2002, s. 196) chápe LJ s časovým příznakem jako projev diachronie v synchronii: „Protože se na jazyku nejrychleji vyvíjí právě slovník a způsoby jeho využití (...), lze v něm vysledovat jak prvky, které už přecházejí k minulosti, tak ty, které signalizují stav nový, obojí jako projev diachronie. Těm prvním se říká archaismy,¹⁸ těm druhým neologismy...“ Synchronní je pro Čermáka (2010, s. 201) jen to, co mluvčí jako synchronní vycití, což nelze vymezit „mechanicky rozhodnutím, nějakou arbitrární datací, významnou událostí apod.“ (Tento přístup s sebou nese obtíže, srov. 2.3.4.)

LJ s časovým příznakem, tedy neologismy, archaismy a historismy (poslední dvě položky někdy bývají zastřešeny termínem *antikvarismus*, srov. Dolník, 2003), označujeme – zatím méně obvyklým – termínem *temporalismy*, LJ bez tohoto příznaku pak jako *atemporalismy* (srov. Gianitsová-Ološtiaková – Ološtiak – Rešovská, 2015; Lišková, 2015).

M. Ološtiak (nedatováno, <https://bit.ly/2IbeK9o>, s. 3) schematicky znázorňuje dynamiku temporálnosti takto:

Obrázek 13. Schéma dynamiky temporálnosti

¹⁸ F. Čermák nerozlišuje archaismy a historismy.

Jak je vidět, v centru slovní zásoby se nacházejí atemporalismy. Pravá část schématu patří výrazům s příznakem stáří – jde jednak o archaismy / zastaralé / zastarávající výrazy (v češtině např. *apatyka*, *biograf*), jednak o historismy (např. *halapartna*, *děrný štítek*). V levé části schématu jsou umístěny neologismy, výrazy s příznakem novosti, u nichž se mezi pojmenováním konkurenčním (např. *viróza* ‚kocovina‘) a pojmenováním nových denotátů (např. *youtuber*) v češtině a slovenštině pojmoslovně nerozlišuje, ačkoli tato distinkce bezpochyby existuje.

Ztráta či nabývání časové příznakovosti jsou v grafu označeny šipkou směřující doprava: při pohybu z periferie směrem k centru LJ příznak novosti pozbývá, naopak při postupu z centra na periferii získává příznak stáří. Tento pohyb může trvat různě dlouho. Z některých neologismů se rychle stanou historismy, příp. archaismy (přerušovaná čára s šipkou směřující vpravo), jiné neologismy mohou dlouho prodlévat na periferii slovní zásoby s přetrvávajícím příznakem novosti. U některých slov může dojít k obnovenému užití (přerušovaná čára s šipkou směřující vlevo).¹⁹

V následujícím textu²⁰ se zabýváme LJ s příznakem stáří, neboť problematika jejich teoretického vymezení i lexikografického zpracování je komplementární s problematikou neologickou.²¹

2. 2. 1. Definiční vymezení archaismů a historismů

Z termínů, které označují LJ příznakové z časového hlediska, bývá jako vágní posuzován především neologismus (mj. Busse, 1996; Čermák, 2010; Herberg – Kinne, 1998; Kinne, 1998). Různé teoretické přístupy nacházíme i k termínu *archaismus*, zatímco *historismus* zpravidla problematizován nebývá (srov. Martinová, 2017a, b). Při naší práci na Akademickém slovníku současné češtiny (dále ASSČ) se ukázalo, že není vždy snadné stanovit hranici mezi archaismy a historismy; v odborné literatuře se této otázce však věnuje jen okrajová pozornost (srov. Ripka

¹⁹ Metaforu neologismů jakožto lexikálních dětí, resp. adolescentů a antikvarismů jakožto lexikálních důchodců (Gianitsová-Ološtiaková – Ološtiak – Rešovská, 2015, s. 830n.) nepovažujeme za zcela vydařenou – jak ostatně vyplývá i z výkladu samotných autorů, některé neologismy mohou být totiž výrazně starší než některé historismy a archaismy. A jak si v tomto rámci představit slova s obnoveným užitím?

²⁰ Tento text byl otištěn v časopise *Jazykovědné aktuality* (2015, roč. 52, č. 3–4, s. 102–116); zde jej uvádíme zkrácený a mírně upravený.

²¹ Zajímavý jazykový materiál poskytuje studie L. Jílkové *Čeština v dialogu generací* (2007c), v níž se uvádějí příklady slov příznakových diachronně, event. i jinak, např. *almara*, *firhaňky*, *valcha*, *verpánek*, *hambalek*, *cmunda*, *potěh*, *štoudev*, *štucel*, *oringle*; a je popsáno, jak jim rozumí současná starší a mladá generace.

– Imrichová, 2011). Cílem této analýzy je pokus o teoretické vymezení termínů *historismus* a *archaismus* s důrazem na jejich vzájemný vztah.

2. 2. 1. 1. Podání slov archaismus a historismus v českých a slovenských výkladových slovnících

Začněme srovnáním výkladů lingvistických významů lexémů *archaismus* a *historismus* z jednojazyčných výkladových slovníků.²² Slovníkové definice by měly být přesné, výstižné, srozumitelné a jednoznačné (Blatná, 1995, s. 75), proto jsme je chtěli uvést jako východisko ve výkladu směřujícím od jednoduchého ke složitějšímu. Ukázalo se však, že komplikace začínají už zde.

Nejstručněji ze sledovaných slovníků vykládá lingvistický význam slova *archaismus* Slovník současné češtiny (dále SSoučČ): ‚zastaralý jazykový prostředek‘. SSČ a SSJČ se shodují na tom, že *archaismus* je v jazykovém významu ‚slohově využitý zastaralý jazykový prostředek‘ (SSČ), resp. ‚zastaralý jazykový prostředek, jehož je stylově využito‘ (SSJČ). ASCS stylovou využitelnost jazykového archaismu (nevhodně) restringuje: ‚zastaralý jazykový prostředek, stylově využitý v umělecké literatuře‘. Tento dodatek sice na jedné straně souzní např. s tvrzením P. Ondruse, J. Horeckého a J. Furdíka (1980, s. 187–188) a J. Filipce (1999, s. 40–41), ale na straně druhé je v rozporu např. s novějším názorem M. Krčmové (1997, s. 234) a O. Martinové (2002, s. 45).

SSSJ rys stylové využitelnosti archaismu nezmiňuje, výklad doplňuje dvěma konkrétními příklady: ‚zastarané slovo al. slovné spojenie, napr. *vladyka*, *meruôsmý*²³‘. Volba prvního příkladu je však nejasná – a zavádějící, neboť podle Slovníku slovenského jazyka (dále SSJ)

²² Z jejich výkladové části, nikoli seznamu zkratk.

²³ SSSJ: *meruôsmý* -ma -me čisl. radová hist., arch. obyč. v spojeniach *revolučný meruôsmý rok* rok 1848; *meruôsmé roky* reťaz revolúcií a revolučných vystúpení proti absolutizmu a za zrušenie poddanstva vo väčšine Európy v r. 1848 až 1849; v Uhorsku zosilnenie zápasov Slovákov za národné sebaurčenie a demokratizáciu politického života.

jde o (polysémní) historismus.²⁴ Jako historismus bychom hodnotili slovo *vладыka* i v dnešní češtině, srov. SSoučČ.²⁵

Heslo *historismus* není v SSČ vůbec zpracováno, v SSJČ není zachycen jeho lingvistický význam.²⁶ Všechny slovníky, v nichž je slovo *historismus* uvedeno v předmětném významu, pro názornost obohacují výklad o příklady historismů. SSoučČ a SSSJ se ve výkladu významu z věcného hlediska v zásadě neliší, srov. SSoučČ: ‚slovo nebo slovní spojení označující zaniklou skutečnost, spojenou s minulostí (např. *páže*, *řemdih*, *karcer*²⁷)‘, SSSJ: ‚slovo označující osobu, predmet, jav, ktoré už nejestvujú (napr. *dereš*, *igríc*, *léno*)‘. ASCS definuje lingvistický význam slova *historismus* takto: ‚pojmenování označující jev už zaniklý, spjatý s minulostí (např. *palcát*, *kopiník*, *léno*, *zlatka*), archaismus‘. Jako doplnění výkladu významu je použito slovo *archaismus*, které však může působit zmatečně; uživatel slovníku si musí uvědomit, že se odkazuje k první, obecné části definice: ‚vývojově starobylý n. zastaralý jev, prvek‘, nikoli k druhé, lingvistické části definice, následující ve výkladu významu po středníku (viz výše).

2. 2. 1. 2. Konstitutivní rysy archaismů a historismů

Archaismy i historismy mohou být buď lexikální, zastaralo-li celé slovo, nebo sémantické, zastaral-li jeden nebo více z významů slova, které je v jiném svém významu vnímáno

²⁴ Ze SSSJ vyšly zatím tři díly: A–G (2006), H–L (2011), M–N (2015), slovo *vладыka* tedy slovník ještě neobsahuje.

SSJ: **vладыka**, -u, mn. č. -ovia m. hist.

1. titul vládnúceho kniežaťa u starých Slovanov; vladár, vládca;

2. (v rodovom zriadení) najváženejší (obyč. najstarší) člen rodu, ktorý stál na čele rodu, staršina: *Kam ste to zašli, starci? Kam, vладыkovia a kmeti?* (Hor.) *Muž predstúpil ako vладыka dediny a poklonil sa hlboko pred Svätoplukom.* (Jégé)

3. pravoslávny cirkevný hodnostár, biskup (najmä v juhoslovanských krajinách): *Rodina Petroviča Njeguša dávala Čiernej Hore vладыkov, t. j. hlavu cirkevnú.* (Kuk.) *Na temeni Lovčena sa skvie biely bod: kaplica vладыku Radeho.* (Kuk.)

²⁵ SSoučČ: **vладыka** -y m (7. j. -ou; 1. mn. -ové; 6. mn. -cích)

1 (hist.) příslušník nižší staročeské šlechty: *trocnovský vладыka*

2 (hist.) náčelník rodového nebo kmenového společenství: *shromáždění vладыků*

²⁶ Srov. SSJČ: **historismus** [-iz-] (dř. též -ism), -mu m. (z řec. zákl.) *záliba v minulosti, zdůrazňování minulosti, záliba v historizování* (op. *ahistorismus*); filos. *metodologický princip požadující zkoumání a hodnocení všech věcí v jejich historickém vývoji.*

²⁷ SSoučČ z těchto tří výrazů ve svém hesláři obsahuje pouze substantivum *páže*, méně frekventované lexémy *řemdih* a *karcer* nezpracovává. Lze chápat poslední příklad jako jednoznačný historismus? Srov. SSJČ: **karcer**, -u m. (z lat.) (na dř. středních školách) uzavření (žáka) ve škole jako kázeňský trest: *tříhodinový k.*; ASCS: **karcer**, -u m <|> (na dř. středních školách) uzavření (žáka) ve škole jako kázeňský trest za hrubší provinění (pův. střím. vězení);

Encyklopedie Universum (2006): **karcer** [lat.] pův. starořím. vězení, pozd. zavření žáka ve škole jako kázeňský trest za provinění. – I v současné době mohou být žáci za trest uzavření ve škole, ale označení bude jiné: *být/zůstat po škole*. Příklad se tedy vztahuje ke starořímskému vězení, což je však jistě méně známý význam slova *karcer*.

z časového aspektu jako nepříznačové. Pro vymezení konstitutivních rysů archaismů a historismů není rozlišování mezi jejich typy podstatné. Na okraji našeho zájmu zůstávají i archaismy hláskové (*mučedlník – mučedník*) a morfologické (*peku – peču*).²⁸

Na tomto místě učiníme ještě krátkou poznámku k různému terminologickému chápání pojmů archaismus, historismus a zastaralé slovo. Zastaralé slovo lze chápat jako nadřazený pojem pro archaismy a historismy (Hladká, 1995), nebo jej ztotožňovat s archaismem (Krčmová, 1997). Archaismy a zastaralé výrazy lze lišit podle funkce užití (Havránek, 1963), příp. podle stupně zastaralosti (SSSJ).²⁹ Odlišné přístupy mohou mít v jednotlivých koncepcích své opodstatnění.

V následujícím přehledu se soustředíme na archaismy a historismy zejména s ohledem na příčinu jejich zastarávání, možnost tvorby synonym, stylistické využití v různých typech textů a spisovnou povahu těchto lexikálních prostředků.

V České lexikologii (1985) poučení o zastaralých slovech nenajdeme.³⁰ Z. Hladká (1995, s. 94–95) uvádí, že mezi slovy zastaralými se rozlišují archaismy a historismy. Archaismy jsou pojmenování ustupující jinému pojmenování novějšímu, které se stalo běžnějším, např. *regiment X pluk, anžto X protože*. Jde o vyústění „konkurenčního boje“ mezi více výrazy nesoucími tentýž význam. Historismy jsou pojmenování zaniklých historických skutečností, např. *halapartna, cech, tolar, verbíř*; ale i *vuml, kádrovák*.³¹ Archaismů se využívá především jako stylistických synonym, historismů se užívá především v odborné i beletristické historické literatuře. Hladká (1995, s. 102) ještě podotýká, že pojmenování zaniklých reálií se někdy může uchovat jako součást frazeologické jednotky, např. *kout pikle (pikel ‚bodná zbraň‘), tisíc láter (látro ‚délková míra, asi 2 m‘)* ap.

Jasnou dělicí čáru mezi těmito dvěma skupinami dobově příznakových lexémů vede i M. Krčmová (1997, s. 123), když vyděluje výrazy zastaralé neboli archaismy a historismy. Archaismy dále nepopisuje, ale upozorňuje, že mohou mít různou míru archaičnosti. Jako příklady jsou mj. uvedeny výrazy *úbytě, sýrec, krčma, peleš lotrovská, pochodil jak Benedek u*

²⁸ Změna formální podoby lexému (např. *syrup – sirup*) se jako kritérium pro vymezení archaismů neuvádí. Martincová (2017a) vyčleňuje hledisko hláskové, lexikální, slovtvorné a sémantické.

²⁹ Mimo diskusi ponecháváme názor prezentovaný ve Slovníku literárnevedných termínov (Findra – Gombala – Plintovič, 1987, s. 137), podle nějž se archaismy a historismy ztotožňují a hodnotí se jako synonyma.

³⁰ Není to proto, že by autoři této příručky nepovažovali výklad o diachronně příznakových slovech za relevantní. Jak se dočteme v úvodu, autoři byli nuceni své elaboráty podstatně zkrátit z důvodů vnějších, rozsahových – vypuštěn byl mj. právě úsek týkající se lexikální stylistiky (Filipec – Čermák, 1985, s. 5).

³¹ Řídce může označovat zaniklou skutečnost i neologismus. Srov. SN1: **gulag** ‚(v bývalém Sovětském svazu za stalinizmu) trestní pracovní tábor (zvl. pro politické vězně)‘.

Hradce. Historismy označují skutečnosti zaniklé, např. *suknice*, *cech*, *platněř*.³² Autorka neuvádí, že i historismy mohou mít různou míru historičnosti.³³ Této skutečnosti si naopak všimají slovenští jazykovědci I. Ripka a M. Imrichová (2011, s. 93), aniž by ovšem zase zmínili postupné zastarávání archaismů.

O. Martinová (2017a, s. 45) archaismus definuje nejprve široce jako zastaralý jazykový prvek, nepatřící do synchronního jazykového systému, poté výklad specifikuje pro teorii spisovného jazyka a stylistiku, kde se archaismem rozumí jazykový prostředek, který zcela vyšel z užívání, je příznakový svou vázaností na starší stav jazyka a vědomě se ožívuje ve speciálních slohových funkcích, např. *mluno* ‚elektřina‘; *hotovost* ‚vojsko‘. V současném jazyce zpravidla existuje k archaismu neutrální protějšek. Historismus Martinová (2017b, s. 166) podává jako slovo nebo slovní spojení označující zaniklé, s minulostí spjaté reálie a jevy (např. *řemdiň*, *panoš*, *desátek*, *královská komora*, *zemské desky*). Na rozdíl od archaismů nemívají historismy v současném jazyce synonyma. Jako stylově neutrální se užívají v odborných textech, historických dílech, pamětech ap., mimo okruh těchto textů mají charakter prostředků stylově zabarvených, např. při plnění charakterizační funkce v krásné literatuře.

Ojedinělou zmínku o tom, že archaismy a historismy nejsou diskrétní množiny, nacházíme u I. Ripky a M. Imrichové v Kapitolech z lexikologie a lexikografie. Autoři lapidárně uvádějí, že přesné odlišení těchto dvou skupin slov „je často náročné“ (Ripka – Imrichová, 2011, s. 56). A dále v textu: „Medzi niektorými archaizmami, historizmami a zastaranými slovami sa nedá viesť absolútne presná hranica“ (Ripka – Imrichová, 2011, s. 91). Bez dalšího vysvětlení se rozlišuje mezi třemi skupinami slov: archaismy, historismy a zastaralými slovy. Zastaralá slova však nejsou autory přesněji vymezena; v předchozím výkladu se s archaismy ztotožňují zastarávající slova.³⁴ Mezi archaismy, zastaralými a zastarávajícími slovy explicitně rozlišují autoři SSSJ (viz 2.2.2.1.).

Ripka a Imrichová vyčleňují coby konstitutivní rys archaismů jejich spisovnou povahu (ve výkladu o historismech se vztah ke spisovnosti nekomentuje). Archaismy jsou popsány jako

³² Příslušná pasáž v publikaci *Současná stylistika* (Čechová – Krčmová – Minářová, 2008, s. 170–171) podává výklad takřka totožně.

³³ Důvodem může být i omezený rozsah stylistické příručky.

³⁴ „Zánik slov však nemusí byť vždy zapříčiněný iba zánikom príslušnej reálie. Niekedy je iba následkom výberu a „konkurenčného boja“ medzi slovami (pomenovaniami), majúcimi rovnaký význam. Zastarávajúce slová sa v nových kultúrnych a spoločenských podmienkach nahrádzajú novým (aktuálnejším) pomenovaním. Takéto „odchádzajúce“ slová sa označujú ako archaizmy; na rozdiel od historizmov (presné odlišenie týchto dvoch skupín slov je často náročné) môžu mať v súčasnom jazyku svoje synonymá (napr. *lučba* – chémia, *merba* – geometria, *mluno* – elektrina a i.)“ (Ripka – Imrichová, 2011, s. 56).

„spisovné slová z dávnejšej minulosti, ktoré sa vyskytujú v starších textoch. (...) Používajú sa ako charakterizačný prostriedok doby v umeleckých textoch, v esejistike alebo v rétorike. (...) Napriek svojej staromódnosti alebo práve pre ňu sa uplatňujú v textoch zdôrazňujúcich staré tradície a pátos starých čias“ (Ripka – Imrichová, 2011, s. 91). Mezi příklady pak ale uvádějí i stylově nižší, hovorová slova jako *činža* (nájomné)³⁵ nebo *móres* (mravy)³⁶. Hovorová slova sice patří do spisovné slovní zásoby, ale jsou typická pro běžné, spontánní jazykové projevy.

Předchozí odstavec již předznamenal otázku stylové využitelnosti archaismů, některými autory omezovanou na umělecký styl, o níž jsme se zmiňovali v souvislosti s definicí archaismu v ASCS. Ve Stylistice současné češtiny M. Krčmová popisuje, že některé literární školy dříve usilovaly o vytvoření vyššího literárního vyjadřování:

... realistický historický román sytil výrazivo historismy a archaismy ve snaze posílit dobový kolorit příběhu; ve funkci prostředku poetizace jsou takové výrazy v některých dílech V. Vančury. V současné literatuře se archaismy takřka neobjevují, knižní prostředky jsou častější a jsou součástí individuálního stylu autorova. Historismy si své postavení udržely, neboť jsou vlastně specifickým typem termínů. (Krčmová, 1997, s. 234)

Zcela ve shodě s M. Krčmovou pak O. Martincová (2002, s. 45) podotýká, že „[v] současné umělecké literatuře se archaismy téměř neobjevují, historismy si své postavení udržely“.

Z hlediska vlivu na styl celého komunikátu posuzuje archaismy M. Jelínek, jenž tyto prostředky usouvztažňuje s prostředky knižními. Jelínek (1995, s. 780) postuluje, že knižní prostředky jsou spjaty s vysokým stylem a jsou provázeny odstínem jisté výrazové vznešenosti. Jestliže ve vědomí mluvčího převažuje vztah silně knižních prostředků ke starším fázím vývoje češtiny, nabývají povahy jazykových prvků archaických, zastaralých. Jejich užití musí být zvlášť motivováno.

Malou sondou do korpusu SYN v3 lze podložit vlastní povědomí o tom, že v současném jazyce se užití archaismů neomezuje na umělecký styl. Uvedme čtyři příklady – nijak neobvyklého –

³⁵ SSSJ: **činža** -že ž. nem. < lat.

1. hist. platba v peniazoch al. v naturáliách odvádzaná vlastníkovu pozemkov za oprávnenie používať ich: *Rolníci namiesto obilia, desiatku z dobytku, činže, dane alebo iných poplatkov majú panstvu ako svojej zemskej vrchnosti platiť ročne dvestodesať toliarov.* [F. Kalesný]

2. hovor. zastaráv. poplatok za byt, nájomné: *vysoká č.; domová č.; platiť, vymáhať činžu; znížiť, zvýšiť činžu.*

³⁶ KSSJ: **móres** -u m. hovor.

1. dobré spôsoby, slušné správanie: *vedieť, čo je m., nemať (ani trocha) m-u*

2. obyč. mn. spôsob správania vôbec, obyčaj: *čo sú to za m-y? panské m-y.*

užití zastaralých slov mimo oblast uměleckého stylu. Jedná se o slova *ajznboňák*, *apatyka*, *arest* a *anžto*, jejichž užití v uvedených příkladech je patrně motivováno snahou ozvláštnit text (*arest*, *anžto*³⁷), neopakovat v textu jedno slovo, užívat synonyma (*apatyka*), naznačit propojenost s historií (*anžto*, *apatyka*), vyjádřit osobní blízký vztah k určité skutečnosti, spjatost s tradicí a možná i rodinný úzus (*ajznboňák*). Hodnocení slov i jejich definice přebíráme z ASCS, resp. SSJČ:

- ASCS: **ajznboňák** -a m (**ajznboňáčka**, -y ž) <n> zast. ob. železničář
Děda byl ajznboňák, proto mám k lokomotivám blízký vztah. (Blesk, 2007)
- ASCS: **apatyka**, -y ž <ř> zast. a ob. zdravotnické zařízení, kde se vydávají a popř. i připravují léky, lékárna
Co však dělá tuto lékárnu opravdovým uměleckým skvostem, je barokní vybavení apatyky, která původně patřila jezuitskému řádu. (Deníky Bohemia, 2009)
- ASCS: **arest**, -u m <n < l> zast. a ob. vězení
Jako vězeň, který se právě vrátil z dvacetiletého arestu. Asi tak si užívá „svobody“ nabyté vyhazovem z vily VyVolených Jan Mikulecký alias Kykolka z Benešova. (Deníky Bohemia, 2009)
- SSJČ: † **anžto** sp. podřadící *poněvadž*: vrtěl hlavou, a. tu ještě nikdy cizího člověka nespáčil (Rais)
A já jsem Čech, miluju Prahu, české dějiny, Karla IV., Přemysla Otakara, Boženu Němcovou, všechny tyhle strašně chytré lidi. A jak můžu, tak je do těch svých obrazů vrazím. Mám také ráda Vyšehrad, ažto jsem se tam narodila. (Hospodářské noviny, 2003)

Slovenští jazykovědci P. Ondrus, J. Horecký a J. Furdík (1980) rozdíl mezi archaismy a historismy spatřují mj. v jejich stylistické platnosti, přičemž archaismům přisuzují využití pouze v uměleckém stylu:

³⁷ Při tvorbě ASSČ jsme narazili na několik slov patřících ke speciálnímu typu příznakovosti (vedle spojky *anžto* sem dále patří např. spojky *alébrž*, *anobrž*), u nichž pociťujeme příznak zastaralosti, ale v textech z vymezeného období (počínaje rokem 1945) nelze nalézt doklad na užití ve stylově odpovídajícím kontextu. Nacházíme je pouze v aktualizačním užití nesoucím určitou expresivitu. Ve slovníku se v těchto (ojedinělých) případech volí kombinace kvalifikátorů: „zast., zprav. expr.“.

Ukázka zpracování hesla *anžto* z ASSČ: **anžto** spoj. podřadící příčinná zast., zprav. expr. uvozuje vedlejší větu, která zdůvodňuje tvrzení ve větě řídicí; syn. *poněvadž*, protože: *mám ráda Vyšehrad, ažto jsem se tam narodila; před chvílí jsme dojeli a rozmrzáme, ažto jsme promokli.*

Kým archaizmy sa môžu využiť iba s istým štylistickým zámerom, historizmy sa môžu použiť nielen na štylistické ciele, ale aj ako pomenovania tých predmetov a pojmov, ktoré už v našom živote nejstávajú, zanikli. Archaizmy sa teda využívajú iba v umeleckom štýle na zobrazenie doby, na charakterizovanie osoby, prípadne na vyvolanie komiky, irónie a satiry, historizmy sa vyskytujú nielen v umeleckom štýle, ale aj v odborných historických dielach, pamätiach a pod. (Ondrus – Horecký – Furdík, 1980, s. 187–188)

Podobný názor formuluje J. Filipec (1995, s. 40–41) v Manuálu lexikografie, príručce podávající koncizní přehled o českém slovníkářství se zohledněním lexikografie světové. Filipec vysvětluje, že vzhledem k času se rozlišují – na pozadí bezpříznakových (současných) jednotek – jednotky s příznaky diachronnosti, a to zastaralé (*culta*), zastarávající (*regiment*) a nové, neologismy. Systém třídění výrazů příznakových v časovém aspektu se ve slovnících poněkud komplikuje tím, že pro časově vzdálené, minulé etapy se navíc užívá charakteristik „kdysi“ (*župa*) a „dř.“ (*čamara*). „Někdy se rozlišují ještě archaismy (zastaralé slovo využitě v uměleckém textu, např. u V. Vančury *velmož, špitál*) a historismy (názvy historických reálií)“ (Filipec, 1995, s. 40–41). Slovo *velmož* jako příklad archaismu pochopení výkladu neusnadňuje, nýbrž ztěžuje: v SsJČ je hodnoceno v prvním významu jako historismus, ve významu druhém pak jako slovo knižní³⁸, v SSouČČ pak pouze jako historismus^{39, 40}

Filipcův přístup nachází svůj předobraz patrně v pojetí B. Havránka (1963). Podle Havránka soudobý spisovný jazyk absorbuje prvky z běžně mluveného jazyka a zároveň se zbavuje prvků zastaralých, vyšlých z užívání. Archaismy jsou chápány jako stylisticky příznakové prostředky, které se záměrně užívají k archaizaci textu:

Musíme v jazyce rozeznávat mezi zastaralou složkou jazyka a archaismem. Archaismus je slohový prostředek a zastaralé je to, čeho užíváme jako prostředků stylově neutrálních, třebaže jen domněle neutrálních. Něco jiného je, když autor z důvodů stylistických užívá archaismů a jistě má na to právo. Kdybychom toto právo popírali, dělali bychom škrt přes jazyk Jiráskův,

³⁸ SsJČ: **velmož**, -e m. (1. mn. -ové, -i)

1. hist. člen vysoké šlechty, zvl. ruské a uherské; magnát 1; (v období třídní společnosti) příslušník nadřazené vrstvy: *feudální v-i; panství uherského v-e; jihočeský v. Petr z Rožmberka* (L. Steh.); *vykopávky z hrobu v-e z 9. stol.*; expr. v. *mezi hudebníky* (K. Čap.) vynikající hudebník

2. kniž. vlivný jedinec (nejč. v kapit. společnosti), zprav. velký boháč; magnát 2: *průmyslový, finanční, bankéřský, uhelný v.; agrární v. velkostatkář.*

³⁹ SSouČČ: **velmož** ~e m (1. mn. ~i, ~ové) (hist.) příslušník vysoké šlechty: *uherský/jihočeský/polský velmož, renesanční/barokní velmož, hrob velkomoravského velmože.*

⁴⁰ Ve Filipcově výkladu je sice doplněno, že se jedná o autorské užití slov V. Vančurou, avšak v přehledové příručce tohoto typu bychom očekávali jednoznačné příklady.

Wintrův, Vančurův. Ale zase na druhé straně si musíme být vědomi toho, že toto užívání archaismů musí mít svou míru. (Havránek, 1963, s. 223n.)

Podle Havránka tedy hodnocení jazykového prostředku záleží na funkci užití, archaismus je prostředek stylově využitý v uměleckém stylu, zastaralé slovo pak prostředek užitý bez této ambice. V současné české odborné obci zřejmě nemá tento teoretický přístup následovníky.

2. 2. 2. Diachronní příznakovost pohledem lexikografie

Při zpracování teoretické studie si jazykovědec může zvolit příklady, které nejlépe podporují jednotlivé body jeho teorie, a některé okrajovější, problematické příklady nemusí zohlednit, resp. si nemusí ani jejich existenci uvědomit. Při zpracování slovníku se zachycuje slovní zásoba v relativní úplnosti (ve vymezeném rozsahu), což lexikografy vede k podrobnému rozpracování jednotlivých kategorií, příp. k vymezení různých typů výjimek, které event. následně tvoří další, menší kategorie. Výsledný systém se tak může stát až nepřehledným (zejména pro laického uživatele), čímž dochází k selhání původního záměru: popsat daný jev co nejpřesněji a přitom co nejsrozumitelněji.

Jako zpracovatelsky obtížná se jeví zejména graduálnost diachronní příznakovosti, a to jak u archaismů, tak u historismů. Na různou míru zastaralosti u archaismů poukazuje Krčmová, 1997, u historismů pak Ripka – Imrichová, 2011, a Skladaná, 1995, 1997.

Dále uvedeme lexikografické zásady pro zpracování diachronně příznakových LJ ve dvou aktuálně připravovaných slovnících, SSSJ a ASSČ. O různých způsobech signalizování příznakovosti v časovém aspektu jsme se již zmínili v souvislosti s Manuálem lexikografie. Uživateli slovníku však nemusí být jasné, jak se má v podobném repertoáru charakteristik orientovat (srov. Lišková, 2013c), a to ani když si pečlivě přečte předmluvu slovníku (což navíc od většiny uživatelů nelze očekávat).

2. 2. 2. 1. SSSJ

V SSSJ jsou zpracovatelské zásady formulovány pregnantně (Jarošová – Buzássyová – Bosák, Východiská a zásady spracovania slovníka, s. 38),⁴¹ avšak domníváme se, že množství kategorií je přebujelé, členění příliš jemné, neintuitivní, a tudíž pro uživatele málo přínosné. Na časové

⁴¹ Viz též Bosák, 2000, s. 123–131.

ose se vyděluje více skupin. Historismy jsou pojmenování předmětů a jevů, které existovaly v minulosti, a dnes se užívají zejména v historiografických a memoárových textech; na rozdíl od archaismů nemají neutrální synonyma, např. *četník, florén, gilda*. K historismům se přiřazují i hesla pojmenovávající příslušníky starobylých národů a starobylé říše, např. *Etrusk, Fenícia*. Archaická slova, archaismy, jsou takové stylisticky příznakové LJ, které se přestaly používat, nejsou běžné a využívají se jako charakterizační prostředek doby, např. *drievny* (starodávny).

Slova a slovní spojení charakteristická pro starší generaci, v současné komunikaci nahrazovaná jinými výrazy, jsou označena jako zastaralá, např. *ambrela* (deštník), *firhang* (záclona). Slova a slovní spojení, která postupně ustupují z běžného užívání, se označují jako zastarávající, např. *bukréta* (kytice), *činžový* (nájemní). Slova a slovní spojení charakteristická pro období desetiletí před rokem 1989⁴² se zpracovávají se sémantickou poznámkou (prv) před výkladem, např. *branec, cyklostyl, dvadsaťhaliernik*. Na časové období 19. a počátku 20. století upozorňuje poznámka (v minulosti), např. *čeledník, drotárčina, garnizóna*.

Z hlediska vymezení hranice mezi archaismy a historismy je systém vytvořený SSSJ přehledný, kvalifikátory a charakteristiky zde užívané lze bez obtíží přiřadit k dvěma nadřazeným skupinám, které budou mít různou míru archaičnosti, resp. historičnosti: k archaismům bychom mohli – vedle vlastních archaismů – počítat slova zastaralá a zastarávající, k historismům pak – vedle vlastních historismů – slova s poznámkou „prv“ a „v minulosti“.

2. 2. 2. 2. ASSČ

J. Homoláč a K. Mrázková (2014, s. 3–38) představili v časopise *Slovo a slovesnost* svůj originální návrh stylistického hodnocení (nejen) lexikálních jazykových prostředků, které by bylo podle předkladatelů vhodné využít i v ASSČ. Co se týče časového zařazení jazykových prostředků, rozlišují se: 1. prostředky vnímané jako současné (těch je většina), 2. prostředky vnímané jako z úzu vyšlé nebo postupně vycházející (používané méně často, např. *bedekr*⁴³), 3. prostředky, jejichž frekvence v úzu se zvyšuje, např. *autonavigace*. Dále se výslovně uvádí, že procesy „vycházení z úzu“ a „vcházení do úzu“ se týkají prostředků užívaných v obou základních komunikačních oblastech, resp. v oblasti vyšších komunikačních cílů (OVKC),

⁴² K problematice tzv. blízkých historismů více Skladaná, 1995, 1997.

⁴³ Zvolený příklad neilustruje danou kategorii zcela přesvědčivě, slovníky SSJČ, SSČ, ASCS i SSSJ heslo hodnotí jako neutrální a v korpusu SYN v3 je lexém doložen 1001×, převážně v kontextech ze současné publicistiky, v nichž se užívá jako synonymum pro ‚(knižní) průvodce‘.

např. *kulturní referent/animátor*, nebo v oblasti běžného dorozumívání (OBD), např. *sámoška/ócéčko*.⁴⁴ V seznamu navrhovaných stylistických kvalifikátorů nacházíme kvalifikátor „zastarávající“ (s poznámkou, že v současné lexikografii se preferuje termín „zastaralý“⁴⁵). Takto označené prostředky:

... se přestávají užívat nebo jsou užívány starší generací. Slova označující již zaniklé skutečnosti jsou označena tradičním kvalifikátorem „historismus“ (např. *řemdih*). Při jejich užití v OBD i OVKC se může stát, že komunikační partner nebude výraz vůbec znát, bude mu přisuzovat jiný význam nebo stylovou hodnotu (např. *animírka*). V případě potřeby je možné zavést kvalifikátory „běžný zastarávající“ (např. *sichrhajcka*) a „vkc zastarávající“ (např. *šaramantní*). (Homoláč – Mrázková, 2014, s. 32)

Zpracovatelé ASSČ se s autory této koncepce setkávají ve snaze udržet jednoduchou a přehlednou soustavu časových kvalifikátorů; celkový systém stylistického hodnocení však nepřebírají, zejména kvůli navrhovaným neprůhledným kvalifikátorům (např. vkc nízký). V ASSČ se aktuálně užívá základního dělení temporalismů na zastaralé výrazy (zast.)⁴⁶ a historismy (histor.); neologismy se neoznačují (jejich označování je ve všeobecných výkladových slovnících výjimečné, srov. Svensén, 2009, s. 326). Časové kvalifikátory se mohou kombinovat s kvalifikátory dalšími, označujícími např. příslušnost ke kolokviální⁴⁷ nebo slangové slovní zásobě, resp. označující obor/oblast užití.

2. 2. 2. 3. Nejednoznačné případy

Na dvou příkladech bychom chtěli ukázat, že hranice mezi archaismy a historismy nemusí být zcela ostrá, nýbrž že i zde existuje určité přechodové pásmo. Zopakujme si definici historismu: je to slovo nebo slovní spojení označující zaniklé, s minulostí spjaté reálie a jevy. Jako historismus neváháme označit mj. názvy starých zbraní (*houfnice*), názvy již neužívaných mincí (*tolar*) či názvy zaniklých zaměstnání (*platněř*). Svízelnou otázkou však představuje to, jak velká část reálií a jevů se může změnit, aby šlo stále o tutéž skutečnost. Kupř. roku 1774, kdy byla zavedena povinná školní docházka, vypadalo školní vyučování podstatně jinak než dnes. Přesto žádná ze změn v mimojazykové realitě nevedla ke změně výrazu *škola*. Jedná se o slovo

⁴⁴ *Ócéčko* ‚obchodní centrum‘ (vysvětlivku doplnila M. L.).

⁴⁵ Stupeň zastaralosti se zde nebere v úvahu.

⁴⁶ Zastaralé výrazy jsou zde ztotožňovány s archaismy.

⁴⁷ „K označení nespisovných lexikálních jednotek příznačných pro mluvený neformální jazyk používáme kvalifikátor kolokv.“ Více ke stylistické charakteristice viz Kapitoly z koncepce Akademického slovníku současné češtiny (2016, s. 69nn.).

z centra slovní zásoby a oporou jistě bylo i užívání tohoto původně latinského slova v dalších evropských jazycích (*school, Schule, scuola, школа* ad.). U jiných reálií a skutečností může vést změna vzhledu, funkce, účelu, způsobu výroby, postupu zpracování, právních podmínek, společenského nastavení atd. zároveň k potřebě nového pojmenování.

Slovo *calta* uvádí J. Filipec (1995, s. 40) jako příklad zastaralého slova bez rozlišování, zda jde o archaismus, nebo historismus. Slovníky SSSJČ a ASCS se shodují na kvalifikátoru *zast.*, který se v těchto slovnících užívá pro označení archaismu. V případě slova *calta*, které označuje celou řadu různých pečiv, však pravděpodobně nešlo čistě o vyústění konkurenčního boje mezi více výrazy nesoucími tentýž význam, nýbrž i o zánik dřívějšího druhu, resp. dřívějších druhů pečiva, srov. studii *Calta: Malý příspěvek ke staročeským reáliím* (Hlávková, 2010):

Je patrné, že v minulosti (dodnes jen v nářečích) se tímto názvem označovala celá řada druhů pečiva, které se lišily tvarem (trojhran, placka, vdolek, koláč, podlouhlá houska, šiška, buchta, pokroučka), chutí (většinou sladké – buchta, koláč, vánočka, ale i chléb, bramborové placky) i funkcí (pečivo svatební, pečivo jako dar šestinedělkám). Vznik nových jídel a následně jejich název byl většinou motivován nějakou důležitou ingrediencí, způsobem přípravy či konzumací anebo tvarem a povrchem. (Hlávková, 2010, s. 251)

Druhým příkladem je slovo *cukrkandl*. ASCS jej vykládá jako: *hovor. zast. ‚kandysový cukr, kandys 1‘*; SSSJČ uvádí navíc ještě zastaralou podobu *cukrkanda* a ve stylovém hodnocení je přísnější, výklad je však shodný: *ob. ‚kandysový cukr, kandys‘*. Podívejme se tedy na heslo *kandys*. SSSJČ uvádí: *‚řepný cukr získaný krystalováním ve velkých krystalech‘*; ASCS: *1. ‚rafinovaný cukr ve velkých bezbarvých, nažloutlých až černých krystalech vyráběný pozvolnou krystalizací cukerných roztoků‘, 2. ‚přesycený roztok sacharózy používaný pro úpravu povrchu někt. cukrovinek (např. želé, fondánu)‘*. Definice v obou lexikonech jsou poměrně odborné, postrádají pragmatickou složku. Zpracovatelka hesla *cukrkandl* v ASSČ se pokusila o odlišný přístup, který bude vstřícnější k uživateli slovníku *‚zast. velké krystaly cukru používané jako sladidlo nebo pamlsek‘*.

V korpusu SYN v3 je lemma *cukrkandl* zastoupeno převážně jako součást přirovnání či v přeneseném užití (*být sladký jako cukrkandl; být jako z cukrkandlu; herecký i režijní cukrkandl* ap.). Co se týče základního významu, nacházíme jej v kontextech jako *nastrouhej lot cukrkandlu; nechybí ani pestrobarevný cukrkandl ve skleněných dózách a v papírových kornoutech či homole cukru se štípacími kleštěmi na ně; vzpomínáte si na chuť cukrkandlu nebo*

fialek?, zřetelně odkazujících k dřívějším dobám a jejich reáliím. Kandysový cukr se stále vyrábí a užívá jako sladidlo, nikoli však s označením *cukrkandl*; zde je tedy kvalifikátor zast. namísto. Jako pamlsék se ale kandysový cukr v současnosti nekonzumuje o nic častěji než např. cukr v kostkách; v tomto případě se tedy jedná o historismus.

2. 2. 3. Shrnutí oddílu

V tomto oddíle jsme se věnovali problematice vymezení pojmů archaismus a historismus s důrazem na jejich vzájemný vztah. Porovnali jsme definice z jednojazyčných výkladových slovníků, představili jsme vybranou českou a slovenskou odbornou literaturu a lexikografické zásady pro zpracování temporalismů. Na příkladech slov *calta* a *cukrkandl* jsme se pokusili demonstrovat, že hranice mezi archaismy a historismy není vždy zcela ostrá, přestože oddělování archaismů a historismů autoři odborných pojednání zpravidla nezpochybňují (možná vedeni snahou udržet výklad jednoduchý, snadno přístupný např. pro studenty).

Pro rozlišení archaismů a historismů se jako ústřední ukázala následující kritéria: příčina zastarávání LJ, možnost tvorby synonym a využití v různých typech textů. Archaismy zastarávají proto, že ustupují jiným výrazům, které se staly běžnějšími; historismy označují zaniklé, s minulostí spjaté reálie a jevy, přičemž jako svízelné se někdy ukazuje určení toho, jak velká část reálií a jevů se může změnit, aby šlo stále o tutéž skutečnost. Historismy na rozdíl od archaismů nemívají v současném jazyce synonyma. Archaismy se užívají v běžné mluvě (zejména starší generace), dále je nacházíme ve stylově vyšších projevech i v (především dřívější) beletrii. Historismy se užívají v odborných historických textech, v pamětech a beletrii. Mezi archaismy neřadíme pouze spisovné lexémy (srov. *ajznboňák*, *apatyka*, *arest*).

Rozlišování slov příznakových v časovém aspektu na zastaralé výrazy, které se užívají v běžné mluvě zejména starší generací, a archaismy, záměrně užití stylové prostředky v uměleckém stylu, jak je prosazoval B. Havránek, nebylo dalšími autory přejato jako celek. Jedna část tohoto přístupu však bývá někdy nelogicky izolovaně přebírána, a sice při deklaraci uplatnění archaismů výhradně v uměleckém stylu.

Ve vztahu k zastaralým výrazům byla zjištěna terminologická rozrůzněnost. Ta může mít své metodologické opodstatnění a není třeba ji kritizovat; autoři odborných pojednání by si ale měli uvědomovat, že tato nejednotnost existuje, a měli by dbát na to, aby neopomněli vysvětlit, jak oni sami rozumějí termínům, o nichž píší. Zastaralé výrazy lze chápat jako hyperonymum

k archaismům a historismům, jako synonymum pro archaismy, odlišovat je od archaismů podle funkce užití nebo podle stupně zastaralosti.

2. 3. Kritéria vymezení neologismu

Nelze než souhlasit s následujícím tvrzením: „Napriek tomu, že v súčasnosti existuje a vzniká mnoho prác z oblasti výskumu slovnej zásoby, pojmy ako neologizmus a nové slovo nie sú tak presne vymedzené, ako by sa na prvý pohľad zdalo“ (Auxová, 2006, s. 190).

Německý lexikolog a lexikograf D. Herberg (1988, s. 109) si nad provizorní definicí neologismu – každé slovo, které se nově objeví v jazyce – klade otázky: Lze *každé* nové slovo označit jako neologismus? Vztahuje se tento termín opravdu jen na *slova*? Co v této souvislosti znamená *nově*, jaké časové období se tím míní? Co znamená *objevit se*, patří sem pouze slova utvořená ve vlastním jazyce, nebo i přejímky? Není i *jazyk* příliš široký pojem, pomyslíme-li na sociálně nebo regionálně rozrůzněnou slovní zásobu?⁴⁸ Po diskusi nad jednotlivými body dospívá k propracované definici:

Ein Neologismus ist eine lexikalische Einheit (bzw. Ein Formativ oder eine Bedeutung), die in einem bestimmten Abschnitt der Sprachentwicklung auf Grund kommunikativer Bedürfnisse in einer Kommunikationsgemeinschaft aufkommt, sich ausbreitet, als sprachliche Norm kollektiv akzeptiert und in diesem Entwicklungsabschnitt von der Mehrheit der Sprachbenutzer über eine gewisse Zeit als neu empfunden wird.⁴⁹ (Herberg, 1988, s. 110)

V české odborné literatuře snad neexistuje neologická práce, která by necitovala vymezení neologismu z některého z děl O. Martinové, srov. např.:

Lexikální jednotka, která se ve vztahu k existujícím jednotkám slovní zásoby současného jazyka vyznačuje novostí, a to jak z hlediska vzniku, tak z hlediska funkčního (funkčně systémového, komunikačního, stylistického). Neologismy vznikají z potřeby pojmenovat nové věci, jevy, i z potřeby nahradit dosavadní výrazy prostředkem přesnějším n. výraznějším. Vznikají též jako výsledek záměrného hledání (citově, intelektuálně) působivého vyjádření. Bývají i výsledkem

⁴⁸ Výraz může být užíván ve specifické varietě jazyka dlouho předtím, než je vlivem určitých faktorů (např. použitím v populární písni či seriálu) posunut k centru slovní zásoby; pak bývá většinou uživateli národního jazyka považován jako nový.

⁴⁹ Neologismus je lexikální jednotka (resp. nová forma nebo význam), která se v určitém úseku jazykového vývoje objeví z důvodu komunikační potřeby jazykového společenství, rozšíří se, je kolektivně akceptována jako jazyková norma a v tomto vývojovém úseku je většinou uživateli po určitý čas považována jako nová. (Překlad M. L.).

spontánního tvoření. Neologismy se objevují ve všech komunikačních sférách a útvarech národního jazyka. (Martincová, 2017c)

Pro určování neologismů vyčleňuje O. Martincová tato kritéria:

Při určování konkrétních jednotek jako neologismů se uplatňuje obvykle kritérium časové, tj. doba vzniku, dále kritérium jazykové variety (útvary), v níž neologismy vznikají a uplatňují se (spisovný jazyk, běžná mluva, slang atp.), kritérium strukturní, které se zakládá na vztahu formy a obsahu, kritérium lexikalizace (zapojení nové jednotky do lexika) a uzualizace (zobecnění v úzu). V některých koncepcích neologismů se klade značný důraz na kritérium psychologické (pocit'ování novosti ze strany uživatelů jazyka). V rámci neologismů se zpravidla rozlišuje mezi vlastními, lexikálními neologismy a mezi pojmenováními tvořenými a užitými příležitostně, tj. okazionalismy. (Martincová, 2017c)

Španělská lingvistka M. Teresa Cabré (1999) analyzuje neologii v kontextu terminologie.⁵⁰ Jako kritéria pro rozpoznání neologismu (z obou skupin) uvádí čtyři parametry, které se vzájemně nevyklučují, naopak se jich často uplatňuje více najednou:

1. diachronie: jednotka je neologismem, objevila-li se nedávno,
2. lexikografie: jednotka je neologismem, není-li obsažena ve slovnících,
3. systémová nestabilita: jednotka je neologismem, vykazuje-li znaky formální nestability (morfologické, grafické, fonetické) nebo sémantické nestability,
4. psychologie: jednotka je neologismem, pocit'uje-li ji mluvčí jako novou.

V tomto oddíle vyčleňujeme sedm kritérií, na jejichž základě bývají definiční rysy neologismu vymezovány; jde o kritérium (1) existenční, (2) časové, (3) lexikografické, (4) psychologické, (5) strukturní, (6) kritérium variety a (7) kritérium nestability a stability. Kritéria nejsou od sebe přesně oddělena, naopak spolu úzce souvisejí a prolínají se. Soubor těchto kritérií byl vytvořen samostatně.

2. 3. 1. Existenční kritérium

Překladatelka Alice Flemrová ve sloupku v *Hospodářských novinách* (16. 9. 2011) litovala, že se její dceři smály spolužačky z gymnázia kvůli tomu, že používá „neexistující slova“, jako je *kokrhel*. Dívka přitom chodí do humanitně zaměřené třídy, kde podle Flemrové studenti příliš

⁵⁰ Cabré rozlišuje dvě hlavní skupiny nových slov: 1. tzv. pravé neologismy – neologismy vznikající ve standardním vyjadřování s všeobecnou slovní zásobou, 2. neonyma – neologismy vznikající v odborném vyjadřování.

nevynikají v *silozpytu a lučbě*, ale v mateřském jazyce by určité znalosti mít měli. Tuto příhodu zmiňujeme v souvislosti s existencí, resp. neexistencí slov, která je diskutabilní nejen u antikvarismů, ale i neologismů.

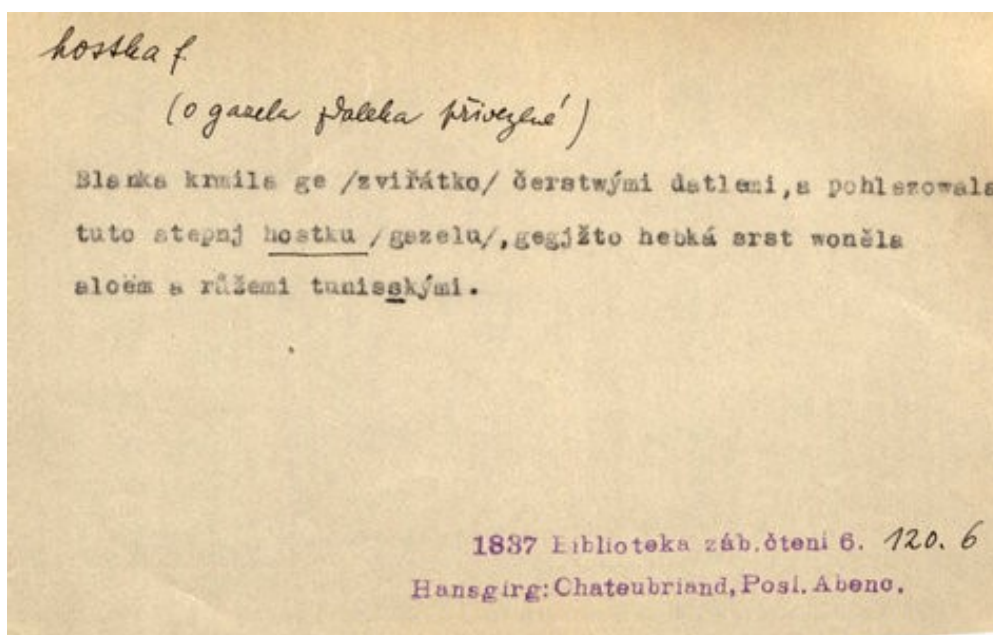
J. Dolník (2003) sumarizuje hlediska, podle nichž se LJ může jevit jako nová. Jedním z těchto hledisek je výskyt v řeči (Dolník, 2003, s. 194). Neologismus je chápán jako lexikální jednotka, která se vyskytuje v řeči poprvé, a to bez ohledu na to, zda je utvořena podle jistého modelu, nebo ne. Příznak novosti spočívá v tom, že se daná jednotka v řeči členů jazykového společenství ještě nevyskytla. Z tohoto hlediska je bezvýznamné, zda jde o potenciální lexikální jednotku, tj. takovou, která je skrytě uložena v lexikálním systému, ale nebyla odhalena, aktualizována, protože to nevyžadovala vyjadřovací potřeba, anebo zda jde o příležitostnou neboli okazionální jednotku, která narušuje normu, ať už ve smyslu jejího rozvíjení nebo jejího vědomého porušení. Z tohoto hlediska je tedy neologismem to, co je v řeči zaregistrováno jako nové. (J. Dolník dodává, že elementární úlohou lingvistiky je registrace těchto LJ.)

U P. Karlíka – M. Zikové (2017) ale není dostatečným důvodem pro stvrzení existence daného slova samotný jeho výskyt v řeči. V NESČ v tomto smyslu uvádějí, že slovo *hostka* v češtině „neexistuje“ a spojují je s tzv. lakunou:

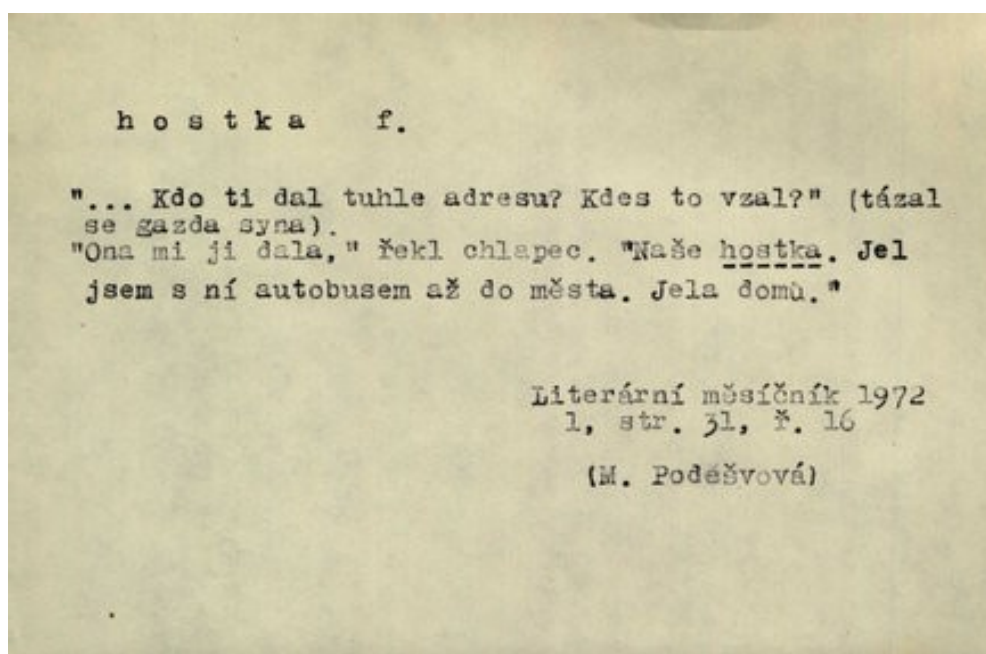
Lakuna. Neexistující jazykové formy, jejichž nepřítomnost v daném jazyce není odvoditelná z jeho gramatických (nebo jiných) pravidel. V kontrastu k *accidental gap* (a.g.) stojí tzv. *systematické mezery* (*systematic gaps*) (s.g.). Rozdíl mezi *accidental gap* a *systematic gap* lze ilustrovat na příkladu dvou neexistujících přechýlených slov, *hostka* a *mužka*. To, že *hostka* není aktuálně existujícím slovem v češtině, je náhoda, je to tedy *accidental gap* (...) Neexistující femininum *mužka* je naopak příkladem *systematic gap*, protože maskulinum *muž*, máje inherentně specifikovaný přirozený rod, nemůže být potenciálním základem pro derivační proces označovaný jako přechylování (srov. **Bylo tam tisíce mužů, z nich asi polovina žen*). (Karlík – Ziková, 2017)

Toto tvrzení se dále v hesle ještě opakuje, srov.: „neexistence feminina *hostka*“ a „příklad neexistujícího přechýleného jména *hostka*“. Na základě jakých podmínek lze v tomto myšlenkovém rámci chápat slovo jako „existující“?

a) Výskyt LJ v řeči, resp. její záznam tedy dostačující není. Slovo *hostka* je totiž doloženo již v NLA (4×, doklady pocházejí z let 1837, 1861, 1905 a 1972).

Obrázek 14. Excerptum hostka, první doklad v NLA, 1837

Obrázek 15. Excerptum hostka, poslední doklad v NLA, 1972

Korpus SYN v5 obsahuje slovo *hostka* 60×,⁵¹ byť jde především o metajazykové použití.⁵² Výraz byl excerptován i do neologické databáze Neomat. K výrazu *host*, resp. *hostka* se v Internetové jazykové příručce poznamenává: „obvykle se nepřechyluje; nově se objevují jen příležitostné, zcela ojedinělé doklady přechýlené podoby“. O slově *hostka* se začalo diskutovat po zveřejnění příručky Kultura genderově vyváženého vyjadřování (2010).⁵³ Ve studii nazvané Přijedou jen hosté, nebo i hostky? P. Nádeníček (2012) existenci slova *hostka* nezpochybňuje, přestože konstatuje, že slovo dosud není obvyklé (ani jeho ekvivalenty v polštině, ruštině, němčině a angličtině). V časopise Slovo a slovesnost je slovo *hostka* uvedeno jako příklad neologismu (Homoláč – Mrázková, 2014, s. 32).

b) Existence slova není odvíjena ani od jeho zaznamenání v lexikonech. Slovo *hostka* sice skutečně v českých slovnících zaznamenáno není, avšak to není ani množství dalších slov, v současné češtině frekventovaných, uzualizovaných a lexikalizovaných (je třeba zohlednit lexikografickou situaci daného jazyka).

c) Jako další podmínka existence slova se nabízí soubor vlastností odlišujících vlastní neologismy od okazionalismů: frekventovanost, nevázanost použití slova na konkrétní situaci, reprodukovatelnost, nikoli tvoření v úzu, příslušnost k normě⁵⁴ ap. Jenže mnoho výrazů zaznamenaných v publikacích Nová slova v češtině: Slovník neologizmů 1, 2 (SN1, 2) má v rozsáhlém korpusu SYN v6 velmi nízkou (až nulovou) doloženost, jde o okazionální, kontextově závislé, neuzualizované, nenoremní výrazy, přesto jejich existence zpochybňována není.⁵⁵

⁵¹ Po odfiltrování jména *Hostek* a řetězce *hostka* jakožto součásti e-mailové adresy. Např.: „Od ledna začneme v ČT vysílat volné pokračování cyklu Ženský hlas, tentokrát však jako čtrnáctideník a s více hosty, respektive hostkami, neb půjde pouze o ženy“ (24 hodin, 2007).

⁵² Jako příklad metajazykového textu uveďme úryvek z knihy *Jsmo v češtině doma?*: „Domníváme se, že mužské podstatné jméno *host* plní v jazyce svou funkci dobře, a proto potřebu uměle vytvořit přechýlenou podobu *hostka* nesdílíme. Není však vyloučené, že společenská poptávka povede časem k tomu, že se slovo *hostka* v češtině prosadí i v plně spisovných projevech, přestože reakce zveřejněné na internetu zatím svědčí o tom, že slovo je mnohými uživateli češtiny vnímáno jako nepotřebné, popř. expresivní“ (Černá, 2012, s. 48).

⁵³ Připomeňme, jak zde bylo použito: „Hostka. „Netradiční“, avšak jazykově zcela správné přechýlení tvaru *host* může být osvěžující změnou...“ (Valdrová – Knotková-Čapková – Paclíková, 2010, s. 43).

⁵⁴ Normou rozumíme „soubor jazykových prostředků, které jsou jazykovým společenstvím pravidelně užívány a považovány za závazné“ (srov. Nebeská, 2017).

⁵⁵ Více k výběru heslových jednotek viz Poznámky ke zpracování slovníku in Martincová a kol., 1998, s. 14–15, resp. 2004, s. 16–17. Máme na mysli např. následující slova, SN1: *kličkarta* ‚karta určená k otevírání dveří (místo klíče)‘; *malovesničan* expr. hanl. ‚člověk s malým rozhledem (jako na malé vesnici)‘; *ohaření* expr. ‚přehnaná, bezohledná honba za něčím (např. za penězi a majetkem)‘; SN2: *klenotka* expr. ‚přítelkyně, milenka‘; *ufomág* expr. hanl. ‚kdo má nadpřirozenou schopnost s jistotou identifikovat UFO, vědět o přítomnosti mimozemšťanů (ufonů) ap.‘; *zaloužový*, *zavelkoloužový* ‚americký (doslova který je za velkou louží, tj. za oceánem)‘. Pokud je nám známo, v žádné z recenzí slovníku se nepsalo o tom, že by byla zařazována *neexistující* slova, a to ani ve vyhrčeně kritické recenzi básníka I. Diviše s názvem *Problematický slovník aneb Ta kniha skončí v popelnici* (1998).

„Úplne priehľadným a jasným“ pojmem tedy existence slov skutečně není, jak upozorňuje L. Demjanová (2005, 73nn.). Autorka věnuje zvláštní pozornost dvěma otázkám: pro koho slovo existuje a odkdy existuje. Odpovědi na první otázku pro ni je: pro (národní) jazykové společenství, nikoli jen pro individuálního nebo idealizovaného mluvčího. Za – byť jen dosti orientační – seznam existujících slov daného společenství pak považuje „větší“ slovník současného jazyka. Co se týče odpovědi na druhou otázku, slovo podle L. Demjanové (2005, s. 74) existuje buď od momentu utvoření podle produktivních slovotvorných pravidel, nebo – v případě slova utvořeného podle neproduktivních slovotvorných pravidel⁵⁶ – až od případného momentu jeho institucionalizace ve slovní zásobě. Slovo *hostka* by podle těchto kritérií mohlo být klasifikováno jako neexistující (existuje pro jazykové společenství? ve slovnících zaznamenáno není) – i existující, neboť již vzniklo a je utvořeno podle produktivních slovotvorných pravidel. Bylo by vítané v hesle Lakuna (NESČ) zvolit jednoznačnější příklad.

Ostatně sama M. Ziková ve své dřívější studii uvádí, že stanovení hranice mezi skutečně existujícími slovy (*actual words*) a všemi slovy, která mohou být podle určitého modelu utvořena (*potential words*), je problematické:

Co je důkazem toho, zda dané slovo „skutečně“ existuje? Je tím důkazem to, že ho můžu nalistovat ve slovníku? Nebo je tím důkazem to, že jsem schopen ho na základě znalosti predikabilních slovotvorných modelů kdykoli utvořit, nebo naopak mu rozumět, tj. být schopen je strukturně číst? Je zřejmé, že u vysoce produktivních slovotvorných modelů (...) je hranice mezi aktuálními a potenciálními slovy i pro rodilého mluvčího nezřetelná. (Ziková, 2002, s. 97)

Netradiční chápání *existence slova* v českém odborném prostředí zřejmě navazuje na termíny *actual word*, *existing word* či *occurring word*, které se objevují v zahraniční literatuře s důrazem na morfologii a slovotvorbu (srov. Allen, 1978; Aronoff, 1983; Bauer, 2001). Neologická problematika je už nyní zatížena různě chápanými termíny; nedomníváme se, že by k jejímu projasnění přispělo zavedení speciální, nejednoznačně interpretované lexie *existence*. Charakteristiky slov, které se její pomocí uchopují, lze názorněji vyjádřit pomocí stávajících lingvistických termínů (např. lexikalizace,⁵⁷ noremnost,⁵⁸ systémovost).⁵⁹

⁵⁶ „Porušování pravidel slovotvorby může být také samostatným slovotvorným postupem (...), který se v bouřlivých dobách bouřlivě rozvíjí“ (Savický, 2003, s. 141).

⁵⁷ K lexikalizaci srov. Hladká, 2017b.

⁵⁸ K jazykové normě srov. Nebeská, 2017.

⁵⁹ Zcela stranou ponecháváme patologické jazykové novotvary, které jsou příznakem duševního onemocnění (Stuchlík, 1960).

2. 3. 2. Časové kritérium

A. Stich (1971, s. 284) neologismy chápe jako „pojmenovávací jednotky v počátečním stadiu své existence“. Připomíná, že každé slovo každého jazyka prošlo obdobím, kdy bylo neologismem.

Na historickou perspektivu upozorňuje i O. Martincová (2017c), když uvádí, že neologismy existují ve všech obdobích jazykového vývoje, a proto je možné hovořit o neologismech vzhledem k určité časové hranici nebo k určité epoše (srov. Husovy, Komenského neologismy, obrozenské neologismy). Martincová (1972) vysvětluje, proč ale při vymezení neologismů nelze časové kritérium chápat jako základní:

Vzhledem k proměnlivosti komunikačních potřeb společnosti dochází také ke změně v příznaku novosti u slov vzniklých během určitého období. Některá z nich přecházejí rychle do běžného užívání, u jiných se příznak novosti po celé časové období uchovává, jiná z užívání ustupují. Nelze tedy časový ukazatel chápat jako základní kritérium pro zařazování slov k neologismům. (Martincová, 1972, s. 284)

Podle J. Dolníka (2003, s. 192n.) je jedním z hledisek zakládajících novost LJ zřetel k mimojazykovým okolnostem, které tvoří jistý mezník ve vývoji pojmenovávacích a vyjadřovacích potřeb, jako jsou politické, hospodářské, společenské, kulturní či technické změny po roce 1948 nebo 1989. Čím se současnost nachází dále od stanovené hranice, tím méně dostačuje pro delimitaci neologismů.

Také pro M. Zikovou (2001a, s. 165n.) je při uplatnění diachronního hlediska pro vymezení neologismů stěžejní určitý milník: „Kritériem pro zařazení konkrétní LJ do souboru neologismů je pak její přítomnost/nepřítomnost ve slovní zásobě vzhledem ke stanovenému časovému bodu.“ Uvědomuje si však, že toto kritérium „se do značné míry překrývá s kritériem lexikografické (ne)registrace“.

Diachronní hledisko považuje L. Janovec (2013, s. 106n.) za využitelné při koncepci lexikografických, resp. neografických příruček (je vhodné jej však kombinovat s hledisky dalšími). V tomto přístupu chápe neologickou jednotku jako takovou, která není prvkem repertoáru v systému slovní zásoby předcházejícího období. Janovec však upozorňuje, že první záznam není objektivní metodou zjišťování skutečnosti, neboť není možné zaručit, že byl zaznamenán skutečně první výskyt dané jednotky.

Z. Hladká (1995, s. 95) vymezuje neologismy jako „relativně nová slova“ a připojuje další kritéria: slova dosud pevně nezakotvila v povědomí všech mluvčích nebo jsou jako nová pocíťována. Časovou relativnost neologismu podtrhuje také F. Čermák (2010, s. 219): „... co bylo nedávno ještě nové, je dnes už běžné (či staré)“.

Na obtížnost přesného vymezení neologismů a nejasnou hranici mezi nimi a neutrálními slovy upozorňuje i D. Svobodová (2007, s. 22): „Protože okamžitý stav po této stránce vlastně neznáme (nemůžeme říci, které slovo právě teď vzniklo nebo bylo nově přejato), hodnotíme jako neologismus pojmenování, od jehož vzniku či přejetí nás dělí nepříliš dlouhý časový odstup.“

Přesné určení vzniku slova je často nejen obtížné, ale i nemožné: slovo může dlouho existovat „v undergroundu“, než je zaznamenáno (Algeo, 1991, s. 2).⁶⁰ Většina nových slov také vzniká anonymně, jen u mála z nich známe jejich autory (Hauser, 1980 s. 47n.).

L. Gianitsová-Ološtiaková – M. Ološtiak – S. Rešovská (2015, s. 832) uvádějí, že přesné stanovení doby, po níž trvá časová příznakovost neologismu, není možné. Proces temporální demotivace ovlivňuje vícero činitelů v různých konfiguracích, zejména:

- 1) délka lexikálního života neologismu (čas, který uplynul od vzniku lexému po současnost): čím delší lexikální život, tím větší pravděpodobnost zániku neologičnosti;
- 2) denotát
 - a) používání denotátu a jeho potenciál ke zevšednění: čím více se denotát používá, čím je všednější, tím rychleji se ztrácí neologický příznak,
 - b) původ denotátu: čím exotičtější denotát, tím pomaleji se ztrácí neologický příznak;
- 3) frekvence v komunikátech: čím vyšší frekvence, tím rychleji se ztrácí neologický příznak;
- 4) uživatelé jazyka se svými sociálními proměnnými, např. čím starší uživatel jazyka, tím pomaleji se v jeho vědomí ztrácí příznak novosti;⁶¹
- 5) původ neologismu: pojmenování domácího původu zevšední zpravidla dříve než pojmenování cizího původu;
- 6) způsob utvoření: při neuzuálním tvoření se neologičnost pocíťuje déle než při tvoření uzuálním.

⁶⁰ S rozmachem elektronické komunikace se situace v mnohém proměňuje, v elektronických textech je dohledávání dřívějších užití sledovaných výrazů o něco snadnější než dříve.

⁶¹ Tento předpoklad dotazníkové šetření neprokázalo, srov. 4.3.3.

Autoři (Gianitsová-Ološtiaková – Ološtiak – Rešovská, 2015, s. 832) zmiňují ještě „maximalistickou“ koncepci temporální demotivace, podle níž je neologismus neologismem, dokud žije alespoň jeden uživatel jazyka, který si pamatuje a vnímá dobu před vznikem daného neologismu.

2.3.2.1. Počet let

Spisovatel Jáchym Topol v časopiseckém rozhovoru říká: „Jazyk se každých pět let mění a spisovatel je povinně zpracovat ho tak, aby tomu čtenář uvěřil“ (Martínková-Racková, 2017). Čtenář časopisu Týden Alois Kučera v dopise reagujícím na dříve zveřejněný text o neologismech píše, že po uplynutí dvou let od prvního zaznamenaného výskytu by slova neměla být dále považována za neologismy (Kučera, 2017).⁶²

Snaha uvést konkrétní časový údaj, který by měl vyjadřovat jednotnou dobu trvání neologismů, by byla pošetilá. Pokusíme se jen naznačit možný rozsah dotčeného časového období.

a) Určitou představu si lze vytvořit na základě časového rozmezí popisovaného lexikálního materiálu v neologických slovnících. SN1 podává novou slovní zásobu s využitím materiálu z let 1985–1995 (s drobnými přesahy), tedy za cca 11 let; SN2 pak z let 1996–2002 (s drobnými přesahy), tedy za cca sedm let. Toto časové rozpětí neříká, že slova starší sedmi, resp. 11 let nemohou být považována za neologismy, avšak deklaruje, že není problematické za neologismy považovat i slova jedenáctiletá.

b) Konkrétní představu o rozpětí let nám mohou poskytnout příklady uváděné sekundární literaturou, jestliže u nich lze ověřit dobu vzniku. V případě slova *minisukně*, traktovaného jakožto současný neologismus, jde o bezmála 60 let. V NESČ je v hesle Příznakovost jazykových prostředků (Krčmová, 2017) jmenováno jako příklad neologismu slovo *minisukně* (druhým příkladem ze dvou je pak *biopotravina*). Slovo *minisukně* je obsaženo již v SSJČ (díl A–M, 1960); v Naší řeči o něm A. Tejnor publikoval drobnost roku 1967.

Kdyby mělo jít o příklad funkčního neologismu (SSJČ kvalifikuje heslo *minisukně* pomocí zkratk publ. a slang.), pak by tato skutečnost měla být uvedena, neboť a) funkční neologismus není prototypem nového slova, b) nelze předpokládat všeobecné povědomí o dřívějším vnímání slova *minisukně* jakožto publicismu či slangismu; SSČ a ASCS již slovo zařazují do

⁶² K názorům na časové rozpětí neologismů srov. též 4.3.2.2.

hovorového jazyka. Emblematické přiřazení slova *minisukně* k nové vrstvě slovní zásoby však nepovažuje za náležité jen sama autorka encyklopedické stati,⁶³ nýbrž nutně i další odborní pracovníci, kteří text připravovali k vydání v prestižní publikaci. S přihlédnutím k výsledkům dotazníkového šetření (srov. 4.3.3.2.) bychom se přimlouvali za to, aby v příštím vydání NESČ slovo *minisukně* jako příklad současného neologismu už příště uváděno nebylo.

2. 3. 3. Lexikografické kritérium

F. Štícha (2017a) opírá svou definici neologismu, resp. okazionalismu o zachycení dané LJ v lexikonu:

Pojem neologismu i pojem okazionalismu jsou pojmy relativní. První se vztahuje obvykle k faktu, že určité slovo dosud nebylo zaznamenáno v žádném slovníku či podobném zdroji, což ovšem nemusí znamenat, že toto slovo nikdy nikdo v minulosti nepoužil, druhý se vztahuje k faktu, že dané slovo je neuzuální a uplatněné funkčně v souladu s textotvorným a stylizačním záměrem autora. Okazionalismus bývá často zároveň neologismem, nemusí tomu tak ovšem být, zejména tehdy, jestliže slovník zaznamenává výrazy v dané době již neuzuální – jak je tomu právě u SSJČ. (Štícha, 2017a, s. 83, pozn. 6)

Při diagnostice nových slov vychází z lexikografického kritéria také J. Algeo (1991, s. 2): „For *Among the New Words*, a NEW WORD is a form or the use of a form not recorded in general dictionaries“.⁶⁴ K odpovědi na otázku: Jak dlouho zůstává slovo neologismem? využívá lexikografické hledisko i U. Busse (1996, s. 649).

Podle lexikografického kritéria se tedy za neologismus nepovažují LJ, které byly zařazeny do slovníku. Toto kritérium však není neproblematické. LJ, které byly zařazeny do slovníku neologického, naopak po nějakou dobu za neologismy považovány budou. A i LJ zařazené do všeobecného výkladového slovníku mohou být přímo jako neologismy traktovány, srov. výrazy *youthquake* a *fake news*, které jako tzv. slova roku zvolily redakce Oxford English Dictionary (dále OED), resp. Collins Dictionary.⁶⁵

F. Čermák odhaduje, že nejvíce neologismů se objevuje v oblasti změny sémantiky už

⁶³ Podle osobního sdělení prof. M. Krčmové ze dne 28. 3. 2018 lze upřesnit, že autorka slovo *minisukně* hodnotí jako neologismus na základě „relativně nedávné“ doby vzniku a formální nápadnosti (hybridního utvoření pomocí prefixoidu *mini-*).

⁶⁴ Pro [publikaci] *Among the New Words* je NOVÉ SLOVO formou nebo užitím formy, které není zaznamenáno ve všeobecných slovnících. (Překlad M. L.).

⁶⁵ Slovy roku se často stávají neologismy, ale nemusí tomu tak být vždy (srov. Lišková, v red. přípravě).

existujících lexémů. „Protože jde obvykle o změny, posuny ve významu jen malé a opírající se o změnu jejich kolokability, registrují se mnohem hůře než změny formální nebo lexémy zcela nové“ (Čermák, 2010, s. 220). U řady LJ dochází k mírné modifikaci významu, jeho zúžení či rozšíření, a je pak teoretickou otázkou, zda posuzovat individuální LJ již jako novou, nebo nikoli (k tomu srov. podání slovesa *řešit* v PSJČ a u M. Mlčocha, 2006, více M. Lišková, v tisku).

F. Čermák (2010, s. 219) upozorňuje na „časový paradox“ neografie, resp. lexikografie (i když Čermákovy nároky na novost neologismu z hlediska času jsou neobyčejně vysoké, srov. 2.3.2.). Registrace neologismu je vždy lexikografem provedena opožděně vzhledem k časovému momentu, kdy se neologismus vyskytne. Další zdržení představuje lexikografické zpracování a teprve s další prodlevou zveřejnění slovníkového díla. Podle Čermáka v době publikování už o neologismus obvykle nejde: výraz buď v mezičase zestárne a stane se do značné míry běžným, anebo stačí zaniknout. V okamžiku, kdy s neologismy evidovanými ve slovníku pracujeme, „už o nové a čerstvé formy tolik nejde, maximálně jen o lexémy relativně nové, což obvykle znamená už i několik let staré“ (tamtéž). N. P. Savický (2010, s. 67) dodává, že kritizovat neologická díla za to, že některé ze zahrnutých slov bylo někde použito již dříve, není smysluplné; novost je třeba chápat ve vztahu k existujícím popisům.

Popsaný proces ilustruje na příkladu slovenského slova *kozačky*⁶⁶ J. Findra (2002):

Niekedy má tento pohyb takú dynamiku, že ho lexikografická prax nestihne ani zaregistrovať. Tak napr. slovo *kozačky*, ktoré pomenúvalo istý druh ženských čižiem, sa ako neologizmus najprv ocitlo na periférii slovnej zásoby. Ako módný artikel sa kozačky začali bežne používať a v tej súvislosti sa aj pomenovanie ako všeobecne známe postupne včleňovalo do jadra slovnej zásoby. Dnes sa už tento druh ženských čižiem nevyskytuje, a tak aj slovo *kozačky* sa „vrátilo“ na okraj slovnej zásoby. Mladá generácia toto slovo už nepozná, pociťuje ho ako archaizmus.⁶⁷ (Findra, 2002, s. 48)

Zda se LJ ocitne v lexikonu, závisí také na tom, jaké slovníky se v daném jazyce vydávají a jakou mají koncepci. Jak sestavit solidní heslář slovníku neologismů, resp. jak se rozhodovat, zda určitou LJ nově zařadit do slovníku všeobecného? Americký jazykovědec A. Metcalf

⁶⁶ V češtině se slovo *kozačky* užívá jinak než ve slovenštině (české slovo *kozačky* se do slovenštiny překládá jako *čižmy*, srov. <https://bit.ly/2uBjOHc>).

⁶⁷ Oblast módy je mezi neology oblíbená, charakterizuje ji jak rychlá proměnlivost, tak vítaná názornost a srozumitelnost; srov. Diez-Arroyo, 2015, Dzanová, 2015.

(2002, s. 152–164) navrhuje pět kritérií pojmenovaných FUDGE rule.⁶⁸ Prvním kritériem je frekvence užívání – čím častěji se výraz používá, tím je pravděpodobnější, že se lexikalizuje. Druhým kritériem je nenápadnost: perspektivní výrazy nestrhávají pozornost samy na sebe; naopak výrazy, které jsou „příliš chytré“, mají tendenci rychle mizet. Třetím kritériem je rozmanitost uživatelů a situací, v nichž je výraz užíván. Čtvrtým kritériem je generování dalších forem a významů na základě nového výrazu. Konečně pátým kritériem je přetrvání konceptu – entita, kterou výraz pojmenovává, musí přetrvat, pokud se má výraz udržet ve slovní zásobě.

Také kolektiv korejských autorů z Kyungpook National University (Nam – Lee – Jung – Choi, 2016) se zamýšlí nad kritérii, na jejichž základě by se měly neologismy zařazovat do slovníků. Na základě analýzy korejského korpusu získaného automatizovaným prohledáváním internetových masmediálních textů (web crawlingem) zjišťují, kolik z neologismů v současné korejštině zanikne a kolik přetrvá. Bádání se z praktických důvodů automatického zpracování slovní zásoby omezuje na lexikální neologismy (nové slovní formy). Od 90. let 20. století jsou k dispozici glosáře nových korejských výrazů publikované s roční periodicitou, které obsahují cca 400–500 vybraných lexikálních jednotek. Na dva glosáře – z let 2005 (408 LJ) a 2006 (530 LJ) – byla aplikována tři kritéria: 1. absolutní počet výskytů (20× a vícekrát), 2. výskyt v různých člancích (10 a více) a 3. výskyt v roční distribuci (nejméně v pěti z 10 let). Autoři konstatují, že trvale se za 10 let (2005–2015) užívá 27 % z daného výběru korejských neologismů, a vybízejí k dalšímu rozvoji metodologie, jejímu zpřesňování či zapojování odlišných úhlů pohledu.

2. 3. 3. 1. Vybrané slovníky a databáze neologismů

Prudký vývoj techniky podněcuje změny v současné lexikografii (Mžourková – Křivan, v tisku). Nové technické možnosti usnadňují zpracování lexikografických děl nejen profesionálním slovníkářům, ale dochází i k určité „demokratizaci“ lexikografie, srov. fenomén tzv. kolaborativní lexikografie (Meyer – Gurevych, 2012), zapojení veřejnosti v rámci tzv. občanské vědy (citizen science) nebo crowdsourcingu (srov. Šemelík – Škrabal, v tisku).

Různé přístupy k zaznamenávání a prezentování nové slovní zásoby velmi stručně ukážeme při porovnání českých a slovenských neografických děl a dále na příkladu pěti anglickojazyčných

⁶⁸ Jde o iniciálovou zkratku, srov. Frequency of use, Unobtrusiveness, Diversity of users and situations, Generation of other forms and meanings, Endurance of the concept.

a tří německojazyčných lexikografických platform. Není naším cílem podat vyčerpávající přehled online slovníků se zřetelem k neografii, jde nám o poukázání na rozličné aspekty, které se podílejí na výrazné proměně současného lexikografického, resp. neografického prostředí – a následně i na přístupu k lexikografickému kritériu (co dnes rozumíme pod tím, že slovo je/není ve slovníku).

2. 3. 3. 1. 1. České a slovenské slovníky a databáze

V češtině jsou dosud k dispozici tři slovníky nových slov, sestavené podle odlišných koncepcí: Co v slovnících nenajdete: Novinky ve slovní zásobě (CSN) Z. Sochové a B. Poštolkové (1994) a ve dvou svazcích Nová slova v češtině: Slovník neologismů (SN1, 2) O. Martinové a kolektivu (1998, 2004). Tyto příručky zde není třeba podrobněji popisovat, jejich stručné srovnání následuje v tabulce.

Slovník	Typ slovníku	Počet hesel	Počet stran	Zohledněné roky	Rok vydání
CSN	suplement k SSČ, SSJČ	2498 hesel (přihnízdovaná hesla se nepočítají)	204	zhruba předešlých 20 let, tj. cca od roku 1970	1994
SN1	samostatný slovník neologismů	4591 vykládaných hesel	360	1985–1995	1998
SN2	samostatný slovník neologismů	7000 vykládaných hesel	568	1996–2002	2004

Tabulka 1. Srovnání neologických lexikonů

Ze SN1, 2 vychází Slovník slovenských neologismov, připravovaný v Institutu slovakistiky a mediálních studií Filozofické fakulty Prešovské univerzity v Prešově od roku 2012. Badatelé ověřují přítomnost ekvivalentních neologismů ve Slovenském národním korpusu a na internetu a heslář je dále obohacován především na základě studentských prací. Elektronická databáze slovenských neologismů by měla být veřejnosti dostupná v roce 2020, počítá se i se stručnějším

tištěným vydáním (dle Gianitsová-Ološtiaková – Ološtiak – Rešovská, 2015, s. 836; Rešovská, 2015).⁶⁹

V Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., je v návaznosti na excerpci pro SN1, 2 kontinuálně budována neologická databáze Neomat, srov. Goláňová, 2011; Neprašová, 2015b; Filiačová, 2016; Filiačová – Rybová – Sláma (v tisku). První záznam v databázi je z listopadu 2011, ke dni 23. 6. 2018 Neomat obsahuje 328 215 hesel.⁷⁰ Software umožňuje sofistikované vyhledávání podle mnoha kritérií a jejich kombinací (mj. heslo, slovní druh, rok publikování, autor, titul, zdroj). Např. při vyhledání záznamů s kombinací kritérií: rok – 2018⁷¹, slovní druh – příslovce a zdroj – Reflex získáme výrazy *antibabišovsky*, *celopopulačně*, *kimirsenovsky*, *mezižánrově*, *nefiltrovaně* a *rádobyskandálně*; při vyhledání řetězce **sexuál* (bez dalších omezení) získáme 114 položek (jejich seznam je na obrázku 16). V současnosti se intenzivně uvažuje o zavedení (polo)automatické excerptce neologického materiálu, srov. Sláma (2017, tam i další literatura). Se zapojením veřejnosti do sběru lexikálního materiálu se zatím nepočítá.

⁶⁹ Charakteristiku lexikografického přístupu k neologismům a přehled západoslovanské a jihoslovanské lexikografie ve vztahu neologismům podává Martincová (2003b, 2003c).

⁷⁰ Pro veřejnost se několikrát do roka připravuje rubrika Novinky z excerptce (<http://nastenka.neologismy.cz/>).

⁷¹ Stav ke dni 23. 6. 2018, aktualizace databáze probíhá s týdenní periodicitou.

Rozšířené vyhledávání ?

Zobrazit filtr

výsledky vyhledávání	zobrazit heslář		
antihomosexuál	gastrosexuál	neheterosexuál	soccersexuál
asexuál	gray-sexuál	nehomosexuál	spornosexuál
autosexuál	gynosexuál	neosexuál	takyhomosexuál
bělosexuál	heterosexuál	omnisexuál	technosexuál
bisexuál	homosexuál	pansexuál	transsexuál
cisheterosexuál	ichtyosexuál	petrosexuál	trisexuál
cissexuál	intersexuál	polysexuál	überhomosexuál
citosexuál	krytohomosexuál	rádobyheterosexuál	übersexuál
cyklosexuál	letrosexuál	retrosexuál	unisexuál
datosexuál	lithsexuál	rybosexuál	vegansexuál
demisexuál	lumbersexuál	sapiosexuál	všehosexuál
ekosexuál	metrákosexuál	skoliosexuál	ybrsexuál
exhomosexuál	metrosexuál		

Obrázek 16. Přehled excerpt s komponentem -sexuál, databáze Neomat

Neakademickou databází nových LJ je platforma Čeština 2.0 (<https://cestina20.cz/>), provozovaná novinářem M. Kavkou. Její obsah se zaměřuje zejména na LJ originální, humorné, expresivní, nápadné, periferní, převážně jde o okazionalismy až individualismy, např. *barbar* ‚člověk, který chodí z baru do baru‘; *chudebník* ‚profesionální muzikant bez lukrativních angažmá‘; *mačahoru* ‚čajový grog s převahou rumu, zkr. málo čaje, hodně rumu‘; *vocápnout* ‚poslat zprávu přes aplikaci WhatsApp‘; *dukátová buchticka* ‚žena upřednostňující vztah, ve kterém se nechává vydržovat solventním sexuálním partnerem‘; *powerpoint karaoke* ‚čtení kompletních slajdů během prezentace‘; *oblíznout mozek* ‚snažit se zadarmo získat cizí znalosti, zkušenosti, rozumy‘. Databáze Čeština 2.0 byla spuštěna roku 2008, ke dni 23. 6. 2018 obsahuje 10 859 hesel.⁷² Veřejnost na tvorbě tohoto díla úzce spolupracuje zasíláním nových slov (podtitul platformy zní Slovník, který tvoříte vy), a to prostřednictvím jednoduchého webového formuláře.

⁷² Výběr hesláře se připravuje k publikování tiskem, podle osobního sdělení M. Kavky by kniha s předběžným názvem Hacknutá čeština měla být vytištěna do konce roku 2018.

Čeština 2.0 Slovník, který tvoříte vy

Najít slovo...

Slovo dne | Dle abecedy ▾ | Nejoblíbenější | Nově přidaná | Kvíz slov | O Češtině 2.0 | Kontakt

Přidat slovo

Slova přidávají na web Čeština 2.0 hlavně jeho uživatelé. Teď máte šanci mít tu pár svých.

Slovo

Nezapomínejte, že píšete pro mnoho lidí. Pište srozumitelně a doplňte co nejvíc informací nutných k dostatečnému pochopení slova. Uveďte také příklad použití slova v praxi.

Definice slova

Příklad použití slova - nepovinné

+ Přidat další definici a použití slova

Vaše jméno nebo přezdívka

E-mail

Tak co pro mě máte?

Celkem slov ve slovníku: **10859**

Přidaná slova za poslední týden: **35**

insticator

World Languages

7 Když v hokeji přihrajete naslepo, pak jste...

hodili oblouk

hodili čučku

Obrázek 17. Webový formulář pro zasilání nových slov, databáze Čeština 2.0

2. 3. 3. 1. 2. Anglickojazyčné a německojazyčné slovníky a databáze

Seznam lexikálních přírůstků pravidelně zveřejňuje Oxford English Dictionary (<https://bit.ly/2MTHJSQ>). Je možné prohlížet kategorie New words, New sub-entries a New senses. Např. *EGOT* ,the achievement of having won all four of the major American entertainment awards (i.e. an Emmy, a Grammy, an Oscar, and a Tony)‘; *baby brain* ,a state of impaired memory, concentration, or mental agility supposedly experienced by women during pregnancy or after giving birth‘; *snowflake* ,an overly sensitive or easily offended person, or one who believes they are entitled to special treatment on account of their supposedly unique characteristics‘.

Online slovník Merriam-Webster obsahuje nástroj nazvaný Time Traveler (<https://bit.ly/2MfVQAH>). S jeho pomocí lze vyfiltrovat slova, která byla do slovníku přidána

v jednotlivých letech. Např. v roce 2009 byla doplněna slova *alt-right* ‚a right-wing, primarily online political movement or grouping based in the U.S. whose members reject mainstream conservative politics and espouse extremist beliefs and policies typically centered on ideas of white nationalism‘; *antivaxxer* ‚a person who opposes vaccination or laws that mandate vaccination‘; *bro-ey* ‚of, relating to, characteristic of, or suggestive of bros‘; *copernicum* ‚a short-lived artificially produced radioactive element that has 112 protons‘ a *subtweet* ‚a usually mocking or critical tweet that alludes to another Twitter user without including a link to the user's account and often without directly mentioning the user's name‘.

Možnost posílat návrhy na zařazení nových výrazů do slovníků nabízí např. anglický online slovník Macmillan Dictionary (<https://bit.ly/2Mj0Ggw>). Nové položky získané crowdsourcingem jsou publikovány v modulu Open Dictionary, který je propojen se standardním heslářem Macmillan Dictionary.⁷³ Nalezneme zde např. hesla *breastapo* ‚an insulting term for those who over-zealously advocate breastfeeding and criticize women who don't or can't breastfeed‘; *helmet hair* ‚the appearance of someone's hair after they have been wearing a helmet‘ nebo *motovlog* ‚a video log made by someone on a motorbike‘.

V souvislosti s možností veřejnosti účastnit se na tvorbě slovníku zmiňme ještě blog New Words online platformy Cambridge Dictionary (<https://bit.ly/2sGGrT5>). Uživatelé mohou hlasovat o tom, zda mají být konkrétní nové výrazy zařazeny do slovníku, či nikoli (viz obrázek 18). Příklady zveřejněných nových výrazů: *astral divorce* ‚a type of therapy session during which someone is helped to move on from a past relationship that is still causing them unhappiness‘; *menu hacking* ‚in a restaurant, the activity of asking for food or drinks, or combinations of food or drinks, that are not on the menu‘; *parennial* ‚a parent who is a member of the millennial generation, born between the early 1980s and the early 2000s‘.

⁷³ Např. položka *anybody who is anybody* ‚anyone who is famous or important‘ je včleněna do standardního hesla *anybody* s označením ‚From our crowdsourced Open Dictionary‘, srov. <https://bit.ly/2tCVBsw>.

New words – 11 June 2018

On June 11, 2018 | By Cambridge Words | In New words | 4 Comments

Westend61/Getty

workleisure *noun* [U]

UK /'wɜːk.leɪ.ə/ US /'wɜːk.liː.ʒə/

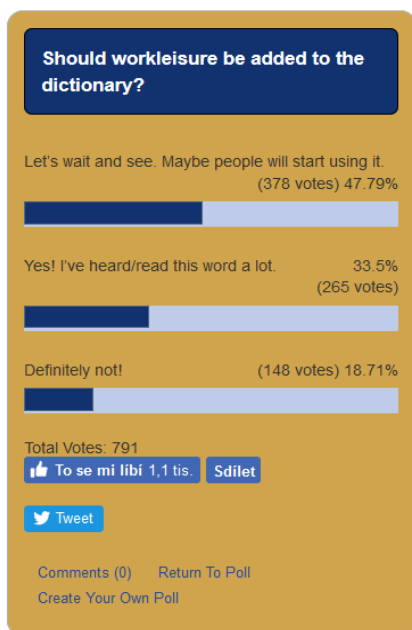
a fashionable style of clothing that is as comfortable as leisurewear but also formal enough for wearing to work

Simply put, workleisure is office-appropriate clothing that feels like your favorite yoga pants.

Think comfortable and stylish. This game-

changing wardrobe category is made of technical, durable materials. You can expect incredibly stretchy, low-maintenance fabrics cut into flattering work/dinner/happy hour-appropriate pieces.

[www.brevitybrand.com, 20 November 2017]

Obrázek 18. New Words, Cambridge Dictionary

Urban dictionary (<https://www.urbandictionary.com/>) je otevřená slovníková platforma spuštěná roku 1999 Aaronem Peckhamem. Obsahuje zejména neformální, expresivní, slangové, okazionální výrazy. Hesla jsou zařazena do tematických kategorií (College, Food, Internet, Music, Name, Sex, Sports, Religion ad.). Jsou zde např. výrazy: *gangbang* ‚when multiple partners, usually 3 or more, engage in sexual intercourse with a single willing partner‘; *Trump*

Hotel ‚A converted mega box store used to house children in cages after they've been separated from their families‘; *uggs* ‚Boots with suede outsides and sheepskin insides. Usually used in snowy and cold regions, but now is associated with miniskirts and beach towns‘. Urban Dictionary byl několikrát využit i při soudním řízení, když bylo třeba doložit definice slov, která neobsahují jiné slovníky.⁷⁴

K německým neologickým databázím Neologismenwörterbuch (OWID) (<https://bit.ly/2Il758C>), Wortwarte (<http://wortwarte.de/>) a Szenesprachenwiki (Bathen a kol., 2009⁷⁵) srov. Lišková, 2011:

Moderní neografie se zaměřuje nejen na zpracování dat, ale i na rychlý přístup k nim. Všechny projekty jsou přístupné bezplatně online. Umožňují doplňování dat, nabízejí různé způsoby třídění materiálu, graficky vstřícné uživatelské prostředí a spolehlivé technické zázemí. Různé lexikografické přístupy mají různé přednosti: u Neologismenwörterbuch je to detailní lingvistické zpracování nových slov i významů s řadou přidaných informací, u databáze Wortwarte je zásluhou automatizace vyhledávání a do značné míry i zpracování nových slov pravidelně dokumentováno velké množství lexémů. Výhodou projektu Szenesprachenwiki je zapojení široké veřejnosti, které umožňuje zaznamenávat nová slova i významy z pestré palety oborů a oblastí lidské činnosti. (Lišková, 2011, s. 104)

Důležité srovnání 12 neologických slovníků z šesti jazyků (angličtiny, francouzštiny, italštiny, katalánštiny, němčiny a španělštiny) předkládá A. Rodríguez Guerra (2016).⁷⁶ Slovníky systematicky porovnává z hlediska jejich makrostruktury i mikrostruktury a přehledně shrnuje charakteristiky, které by měl ideální neologický slovník mít. Sumarizace této studie přesahuje

⁷⁴ Uvedeno podle Wikipedie: „As of 2013, Urban Dictionary has been used in several court cases to define slang terms that are not found in dictionaries. For example, the slang term *jack* was used in order to define the name the defendant on trial used for their team, *the jack boys*. (...) The crowd-sourced dictionary was also used in a sexual harassment court case in Tennessee to define the phrase *to nut* as *to ejaculate*“ (https://en.wikipedia.org/wiki/Urban_Dictionary).

„Od roku 2013 byl Urban Dictionary použit v několika soudních případech k vymezení významu slangových výrazů, které nejsou zaznamenány ve slovnících. Například slangismus *jack* byl použit pro vysvětlení pojmenování *the jack boys*, které obžalovaný použil pro svůj tým. (...) Slovník, vzniklý crowdsourcingem, byl také použit v soudním případě sexuálního obtěžování v Tennessee, a to při definování významu slovesa *to nut* ‚ejakulovat‘“ (Překlad M. L.).

⁷⁵ Původní webová stránka (<https://szenesprachenwiki.de>) již nefunguje, slovník byl vydán tiskem. Předchozí vydání lexikonu z roku 2000 vysoce hodnotil J. Šimandl v časopise Naše řeč: „Kéž by vznik slovníčku inspiroval k podobným projektům i u nás: je celá řada oblastí, jejichž jazyk zná mnoho lingvistů jen zprostředkovaně z beletrie a sporadických, víceméně laických zpracování – a to proto, že prostředí diskoték, sportovních klubů, rockových či punkových nebo skinheadských sešlostí, hospod, věznic, internátů, míst obchodu s drogami apod. jsou těžko přístupná standardním lingvistickým výzkumům (řekněme si na rovinu: komu by se chtělo tam provádět sběr). Duden ukázal, že i navýsost solidní nakladatelství se mohlo s prospěchem podílet na projektu, který ve spolupráci s lidmi „odtamtud“ a „kolem“ získal materiál (cenný nejen lexikograficky) a zejména informace potřebné k jeho zpracování (význam, užívání)“ (Šimandl, 2002, s. 41).

⁷⁶ Tři anglické slovníky neologismů srovnávala R. Blatná (1997).

možnosti i potřeby disertační práce, zastavme se pouze u jednoho parametru, jímž je časové rozpětí excerpovaného materiálu. Rodríguez Guerra by ocenil velmi krátké časové období: ideálně jeden až dva roky (uvědomuje si ale praktické překážky tohoto požadavku), maximálně však tři až pět let.

2. 3. 4. Psychologické kritérium

„V některých koncepcích neologismu se klade značný důraz na kritérium psychologické (pocitování novosti ze strany uživatelů jazyka),“ uvádí O. Martinová (2017c). Neologem, který propaguje při vymezování neologismů nezbytnost tzv. neologického pocitu, je mj. Francouz J.-F. Sablayrolles, zakladatel databáze Neologia a spoluzakladatel časopisu Neologica (podle Hildebrandové – Polické, 2014, s. 101, 103).

Je však nasnadě, že celé jazykové společenství ve své heterogenitě zájmů, vzdělání, věku, pohlaví ap. nemůže pocítovat novost jednoduše. J. Dolník (2003, s. 193) jmenuje vnímání lexikálních jednotek uživateli jazyka pouze jako jedno z více kritérií pro vyčleňování neologismu. Jako neologismy se jeví ty jednotky, které uživatelé pocítují jako nové; jinak řečeno, neologičnost LJ je určena metajazykovou kompetencí nositelů jazyka. Pak je pojem neologismu velmi vágní. Jednotlivec může váhat při určování novosti vzhledem ke graduálnosti této vlastnosti. Hranice neologismu je tedy nepřesná, ale obsah tohoto pojmu odpovídá psychologické realitě.

M. Radimský (2003, s. 14) při určování novosti neologismu vyzdvihuje lexikografické a psychologické kritérium. V poli neologismů vyčleňuje centrální oblast (jádro), v níž jsou jednotky vnímané většinou jako nové, a periferní zóny, do nichž patří jednotky vnímané jako nové v závislosti na různých faktorech (centrálně-periferní uspořádání, viz dále Orgoňová, 2007, oddíl 2.3.7.).

Relevantnost individuálního vnímání potvrzuje A. Jedlička (1969, s. 76): „Často se stává, že běžný uživatel jazyka považuje za nové prostě to, co je mu dosud neznámo, ať už jde o nové slovo, nebo o nový tvar nebo o nějakou novou konstrukci. Zároveň se u běžných uživatelů

setkáváme s projevy nedůvěry k tomu, co považují v jazyce za nové“. Jako příklad neologismu, jehož počáteční užívání doprovázely projevy nesouhlasu, uvádí slovo *ministryně*.⁷⁷

F. Čermák (2010, s. 220) upozorňuje na roli, kterou hraje při delimitaci neologismů věk mluvčích: „[N]eologismus (...) předpokládá lexémy ustálené a do značné míry v systému už etablované, které jako novější vnímá především starší generace, která je však užívá nejméně, popř. neužívá vůbec“. Je však třeba doplnit, že jde jen o jednu z individuálních charakteristik, která má na posuzování neologičnosti vliv (srov. 4.3.3.2.).

2. 3. 4. 1. Neologismy ve školních testech

Vzhledem k vágnosti psychologického kritéria je třeba jej kombinovat s kritérii dalšími (srov. též Orgoňová – Bohunická, 2011, s. 190–194). Je zřejmé, že spoléhání se pouze na vlastní intuici nemůže být dostatečné např. při tvorbě školních testů. Následující testová otázka je převzata z přílohy Lidových novin Příprava na přijímací testy na střední školy pro žáky pátých a devátých ročníků (22. 2. 2016):⁷⁸

Která skupina slov obsahuje **jen neologismy**? (*Zvýraznila M. L.*)

- A) satelit, internet, mobil, automat
- B) kasta, mykóza, mikrofon, automat
- C) mobil, internet, satelit, kružítko
- D) internet, magnesium, automobil, automat

Podle přiloženého řešení je správná odpověď A. Avšak jako vyhovující nemůžeme označit ani jednu možnost. Slova *satelit* a *automat* totiž obsahuje nejen SsJČ (1960–1971), ale dokonce už i PSJČ (1935–1957). Tato slova sice nabývala časem dalších významů,⁷⁹ to ale z hlediska zadání testu není relevantní. Roku 2017 se slavilo 25 let internetového připojení v České republice; pro 11leté, resp. 15leté žáky, kteří jsou navíc s pojmenovávanou entitou obvykle

⁷⁷ Není bez zajímavosti, že na slovo *ministryně*, resp. na jeho formální podobu si někteří uživatelé stále nezvykli. Jak upozorňuje A. Černá (2018), podoba *ministrině* není v současných textech zcela ojedinělá (jen v korpusu SYN v6 nacházíme 42 dokladů).

⁷⁸ V přijímacích testech se klade velký důraz na přesné čtení zadání, plnění právě a jen těch pokynů, které jsou zadány.

⁷⁹ Srov. *satelit* ‚satelitní turnaj‘, ‚satelitní telefon‘, ‚satelitní anténa‘, ‚satelitní město‘; *automat*, ‚elektronické zařízení k hraní her s možností výhry‘, ‚hovor. automatická převodovka‘, dále jako součást slovního spojení *peněžní automat* ‚automat k čerpání peněz prostřednictvím platební karty; bankomat‘ (SN1), z dnešního pohledu již zastarávající nebo zastaralé (v mediálním archivu Newton Media je slovní spojení *peněžní automat* doloženo od 1. 1. 2016 do 1. 8. 2017 pouze 3×, z toho 1× v opakované reportáži z roku 1989, zatímco slovo *bankomat* 2089×).

v častém, možná denním kontaktu, novinku ve slovní zásobě patrně nepředstavuje (srov. 4.3.3.2.).

2. 3. 4. 2. Delimitátory

Uživatelé jazyka své pocitování novosti LJ nezřídka delimitují typograficky (uvozovkami, kurzívou, závorkami) nebo metajazykově (výrazy *takzvaný*; *dnes již známý jako*; *jak se mu začalo přezdívat*; objasnění významu ap.), čímž také působí na recipienty. Neologismy jsou vnímány jako cizí prvek, od něhož je třeba se v určitých typech projevů jemně distancovat, neboť nepatří do standardního jazyka, bývá příznakový, panuje nejistota ohledně jeho ortografie atp.

Malou korpusovou sondou (v korpusu SYN v6) jsme získali vzorek slov, která následují po výrazech: *новоčesky* a *nově česky* (podobné delimitátory jsou pro neologickou excerpici vítanou pomůckou):

- *Odborníci vypracují počítačový program (**новоčesky** software), ten nahradí volby dokonalým odhadem výsledků s chybou, která nepřevýší desetinu či dokonce setinu procenta.* (Lidové noviny, 2004)
- *Otáčet na obrtlíku, mohlo by se **nově česky** říci bémovat.* (Týden, 2007)
- *Globální oteplování je třeba chápat jako výzvu, **новоčesky** čelinž, takže „jdeme do biopaliv“ a jejich prostřednictvím do záhuby.* (Právo, 2009)
- *Měl to být vtíp, **новоčesky** džouk.* (Právo, 2010)

Dále jsme si všímali typografických a metajazykových prvků, které doprovázely užívání slova *brexit* v mediálních textech:

- *Britští euroskeptici cítí historickou příležitost naplnit svůj sen a zorganizovat „Brexit“, **jak se** případnému britskému odchodu z EU **začalo přezdívat**.* (Respekt, 2013)
- *Odchod Británie z Evropské unie **neboli** „brexit“ by byl katastrofou.* (E15, 2013)
- *David Cameron si nepřeje odchod Británie z Unie, předseda však straně, jejíž čím dál silnější křídlo euroskeptiků otevřeně lobbuje pro odchod, **dnes již známý jako** „brexit“.* (Respekt, 2014)
- ***Takzvaný** brexit ale už teď vyvolává rozjitřené reakce.* (LN, 2015)
- *Murdoch nyní spektakulárně změnil postoj o 180 stupňů a teď tvrdí, že odtržení Spojeného království, **tzv.** „brexit“, by bylo „obrovským rizikem“.* (Právo, 2015)

- *Pro takzvaný brexit (vystoupení Británie z EU) je přinejmenším i pětina poslanců Cameronovy Konzervativní strany.* (Metro, 2016)

Tyto delimitující prvky se postupem času užívaly řidčeji.

2. 3. 5. Strukturní kritérium

Rys novosti LJ tkví: 1. v pojmenování nového myšlenkového obsahu novou formou, 2. v pojmenování nového obsahu s využitím stávající formy, 3. v novém pojmenování již dříve pojmenovaného obsahu (Martincová, 1983, s. 35n.). Ze strukturního hlediska vyčleňuje O. Martincová (2017c) tyto typy neologismů:

1. slovotvorné (*daňář, videonahrávka, cestomanie, e-kavárna*),
2. utvořené ze zkratk (*eseróčko/eseročko, céděčko*),
3. přejatá slova (*billboard, snowboarding*),
4. neosémantismy (*mlžit, úmyslně zakrývat fakta*),
5. víceslovná (sdružená) pojmenování (*sametová revoluce*),⁸⁰
6. frazémy (*být mimo mísu*).

J. Kišová (2008, s. 269) uvádí, že každá klasifikace je značně subjektivní otázkou. Různí autoři zabývající se problematikou neologismů si hledají vlastní východiska a kritéria pro třídění těchto LJ. Sama Kišová (2008) navrhuje následující model třídění neologismů.

1. Formální neologismy vzniklé:
 - 1.1. abreviací (*SBS⁸¹ – z: strážna bezpečnostná služba, a SBS-ka, esbéeska*),
 - 1.2. univerbizací (*anorexie – mentální anorexie*),
 - 1.3. multiverbizací (*globalizační proces – globalizace*),
 - 1.4. slovotvorným kalkováním (*rodová studia – gender studies*).
2. Formálně-sémantické neologismy:
 - 2.1. absolutní neboli vlastní neologismy (*casting, výběrové řízení v oblasti modelingu, showbusinessu*),

⁸⁰ Podobně jako v Kapitolách z koncepce ASSČ (srov. Kochová – Opavská, 2016, s. 163) využíváme několika označení, jimiž se v české lingvistice pojmenovávají nefrazémové LJ: *víceslovné pojmenování, víceslovné (sdružené) pojmenování a sousloví*.

⁸¹ Kišová (2008) na rozdíl od Martincové (2017c) za neologismy považuje i zkratky, nejen slova ze zkratk utvořená.

- 2.2. revitalizované výrazy (*starosta* ‚volený nejvyšší představitel obce‘),⁸²
 - 2.3. tautonyma (mezijazyková homonyma) (*email* ‚elektronická pošta‘ – ‚glazura‘),
 - 2.4. zopakované internacionalismy (*aktivizovat* ‚povzbuzovat‘ – *aktivovat* ‚uvést do chodu mobilní telefon‘),
 - 2.5. stejnokořenné deriváty,
 - 2.5.1. dochází k sémantické obměně (mutaci) (*obsadit* – *přeobsadit*),
 - 2.5.2. dochází k sémantické modifikaci (*makrobiotička* – *makrobiotik*),
 - 2.5.3. transpoziční deriváty (*veřejnoprávní* – *veřejnoprávnost*),
 - 2.6. hybridy afixoidního typu (*infolinka* ‚informační linka‘),
 - 2.7. nová kompozita (*kladnozáporný*, *pravostředový*, *exportuschopný*),
 - 2.8. nová lexikalizovaná spojení (*registrované partnerství* ‚oficiální svazek homosexuálů‘),
 - 2.9. nové LJ s axiologickými významy (*lobbing* – posun od pejorativnosti k neutrálnosti v důsledku legalizace lobbistů),⁸³
 - 2.10. ustálené ‚nadslovní‘ jednotky (*daňové prázdniny* ‚prominutí daní státem právnické osobě po určité období‘).
3. Sémantické neologismy:
- 3.1. vzniklé jako produkt polysémie (*tunel* ‚podvodná finanční operace‘),
 - 3.2. kosémické jednotky (*animátor* ‚počítačový program určený k animaci‘ – ‚tvůrčí pracovník zabývající se animovaným filmem‘),
 - 3.3. (kvazi)homonymní výrazy (*skaut²* ‚vyhledávač talentovaných sportovců‘ – *skaut¹* ‚příslušník mládežnického hnutí‘),
 - 3.4. vzniklé změnou typu nebo sféry komunikace, neboť prošly procesem:⁸⁴
 - 3.4.1. terminologizace (*nemoc šílených krav* – *Creutzfeldt-Jakobova nemoc*),
 - 3.4.2. determinologizace (*aspirin* – konkrétní lék X obecné pojmenování léku ke snížení teploty a tlumení bolesti),
 - 3.4.3. reterminologizace (*prefix* – původně lingvistický termín ‚předpona‘ – nově termín v bankovníctví ‚předčíslení účtu‘).

A. Rangelova (2005, s. 159) pojímá ve shodě s O. Martinovou neosémantismy jako strukturní typ nových slov, zatímco L. Janovec (2013, s. 108) neosémantismy považuje za ‚v jistém

⁸² Revitalizované výrazy by mohly přináležet i k sémantickým neologismům.

⁸³ Některé LJ tohoto typu lze hodnotit jako funkční neologismy.

⁸⁴ I zde lze některé LJ hodnotit jako funkční neologismy.

smyslu opoziční typ nových slov proti strukturním neologismům“. Za strukturní neologismy pak považuje takové LJ, které vznikají na základě slov již ve slovní zásobě existujících nebo na základě jiných neologismů pomocí derivace, kompozice a abreviace (Janovec, 2013, s. 119).

Ačkoli se v různých parametrech strukturního přístupu k neologismům čeští a slovenští autoři odlišují, není u nás obvyklé 1. pojmenovávat nové formy již dříve pojmenovaného obsahu zvláštním termínem,⁸⁵ 2. nezapočítávat mezi neologismy neosémantismy. V německém prostředí je tomu jinak.

D. Herberg (1998, s. 109n.) rozlišuje: *Neulexem* (nová forma + nový význam), *Neubedeutung* (dřívější forma pojmenovává nový význam) a *Neuformativ* (nová forma pojmenovává význam, který byl dříve označován jinou formou). Neosémantismy – s určitým omezením – neřadí k neologismům z psychologicko-jazykových důvodů německá lingvistka T. Schippanová (2002, s. 246),⁸⁶ z důvodů automatizovaného zpracování slovní zásoby pak W. Teubert (1998, s. 132) či L. Lemnitzer (představitel projektu Wortwarte, viz též 2.3.3.1.2.).

Komplexní a komplikovaná problematika tvoření nových slov zůstává mimo rámec této práce. Dále uvádíme jen několik aktuálních poznámek týkajících se neosémantismů. Postřeh J. Mravinacové (2005b, s. 180), že při neosémantizaci jde často o nenápadné, obtížně postižitelné změny v užívání slov (objevují se v nových syntagmatech, rozšiřují se do jiných typů komunikace), potvrzuje F. Čermák (2010, s. 220, srov. 2.3.3.): podle něj se zřejmě nejvíce neologismů objevuje v oblasti změny sémantiky už existujících lexémů.

B. Procházková (2013, s. 209) spočítala, jaké zastoupení tvoří neosémantismy v CSN a SN1, 2. CSN obsahuje 2498 slovníkových hesel; nové významy (do té doby slovníkově zpracovaných) slov jsou označeny pomocí formulace „nově ve význ.“, je jich 434, a tvoří tak přes 17 procent všech hesel slovníku. SN označují neosémantismy pomocí znaku \triangle . SN1 registruje celkem 4591 hesel a neosémantismy představují necelých 15 procent (684 heslových slov), SN2 zaznamenává na 7000 hesel, z nichž téměř 10 procent (přibližně 693 heslových slov) tvoří právě slova s novým významem. Tyto tři slovníky tedy obsahují 10–17 procent neosémantismů.

⁸⁵ Český např. *neoformy / neoformantismy / formální neologismy?* Není zřejmé, zda by rozhojnění neologické terminologie bylo přínosem, nebo spíše chaotickým prvkem v již tak ne zcela přehledné oblasti.

⁸⁶ „Neosemantismen werden dann als Neuwörter betrachtet, wenn es sich um eine bewusste Neuzuordnung von Formativ und Bedeutung handelt, durch die eine neue lexikalische Einheit entsteht“ (Schippan, 1992, s. 245n.). „Neosémantismy jsou považovány za nová slova, jestliže se jedná o vědomé nové přiřazení formy k významu, čímž vzniká nová lexikální jednotka“ (překlad M. L.).

Při výzkumu neosémantizace pracuje polská jazykovědkyně J. Satoła-Staškowiaková (2014) s termíny *anglosémantismus*, resp. *anglosémantizace* (viz dále), které u nás (dosud) nejsou užívány. Satoła-Staškowiaková rozlišuje polské neosémantismy vzniklé 1. na základě domácí sémantické derivace a 2. pod vlivem cizích modelů. Jako příklady domácího polského tvoření uvádí např. slova *pasztet* (základní význam ‚paštika‘; nový význam ‚nehezký, nepohledný člověk‘); *wypasiony* (základní význam ‚(o zvířeti) dobře živený‘; nový význam ‚vysoce kvalitní, luxusní, atraktivní‘). Jako příklady tvoření podle cizích modelů jsou jmenována např. slova *kultowy* (základní význam ‚spojený s náboženským kultem‘; nový význam ‚populární‘); *nominować* (základní význam ‚oficiálně jmenovat do funkce‘; nový význam ‚vybrat a představit někoho nebo něco‘). Zdrojem přejímek je v polštině (a bulharštině) především angličtina; anglosémantismy jsou v těchto jazycích údajně často nadužívány a anglosémantizace neztrácí na síle. Autorka to považuje za nevíтанý proces zapříčiněný potřebou rychlejší komunikace, globalizací i jazykovou módou (Satoła-Staškowiak, 2014, s. 186, 188).

Neosémantismů vzniklých pod vlivem angličtiny si všímá také R. Adam (2017). Uvedme příklady lexémů *resort*, *technologie* a *vitální*, jimiž se zabývá v popularizačně zaměřeném textu s názvem *Tváříčky namažeme sanskrýnem... a budeme světoví!*:

Např. *resort* je podle Nového akademického slovníku cizích slov (NASCS) z roku 2005 „obor úřední činnosti; úřad“, avšak z anglicizované profesní mluvy pracovníků v oblasti cestovního ruchu se šíří do veřejné komunikace i nesouvisející význam „letovisko“.⁸⁷ *Technologie* je podle NASCS stále ještě jen „obor zabývající se uplatňováním přírodovědných poznatků při zavádění, zdokonalování a využívání výrobních postupů“ nebo samotný „výrobní postup“, ale v běžném úzu tento výraz (často ve formě množného čísla) pod vlivem angličtiny masivně nahrazuje dříve obvyklý výraz *technika* i ve významech „souhrn výrobních a pracovních prostředků“ a „souhrn strojů, nástrojů a vybavení pro výrobní ap. činnost“. U spousty dalších výrazů jsou takovéto významové posuny zatím nejspíš jen příležitostné. Např. bývalý předseda vlády M. Topolánek v projevu citovaném sdělovacími prostředky řekl, že Evropská unie má na čemsi *vitální* zájem. *Vitální* znamená v češtině jednak „plný elánu, temperamentně se projevující“, jednak (v odborném stylu) „související s životní schopností“, avšak expremiér toto slovo použil po vzoru anglického *vital* ve významu „životně důležitý“. (Adam, 2017, s. 101)

⁸⁷ Doplňme, že může jít nejen o letní rekreační středisko (letovisko), ale i o rekreační středisko zimní, jak dokládají mj. spojení *lyžařský resort* nebo *zimní resort*.

R. Adam (2017, s. 101) konstatuje, že tímto způsobem v jazyce vymírají tzv. zrádná slova – slova formálně podobná a téhož původu, jejichž význam však byl v češtině a v angličtině rozdílný.

2. 3. 6. Kritérium variety

Neologismy vznikají v textech všech funkčních stylů (Filipec – Čermák, 1985, s. 99),⁸⁸ objevují se ve všech komunikačních sférách a útvarech jazyka⁸⁹ (Martincová, 2017c). Jazykovou varietou rozumí J. Nekvapil (2017) množinu jazykových prostředků s podobnou sociální distribucí, resp. s podobnou distribucí teritoriální nebo funkční; jde např. o spisovný jazyk, dialekt, interdialekt, profesní mluvu, slang, jazykový styl, *foreigner talk* ap.

V tomto oddíle se zaměříme jednak na přechody výrazů mezi varietami jazyka, jednak na neologismy ve vybraných varietách jazyka.

2. 3. 6. 1. Přechody lexémů mezi varietami jazyka (funkční hledisko)

O. Martincová objasňuje, které LJ se pokládají za funkční neologismy:

Z hlediska funkčního se za neologismy pokládají mj. jednotky, jejichž užití (původně vázané na pracovní, zájmové, sociální prostředí ap.) se mění a spolu s tím se přehodnocuje jejich původní (odborná, profesní, slangová ap.) příznakovost. Platnost neologismů mají i lexikální jednotky, které se kdysi přestaly užívat, ale po určité době se jejich užívání obnovuje, revitalizuje (*radní*, 'člen obecní rady'). Vzhledem k charakteru užití se rovněž jako specifické typy funkčních neologismů vymezují okazionalismy a individualismy, dále efemérní slova, módní neologismy, dobová slova aj.⁹⁰ (O. Martincová, 2017c)

Nad některými z těchto posunů se zamýšlejí odborníci. Uvedme příklad slov *ledovka* a *náledí*, která se běžnému mluvčímu jeví jako synonyma. Jak uvádí R. Adam (2008), v terminologickém významu lze vyčlenit mezi ledovkou a náledím trojí věcný rozdíl: a) ve způsobu vzniku daných jevů – je u každého z jevů různý; b) v jejich fyzikálních vlastnostech – ledovka je souvislá a hladká, kdežto náledí tyto vlastnosti mít nemusí; c) v místě tvoření – náledí se tvoří na (vodorovné) zemi, kdežto ledovka se může tvořit i na předmětech šikmých a

⁸⁸ Inventář funkčních stylů závisí na souboru vyčleňovaných komunikačních funkcí i na zvoleném stupni zobecnění, srov. Jelínek, 1995, 2002, Krčmová, 2017.

⁸⁹ Termín *jazykový útvar* se užívá synonymně s termínem *jazyková varieta*.

⁹⁰ K posledně jmenovaným termínům viz následující oddíl.

svislých. Vlivem masového sledování předpovědí počasí, v nichž se výrazů *ledovka* a *náledí* užívá jako přesně definovaných a navzájem nezaměnitelných termínů, dochází k tomu, „že se jejich terminologické rozlišování šíří i mezi laickou veřejností“ (Adam, 2008, s. 268).

2. 3. 6. 2. Neologismy ve vybraných varietách jazyka

Mezi neologismy vznikajícími v různých varietách jazyka panují rozdíly. Například zatímco u nových termínů se novost, neobvyklost rychle ztrácí, což je i žádoucím jevem, v umělecké sféře není ztráta novosti a nezvyklosti vítaná. Naopak zde je vhodné, aby si neologismus svou neobvyklost zachoval co nejdéle (Ondrus – Horecký – Furdík, 1980, s. 189).

2. 3. 6. 2. 1. Zastavme se nejprve právě u **sféry odborné**. Podle Ondruse, Horeckého a Furdíka (1980, s. 191) vzniká nejvíc neologismů v odborném lexiku. Pro popis a vysvětlení nových objevů, jevů i vztahů je zákonitě třeba nových pojmenování. Jako příklad uveďme chemické prvky, které byly objeveny až v 21. století:

- *kopernicium/copernicium* ,velmi nestálý, uměle vytvořený radioaktivní chemický prvek s protonovým číslem 112, zn. Cn (pojmenovaný podle Mikuláše Koperníka)‘;
- *nihonium* ,velmi nestálý, uměle vytvořený radioaktivní chemický prvek s protonovým číslem 113, zn. Nh (pojmenovaný podle japonského slova Nihon ‚Japonsko‘, na počest státu, v němž byl prvek objeven)‘;
- *flerovium* ,velmi nestálý, uměle vytvořený radioaktivní chemický prvek s protonovým číslem 114, zn. Fl (pojmenovaný podle *Flerovovy laboratoře jaderných reakcí* v ruské Dubně, kde byl prvek objeven)‘;
- *moskovium/moscovium* ,velmi nestálý, uměle vytvořený radioaktivní chemický prvek s protonovým číslem 115, zn. Mc (pojmenovaný podle ruského města Moskva, kde byl prvek objeven)‘;
- *livermorium* ,velmi nestálý, uměle vytvořený chemický prvek s protonovým číslem 116, zn. Lv (pojmenovaný podle sídla ústavu *Lawrence Livermore National Laboratory* v kalifornském Livermore, který se podílel na objevu tohoto prvku)‘;
- *tennessin* ,velmi nestálý, uměle vytvořený radioaktivní chemický prvek s protonovým číslem 117, zn. Ts (pojmenovaný podle amerického státu Tennessee, v němž byly prováděny výzkumy tohoto prvku)‘;
- *oganesson* ,velmi nestálý, uměle vytvořený radioaktivní chemický prvek s protonovým číslem 118, zn. Og (pojmenovaný na počest dosud žijícího fyzika J. Oganěsjana zabývajícího se supertěžkými prvky, jehož jméno se v angličtině obvykle uvádí v podobě Oganessian)‘.

Tyto názvy chemických prvků patří do specializované odborné slovní zásoby chemie a jaderné fyziky. Ve všeobecných (neterminologických) zdrojích se vyskytly při informování veřejnosti o pokrocích současné vědy, jehož součástí bylo nezřídka poučení o tom, že nově objevené chemické prvky mají nejprve dočasný název (např. u prvků s protonovými čísly 115, 117 a 118 to bylo *ununpentium*, *ununseptium* a *ununoctium*). Konečná pojmenování těchto chemických prvků připomínají významné místo nebo osobu.⁹¹

J. Levická (2015) se věnuje neologismům v současné marketingové terminologii. Vyslovuje znepokojení nad velkou variantností, která může způsobovat komunikační šum, a nastoluje požadavek tzv. terminologického dispečinku neboli kontroly.⁹² I právě kvůli značné variantnosti kladou nové termíny nemalé nároky na překladatele (Postolea, 2011).

2. 3. 6. 2. 2. Lexikální a slovtvorná vrstva běžné **každodenní mluvené komunikace** se vyznačuje vysokou dynamikou, vznikají četné neologismy a okazionalismy (Hoffmannová – Jílková, 2016, s. 46). Také v **každodenní běžné psané komunikaci** někteří pisatelé ukazují tvůrčí vztah k jazyku a zavádějí neologismy, resp. okazionalismy, jako je *Foglaromol*, *nenervač*, *nerozumství*, *zamičurinovat* (Hoffmannová – Jílková, 2016, s. 93, 125).

2. 3. 6. 2. 3. Důvodem užívání neologismů v **institucionální komunikaci** je nutnost pojmenovat nové nebo nově pojímané skutečnosti (Homoláč – Mrázková, 2016). Vedle nově utvořených slov vstupují jako neologismy do úzu i slova stará, např. *výprosa*, *pacht*, *výměnek*, které byly do současné právní terminologie zavedeny Občanským zákoníkem z roku 2014: „Z uvedených příkladů je *výprosa* pocíťována jako čistý neologismus nejspíše proto, že nemá

⁹¹ V českých výkladových slovnících tato hesla zatím nenajdeme; je nejen otázkou vývoje vnějšího světa a s ním spjaté četnosti užívání slov, ale i příslušné slovníkové koncepce, zda je jazykové lexikony v budoucnosti zahrnou. Autoři ASSČ mají ambici uvádět všechny názvy chemických prvků bez výjimky, srov. „Pokud se jedná o (relativně) uzavřenou a méně početnou, jasně vymezenou lexikálněsémantickou skupinu, volíme výjimečně zpracování v úplnosti, bez vyhodnocování rozdílů ve frekvenci. Takto jsme přistoupili např. ke zpracování názvů chemických prvků...“ (Kochová – Opavská, 2016, s. 23). Dodržování této zásady v praxi ale zatím nelze ověřit, neboť z ASSČ byla dosud publikována pouze hesla s náslovím a-. V anglických elektronických slovnících Cambridge Dictionary, Oxford English Dictionary, Macmillan Dictionary nebo Merriam-Webster (dosud) hledáme marně, zatímco v elektronickém slovníku Collins všechna hesla (*copernicium*, *flerovium*, *nihonium*, *livermorium*, *moscovium*, *tennessine* i *oganesson*) nalzáme (stav ke dni 1. 2. 2018). Na základě tohoto slovníku také byly vytvořeny výše uvedené definice.

⁹² Přílišná variantnost v jazyce je skutečně problematická. V této souvislosti se zmiňme o článku F. Štíchy, v němž píše o mnoha variantách jména třetí nejvyšší hory světa; z dvaceti forem uveďme pro tento účel jen jednu: *Kančenžanga*. Závěr drobnosti vyznívá poněkud bezútěšně: „Zdá se být nepochybné, že lidské komunitě současného světa takovéto chaotické komunikační chování neprospívá. Zda je ovšem možné tento konkrétní chaos a jemu podobné případy odstranit a jakých prostředků k tomu použít, patrně neví ani lingvisté, ani filozofové, ani politici“ (Štícha, 2009, s. 110).

žádné kulturněhistorické konotace, zatímco *pacht* a *výměnek* kulturněhistorické konotace mají, a jsou proto vnímány spíše jako historismy“ (Homoláč – Mrázková, 2016, s. 167).

„Euročeštinou“ v lucemburských překladech dokumentů Evropského parlamentu se zabývají J. Hoffmannová – J. Šimandl (2008). Rozporují představu, že nesrozumitelnost těchto překladových textů je způsobena přemírou přejímek, naopak zaznívá varování před přehnaným jazykovým purismem. „Pochybné je jistě i hledání zbytečných neologismů, tj. *doplňkovost* místo *komplementárnost* (programů Unie), *(vzájemná) slučitelnost* místo *kompatibilita*, *souběžnost* místo *konvergence*“ (Hoffmannová – Šimandl, 2008, s. 116).

2. 3. 6. 2. 4. Neologismy resp. okazionalismy jsou klíčové pro sféru **reklamní komunikace**. „Reklama přebírá nová slova, módní, užívaná mladými, ale zároveň zavádí i vlastní neologismy, především k upoutání pozornosti a pobavení: *omlékuj*, *očičkový sýr*, *neřešení* (od populárního úsloví *To neřeš!*)“ (Mrázková, 2016, s. 381).

2. 3. 6. 2. 5. Sféře **mediální komunikace** věnovali pozornost P. Mareš – P. Kaderka (2016). Neologismy, resp. okazionalismy v psaných i mluvených mediálních textech slouží aktualizaci, jsou projevem jazykové kreativity, zapojují se do slovních hříček, např. *Kryminálka. Referendum o připojení poloostrova Krym k Ruské federaci má „totalitní“ výsledek* (příklad z MFD, 2014, uvádějí Mareš – Kaderka, 2016, s. 274). B. Junková (2010, s. 84) zdůrazňuje, že pro současnou publicistiku je typická rychlá potřeba nových pojmenování. Dále uvádí: „Na základě analýzy velkého množství publicistických komunikátů lze vyslovit soud, že většina okazionalismů vyjadřuje záporný postoj autora. Některé ovšem mohou působit humorně“ (Junková, 2010, s. 94).

Mezi příklady neologismů (v širším smyslu) v publicistických textech Karla Kynclů jmenuje Z. Tichá (2015) výrazy *miniscénářček* (velmi malý scénář), *zvonofobie* (nenávisť ke kostelním zvonům) či *morgasm* (morning + orgasm).

Zmiňme drobný postřeh k aktuálnímu genderovému aspektu v neologii. Zajímavé výsledky přineslo srovnání užívání španělských neologismů muži a ženami (Cañete González, 2017). V novinových článcích nebyl signifikantní genderový rozdíl, zatímco v blozích byl počet neologismů užívaných ženami oproti mužům dvojnásobný. Autorku tento výsledek překvapil, neboť se obvykle uvádí, že ženy jsou v řečovém chování konzervativnější a muži inovativnější. Svoboda blogového žánru má však očividně význačný vliv na neologické chování žen.

2. 3. 6. 2. 6. Neologismy, resp. okazionalismy neodmyslitelně patří ke sféře **literární komunikace** (srov. Hoffmannová, 2016, s. 397, 404, 419, 431). Pro nově vytvořené LJ se užívají také termíny *umělecký neologismus*, *básnický neologismus* a další (viz 2.3.7.1.). Neologismy v díle K. Čapka se zabýval V. Staněk (2000).

2. 3. 7. Kritérium nestability a stability

Pro neologismy je na jedné straně příznačná formální a sémantická nestabilita, na straně druhé postupná uzualizace a lexikalizace. Jak uvádí J. Filipec (1995, s. 45), problematika neologismu ztělesňuje protiklad nového a ustáleného, výsledku procesu tvořivosti i zakotvení v systému, kontinuity výpovědi i diskontinuity lexika, procesu stárnutí a omlazování jazyka. Jazyková kreativita souvisí s problémem analogie a anomálie, příp. jazykového parasystému (srov. Ziková, 2001a, 2001b).

2. 3. 7. 1. Variantnost LJ

„Vývoj jazyka probíhá skrze varianty“ (Jedlička, 1979, s. 93). 5. kapitola této práce potvrzuje, že značná variantnost je průvodním jevem nových LJ. Četné výslovnostní varianty lexémů cizího původu představují např. A. Říhová (2005, *croissant*) a L. Jílková (2018, *smoothie*). Z hlediska ortografie si konkuruje např. počestěná a původní podoba výrazu (*interim manažer / interim manager, gúglovat / gúglovat / googlovat*), psaní výrazů zvlášť, samostatně nebo se spojovníkem (*etno styl / etnostyl, peer program / peer-program*), pořadí prvků víceslovných pojmenování (*chia semínka / semínka chia*), psaní velkých, resp. malých počátečních písmen (srov. článek *Ako pisać slova Facebook, Twitter, Pokey a Wikipédia?*, 2017, autor neuveden). Morfologická variantnost nezřídka spočívá v rozkolísaném jmenném rodu, sklonnosti či nesklonnosti daného výrazu ad. (srov. Mravinacová, 2005c).

A. Jarošová (2015, s. 84nn.) přistupuje k lexikální variantnosti jako k projevu synchronní dynamiky normy. Údajně zhruba 50 % problémů identifikovaných při koncipování SSSJ (2006, 2011, 2015) se týká právě této oblasti; jde především o problematiku ortografie, ale projednávají se i otázky morfologických dublet a variantní výslovnosti.

Variantnost (nejen nových) LJ tedy klade na slovníkáře nemalé nároky. Ovšem variantní tvary

uvedené v neologickém hesle *facebook*, *Facebook* v SSoučČ⁹³ jsou zřejmě zpracovatelským přehlédnutím, nikoli skutečnými morfologickými variantami (údaje v záhlaví nesouhlasí s údaji v paradigmatické tabulce, v tabulce jsou uvedeny tvary pro rod mužský životný).

facebook [fejzbuk], **Facebook** ~u m (6. j. ~u; 6. mn. -cích)

Skloňování Přivlastňování - Přehled Více ▾

Pád	Jednotné číslo	Množné číslo
1.	facebook	facebooci
2.	facebooka	facebooků
3.	facebooku/facebookovi	facebookům
4.	facebooka	facebooky
5.	facebooku	facebooci
6.	facebooku/facebookovi	faceboocích
7.	facebookem	facebooky

společenský webový systém sloužící ke sdílení dat, komunikaci, zábavě atp.
Podpořte nás na Facebooku.

Obrázek 19. Heslo *facebook*, *Facebook* v SSoučČ

2. 3. 7. 2. Nové LJ ve vztahu k *langue* a *parole*

I. Němec (1970) se zamýšlí nad neologismy vžitými a nevžitými:

Za slovní neologismy spisovného jazyka považujeme nová, dříve v něm neužívaná slova (...), bez ohledu na to, zda je spisovatel vytvořil, nebo převzal z mluvené řeči nebo z cizího jazyka, a zda se vžila či ne. Individuální neologismus (inovace) ovšem ještě není jazykovou změnou, nevzniká jím ještě nová jednotka; tou je teprv neologismus přijatý, vžitý. Přesto je však i nevžitý neologismus obohacením jazyka, neboť poskytuje nový model k napodobení. (Němec, 1970, s. 214)

O. Martincová (1983, s. 11) uvádí, že ze synchronního hlediska bývají za neologismy považovány „lexikální jednotky, které lze na základě současných lexikálních norem hodnotit z hlediska jejich možnosti stát se jednotkou ‚*langue*‘. Od takto vymezených neologismů pak

⁹³ Stav ke dni 20. 7. 2018.

bývají na jedné straně odlišovány tzv. okazionalismy jako nové jednotky řeči,⁹⁴ na straně druhé slova potenciální, tj. dosud slovtvorně nerealizované systémové možnosti, popř. realizované pouze v individuálním komunikačním aktu“. Okazionalismy, které se „v řeči, textu skutečně tvoří, na rozdíl od většiny slov, která se v řeči zpravidla jen reprodukují, jsou indikátory jazykové kreativity i dynamických tendencí v řeči a jazyce“ (Martincová, 2017b).

Připomeňme si, co se píše v Kurzu obecné lingvistiky:

Právě v mluvě se nalézá zárodek všech změn: s každou z nich napřed začíná jisté množství jednotlivců, než se dostane do obecného úzu. (...) Všechny inovace mluvy nemají však stejný úspěch, a pokud zůstávají individuální, není třeba na ně brát zřetel, protože studujeme jazyk. Do našeho zorného pole vstupují až tehdy, když je přijalo celé společenství. (de Saussure, 1989, s. 139)

A dále:

Jazyk si podržuje z výtvorů mluvy jen minimum. Ale těch, které přetrvávají, je přesto dost na to, abychom mohli konstatovat, že úhrn těchto nových forem dává slovníku a gramatice z jednoho období do druhého zcela novou tvářnost. (de Saussure, 1989, s. 197)

Lze jistě tvrdit, že fakt jazyka přijatý celým společenstvím je hlásková změna německého tvaru *ich was* (užívaného ještě v 16. století) na *ich war*. Jak však aplikovat požadavek na akceptování změny celým společenstvím na slovní zásobu? Aktivní slovní zásoba tvoří 5 000–10 000 jednotek, pasivní slovní zásoba představuje zhruba její šestinásobek. Srovnáme-li to s velikostí největšího českého slovníku, PSJČ s heslářem o počtu 250 000 jednotek, který ani zdaleka nepodchycuje všechna slova, pak je zcela evidentní, že všechna slova mateřštiny nezná žádný z mluvčích. Navíc je třeba vzít v úvahu fakt, že individuální slovní zásobu netvoří u různých jednotlivců stejná slova (podobný rozsah – odlišný obsah). Srov. též Čermák (2010, s. 13), Nejedlý (2010, s. 183).

Je tedy třeba pracovat s nějakým teoretickým konstruktem znalostí celého jazykového společenství. V lexikografii bývá za základ lexikonu považována pasivní slovní zásoba středoškolsky vzdělaného člověka, odpovídající cca 50 000 lexikálních jednotek (rozsahu SSČ).⁹⁵ Určitou představu o nárůstu proměnných jednotek v čase pak poskytuje druhé, doplněné vydání SSČ. SSČ poprvé vyšel roku 1978, podruhé roku 1994: s šestnáctiletým

⁹⁴ V českém překladu Kurzu obecné lingvistiky (1989) je jako *řeč* (langage) označen souhrn *jazyka* (langue) a *mluvy* (parole). V tomto pojmosloví odpovídá uvedené vymezení okazionalismů jednotkám mluvy.

⁹⁵ Srov. Hladká, 2017c. SSČ obsahuje přesně 45 366 heslových slov a 62 872 významů, tj. základních lexikálních jednotek opatřených čísly (SSČ, s. 6).

odstupem bylo doplněno na 600 nových slov a slov s novými významy (tj. 37,5 slov za rok). Přijmeme-li tuto orientační představu, pak ale umístíme naprostou většinu současných českých slov (vč. terminologie, sociolektů, nářečí ad.) do parole. To jistě není všeobecně sdílená představa.

K. Horálek (1972) upozorňuje na přístup E. Coseria, který rozšiřuje de Saussurovu dvojici langue a parole o další člen: normu. Norma podle Coseria tvoří základní složku řeči (langage) a představuje střední člen mezi langue a parole. Norma je podle Coseria společensky závazná konkretizace systému. Tento model se však v české lingvistice dále nerozvíjí.

Rozrůzněnost přístupů k langue a parole shrnuje M. Nekula (2017): „Pojmy jazyk (*langue*) i mluva (*parole*) se pak v návaznosti na de Saussura dále různě zaostřují a jejich výklad variuje. (...) Rozlišování langue a parole každopádně představuje problém.“

Jedinečně vidí situaci N. Savický (2003). Podle něj může neologie významně přispět k nastolení „mírového soužití“ langue a parole v rámci lingvistické teorie:

Důsledný neologický výzkum může sledovat vznik nových významů a slov jako vskutku nepřetržitý proces: v každém čísle novin lze najít slova, která nejsou zachycena ani ve vydaných slovnících, ani v příslušné kartotéce či databázi. Proto jsem si dovolil nazvat neologii singulárním bodem jazykovědy, místem, kde se neutralizují protiklady synchronie a diachronie, *langue* a *parole*, imanentního popisu a sociolingvistiky. (Savický, 2003, s. 140)

2. 3. 7. 3. Centrum a periferie inovačního kontinua

Výše uvedený Savického postoj je však více proklamativní než praktický. O. Orgoňová (2007) vychází z centrálně-periferní distinkce: vnímá lexikální neologismy, neosémantismy a okazionalismy jako inovační kontinuum. Chápe ho jako škálu časově příznakových prostředků, které jsou graduálně usouvztažňovány vůči časově nepříznačkovému aparátu lexikálních prostředků v souladu s mírou uzualizace. V tomto inovačním kontinuu vyčleňuje Orgoňová dva póly: jeden, představující „čisté“ (prototypické) okazionalismy s jedinečným či ojedinělým uplatněním, a druhý, představující prototypické neologismy s vysokým stupněm uzualizace jako „potřebná“, celonárodně známá, v každodenní komunikační praxi delší čas vysoce frekventovaná – přitom ne nutně otřelá – označení nových kulturních reálií a pojmů.

K prototypickým okazionalismům řadí O. Orgoňová (2007, s. 198) prostředky příznačné pro běžnou, uměleckou, ale i publicistickou (zejména bulvární) nebo politickou komunikaci.

Vyznačují se absolutně platnou vlastností relativně vysoké expresivnosti, nominační „nepotřebností“ (fakultativností), závislostí na kontextu nebo příslušnosti k řeči. Do jisté míry se k těmto LJ vážou i další podpůrné parametry, jako je slovotvorná motivovanost, nereprodukovanost, funkční jednorázovost, individuální příslušnost. Orgoňová dále zdůrazňuje profilování okazionalismů vůči systémově nosným (languovým) jednotkám. Pokud je nevnímáme jako výsostné objekty idiolektu spisovatelů, ale spíše jako jednotky spontánní uvolněné komunikace „normálních“ uživatelů jazyka, lze je považovat ne za jakési kapriciózní, anomální prostředky, ale naopak – za výrazy v určitých kontextech potřebnější, sémanticky komplexnější a emocionálně nasycenější než neutrální protějšky.

Neologismy v užším smyslu chápe O. Orgoňová (2007, s. 201) jako registr lexikálních inovací s perspektivou dlouhodobého uplatňování (uzualizace až systemizace). Charakterizuje je jako výrazy, které primárně uspokojují komunikační nebo poznávací potřebu, označují nové reálie, pojmy, poznatky v souladu s dynamickými pohyby v mimojazykové realitě.

Nebo slovy I. Vaňkové (2005, s. 29): kognitivismus silně relativizuje tradiční saussurovské dichotomie. Upozorňuje na to, že synchronie prorůstá s diachronií, sémantika s pragmatikou, „vědění o světě“ s „vědění o jazyce“; oproti polarizovanému vidění jevů se akcentuje plynulost přechodů.

Výčet Dolníkových kritérií pro vymezení neologismů uzavřeme hlediskem lexikálněsémantického systému (Dolník, 2003, s. 193). Skutečně nové jsou při jeho uplatnění jen ty LJ, které kvalitativně (ne kvantitativně) obohacují systém v nejnovějším období. To znamená, že pojem neologismu se pojí s inovací systému neboli se zavedením něčeho nového do systému, čímž se myslí to, že nové jednotky ovlivňují existující jednotky, konstituují v systému nové modely, příp. narušují dané systémové vztahy, ale přes to všechno se ustalují v jazyce (v jazykovém povědomí členů společnosti). Při konstitutivní fázi jde o kvalitativní obohacení lexika, po konstitutivní fázi jsou už jen kvantitativním obohacením lexika. J. Dolník doplňuje, že ani zde však není objektivní opora pro určení hranice konstitutivní fáze, a tedy pro určování neologismu.

2. 3. 7. 4. Okazionalismus a termíny blízké

Přístupy k okazionalismům jsou značně různorodé. O. Martincová (2017d) chápe okazionalismus jako „pojmenování, slovo vznikající příležitostně v procesu tvoření textu

zpravidla pro jedno konkrétní použití podmíněné kontextem“. Podle Martinové se okazionalismy se vyskytují jak ve sféře umělecké a esejistické, tak ve sféře publicistické a odborné i v projevech běžně mluvených. Osobitě postavení mají dětské okazionalismy. Okazionalismům v mluvě dětí se věnovala L. Liptáková (2000),⁹⁶ M. Čechová (2017),⁹⁷ okazionalismům v tvorbě pro děti L. Valeková (1993),⁹⁸ okazionalismům v publicistice mj. J. Jacko (1992),⁹⁹ J. Kopina (1993),¹⁰⁰ V. Staněk (2002),¹⁰¹ Tkáčová (2011);¹⁰² v marketingu M. Maturová (2017a);¹⁰³ v běžné mluvě S. Filiačová – M. Rybová – J. Sláma (v tisku);¹⁰⁴ v internetových diskusích M. Ološtiak (2010);¹⁰⁵ okazionalním adjektivům L. Liptáková (1997).¹⁰⁶ K okazionalismům v dalších komunikačních sférách srov. 2.3.6.2.¹⁰⁷

Podle O. Orgoňové a A. Bohunické (2011) jsou okazionalismy dokladem „plnokrevného“ života národního jazyka a důkazem řečové kreativity nositelů jazyka. Tato jedinečná, svěží alternativní pojmenování jsou ukazateli variability kategorizace a interpretace, a stávají se tak užitečným dokumentem o kultuře doby pro budoucí domácí generace i klíčem k poznání kulturních specifik ve vztahu k cizincům (Orgoňová – Bohunická, 2011, s. 197n.).

L. Sisák (2008, s. 221) konstatuje, že příklon k výzkumu neuzuálních výrazů včetně okazionalismů byl po dlouhém období koncentrace jazykovědy na lexikalizované LJ přirozený. Podstatu okazionalismů Sisák popisuje v návaznosti na A. G. Lykova souborem devíti příznaků: 1. příslušnost k řeči, 2. nereprodukovanost, 3. slovotvorná odvozenost, 4. nenormativnost, 5. funkční jednorázovost, 6. expresivnost, 7. nominační fakultativnost, 8. synchronně-diachronní difuznost a 9. příslušnost k autorovi. Autor se dále věnuje problematice recepce těchto výrazů: nezřídka je třeba „odautomatizované interpretace“ (Sisák, 2008, s. 225).

K. Buzássyová (1979) rozlišuje podle vztahu k normě tři skupiny příležitostných slov:

⁹⁶ Např. *emkovať sa* ‚hrat‘ sa s Emkou‘, *odtrémovať sa* ‚zabívať sa trémy‘.

⁹⁷ „Tak dítě od slova *šitěně* odvodí femininum *šitěnice*, od *pes* pak *peska* a *psice* (ale nesetkala jsem se s pojmenováním fenky *psina*)“ (Čechová, 2017, s. 51).

⁹⁸ Např. *bruška* (hruška s velkým bříškem), *mrkadlo* (zrcadlo), *vyger* (tygr, kterému se vyká).

⁹⁹ Např. *lágrista* ‚kněz odvečený do lágru‘.

¹⁰⁰ Např. *klausočalfismus* ‚politika v duchu názorů V. Klause a M. Čalfy‘.

¹⁰¹ Např. *bulvarizátor* ‚kdo bulvarizuje‘, *tvářisté* ‚lidé kolem časopisu Tvář‘.

¹⁰² Např. *mobilovať* ‚používat mobilní telefon‘, *spríbehovanie* ‚vytvoření příběhu‘.

¹⁰³ Např. pojmenování kuchyňských nástrojů *nanukátor*, *necintadlo*, *salátoždímadlo*, *těstovinotvor*, *vodnesúklid*.

¹⁰⁴ Autoři uvádějí příklady okazionalismů z excerpcí databáze Neomat, které vznikly mj. kalkováním: *maminkatelka* (výchozí anglické slovo *mompreneur* bylo utvořeno z *mom* ‚maminka‘ + *entrepreneur* ‚podnikatelka‘, ‚podnikatel‘) a *pracolená* (podle anglického *workday*: *work* ‚práce‘ + *holiday* ‚dovolená‘).

¹⁰⁵ Např. *archichechti* (architekt + chechtat se), *vywikipediovaný* ‚nalezený ve Wikipedii‘.

¹⁰⁶ Např. *něspinkací chlapček* ‚dieťa, ktoré nechce spať‘, *zherpesovaný človek* ‚posiaty herpesmi‘.

¹⁰⁷ Řada autorů pojednávajících o okazionalismech užívá termín *neologismus* chápaný v širším smyslu.

1. potenciální slova dotvářená v řeči podle velmi produktivních typů; 2. příležitostná slova, kterými autoři překračují hranice a možnosti dané existujícími slovtvornými typy a které rozvíjejí dosavadní normu; 3. příležitostná slova, která porušují slovtvornou normu, odklánějí se od ní. Ačkoli principiálně není vyloučena možnost přechodu okazionalismů od parole do langue, okazionalismy na tento přechod neaspírají (Buzássyová, 1999, s. 133).¹⁰⁸ Co se týče Lykovem vymezených příznaků, považuje Buzássyová (2008, s. 253) za závazné pouze utvořenost v řeči, nereprodukovanost, (slovtvornou) odvozenost a nominační fakultativnost. Další příznaky hodnotí jako vlastnosti graduální povahy.¹⁰⁹

J. Jacko (1992) shromáždil doklady z publicistiky, které dokládají, že významné společenské procesy (zde období po 17. listopadu 1989) jsou doprovázeny vznikem příležitostných slov i neologismů. Pro Jacka je každý neologismus při svém vzniku okazionalismem a o tom, zda se příležitostné slovo stane novým slovem, rozhoduje další jazykový úzus (Jacko, 1992, s. 20, 25). S Jackovými názory výslovně nesouhlasí J. Kopina (1993), podle nějž neologismy vznikají z potřeby pojmenovat rozličné nové skutečnosti, zatímco pro tvoření okazionalismů je rozhodující snaha po exkluzivním, originálním vyjádření. Příležitostná slova si podle Kopiny (1993, s. 339) svou nápadnost a novost zachovávají a nemohou se stát trvalými jednotkami jazykového systému. Toto radikální tvrzení není v souladu s výše uvedeným názorem Buzássyové ani s jazykovou praxí (srov. výrazy *záškolák* ‚kdo chodí za školu‘ a *stíhačka* ‚dívka‘, které Martinová, 1983, s. 135, 137, uvádí jako příklady okazionalismů, zatímco dnes jde o slovníkově podchycené lexikalizované výrazy, viz SSoučČ).

Vedle termínu *okazionalismus* se užívá také termínů *kontextový neologismus*, *autorský neologismus*, *umělecký neologismus*, *básnický neologismus*, dále *slova autorská* či *individuálně autorská* (srov. Martinová, 2017d). *Efemérní slova* (*efemérismy*, slovensky též *podenková slova*) působí v jazyce jen velmi krátce (srov. Buzássyová, 2008). Jako *hapax legomena* se označují jazykové jednotky, jejichž výskyt je v rámci určitého textu, souboru textů nebo vůbec doložen pouze jednou (Hladká, 2017a). Výjimečně se objevují i termíny další: *etapismy* (Filipec, 1995) či *exhibicionismy* (Štícha, 2017b).

¹⁰⁸ Dále též Buzássyová, 1990; Buzássyová – Martinová, 2003.

¹⁰⁹ Pozoruhodné je následující předpoknutí: „Pri spresňovaní koncepcie *Slovníka súčasného slovenského jazyka* sa v redakcii rozhodlo, že okazionalizmy, príležitostne tvorené slová, sa nebudú v tomto slovníku spracúvať. V prípade, že ide o slová z rozhrania okazionalnosti – regulárneho slova, sa dané slová prekvalifikujú“ (Buzássyová, 2008, s. 253). I když jsou si lexikografové dobře vědomi škálovitosti daných jevů, při tradiční slovníkové praxi je třeba se rozhodnout pro jednu z možností.

Tematickou oblastí, v níž často vznikají okazionalismy, je politika. N. Jemčura (2013) věnovala studii politickým okazionalismům v češtině a ukrajinštině, zejména slovům vytvořeným od vlastních jmen osobních a zeměpisných. Zajímavým dílčím výsledkem komparační analýzy je zjištění, že v češtině na rozdíl od ukrajinštiny nejsou zastoupena pojmenování vytvořená od křestních jmen politiků (Jemčura, 2015, s. 237).¹¹⁰ Ke slovům vytvořeným na základě jmen českých politiků srov. Děngeová, 2010, 2011 (např. výrazy motivované příjmením Jiřího Čunka: *čunkiáda*, *Čunkistán*, *čunkizace*, *čunkobox*, *čunkobuňka*, *Čunkoland*, *čunkovat*, *čunkovec*, *čunkovina*, *čunkovsky*, *čunkovský*, *načunkovat*, *po čunkovsku*, *počunkovský*). D. Ragan (2015) analyzuje LJ spojené s ukrajinskou krizí na počátku 21. století a možnosti jejich překladu. Tyto výrazy pojmenovávají, hodnotí a archivují politické události; většina z nich se nepřekládá, stávají se internacionalismy. „*Majdan*, udalosť, ktorá zmenila pohľad na súčasnú Európu, nám priniesla celý rad nových slov a pomenovaní, ktoré si našli miesto v našej každodennej komunikácii. Uvedené slová a výrazy sa stávajú jazykovým archívom svojej doby. Môžeme pritom hovoriť o fragmentoch jazykového obrazu ukrajinskej krízy“ (Ragan, 2015, s. 100).

2. 3. 7. 4. 1. Módní slova

Blízkými módními slovy se zabývala M. Čechová ve studii *Móda, nebo náказа v řeči?* (2005). F. Čermák přidává další termín původem z angličtiny *buzzwords* neboli bzučící slovo (2010, s. 220). Příklady módních slov různého typu nabízejí M. Kyselová (2010) a M. Čechová (2017). M. Kyselová (2010) analyzovala nahrávky žáků deváté třídy základní školy. Rozborem materiálu zjistila, že u žáků jsou častá expresiva vzniklá přenesením významu, např. *hustý*, *drsný*, *libový*, *vymletý*. Zaznamenané módní výrazy dělí na frekventované (*trapný*, *hustý*, *super*, *v pohodě*) a méně frekventované, vzniklé aktualizací lexikálních prostředků (*libový*, *suprový*, *vymletý*, *na pohodu*). M. Čechová (2017) pak obrátila pozornost k nežádoucím jazykovým módám. Autorka připomíná, že v různých obdobích jsou módní různé výrazy, které se šíří „jako mor“. Všimá si tzv. „jakobínů“, mluvčích, kteří téměř do každé věty zařazují slovo *jakoby*, a dále „ovšemistů“, „nicménistů“ či „prostáčků“, kteří zneužívají slov *ovšem*, *nicméně* a *prostě*.

Příkladem módních slov jsou také tzv. slova roku.¹¹¹ Slovo roku vyhlašuje již od roku 1971

¹¹⁰ V databázi Neomat je doložena *karlomanie* (ve dvou dokladech z roku 2013), odkazující na politika Karla Schwarzenberga.

¹¹¹ Následující pasáž je částí rozsáhlejšího textu: Lišková, v red. přípravě; neuvádíme zde rozbor anglickojazyčných anket Word of the Year.

Společnost pro německý jazyk. V současnosti jsou slova roku volena celosvětově, a to podle různých kritérií. V zásadě mají zvolené výrazy charakterizovat důležitou událost, nový trend či společensky diskutovaný jev uplynulého roku; poskytují tak zajímavou (byť dílčí, někdy i tendenční) jazykovou reflexi reality. To se uskutečňuje prostřednictvím neologismů i slov bez časového příznaku. Při volbě slov jsou zohledňovány jak globální, tak lokální tendence. Slovům roku se začíná věnovat lingvistická pozornost i ve slovanském prostředí (srov. Hebal-Jeziarska, 2016).

V následujícím textu se zaměříme na české lexikální reprezentanty roku. Lidové noviny (LN) vyhlašují anketu Slovo roku od roku 2006; od roku 2012 jsou pak zveřejňovány dva vítězné výrazy – první vzejde z internetového hlasování čtenářů na portálu Lidovky.cz, druhý je následně určen rozhodnutím redakce LN. Novinářka K. Surmanová (2017) vysvětluje, jakým způsobem jsou slova roku volena: do užšího výběru slov redakce LN nominuje více než desítku výrazů,¹¹² které se nejtěsněji pojí s událostmi, trendy a tématy daného roku. Ve čtenářské i následné redakční volbě má jít o výběr „nejreprezentativnějšího výrazu“.

V anketě LN postupně zvítězila tato slova: roku 2006: *šibalové*; 2007: *blob*; 2008: *poplatky*; 2009: *rychlostudent*; 2010: *fotovoltaika*; 2011: *odklonit*; 2012: *metanol*, čtenáři: *zlojed*; 2013: *realizace*, čtenáři: *viróza*; 2014: *sankce*, čtenáři: *pussy*; 2015: *islám*, čtenáři: *uprchlík*; 2016: *EET*, čtenáři: *pražská kavárna*; 2017: *Antibabiš*, čtenáři: *sorry jako*. Z přehledu je patrné, že volba slov je uskutečňována s výrazným zřetelem k lokálním (národním) událostem a jevům. Převažují jednoslovné výrazy nad slovními spojeními. Objevují se neologismy mající novou formu i nový význam, např. *fotovoltaika*, příp. jen nový význam, např. *odklonit* ‚zcizit‘, dále okazionalismy (příležitostná pojmenování), např. *Antibabiš/antibabiš*,¹¹³ ale i běžná slova, např. *uprchlík*. Zatím pouze jednou se mezi vítězi vyskytlo citátové slovo (*pussy*, s nenáležitou výslovností [pasi] podle výslovnosti realizované prezidentem republiky M. Zemanem). Vlastní jméno se vyskytlo dosud také jen jednou: *Antibabiš*.

Do výběru 13 kandidátů na Slovo roku 2017 byly jmenovány následující výrazy: *Antibabiš*, *bitcoin*, *burkini*,¹¹⁴ *Čapí hnízdo*, *fake news*, *hypotéka*, *máslo*, *Me Too*, *sdílená ekonomika*, *sorry*

¹¹² Počet slov v užším výběru se během let proměňuje, např. roku 2013 to bylo 14 slov, roku 2015 – 15 slov, roku 2017 – 13 slov.

¹¹³ Pro zjednodušení dále v textu píšeme už pouze *Antibabiš* (nejde-li o citátové užití). Dokonce ani vyhlašovatelé ankety nejsou v zápisu tohoto slova jednotní: zatímco v internetovém komentáři k nominovaným slovům se užívá podoba s malým počátečním písmenem (MP) (Surmanová, 2017), v tištěném článku LN (Kabátová – Tománek, 2017), informujícím o lexikálním vítězi roku 2017, je používána varianta s velkým počátečním písmenem (VP). V korpusu SYN v6 převažuje psaní s VP (92 dokladů s VP oproti 18 dokladů s MP).

¹¹⁴ Pravopisně *burkiny*.

jako, Šuman, účelovka a kampaň, zabrušovat [se]. Aktuální globální trendy jsou ve výběru reprezentovány výrazy *bitcoin* ‚kryptoměna a platidlo užívané při online platbách‘; *fake news* ‚dezinformace prezentovaná jako skutečné zprávy, lživé zprávy‘; hashtagem *Me Too* užívaným na sociálních sítích ženami pro označení skutečnosti, že i ony mají zkušenost se sexuálním obtěžováním nebo zneužíváním, a slovním spojením *sdílená ekonomika* ‚ekonomický systém, v němž jsou služby a majetek sdíleny (zdarma nebo za poplatek) mezi soukromými osobami‘. Nominace slova *burkiny* reaguje na tuzemskou diskusi o nošení muslimských koupacích oděvů do českých bazénů a akvaparků; debaty na toto téma probíhaly i v jiných evropských zemích.

Ostatní denotáty jsou vázané na domácí události. Na výrazné zvýšení cen na českých trzích odkazují výrazy *hypotéka* a *máslo*. Sloveso *zabrušovat se* použil poslanec Miloslav Rozner (Svoboda a přímá demokracie) v jazykově bizarním – a dnes již takřka zlidovělém – vyjádření: *Nechci se do toho zabrušovat, abych se pak z toho nemusel zase vybrušovat*. Mluvčí měl patrně na mysli slovesa *zabrousit* (do něčeho) s významem ‚v hovoru se dostat‘, resp. jeho ojedinělou nedokonavou formu *zabrušovat*, a *vybruslit* (z něčeho) s významem ‚dostat se z obtížné situace‘, resp. jeho řídkou nedokonavou formu *vybruslovat*. Zvratnou podobu získala tato slovesa v promluvě M. Roznera zřejmě vlivem významově blízkého slovesa *dostat se*.¹¹⁵

Zbylé výrazy jsou spojeny s osobou politika Andreje Babiše, který stojí v čele politického hnutí ANO. *Čapí hnízdo* je název zážitkové farmy vlastněné příbuznými A. Babiše, o níž se frekventovaně mluvilo v souvislosti se zneužitím evropských dotací. Jméno *Šuman* odkazuje na twitterový účet s plným názvem Julius Šuman, na němž byly zveřejňovány dokumenty a nahrávky, které měly svědčit o manipulativnosti a nepoctivosti jednání A. Babiše.

Dvojicí slov *účelovka* a *kampaň* A. Babiš často reagoval na různá obvinění z nekalých skutků. V odůvodnění lexikální nominace těchto slov se mj. píše: „Slovo účelovka už má své heslo na wikipedii a oficiálně povýšilo na neologismus“ (Surmanová, 2017). Upřesněme, že se jedná o

¹¹⁵ Neobratnost ve vyjadřování M. Roznera není reflektována pouze na základě nešťastného užití slovesa *zabrušovat se*, politik je autorem dalších pozoruhodných výroků, mj. „musíme odbyrokritizovat“ nebo „určitě možná úplně nesouhlasím“ (více na internetové stránce Bolka Kerouše (2017) nazvané *Zabruš*: <http://ministrkultury.cz/>). Vzhledem k tomu, že poslanec Rozner je prezentován jako stínový ministr kultury, je nízká úroveň jeho rétorických schopností vnímána obzvláště citlivě. Otevřený slovník Čeština 2.0 registruje i nové výrazy vzniklé s využitím příjmení M. Roznera, srov. *rozneromat* ‚člověk, který neumí dát dohromady smysluplnou větu a funguje jen jako generátor náhodných slov; podle politika SPD Miloslava Roznera‘; *rozner* ‚člověk omylem, ba dokonce nevědomě (srov. *soukup*) působící v určitém oboru či profesi i přes základní neznalosti a naprostou neschopnost, kvůli kterým působí komicky, často se tak do něčeho zabrušuje a následně vybrušuje; podle experta na kulturu a poslance SPD Miloslava Roznera‘ (<https://cestina20.cz/>).

heslo na platformě Wikislovník¹¹⁶ a že je problematické s odkazem na otevřený slovník (tvořený a editovaný širokou veřejností) mluvit o „oficiálním“ statusu slova.

Slovní spojení *sorry jako*, které zvítězilo ve čtenářské volbě s 2789 hlasy, získalo popularitu už na počátku roku 2017 – po lednovém vyjádření Andreje Babiše pro Českou televizi o výši jeho příjmů. Expresivní spojení *sorry jako* se používá se značně širokou platností, od ‚promiňte, pardon‘ přes ‚no dovolte, tak to pr‘ až po ‚trhněte si nohou‘ (srov. též 2.4.2.).

Konečná volba slova *Antibabiš* jakožto „nejreprezentativnějšího“ výrazu roku 2017 redakcí LN je diskutabilní. Ve čtenářském hlasování slovo získalo pouhých 79 hlasů a není prominentní ani z hlediska frekvence užívání. Zveřejněné odůvodnění LN není právě přesvědčivé, vyznívá manipulativně až tendenčně; černobíle vykresluje A. Babiše jako aktivní osobnost, která je napadána méně úspěšnými konkurenty.¹¹⁷ Vodítka k volbě nenacházíme ani v jazykové utvářenosti slova: předpona *anti-* sice patří k produktivním slovotvorným prostředkům, ve spojení se jménem politika však není ani častá, ani naopak výjimečná; dřívější výraz *Antibursík*¹¹⁸ se dostal dokonce do názvu politické strany (*Antibursík – stop ekoteroru!*). Vzhledem k tomu, že je A. Babiš vlastníkem mediální skupiny MAFRA, do níž patří jak *Lidové noviny*, tak portál *Lidovky.cz*, nabízí se úvahy o možnosti politického ovlivňování mediálního obsahu a vyvstávají i jisté pochybnosti o redakčním přístupu k lexikální anketě.¹¹⁹

I přes eventuální výhrady je třeba ocenit aktivitu LN vyvíjenou nepřerušeně od roku 2006. Do budoucna by byla vítaná volba slova roku i českou jazykovědnou organizací, jako je Jazykovědné sdružení, Kruh přátel českého jazyka, Kruh moderních filologů nebo Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Jazykovědci byli dosud pouze dotazováni na komentáře k už zvoleným slovům roku, aktivní roli v jejich volbě neměli. Jejich výraznější zapojení by jistě

¹¹⁶ Účelovka ‚(neologismus, v obecném jazyce) účelová kampaň‘, srov. <http://bit.ly/2oLqCba>.

¹¹⁷ „Vzhledem k tomu, jak činný a výrazný byl Andrej Babiš, není se co divit, že se k němu vytvořila silová protiváha. Svou osobností a jménem dal název programu několika politických stran, které kandidovaly do sněmovny s tím, že nejsou jako on a nespojí se s ním. Výraz antibabiš prosákl do partajních debat a běžného slovníku, například sociální demokraté si na svých setkáních několikrát zopakovali, že antibabiš jejich voliče odrazuje, ale přeci v rétorice vytrvali, až prvně ve své historii utrpěli jednociferný volební zisk. Hlavním představitelem antibabišovského tábora je TOP 09“ (Surmanová, 2017).

¹¹⁸ Vznikl jako protest vůči Martinu Bursíkovi, politikovi akcentujícímu ekologii, působícímu ve Straně zelených a Liberálně ekologické straně.

¹¹⁹ Bohužel není možné konfrontovat výsledek ankety LN s výsledkem jiné české alternativy, neboť ta neexistuje. Konkurenční anketu Slovo roku inicioval portál Novinky.cz: dne 25. 1. 2017 byli čtenáři redakcí tohoto zpravodajského serveru vyzváni, aby posílali své tipy na výraz, který nejlépe vystihuje rok 2017, který se objevuje často v souvislosti s aktuálními událostmi a trendy nebo který během roku změnil význam. Vyhodnocení mělo probíhat následovně: „Porota složená z jazykovědců a členů redakce vybere z vašich tipů 20 slov, ze kterých si vy, čtenáři Novinek, zvolíte v on-line anketě pět finalistů. Z nich pak porota vybere Slovo roku 2017“ (Oliva, 2017a, <http://bit.ly/2ohZVe0>). Výběr 20 slov však nebyl redakcí Novinek.cz zveřejněn (patrně ani proveden), a nedošlo tak ani k vyhlášení lexikálního vítěze.

bylo přínosem, jak ukazují zahraniční zkušenosti (srov. Lišková, v red. přípravě). Jazykovědce by naopak mohla participace na volbě slova roku inspirovat ke specifickým výzkumům slovní zásoby. Takové propojení akademického světa s širokou veřejností by tedy mohlo být přínosné pro obě strany.

2. 3. 7. 5. Co je chyba a co vývoj ve slovní zásobě?

Některé nové významy slov přijímá jazykové společenství vstřícně, neboť přirozeně sémanticky rozvíjejí výchozí slovo. Mezi tyto případy řadíme např. slovo *gabion*, podle ASCS ‚hist. voj. proutěný koš na hlinu užívaný ke stavbě polních opevnění; opevnění vyztužené proutěným pletivem, gerron‘, nově pak ‚hrnatý drátěný koš naplněný kameny využívaný ve stavebnictví, např. pro stavbu plotů nebo zábran proti sesuvu terénu‘¹²⁰ (metaforické přenesení na základě podobnosti a funkce).

Naopak významy, které vzniknou na základě neznalosti původního významu, jeho chybné interpretace ap. a které mohou způsobovat nedorozumění v komunikaci, zákonitě (některé) mluvčí popuzují. Na jeden takový případ upozorňuje M. Beneš (2009). Vedle původního významu slova *laureát* ‚člověk poctěný za svou práci nějakým oceněním‘ se objevuje užití ve významu posunutém: ‚člověk nominovaný na nějakou cenu‘. Tato významová změna je ‚velmi matoucí, a proto nežádoucí‘ (Beneš, 2009, s. 270). Přesto i takové změny jsou někdy do lexikonů zařazovány, jak si ukážeme dále.

2. 3. 7. 5. 1. Chybné užití lexémů versus nový význam

Do výkladových slovníků jsou zařazovány i významy, které část – odborné i laické – veřejnosti pokládá za chybné užití lexému. Podívejme se na příklad slova *číslovka* s novým významem ‚číslo, číslice‘ a anglického slova *literally* užívaného nově pro zdůraznění, emfázi sdělení (viz dále).

Předchozí české slovníky (PSJČ, SSJČ, SSČ) traktují substantivum *číslovka* pouze jako slovo označující počet, pořadí atd. Při přípravě ASSČ však zpracovatel hesla a redaktoři slovníku čelili faktu, že v korpusovém materiálu je v nezanedbatelném množství doložen též význam

¹²⁰ Srov. též Neologismenwörterbuch (OWID): **Gabione** ‚mit Steinen gefüllter meist quaderförmiger Drahtkorb, der ggf. mit anderen Drahtkörben zu einer Wand zusammengefügt wird, die als Lärm- oder Sichtschutz dient‘; <https://www.owid.de/artikel/401538>.

‚číslo, číslice‘. O důvodech této jazykové změny lze jen spekulovat: slova *číslo* a *čísllice* jsou srozumitelná, frekventovaná, neproblematická z hlediska výslovnosti, pravopisu i morfologie; na vině může být formální a sémantická podobnost těchto tří slov, jejichž rozlišování může být pro některé uživatele obtížné (?), příp. hraje roli žurnalistická potřeba dalšího synonyma těchto výrazů. Vzhledem k výraznému doložení tohoto významu jej lexikografové nemohli zamlčet, a slovníkový obraz jazykového úzu tak zkreslovat, cenzurovat; informace o nespisovné povaze významu byla uživateli zprostředkována kvalifikátorem kolokv. Druhý význam slova *číslovka* je v rukopisu ASSČ podán následovně:

číslovka -vky (2. mn. -vek) ž.

2. kolokv. matematické vyjádření určitého množství, počtu • zápis takového vyjádření, číslo, číslice: *počet obyvatel vesničky nepřesahuje číslovku sto; obránce měl na zádech číslovku 55; letopočet končil číslovkou čtyři*

Podobným příkladem je anglické adverbium *literally*. Redakce OED k základnímu, neutrálnímu významu ‚In a literal manner or sense; exactly‘ přidala podvýznam ‚*informal* Used for emphasis while not being literally true‘ s exemplifikací: *I was literally blown away by the response I got*. Ve slovníkové poznámce o užití slova se upozorňuje na to, že přestože je nový podvýznam značně rozšířený, není přijatelný ve formálním vyjadřování a jeho používání může mít nezamýšlené komické důsledky, srov.:

In its standard use *literally* means ‚in a literal sense, as opposed to a non-literal or exaggerated sense‘, as for example in *I told him I never wanted to see him again, but I didn't expect him to take it literally*. In recent years an extended use of *literally* (and also *literal*) has become very common, where *literally* (or *literal*) is used deliberately in non-literal contexts, for added effect, as in *they bought the car and literally ran it into the ground*. This use can lead to unintentional humorous effects (we were *literally* killing ourselves laughing) and is not acceptable in formal contexts, though it is widespread.¹²¹ (<https://bit.ly/2MRzCG6>)

V blogu OED, který komentuje nejnavštěvovanější hesla roku 2017, se uvádí, že zařazení nového podvýznamu slova *literally* vzbudilo kontroverzní reakce. Lexikografické zdůvodnění

¹²¹ „Ve standardním vyjadřování *literally* ‚doslova‘ znamená ‚v doslovném smyslu, v protikladu k přenesenému významu nebo významu vyjadřujícím přehánění‘, srov. například: *Řekl jsem mu, že ho nechci už nikdy vidět, ale nečekal jsem, že to vezme doslova*. V posledních letech se stalo běžným rozšířením použití [slova] *doslova* (a také *doslovný*), v němž je *doslova* (nebo *doslovný*) užíváno přeneseně záměrně, pro přidání efektu, např.: *koupili auto a doslova ho narazili do země, úplně ho zničili*. Takové užití může vést k nezáměrnému humornému účinku (*doslova* jsme se zabíjeli smíchem, *úplně* jsme umírali smíchy) a ve formálním vyjadřování není přijatelné, přestože je rozšířené“ (Překlad M. L.).

tohoto kroku je podáno expresivním tónem blogu (který však sdělení neubírá na závažnosti): „Why?!“, we hear you cry; well, our dictionaries reflect language as it is used in the day-to-day, and language changes, friends.“¹²² (<https://bit.ly/2yDB6Rz>)

2. 3. 7. 5. 2. Varianty frazémů versus nový význam

M. Čechová (2017) uvádí, že:

... aktualizace frazémů dávají vznik novým variantám, jež jsou založeny na témž smyslu a obdobné obraznosti obměnou výraziva. Vzdálí-li se však varianta od původního frazému – přes genetický vztah k němu, po ztrátě původního významu – vzniká frazém nový, odtrhující se od původního a „žijící vlastním životem“. (Čechová, 2017, s. 154)

J. Mlacek (2009) se zabývá specifickým paremiologickým jevem nově označovaným jako *antipříslolí* (anglicky *anti-proverb*, německy *Anti-Spruchwort*, ruský *antiposlovica*).¹²³ Autor nad příklady (mj. *Nezaprší a nezaprší. – Kde bolo, tam bolelo. – Radšej s parkinsonom trochu rozliat', ako s alzheimerom zabudnúť vypiť. – Dobře vyzeráš. Kedy zomrieš?*) uvažuje o kritériích, která rozlišují antipříslolí od různých typů individuálních variant a aktualizací přísloví či kvazipříslolí.

L. Janovec (2013, s. 128) poznamenává, že vznik nových frazémů je výrazně pomalejší a méně nápadný než vznik jednoslovných neologických lexémů. Jako důvody jmenuje delší dobu stabilizace frazeologického invariantu a častou mnohost variant frazeologických jednotek. Zdrojem neofrazémů jsou neřídka popkulturní texty, v nichž vznikají specifické repliky („hlášky“), např. *matko, nesar* nebo *v čem udělali soudruzi z NDR chybu* známé z filmu *Pelíšky*. Frazémy z cizích jazyků jsou podle Janovce (2013, s. 129) do češtiny kalkovány nebo polokalkovány; zdroji původních českých frazémů jsou především texty sportovní a ekonomické. Zmíněny jsou aktualizací obměny frazémů označované jako *okazionální frazémy*, např. *feferonka na dortu*. Frazémy konečně plní funkci motivantu pro (příležitostné) jednoslovné lexémy (*přesmrtvolismus k jít přes mrtvolu*).

M. Maturová (2017) si všímá aktualizací přirovnání v psaných textech (na základě materiálu korpusu SYN2015), např. *rudý jako zasloužilý alkoholik; opilý jako středoškolák; tvářit se jako agent FBI* či *klepat se jako ponožka na prádelni šňůře*. K. Šichová (2017) se zabývá

¹²² „Proč?!“ slyšíme vás křičet; nuže, naše slovníky reflektují jazyk tak, jak je každodenně užíván, a jazyk se mění, přátelé.“ (Překlad M. L.).

¹²³ V archivu časopisů *Naše řeč a Slovo a slovesnost* výraz *antipříslolí* nenacházíme (k 18. 6. 2018).

sémanticko-pragmatickou příznakovostí, konkrétně rodovými specifiky frazeologie. Dnes se – oproti lexikograficky zachycenému stavu – rodové restriktce rozvolňují a spíše se jedná o rodové preference, např. *nasadit někomu parohy* (i muž ženě) nebo *požádat někoho o ruku* (i žena ženu a muž muže).

Frazeologii v současné publicistice analyzuje S. Schneiderová (2017) ve studii s příznačným názvem *Ale ucho u pomyslného džbánu visí na vlásku*. Autorka uvádí, že aktualizace frazémů i vznik frazémů nových je běžným jevem; uvedené procesy se dějí především substitucí ve spojení s kontaminací a transformací. Zrychlená komunikace v dnešní publicistice podporuje nezáměrnou aktualizaci frazeologie (srov. nesmyslné *být terčem v oku*). Závěrem se Schneiderová (2017, s. 505) sugestivně ptá, zda jde o přirozený vývoj jazyka, nebo vývoj ovlivněný nedostatečnou kompetencí lidí, kteří by měli mateřský jazyk ovládat a napomáhat jeho kultivovanému vývoji.

Neofrazeologii se dále věnuje např. Čechová (1993), Janovec (2001, 2004, 2005b, 2008a, 2008b), Křížová (2008) nebo Málková (2004).

2. 3. 7. 5. 3. Pleonasmus versus posun významu

Pleonasmus (nadbytečné vyjádření) bývá mimo oblast rétoriky ad. považován za stylistickou nebo gramatickou chybu (Karlík, 2017). Z hlediska dynamiky jazyka mohou být původní pleonasmy indikátorem proměňujícího se významu slov a komunikačních potřeb.¹²⁴ Tuto tezi se pokusíme ilustrovat na třech příkladech: *dárek zdarma*, *biftek z hovězího masa* a *vrcholný summit*.

Spojení *dárek zdarma*¹²⁵ dosud české výkladové slovníky neobsahují; A. Černá (2012) je v popularizačním příspěvku hodnotí jako „významově nadbytečné“, K. Oliva (2017b) pak rovnou jako „nesmysl“. Anglický ekvivalent *free gift* nalezneme např. v online slovnících:

¹²⁴ Srov. IJP: „Přídavné jméno *optimální* sice není třeba stupňovat, ale stupňované tvary tolerovat lze. Do češtiny bylo toto přídavné jméno přežato z latiny. Patří k latinskému podstatnému jménu *optimum*, resp. k přídavnému jménu *optimus*, což je tvar třetího stupně přídavného jména *bonus* (‘dobrý’) a znamená ‘nejlepší’. Utvoříme-li od tohoto tvaru pomocí pravidelné české stupňovací přípony tvar druhého stupně *optimálnější* a od něj dále pomocí předpony *nej-* tvar třetího stupně *nejoptimálnější*, vyjadřujeme – nadbytečně – dvakrát totéž a pravdu mají ti, kdo tyto tvary z tohoto důvodu odmítají. Na druhé straně však lze argumentovat tím, že přídavné jméno *optimální* znamená (jak se lze dočíst v SSČ) ‘relativně nejlepší, nejvhodnější, nejpříhodnější’. Optimálnost je vlastnost relativní“ (<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=410>).

¹²⁵ Varianty: *dáreček zdarma* (SYN v4 8x) a *dar zdarma* (SYN v4 2x).

- OED: ‚A small item given without charge as an inducement to purchase or subscribe to something.‘;
- Collins: ‚something given away, esp as an incentive to a purchaser‘;
- M-W: ‚something that is given to people to help get new customers for a business‘;
- Cambridge Dictionary: ‚a product that is given to a customer free when they buy something in order to encourage people to buy more of it‘.

V žádném z těchto anglickojazyčných slovníků není doplněn stylistický kvalifikátor, komentář nebo jiná signalizace nevhodnosti užívání. Německý neologický slovník Neologismenwörterbuch (OWID) heslo *Gratisgeschenk* vykládá velmi stručně: ‚Werbegeschenk‘. V obsáhlejší poznámce k heslu se kritizuje pleonastičnost nového kompozita:¹²⁶

Die Zusammensetzung ist ein Pleonasmus: Sowohl *gratis* als auch *Geschenk* enthalten das Merkmal 'kostenlos'. Die Werbeindustrie hat *Gratisgeschenk* gezielt neu gebildet, um dem potenziellen Käufer einer Ware die Zugabe als besonders verlockend erscheinen zu lassen, nämlich als Geschenk, das obendrein gratis ist. Dahinter steht die Absicht, den Verkauf eines Produktes, z.B. eines Abos, anzukurbeln.¹²⁷ (<https://www.owid.de/artikel/404336>)

Vraťme se k českému spojení *dárek zdarma*. Jeho jednotlivé prvky podává SSČ následovně: *dárek* ‚věc daná jinému bez náhrady‘ a *zdarma* ‚bez (peněžitě) náhrady‘. V korpusu SYN v6 nalézáme spojení *dárek zdarma* 367×, ve webovém korpusu Araneum Bohemicum Maximum dokonce 983×. Vzhledem k nezanedbatelné doloženosti je namístě si položit otázku, proč někteří mluvčí toto pleonastické spojení užívají, resp. tolerují; nevyjadřuje spojení *dárek zdarma* něco navíc? (srov. Lišková, 2017). Marketing využívá jako pobídek k nákupu různých ‚dárků‘, např. zvýhodněných cen nebo zboží navíc, které jsou však podmíněny délkou uzavírané smlouvy, minimálním množstvím zakoupeného zboží ap. Slovo *dárek* tak v oblasti reklamy nabývá dalšího sémantického rysu: stále jde o ‚věc danou jinému bez náhrady‘, avšak zpravidla ‚při splnění nějaké podmínky‘. Doplněním příslovce *zdarma* se marketéři patrně snaží rozptýlit obavy nakupujících – blokovat chápání slova *dárek* se zmíněným novým sémantickým rysem. V jiné než marketingové oblasti se spojení *dárek zdarma* neužívá.

¹²⁶ V němčině se užívá od 90. let 20. století.

¹²⁷ Tato složenina je pleonasmus: Jak *zdarma*, tak i *dárek* obsahují rys ‚bezplatný‘. Reklamní průmysl záměrně vytvořil *dárek zdarma*, aby se nabízené zboží jevílo potenciálnímu klientovi obzvláště lákavé, totiž jako dárek, který je navíc zdarma. Stojí za tím záměr zvýšit prodej produktu, např. předplatného. (Překlad M. L.).

Poněkud jiný případ je *biftek z hovězího masa*, který P. Karlík (2017) jmenuje mezi příklady pleonasmů (spojení *hovězí biftek* je v korpusu SYN v6 doloženo 128×, *biftek z hovězího* pouze v kombinaci se slovem *tatarský*). Anglický původ slova *beefsteak* odkazující k hovězímu steaku není u nás všeobecně známý. Budeme-li vycházet z ASCS, pak nezbyde než shledat uvedený kontext skutečně nadbytečným, srov. ASCS: *biftek* ‚kuch. řez masa ze svíčkové zprudka opečený na obou stranách tak, aby vnitřek zůstal šťavnatý‘ (svíčková je nejjemnější část hovězího masa). V časově předcházejícím SSČ je výklad významu slova *biftek* méně striktní, neterminologický, srov. ‚rychle pečený, zprav. hovězí řízek‘. Autoři aktuálně připravovaného ASSČ zohlednili v (dosud jen rukopisném) hesle *biftek* dva významy slova užívané v současné češtině:

biftek -eku (6. j. -eku, 6. mn. -ecích) m. než. <angl.>

1. silný plátek syrového masa (zprav. z hovězí svíčkové) • plátek masa zprudka opečený po obou stranách tak, aby vnitřek zůstal šťavnatý: *hovězí biftek s oblohou; biftek z pravé svíčkové; dát si středně propečený biftek; poručil si krvavý biftek; pochutnával si na šťavnatém bifteku*
2. mletý, tepelně upravený plátek masa: *sekaný biftek; biftek z mletého masa; plněné mleté bifteky servírujeme pokladené míchanými vejci a se zeleninou*¹²⁸

Můžeme tedy shrnout, že spojení *biftek z hovězího masa* lze (podle aktuálních slovníků a korpusového materiálu) považovat za redundantní jen ve specializovaném užití v oblasti kuchařství, zatímco v běžném vyjadřování nikoli, neboť jako *biftek* se nezdá označovat také (mletý) plátek jiného než hovězího masa.

Spojení *vrcholný summit* (v korpusu SYN v6 je doloženo 217×) si všimá A. Černá (2017a). Nabádá čtenáře, aby si na toto spojení dali pozor, neboť je lze považovat za pleonasmus. Ve světle dosavadních slovníkových definic to bezesporu platí, srov. ASCS: *summit* ‚polit., publ. schůzka, jednání, konference státníků na nejvyšší úrovni‘ a SSČ: ‚vrcholné setkání hlav států a diplomatů‘. Spojení *vrcholný summit* by však mohlo indikovat také posun v užívání slova: ‚... jako summit se dnes označují i pracovní setkání slibující vysokou úroveň, např. vzdělávací projekt pro studenty středních a vysokých škol Pražský studentský summit; progresivním metodám ve výuce je věnován Učitelství summit, pořádá se i E-shop summit‘ (Černá, 2017a, s. 20). Zmiňovaný nový význam však není příliš častý, vyskytuje se zatím převážně v názvech akcí (nejfrekventovanější z uvedených názvů je Pražský studentský summit). V případě spojení

¹²⁸ Druhý význam nebyl v českých slovnících dosud zaznamenán. V korpusovém materiálu (SYN v6) a na internetu je, byť řídko, doložen také *zeleninový biftek*.

vrcholný summit může být kombinace uvedených slov motivována snahou zpřesnit význam slova, které v současné češtině nabývá nového významu ‚pracovní setkání slibující vysokou úroveň‘, ale vzhledem k jeho okrajovosti nelze vyloučit, že adjektivum *vrcholný* pouze napomáhá porozumění méně známého cizího slova *summit*.

2. 4. Tematické oblasti nových slov

V období politických, společenských, kulturních, vědeckých a dalších změn dochází také k proměnám slovní zásoby. Některé tematické oblasti skutečnosti výrazně vystupují do popředí, jiné mohou být upozadovány.

Roku 1951 publikoval v časopise *Naše řeč* M. Dokulil článek *Nová skutečnost v zrcadle slovní zásoby*. Zamýšlí se nad pohybem v poválečném lexikonu, uvádí příklady soudobých nových slov (*mládežník, pětiletká, stachanovský, úderničit*) a slovních spojení (*boj za mír, plnit plán*). Specificky jsou jmenovány příklady z oblasti průmyslu (*kráčeující exkavátor*), zemědělství (*jednotné zemědělské družstvo, výdojna*) či politiky (*agitprop, kádrový posudek*). Socialistická společnost dala vzniknout novým názvům vyznamenání (*hrdina práce, národní umělec*), povolání (*kombajnista, překopář*); „aktivizace ženy“ se projevila v nových pojmenováních (*vojákyň, řeznice*). Množství nových slov vzniklo v jazyce odborném (*úrazovost, draslavec*). Z úzu tehdy naopak vyšla slova jako *velkostatkář, starosta, služka* nebo *nezaměstnanost*.

V časopise *Naše řeč* vyšel i příspěvek J. Filipce *Naše současná společnost, slovní zásoba a slovníky* (1992). Filipce se zabývá jazykovou situací po listopadu 1989, za společensky klíčová považuje slova *svoboda* a *demokracie*. Některé výrazy z předchozího období jsou antikvovány (*masová politická práce*), došlo k desémantizaci výrazů (*reálný socialismus*), proměnilo se stylistické hodnocení určitých slov (*socialismus*). Filipce uvádí příklady neologismů z oblasti veřejného života a ekonomie (*briefing, broker, grantový systém, holdingová společnost, leasingový pronájem, punker, skinhead, sponzorovat, sumit*¹²⁹). Za důležitou dynamizující tendenci Filipce považuje deideologizaci společenského života a s tím související interpretaci a hodnocení významů slov, zvláštní důraz pak klade na deideologizaci slovníků.

I. Vaňková (2010) ve studii *Buďte v pohodě!* (Pohoda jako české klíčové slovo) upozornila na proměnu současného životního stylu, v němž se prosazuje určitý hédonismus, užívání si života,

¹²⁹ V článku psáno zjednodušeně *sumit*, IJP uvádí pouze *summit*.

klade se důraz na pěkné zážitky a pozitivitu, preferuje se pohodlí a pohodlnost, snadnost, nenáročnost a bezproblémovost – jedním slovem: pohoda.

Přístup ke slovní zásobě na základě tematického (věcného) třídění může být podnětný lingvisticky i interdisciplinárně. Tematické třídění nové slovní zásoby má výpovědní hodnotu o světě kolem nás;¹³⁰ i zaniklé LJ mají svou funkci, tvoří součást kulturně-historického tezauru jazyka (Kralčák, 2010, s. 465). Ideální model tohoto třídění však neexistuje. S ohledem na různé cíle jsou aplikována různá kritéria, ať jde o přístup lexikologický (např. teorie polí, srov. Hladká, 2017d), sociolingvistický (např. svědecká a klíčová slova, srov. Filipec, 1992, s. 2), s ním spřízněný přístup kulturnělingvistický a etnolingvistický (např. kulturně klíčová slova, srov. Vaňková, 2017), historickosémantický přístup (srov. David, 2017), korpusový přístup (<https://bit.ly/2trnnYT>), informačnětechnologický přístup (ontologie, WordNet, srov. Čermák, 2010, s. 328nn.) či s ním prostupný přístup lexikografický (srov. Čermák, 2010, s. 320nn.). Tematické dělení lexikonu s sebou nese řadu obtíží, které dosud nebyly uspokojivě vyřešeny. Problém představuje stanovení počtu kategorií, který kolísá od desítek po tisíce (Čermák, 2010, s. 324), dále jejich hierarchizace, pojmenování, překrývání nebo zpracování specifických typů LJ, jako je frazeologie.

2. 4. 1. Třídění neologismů

I. Bozděchová (2017b, s. 202–203) v popularizačně laděném příspěvku O znovutátinkovství, myčkosporáku a NIMBY syndromech stručně představuje oblasti, z nich se nejčastěji rekrutují nové jevy pojmenovávané neologismy (jako příklady jsou uvedena nová kompozita): 1. výrobky, produkty (*aromalampa*), 2. služby, podniky, instituce, zařízení (*etnočajovna*), 3. technické, dopravní prostředky (*faxpapír*), 4. procesy, společenské a mezinárodní jevy, vztahy, stavy ap. (*eurojazyk*), 5. aktivity, zábava, životní styl (*biosolárium*), 6. podnikání, ekonomika, finance, reklama (*bankopojišťovna*), 7. osoby podle profese, záliby, příslušnosti ap. (*drobnochovatel*), 8. speciální obory, oblasti společenského života (*astromedicína*), 9. vlastní jména firem, sériových výrobků, zábavných pořadů a programů aj. (*Dlažbulep*).

O minuciózní systém třídění neologismů usiloval E. Mleziva (1996). Na základě publikace Z. Sochové a B. Poštolkové Co v slovnících nenajdete: Novinky ve slovní zásobě (1994) a dodatečného excerptního materiálu o rozsahu 333 hesel dodaného autorkami rozděluje Mleziva

¹³⁰ Výsledky pochopitelně závisejí na množství a typu analyzovaného materiálu.

neologismy¹³¹ do věcných okruhů. Aspiroval na vytvoření struktury oborů a oblastí, které budou „nejlépe odpovídat intencím této studie; neznamená to však, že je jediná možná“ (Mleziva, 1996, s. 284). S jakými obtížemi se badatel potýkal? Byly to nejasné hranice oborů, příslušnost jednoho výrazu k více oborům nebo naopak nemožnost některé výrazy přiřadit k jakémukoli okruhu, dále specifické termíny, které by byly jedinými prvky kategorie (např. *emblematika*). V hojně zastoupených okruzích (ekonomika, sociální oblast) uplatnil Mleziva třídění druhého a třetího stupně; od vícestupňového třídění očekává „přesnější postižení vývojových trendů naší společnosti“ (tamtéž).

Mleziva dělí neologismy do tří hlavních okruhů: I. člověk, II. společnost a III. výrazy mimo kategorie.

- **Okruh I. člověk** má šest podkategorií: 1. psychická charakteristika (*konfabulace*¹³²), 2. biologická charakteristika (*klon*¹³³), 3. člověk přichází nebo nepřichází na svět (*zakódovat*¹³⁴), 4. věk (příklad neuveden), 5. pohlaví – sex (*sexbomba*¹³⁵), 6. zdraví, nemoci a jejich léčení (*náladovka*¹³⁶).
- **Okruh II. společnost** se rozpadá na více než dvojnásobek podkategorií: 1. společenský život (*mluvčí*¹³⁷), 2. systém společnosti (organizace řízení) (*sponzor*¹³⁸), 3. právo, soudnictví (*koluzní*¹³⁹), 4. policie (*výkon trestu*¹⁴⁰), 5. vojenství, válečnictví (*kamikadze*¹⁴¹), 6. kultura – věda, výchova a vzdělávání, religionistika, alternativní

¹³¹ Jedná se o neologismy podle lexikografického kritéria (srov. 2.3.3.1.1.).

¹³² K příkladům dále uvádíme heslové stati z CSN: **konfabulace**, -e ž (z lat.) odb. *vyplňování mezer v paměti smyšlenkami vydávanými za pravdivé*: při k-i stíhán pro pomlouvání.

¹³³ **klon**, -u m biol. nově ve význ. (*u živočichů*) *souhrn organismů vzniklých rozmnožováním z buněk jednoho jedince ve velmi časném stadiu jeho vývoje*: všichni jedinci v k-u mají totožný genotyp.

¹³⁴ **zakódovat** dok. nově ve význ. *hovor. mít v sobě zakódováno zafixováno (v genetickém kódu)*: pan Hrušínský má divadlo v sobě zakódováno; - v lidské povaze je zakódována snaha vyhnout se nepříjemnostem *věky vytvořená*.

¹³⁵ **sexbomba**, -y ž (*sexuálně*) *atraktivní žena s vyzývavým chováním a nevázaným životem*: známá filmová s.

¹³⁶ **náladovka**, -y ž *hovor. 1. injekce k povzbuzení nálady před operačním výkonem*: napřed vám pichnou n-u 2. *scéna navozující urč. náladu*: n-y ze zakouřených hospod.

¹³⁷ **mluvčí**, -ho m nově ve význ. *kdo je pověřen tlumočit názory aj. něj. významné osobnosti n. instituce*: m. prezidenta republiky; tiskový m. ministerstva zahraničí; mluvčí, -í ž: statečné m. Charty 77.

¹³⁸ **sponzor**, -a m (z lat.) *podnik n. podnikatel (popř. soukromá osoba n. společnost) financující (úplně n. částečně) něj. sportovní, uměleckou, výzkumnou, charitativní aj. akci a její účastníky za urč. kompenzaci (např. za udělení reklamy)*: firma je s-em tenisových utkání; s. Pražského jara; přen. publ. být s-em mírových jednání *garantem*.

¹³⁹ **koluzní** příd. (z lat.) *práv. k. vazba zabraňující koluzi (maření vyšetřování pachatelem)*.

¹⁴⁰ **výkon**, -u m nově ve spoj. být ve v-u trestu *odpykávat si trest*.

¹⁴¹ **kamika(d)**z ne skl. (jap., tj. božský vítr, víchra) 1. *s letadlo naložené trhavinami a pilotované dobrovolníkem (tzv. letadlo-sebevrah), používané Japonci na konci druhé světové války; obdobně používaný a řízený podmořský torpédový člun (tzv. živé torpédo)* 2. *m pilot tohoto letadla n. člunu, obětující dobrovolně svůj život za vítězství ve válce* 3. *m expr. sebevrah obětující život za ideologii, které věří*: je to k., idealistický terorista.

cesty a postupy, umění (*čakra*¹⁴²), 7. tělesná kultura – sport, tělovýchova, turistika, zábava a hry (*lego*¹⁴³), 8. politika – geopolitika (*azylant*¹⁴⁴), 9. ekonomika – obchod, finančnictví, peněžnictví, podnikání, daně, pojišťovnictví, privatizace (*dealer*¹⁴⁵), 10. infrastruktura – doprava, telekomunikace (*maxikufř*¹⁴⁶), 11. výroba a technika – zemědělská výroba a technika, průmyslová výroba a technika (*koktejl*¹⁴⁷), 12. sociální oblast – práce (zaměstnání), sociální péče, sociální potřeby (péče o dítě, stravování ad.), životní prostředí, sociální deviace (*valorizace*¹⁴⁸), 13. sdělování – způsoby sdělování, sdělovací prostředky (*ivrit*¹⁴⁹), 14. čas (*prolog*¹⁵⁰).

- **Okruh III. výrazy mimo kategorie** (*dýško*¹⁵¹, *kotelník*¹⁵²).

Jak již bylo řečeno, optimální způsob tematického třídění slovní zásoby neexistuje; ani Mlezivův ambiciózní systém kategorií a jejich hierarchie není ideální (srov. *čakra* v kategorii „kultura“, *lego* v kategorii „tělesná kultura“, nezařazení slov *dýško* a *kotelník*¹⁵³). Rozmanité obtíže řeší i všeobecná slovníková díla, která věcné třídění slovní zásoby uplatňují, ať je to překrývání kategorií (v online slovníku Longman Dictionary srov. nehierarchické kategorie „architektura“, „budovy“ a „dům“), neintuitivní vyčlenění kategorií (v Longman Dictionary srov. kategorie „bicycles, carts, horses“), pojmenování kategorií (v SSoučČ srov. stejné pojmenování nadřazené a podřazené kategorie: v okruhu „společnost“ je vnořena stejnojmenná kategorie – „společnost“); dále stručné versus dlouhé pojmenování, konkrétní versus abstraktní pojmenování.

Důležitým faktorem je bezesporu cíl dané kategorizace (lingvistický či interdisciplinární výzkum, výuka jazyků, tvůrčí práce s jazykem v reklamní oblasti ad.). Při třídění nové vrstvy

¹⁴² **čakra**, -y ž odb., zprav. mn. č-y *nakupení nervové tkáně, jejímž prostřednictvím může senzibil léčebně i jinak ovlivňovat urč. orgán n. i stav člověka.*

¹⁴³ **lego**, -a s *druh dětské stavebnice (s mnoha kombinačními možnostmi).*

¹⁴⁴ **azylant**, -a m (1. mn. -i) *kdo se uchází o polit. azyl.*

¹⁴⁵ **dealer** [dý-], -a m (angl.) *osoba zabývající se zprostředkovatelskou činností (zprav. na burze)*

¹⁴⁶ **maxikufř**, -u m hovor. (*velmi*) *velký kufř: Volkswagen s m-em.*

¹⁴⁷ **koktejl, koktajl**, -u m nově ve význ. *směs tekutých látek: k. několika náterových látek.*

¹⁴⁸ **valorizace**, -e ž nově ve spoj. ekon. v. platů, mezd, důchodů (*pravidelné*) *zvyšování úměrně s růstem cen*

¹⁴⁹ **ivrit**, -u m (*uměle vytvořený*) *úřední jazyk státu Izrael; novohebrejščina.*

¹⁵⁰ **prolog**, -u m (6. mn. -zích) nově ve význ. *úvodní část, díl, etapa: p. Závodu míru; publ. p. dokumentárního cyklu o kuponové privatizaci.*

¹⁵¹ **dýško**, -a s hovor. *spropitné; diškrece: dát malé, velké d.*

¹⁵² **kotelník**, -a m (6. mn. -cích) *obsluhovač kotle, topič.*

¹⁵³ Do skupiny „výrazů mimo kategorie“ mají náležet „slova, která nebylo možno ať již pro jejich jedinečnost, nebo pro jejich obecnost zařadit do některé z vytvořených kategorií“ (Mleziva, 1996, s. 291). Není však zřejmé, proč by příklad *dýško* nemohl patřit do oblasti ekonomiky (podkategorie obchodu by mohla být rozšířena o služby) nebo *kotelník* do sociální oblasti, podkategorie práce (zaměstnání).

slovní zásoby mohou některé tradiční tematické oblasti zůstat nenaplněny (např. myslivost) a jiné oblasti mohou být naopak zavedeny nově (např. sociální sítě).

V následujícím oddíle představíme vzorek nové slovní zásoby rozříděné podle tematického klíče, jehož ambicí je přehledné utřídění shromážděného jazykového materiálu, nikoli přesah k obecné ontologii.

2. 4. 2. Nové LJ v popularizačních textech¹⁵⁴

V neologii a neografii má speciální roli popularizace odborné práce. Jazykovědci nejenže informují veřejnost o jazykových novinkách, ale zároveň mohou čerpat materiál a poznatky z popularizačních příspěvků svých kolegů. Popularizaci jazykovědy jsou věnovány rubriky v Týdeníku Rozhlas (Úvahy o jazyce), na stanici Dvojka Českého rozhlasu (Slovo nad zlato), v časopisech Host (Jazyková glosa) a Vesmír (Jazykový koutek), v Lidových novinách (Jazykové okénko, Slovo) ad.¹⁵⁵ V Literárních novinách již byla ukončena popularizační rubrika Jazykové zákampí¹⁵⁶.

Problematicke nových LJ se věnovali např. B. Albrechtová, resp. Martinkovičová (2016, 2017a, 2017b, 2018), M. Beneš (2012), A. Černá (2012a, 2012b, 2012c, 2013a, 2013b, 2015a, 2015b, 2015c, 2016b, 2016c, 2016d, 2016e, 2017a, 2017b, 2017c), V. Cvrček (2011), Z. Děngeová (2017a, 2017b, 2017c), V. Dvořáčková (2017a, 2017b, 2017c, 2017d, 2017e, 2018a, 2018b, 2018c), Filačová (2018), K. Horálek (2017a, 2017b), P. Kochová (2017), J. Kopecký (2012), M. Kroupová (2017a, 2017b), A. Kříž (2012a, 2012b, 2013), M. Lišková (2017a, 2017b, 2017c, 2017d, 2017e, 2017f, 2018a, 2018b, 2018c, 2018d, 2018e, 2018f), V. Michalec (2017), R. Neprašová (2016, 2017a, 2017b, 2017c, 2017d, 2017e, 2017f), J. Nová (2017a, 2017b, 2017c, 2017d, 2017e, 2018a, 2018b, 2018c, 2018d, 2018e), B. Procházková (2017, 2018), H. Prokšová (2012b, 2012c, 2012d, 2012e, 2013a, 2013b, 2014a, 2014b), M. Prošek (2014a, 2014b, 2015a, 2015b, 2015c, 2015d, 2015e, 2015f, 2016a, 2016b, 2016c), Z. Rusínová (2017), K. Smejkalová

¹⁵⁴ Následující text byl publikován v Jazykovědných aktualitách (Lišková, 2018g), uvádíme jej zde s několika drobnými úpravami.

¹⁵⁵ Pozoruhodným počinem jsou i jazykové sloupky studentů Ústavu českého jazyka a teorie komunikace Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, které vznikly v rámci semináře Mgr. H. Prokšové, Ph.D., Drobnosti češtiny a jazyková popularizace. Studenti se věnují různorodým jazykovým tématům včetně nových LJ a proměn komunikace. Např. H. Loudová pojednala o česko-anglických memech (<https://bit.ly/2rciLoA>), T. Blatný se zaměřil na sufix *-oidní* (<https://bit.ly/2ICOGnV>), K. Kružiková na nové výrazy související s přípravou kávy (<https://bit.ly/2Kj5SEp>), J. Feryna pojednal o sloganu *Je suis...* (<https://bit.ly/2MxFGmm>). A. Černá uplatnila onomaziologický přístup ve svém zamyšlení nad tím, jak označovat oddělovač nákupů na páse u pokladny v supermarketu (např. *zarážka, dělítő, dělicí tyčka*) (<https://bit.ly/2N8I43X>).

¹⁵⁶ Poslední sloupek v této rubrice byl podle databáze Newton Media publikován 12. 2. 2015.

(2015, 2016a, 2016b, 2016c, 2017a, 2017b, 2017c, 2017d, 2017e, 2017f, 2017g), F. Štícha (2013, 2016, 2017b, 2018), V. Vodrážková (2017a, 2017b, 2017c, 2017d, 2018).¹⁵⁷

Na počátku roku 2017 začaly v Magazínu Pátek Lidových novin vycházet jazykové sloupky v rubrice Slovo (s. 5); zde shrnujeme obsah rubriky za období od ledna do prosince 2017. Tyto sloupky přístupnou formou seznamují veřejnost s vybranými aspekty (především) nových lexikálních jednotek. Rozsah textů je omezen 1100 znaky včetně mezer. Autorský kolektiv tvoří pracovníci oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Zuzana Děngeová (dále ZD), Věra Dvořáčková (VD), Magdalena Kroupová (MK), Michaela Lišková (ML), Renáta Neprašová (RN), Jana Nová (JN) a Veronika Vodrážková (VV).¹⁵⁸ Náměty sloupek si lingvistky vybírají samy, jen příležitostně jsou redakcí požádány o zpracování konkrétního tématu, např. slova s velikonoční, resp. vánoční tematikou (*pomlázka*, *františek*) nebo slova *máslo* v souvislosti se společenskou debatou o vysokých cenách másla.¹⁵⁹ Celkem bylo v loňském roce publikováno 36 příspěvků (v některých vydáních byla před lexikologickou popularizací upřednostněna reklama); ve spolupráci se pokračuje i v roce 2018.

Výhodou popularizačních textů je možnost rychle reagovat na aktuální fenomény; sloupky zaměřené na slovní zásobu tak mohou – byť drobně – přispívat k poznání lingvistickému i společenskému a kulturnímu. S ohledem na tento aspekt nebudeme při resumování textů postupovat chronologicky, nýbrž podle tematických okruhů,¹⁶⁰ k nimž jsme příspěvky pro přehlednost přiřadili.¹⁶¹

Bohatě zastoupeným okruhem je POLITIKA s výrazy *čexit* (27. 1., VD), *kremlobot* (24. 3., JN), *mluvčáček* (12. 5., JN), *kampaň* (15. 12., JN) a *Czechia* (8. 9., ZD). Sloupek pojednávající o příležitostném slově *čexit* nabízí jeho význam (hypotetický odchod České republiky z Evropské unie) a výrazy ze stejného ranku, např. *frexit* (France + exit), *spexit* (Spain + exit) nebo *gerexit* (Germany + exit). Nesrovnatelně frekventovanější je výraz *brexit*, odkazující

¹⁵⁷ Od roku 2012 do roku 2018. Nejde o vyčerpávající přehled, neuváděli jsme např. sloupky, které se věnují novým LJ jen okrajově při představování jiného tématu.

¹⁵⁸ Od roku 2018 Z. Děngeová a R. Neprašová v ÚJČ už nepůsobí a na této popularizační činnosti se dále nepodílejí.

¹⁵⁹ Slova *pomlázka*, *františek* a *máslo* se neologické problematiky netýkají, proto se jimi zde dále nezabýváme.

¹⁶⁰ Vyčlenění kategorií bylo inspirováno utilitárním přístupem aplikovaným v ASSČ. Interní softwarový nástroj databáze Alexis nazvaný Tematický okruh se využívá pro zpracovatelské a redakční kontroly lexikálněsemantických skupin hesel (jednotnost výkladu významu, kvalifikace, významové struktury ap.), příp. pro specifické potřeby lexikologicko-lexikografických studií. Kategorie jsou nehierarchické, jejich počet není předem stanoven. (Do budoucna se uvažuje o propracování tohoto nástroje a jeho zpřístupnění veřejnosti.)

¹⁶¹ Názvy tematických okruhů píšeme kapitálkami, názvy sloupek tučně a kurzívou, příp. další slova, o nichž sloupky pojednávaly, kurzívou. Přiřazení LJ k tematickým okruhům není normativní.

k plánovanému odchodu Velké Británie z EU. Okazionální výraz **kremlobot** označuje člověka, který zaplavuje internetové diskuse příspěvky podporujícími nynějšího ruského prezidenta. Jak v nadsázce píše autorka, je to „prostě takový robot z Kremlu“. Blend **mluvčáček** vznikl spojením obecného slova *mluvčí* a příjmení *Ovčáček*. Ve vztahu k osobě Jiřího Ovčáčka se tento příležitostný výraz obvykle píše s velkým počátečním písmenem, kdežto jako posměšné obecné označení mluvčího, který se neohlíží na vlastní důstojnost, s malým *m*. Slovo **kampaň** má více významů. Význam ‚období hlavní činnosti, vypjatého pracovního úsilí‘ je dnes upozaděn, zatímco ve spojeních *vojenská, letecká kampaň* se – pod vlivem angličtiny – vrací význam ‚vojenské tažení‘. Oficiální jednoslovný název republiky **Czechia** stále budí emoce. Sloupek představuje jiná jednoslovná, okazionální pojmenování našeho státu tvořená formantem *-stán*, např. *ČRstán, Českostán* nebo *Čechystán*, nesoucí příznak deprecie.

Do okruhu TECHNOLOGIE A SOCIÁLNÍ SÍŤE patří slova **youtubovat** (10. 2., MK), **vyselfit se** (24. 2., RN), **blogeřina** (31. 3., RN), **zed'** (5. 5., RN) a **datasexuál** (21. 7., RN). Ve sloupku věnovaném slovesu **youtubovat** ‚nahrávat videa na server YouTube‘ jsou uvedeny ještě další výrazy, které vznikly s využitím názvu tohoto serveru (*youtuber, youtuberka, youtuberství, youtuberský, youtubování, youtubovský, youtubový, youtubko, youtubíčko* a další). Okazionalismus **vyselfit se** nese význam ‚vyfotografovat sám sebe, pořídit si selfie‘. Jsou představena příznaková synonyma slova *selfie*, jako je *selfičko, selfina/selfinka* či řidký výraz *mojka*, a dále označení různých typů *selfie*, např. *welfie (wellness selfie)* nebo *couplie (couple selfie)*. Výklad titulního slova **blogeřina** se do sloupku nevešel, text se soustředí na pravopis slov odvozených od slova *blog(g)er*, např. *blog(g)erka, blog(g)erský*. Osvěžujícím doplněním je výčet příležitostných složenin s komponentem *blog*: *bloginformace, blogomanie, blogoromán; gastroblog, beautyblog, mamablog; blogobásník, blogosvět*. Výraz *zed'* označuje část profilu na Facebooku, kam se píší různé vzkazy a kde se zobrazuje celá uživatelova aktivita na této sociální síti. Příspěvek nazvaný **Datasexuál** si všímá slovního základu *-sexuál*, který se v současné češtině začíná prosazovat i pro označení osob se zájmovou orientací na různé aktivity – *gastrosexuál* je zapálený do jídla, *metrosexuál* úzkostlivě dbá o vzhled, *technosexuál* je posedlý moderní technologií a titulní *datasexuál* si s nadšením zaznamenává nejrůznější údaje.

Do oblasti MEZILIDSKÝCH VZTAHŮ spadají výrazy **trapnomilenka** (6. 1., VD), **dobroser** (3. 2., JN), **friendzóna** (16. 11., RN), **influencer** (24. 11., VD) a **sorry jako** (29. 12., ML). Okazionalismus **trapnomilenka** se v bulvárních médiích objevoval v souvislosti s osobním životem hudebníka Felixe Slováčka. Může jít o milenku, jejíž chování je trapné (už jen tím, že

je něčí milenka), či o milenku, jež je příčinou trapného chování svého milence (už jen tím, že právě ona je jeho milenkou). Slovo **dobroser** ironicky a hanlivě označuje osobu, která přehnaně koná činnost, o níž se domnívá, že je prospěšná. Přestože jde o příležitostný výraz, byla od něj již vytvořena řada derivátů: *dobroserka* (méně často *dobroserkyně*), *dobroserský*, *dobroserství* a *dobroserismus*. Výraz z mluvy mládeže **friendzóna** [frendzóna] nebo **friendzone** [frendzoun] podle autorky „označuje situaci, v níž se ocitá člověk zamilovaný do někoho, kdo se s ním chce jen přátelit (*moc dlouho jsem čekal a skončil jsem ve friendzone*)“. Vedle podstatného jména existuje také sloveso *friendzonovat* (někoho). Závěrem sloupku je tematicky doplněna ještě přejímka *crush*, pojmenování objektu neopětované milostné touhy (*být friendzonován crushem* tedy není nic příjemného). Anglicismus **influencer** [influenser, influensr] označuje toho, kdo něco či někoho ovlivňuje. V současnosti jde často o uživatele sociálních sítí, kteří jsou schopni zaujmout nezanedbatelné množství dalších lidí, ovlivňovat jejich názory a chování, být jejich vzorem a inspirací. Pokusy prosadit české ekvivalenty jako *ovlivňovač* nebo *hybatel* nebyly úspěšné. Substandardní slovní spojení **sorry jako** (29. 12., ML) zvítězilo v anketě Slovo roku na portálu Lidovky.cz. Popularitu získalo už na počátku roku – po lednovém vyjádření Andreje Babiše pro Českou televizi o výši jeho příjmů. Nepřiměřenost repliky v oficiální komunikační situaci podnítila vznik nespočtu fotomontáží, videí a hlášek. Jejich původci tak ventilovali svou frustraci ze současné politiky, případně usilovali o obecně komický účinek. Expresivní spojení *sorry jako* se používá se značně širokou platností, od *promiňte, pardon* přes *no dovolte, tak to pr až po smůla* nebo *trhněte si nohou*.

Do okruhu EMOCIONALITY zařazujeme slova **bahnit se** (4. 8., JN), **zážitky** (11. 8., VV) a **negáči** (17. 3., VV). Převážně etymologické zaměření má sloupek o slovese **bahnit se**. Ovce se bahní, když rodí mláďata; původ slova se pak nespojuje s bahnem, ale s praslovanským slovem *agnę* (*jehně*). *Bahnit se* ale můžeme i u vody (koupat se) nebo ve vzpomínkách (zaobírat se jimi až příliš usilovně). Na zajímavý statistický fakt upozorňuje sloupek o **zážitcích**: od 90. let výrazně stouplо užívání slova *zážitkový*, objevuje se např. ve spojeních *zážitková turistika*, *zážitková firma*, *zážitková gastronomie*, *zážitkové saunování* nebo *zážitkový chodník*. Text o negativistických lidech neboli **negáčích** upozorňuje jak na slova spojená s pocity negativními (*hejtr*, *zbubakizovat*), tak pozitivními až *superpozitivními* (*vydobropozitivovat*, *sluníčkáři*).

Okruh ŽIVOTNÍ STYL je zastoupen slovy **zevling** (13. 1., ZD) a **hipster** (30. 6., JN). Výklad o substandardním výrazu **zevling** doplňují žertovné okazionalismy *gaučing*, *fláking* a *knajping*, neobvykle utvořené pomocí anglického formantu *-ing*. Výraz **hipster** se v češtině užívá nejméně od roku 2003. České slovníky zatím heslo *hipster* neobsahují, podle anglických je to

„osoba, která sleduje nejnovější trendy a módu, zejména z oblasti mimo hlavní proud“. O zdomácnění slova v češtině svědčí odvozování, srov. *hipsterka*, *hipsterství*, *hipsterština*, *hipsterský*, *hipsteřit*.

Dynamicickou oblast GASTRONOMIE zastupuje trojice výrazů, a to *rawsoto* (2. 6., RN), *sušárna* (22. 9., JN) a *máslo* (27. 10., ZD). V textu nazvaném *rawsoto* se poučíme nejen o „rizotu“ připraveném podle zásad *raw stravy* (pokrmu nesmí projít tepelnou úpravou nad 42 °C), ale také o *krupetu/krupotu*, *bulguretu/bulgurotu*, *pohankotu*, *jáhlotu* a *kuskusotu*. *Sušárna*, příp. též *sushárna* nebo *sushárna*, je příležitostně označení restaurace, v níž se podává *suši/sushi*. Zvuková shoda s domácími slovy *sušárna*, *sušárna* ve významu „místo, kde se něco suší“ je jak zdrojem humoru, tak důvodem, proč se slovo neutrálním označením pro suši restauraci patrně nestane.

Slova *vybotoxovat* (20. 1., ML), *modelína* (16. 6., ML) a *burkiny* (7. 4., ML) řadíme do okruhu KRÁSA A MÓDA. Sloupek věnovaný slovesu *vybotoxovat* si všímá nejen dalších slov, v nichž se objevuje základ *botox* (mj. *obotoxovaný*, *nabotoxlý*, *nebotoxový*, *zbotoxovaně*, *zabotoxovaný*), ale také přenosu pojmenování z oblasti korektivní dermatologie do oblastí dalších. Slovo *burkiny*, označující „jakýsi kompromis mezi burkou a bikinami“, by se mělo psát s koncovým *y*. Už v roce 1970 vysvětloval časopis Naše řeč, že výraz *bikiny* správně píšeme s *y* na konci. Tato zásada platí i pro moderní *tankiny* nebo *mankiny*. Modelovací hmota, s níž si hrají děti, může být označena jako *plastelína*, *modelína* nebo *formela*; v některých spojeních převažuje jedno z těchto slov (*inteligentní plastelína*, *domácí modelína*). Sloupek nazvaný *Modelína* zaměřuje pozornost ještě na expresivní význam slova, který označuje modelku.

V češtině dosud nelexikalizované výrazy, resp. významy *hladolet* (28. 4., VD) a *kolonožka* (19. 9., VD) zastupují oblast DOPRAVY. Po výčtu starších významů slova *hladolet* („planeta Saturn“; „hubený člověk; hladovec“) sloupek představuje jeho expresivní význam „kdo je nenasytný, ať už ve vztahu k jídlu či moci“, příp. „rychlý dopravní prostředek, který má vysokou spotřebu paliva“. Po zrušení bezplatného občerstvení na palubě některých letadel se jako *hladolet* příležitostně označuje i „let, jehož účastníci mají hlad“. Slovo *kolonožka* pojmenovává nové motorizované dopravní zařízení, které si lze nejnadhěji představit jako *segway* bez tyče a řídicího. Až čas ukáže, získá-li si toto zařízení trvalejší oblibu a bude-li pak označováno jako *kolonožka*, nebo zvítězí-li konkurenční anglicismus *hoverboard*.

Do oblasti EKONOMIKY a MARKETINGU A REKLAMY přiřazujeme výraz *babišné* (3. 3., VV) a slovní spojení *dárek zdarma* (26. 5., ML). Příležitostné pojmenování *babišné* označuje poplatek za evidenci platby. Mezi další aktuální okazionalismy pojmenovávající názvy dávek a poplatků patří mj. *julínkové* ‚poplatky u lékaře‘ a *make-upové* ‚příplatek na reprezentaci‘. Slovní spojení *dárek zdarma* (26. 5., ML) může být kritizováno jako pleonastické, ale vzhledem k jeho častému užívání v oblasti marketingu je namísto se zamyslet nad tím, proč se k němu uživatelé uchylují.

Oblast KRIMINÁLNÍ NEBO MORÁLNĚ POCHYBNÉ ČINNOSTI zastupuje slovo *tunelář* (7. 7., VD). V češtině se objevuje na počátku 40. let 20. století jako označení povolání dělníka pracujícího na stavbě tunelů, postupně též odborníka na výstavbu podpovrchových průchodů. V 90. letech se výraz začal používat pro pojmenování člověka, který se dopouští podvodných finančních operací neboli *tunelování*. Čeština se dále obohatila o slova *tunelářství*, *tunelace*, *tuneláž*, *tuneling* ap.

Do okruhu UMĚNÍ patří zvláštní slovo *koňafa* (10. 3., ZD). Jde o humorné označení osm metrů vysoké jezdecké sochy markraběte Jošta Lucemburského v centru Brna. Slovo *koňafa* vzniklo spojením slov *kůň* a *žirafa*, neboť socha právě tato dvě zvířata připomíná.

Oblast STAVEBNICTVÍ zastupuje neosémantismus *stěrka* (9. 6., VV). Slovníky výraz *stěrka* vykládají jako ‚nástroj na stírání‘. V současnosti se prosazuje význam nový – ‚materiál stíráním nanášený‘ neboli *stěrkovácí hmota*. Lze s ním *vystěrkovat* podlahy, *zastěrkovat* nepravidelnosti na stěnách nebo *přestěrkovat* strop.

Do tematického okruhu RODINY A PÉČE O DĚTI zařazujeme slovo *rodičovství* (1. 9., ML). Sloupek věnovaný této oblasti pojednává o nových typech rodiny, označovaných jako *patchworková* (složená z členů, kteří dříve ve stejné roli tvořili součást jiných rodin) nebo *duhová rodina* (*homoparentální*). Zmiňuje se taktéž o protikladných výchovných stylech, *rodičovství helikoptérovém* a *líném*.

Jak je z přehledu patrné, rubrika Slovo často pojednává o příležitostných výrazech nebo významech, které nejsou pevnou součástí slovní zásoby češtiny (*hladolet*, *friendzóna*, *vyselfit se*). To je zcela v souladu s redakčním zadáním, které preferuje aktuálnost, zajímavost a originalitu slov. Autorky se v průběhu roku 2017 zabývaly jak novými výrazy, které označují nové předměty a skutečnosti (*kolonožka*, *burkiny*, *patchworková rodina*), výrazy aktualizacími (*dobroser*, *negáč*, *trapnomilenka*), tak i výrazy v češtině běžnými (*františek*, *máslo*). Pouze jednou se psalo o jménu vlastním (*Czechia*). Mezi nejvíce zastoupené tematické

oblasti patřily politika, technologie a sociální sítě, mezilidské vztahy, gastronomie, krása a móda a pocity. Přístup deskriptivní v uvedených textech převažoval nad přístupem preskriptivním. Náplň sloupků se nejčastěji odvíjela od výkladu významu, příp. uvádění významově spřízněných slov, ale pozornost se zaměřovala i na výslovnost, pravopis, slovo tvorbu, stylové hodnocení nebo původ slov. Některá z představených slov mohou relativně brzy zaniknout, může se proměňovat jejich formální podoba a/nebo sémantika. Rubrika Slovo v Magazínu Pátek Lidových novin tak alespoň dílčím způsobem zaznamenává a reflektuje aktuální stav dynamické slovní zásoby češtiny, zejména její periferie.

2. 5. Postoje a hodnocení

S. Dorotíková (1998, s. 117–122) se v rámci filozofie hodnot zabývá hodnocením racionálním a emocionálním. Autorka uvádí, že racionální hodnocení umožňuje racionální konfrontaci různých názorů na hodnoty v logickém diskursu. Naopak emocionální hodnocení logiku racionálního posuzování postrádá, neboť má intuitivní, impulzivní, nevypočitatelnou povahu. Dorotíková však upozorňuje, že představa o čistě emotivní, resp. čistě racionální povaze hodnotového vědomí je abstraktním oddělováním něčeho, co ve skutečnosti existuje jen jako podmíněné ve vzájemné interakci.

(Mateřský) jazyk představuje důležitou hodnotu. Bývá předmětem zájmu mnoha běžných uživatelů jazyka, je tématem úvah a rozhovorů; symbolizuje (národní) společenství stejně jako představy o jeho dějinné úloze a výjimečnosti (srov. Kraus, 2008, s. 159). Každý mluvčí má však o ideálním stavu jazyka a jeho vývoji vlastní představu.

F. Daneš (1979, s. 82) vymezuje v tomto směru čtyři základní postoje k jazyku:

1. instrumentální – akcentuje se nástrojová povaha jazyka a s ní spojená obligatornost kolektivních norem, uplatňuje se racionální argumentace,
2. etické – klade se důraz na vědomí povinnosti a odpovědnosti, úctu, lásku k jazyku,
3. zvykové – do popředí vystupuje tradice,
4. afektivní (emocionální) – jsou určovány především faktory emocionálními.

Dále autor doplňuje (s. 85), že hodnotu, resp. hodnoty jazyka lze zjišťovat za pomoci empirické analýzy. Nejde o hodnoty „nezávislé“, „absolutní“, nýbrž o hodnoty vyplývající z jeho

použitelnosti k dosažení společensky žádoucích cílů.¹⁶²

Nad postoji k jazykovým inovacím se zamýšlí V. Cvrček (2008):

Jazyk se tedy neustále mění (...), ale nespěje (k lepšímu nebo horšímu stavu) a udržuje si svoji komunikační účelnost s ohledem na aktuální komunikační potřeby ve společnosti. Tento postoj k jazykovému vývoji nijak nevylučuje představu mnohých uživatelů jazyka, že stav jazyka a komunikace se permanentně zhoršuje. Souvisí to především s principem osvojování norem, kterým si každý mluvčí projde v průběhu osvojování jazyka, a s jejich postupným zastaráváním. Mnoho jazykových novot je proto mluvčími ve středním a poproduktivním věku odsuzováno jako jazyková chyba. Tradice tak získává zásadní roli v představě o „správném“ jazykovém chování. Hodně jazykových inovací je tedy přirozeně staršími mluvčími hodnoceno nikoli jako přirozený vývoj, ale jako nedbalost, což je absurdní, uvědomíme-li si, že neexistuje jazyková změna, která by se udála právě za zvýšeného úsilí mluvčího (snad s výjimkou terminologických inovací). (Cvrček, 2008, s. 47)

Souladný názor nacházíme u M. Čechové (2017, s. 96). Podle autorky neologismy na jedné straně uživatelé sami vytvářejí, na straně druhé někteří nové jevy nepřijímají a kritizují je, a to bez ohledu na jejich systémovost a funkčnost. Drží se toho, čemu se ve škole naučili (někdy i chybně), a nechtějí si připustit potřebu změny. Čechová v této souvislosti připomíná množství dotazů zasílaných jazykové poradně Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., i dlouholetou rubriku Z jazykové poradny časopisu Český jazyk a literatura. Většina pisatelů je prý přesvědčena, že jazyk se nemá měnit a kodifikace má mít trvalou platnost.

M. Ološtiak poukazuje na fakt, že kritika neologismů je spojena s nápadností jejich vzniku (Ološtiak, nedatováno, <https://bit.ly/2IbeK9o>, s. 3). Autor metaforicky mluví o odchodu „lexikálních seniorů“ do důchodu, jenž se uskutečňuje v tichosti, zatímco příchod nových LJ je „hluchnější“¹⁶³ – kritici jazykových novot upozorňují zejména na nepotřebnost nebo nefunkčnost neologismů (především cizího původu) ve spisovné varietě národního jazyka.

Postoje k výpůjčkám v soudobé češtině analyzoval T. Dickins (2008, s. 28). Identifikoval racionální i neracionální námitky. Podle provedeného šetření mladá generace (společně s těmi,

¹⁶² V souvislosti s procesem kodifikace F. Daneš (1979, s. 87nn.) vyčleňuje tři kritéria hodnocení jazyka: noremnost, adekvátnost k funkcím a systémovost; (nejen) pro ilustraci jejich vzájemného vztahu uvádí dnes již notoricky známý příklad *velín*.

¹⁶³ Podobně F. Čermák (2010, s. 219): „Pojem neologismu v jazyce jednostranně orientuje pozornost na „pozitivní“ změny v jazyce přinášející něco nového, popř. změněného, i když vývoj jazyka vždy znamená zároveň i změny „negativní“, v jejichž důsledku se z jazyka vedle novostí současně i něco ztrácí (a slova se přestávají užívat) či mění; tato druhá stránka mince (jakýsi negativní neologismus) se nezdůrazňuje.“

kteří jsou lépe vzdělaní a dobře ovládají cizí jazyky) přijímá jazykové inovace ochotněji než generace starší, která má tendenci chránit své jazykové dědictví. Dickins konstatuje, že jak lidé stárnou, tím více tíhnou k jazykovým normám jejich mládí, kdy čeština byla „čistší“.

Představitelkou protipuristického přístupu k novým přejímkám v češtině je D. Svobodová (2007). Jazykovědkyně podotýká, že v dnešní době se může stát, že se někteří lidé obávají o osud českého jazyka a zastávají k výrazům cizího původu negativní postoj; s nedůvěrou k nim přistupují zejména příslušníci starší generace. Svobodová (2007, s. 128) však doplňuje, že „veškeré puristické snahy se vždy míjejí účinkem“.

Tento názor však nezastává celá bohemistická obec. Proti přílišné anglicizaci českého komunikačního prostoru opakovaně vystupuje R. Adam (mj. 2012a, 2012b), srov:

Čeština se pro mnoho z nás, v mnoha komunikačních či funkčních oblastech a v mnoha žánrech komunikátů stává neprestižním, ba nepreferovaným komunikačním kódem. To už jsme tu v minulosti měli – ve vztahu k němčině; ale mysleli jsme si bláhově, že vytvoření sebevědomého moderního národa se suverénním státem nás recidivy uchrání. I. Vaňková (2007, s. 188)¹⁶⁴ shrnuje, že v literatuře 19. století se s češtinou pojí hodnoty upřímnosti, ryzosti, pravdivosti, poctivosti a že se tyto hodnoty staví proti přetvářce, snobství, snaze působit vzdělaně a důležitě, které bývají spínány s němčením. Kolik nás je, kdo právě takhle v současné době chápeme hodnotový protiklad češtiny a angličtiny v českém komunikačním prostoru? A kolik je těch, kdo se budou anglicizaci českého komunikačního prostoru aktivně bránit? (Adam, 2012b)

Neologismy jsou hodnoceny na základě racionálních i iracionálních argumentů. Jazykové novoty bývají kritizovány jakožto nepotřebné, nefunkční ap., podle citovaných zdrojů je zejména starší mluvčí nezřídka považují za chybu. Pozornost budí především velké množství přejímek z angličtiny (k vedoucímu postavení angličtiny v celosvětové komunikaci srov. Bozděchová, 2017);¹⁶⁵ jak odborníci, tak i laici k nim zastávají různé postoje na škále od benevolence až po potřebu určité restrikce. (K výsledkům dotazníkového šetření srov. 4.3.2.5.)

¹⁶⁴ V našem seznamu literatury: Vaňková, 2007b.

¹⁶⁵ F. Daneš (1997, s. 18) mluví na přelomu tisíciletí o invazi anglicismů do češtiny, která je mnohými lidmi pocítována jako ohrožení mateřštiny. I. Bozděchová (1997, s. 278) si všímá ukvapeného napodobování cizích vzorů a užívání cizích výrazů, především anglických nebo přes angličtinu přejatých bez přesnějších znalostí jejich významu, pravopisu, výslovnosti. Slovenskou situaci po téměř dvou desetiletích na základě dílčí sondy hodnotí P. Jesenská (2014). Excerpci Slovníku slangu a hovorenej slovenčiny z roku 2014 zjistila, že z 12 tisíc LJ tvoří LJ převzaté z angličtiny jen necelých 6 %. Vyvozuje z toho, že „dominancia anglicizmov v slovenskom jazyku je mýtus, ktorý nemá reálny základ“ (Jesenská, 2014, s. 143). Doplňuje také, že to ale neznamená, že každý uživatel jazyka dokáže s anglicismy nakládat funkčně a v rozumné míře.

2. 6. Shrnutí kapitoly

Jak bylo ukázáno, termín *neologismus* je v odborné literatuře chápán různě, důraz se klade na ty či ony jeho významové aspekty, zřetele, fazety. A patrně to tak bude i v budoucnu – jak uvádí S. Tullochová (1992, s. V): „What is a new word? This, of course, is a question which can never be answered satisfactorily, any more than one can answer the question How long is a piece of string?“¹⁶⁶

V této kapitole jsme podali přehled slovníkových definic lexému *neologismus*, jeho synonyma *novotvar* a cizojazyčných ekvivalentů a dále doplňujících dat získaných z korpusových nástrojů a online lexikografických platforem.

Termín označující časový příznak novosti (neologismus) jsme usouvztažnili s dalšími temporalismy (archaismy a historismy); nehomogenní přístup k problematice pozorujeme i zde. Dále jsme v charakteristice zkoumaného pojmu postupovali podle kritéria existenčního, časového, lexikografického, psychologického, strukturního, kritéria variety a kritéria nestability a stability. Žádné z těchto kritérií není pro uspokojivé vymezení neologismů dostatečné samo o sobě, je třeba jejich kombinace. Kritéria nejsou přesně oddělená, naopak se vzájemně prostupují.

Vyslovili jsme se v neprospěch (v českém prostředí) neobvykle chápaného významu termínu *existující slovo* (Karlík – Ziková, 2017), neboť svou nejednoznačností vnáší do sledované problematiky další nejasnosti (hranice mezi aktuálními a potenciálními slovy není zřetelná).

Přínosný přehled činitelů, které v různých konfiguracích ovlivňují proces temporální demotivace, představili L. Gianitsová-Ološtiaková, M. Ološtiak a S. Rešovská (2015). Je to mj. délka lexikálního života neologismu, užívání a původ denotátu, frekvence v komunikátech, uživatelé jazyka se svými sociálními proměnnými, původ neologismu či způsob tvoření slova.

Ani zdánlivě objektivní lexikografické kritérium není vždy jednoznačné, obzvláště v souvislosti s výraznými změnami, jimiž prochází moderní lexikografie (srov. online platformy, jako je OED, M-W, Macmillan Dictionary, Cambridge Dictionary; dále crowdsourcing či rozvíjející se metoda (polo)automatické excerptce), navíc se odvíjí od lexikografické situace daného jazyka. Při tvorbě slovníku je jedním z nejnáročnějších bodů tvorba hesláře; způsoby, jak výběr LJ precizovat, nabízí A. Metcalf (tzv. FUDGE rule) nebo kolektiv korejských autorů K. Nam,

¹⁶⁶ „Co je nové slovo? Tato otázka samozřejmě nikdy nemůže být uspokojivě zodpovězena, ne více než odpověď na otázku Jak dlouhý je kousek provázku?“ (Překlad M. L.).

S. Lee, H. Jung a J. Choi (kritéria pro automatizované vyhodnocování korpusového materiálu). Je vítané, když národní jazyk disponuje veřejně přístupnou záchytovou databází nových LJ, neboť každý lexikon je nutně výběrový. V českém prostředí představuje takovou databázi Neomat, jež je bohatě využívána jako materiálový zdroj odborných článků i studentských prací.

Psychologické kritérium spočívá v subjektivně založeném pocíťování novosti a jistě by nemělo být aplikováno jako jediné např. při tvorbě školních testů. Delimitaci neologismů v textu napomáhají typografické a metajazykové prvky (uvozovky, kurzíva, závorky; výrazy *takzvaný*, *dnes již známý jako*, *nově česky*, *moderně řečeno* ap.).

Podle strukturního hlediska lze vyčlenit různé typy neologismů. Rys novosti LJ nacházíme 1. v pojmenování nového myšlenkového obsahu novou formou (*googlovat*, *lajkovat*), 2. v pojmenování nového obsahu s využitím stávající formy (*tunel*, *botička*, *sociální síť*), 3. v novém pojmenování již dříve pojmenovaného obsahu (*chlebista*, *chytré kafe*) (Martincová, 1983). Každá podrobná klasifikace neologismů je však do značné míry subjektivní (Kišová, 2008). Podle Dolníka (2003) jsou skutečně nové ty LJ, které v nejnovějším období obohacují systém kvalitativně, nikoli jen kvantitativně. Ani zde však není objektivní opora pro určení hranice mezi oběma typy. Zvláštní pozornost je věnována neosémantizaci, resp. anglosémantizaci slovní zásoby, neboť nejvíce neologismů se objevuje právě v oblasti změny sémantiky už existujících lexémů (podle F. Čermáka, 2010).

Neologismy vznikají ve všech funkčních stylech, objevují se ve všech komunikačních sférách a útvarech jazyka. Mezi neologismy vznikajícími v různých varietách jazyka panují rozdíly: např. zatímco u nových termínů se novost, neobvyklost rychle ztrácí, což je i žádoucím jevem, v umělecké sféře není ztráta novosti a nezvyklosti vítaná. Naopak zde je vhodné, aby si neologismus svou neobvyklost zachoval co nejdéle. Za neologismy se pokládají také jednotky, jejichž užití (původně vázané na pracovní, sociální prostředí) se mění a spolu s tím se přehodnocuje jejich příznakovost – označují se jako neologismy funkční (v současné češtině např. *ledovka*).

Ve vztahu ke stabilitě a nestabilitě bylo pojednáno o variantnosti nových LJ, jejich vztahu k *langue* a *parole* a centru a periférii inovačního kontinua. Vzhledem k tomu, že výklad termínů *langue* a *parole* značně variuje a že není zřejmé, které jednotky lze v lexikální rovině považovat za *parolové* a které za *languové* (tj. ty, které by měly být přijaty celým jazykovým společenstvím), se nám v oblasti neologie jeví jako výhodnější pracovat s opozicí centrum a

periferie; v inovačním kontinuu pak dominují prototypické neologismy, resp. okazionalismy, a proti polarizovanému vidění jevů se akcentuje plynulost přechodů.

Kanonickou definici nemá ani termín *okazionalismus*; zdůrazňuje se jeho vznik přímo v procesu mluvení/psaní, nereprodukovanost, podmíněnost kontextem, příslušnost k autorovi, nenormativnost, expresivnost, nominační fakultativnost ap. Vedle termínu *okazionalismus* se dále užívá termínů *kontextový neologismus*, *autorský neologismus*, *umělecký neologismus*, *básnický neologismus*, *slova autorská* či *individuálně autorská* ad. Blízkým termínem je *módní slovo*. Příklady módních slov jsou uvedeny za základě ankety Slovo roku (vítězem za rok 2017 se stalo u čtenářů Lidovek.cz slovní spojení *sorry jako*, u redakce Lidových novin pak okazionalismus *Antibabiš*).

Diskutována je otázka, kudy vede linie mezi přirozeným vývojem jazyka a změnami zapříčiněnými nedostatečnou kompetencí mluvčích. Jedná se např. o nestandardní, avšak nikoli raritní význam slova *číslovka* ‚matematické vyjádření určitého množství, počtu • zápis takového vyjádření, číslo, číslice‘, dále o (záměrné i nezáměrné) aktualizace frazémů, např. *být terčem v oku*, či spojení tradičně kritizovaná jako pleonastická, např. *dárek zdarma* nebo *hovězí biftek*.

V souvislosti s mimojazykovými změnami dochází k tematickým proměnám slovní zásoby: některé oblasti výrazně vystupují do popředí, jiné jsou upozadovány. Na příkladu popularizačních sloupků z rubriky Slovo v Magazínu Pátek Lidových novin byly představeny nové výrazy z tematické oblasti politiky (*kremlobot*, *mluvčáček*), technologií a sociálních sítí (*youtubovat*, *blogeřina*), mezilidských vztahů (*dobroser*, *influencer*), emocionality (*bahnit se*, *negáč*), gastronomie (*rawsoto*, *sushárna*) či krásy a módy (*burkiny*, *modelína*). Neologicky, resp. lexikologicky zaměřené popularizační činnosti se v českém prostředí dosud daří: projevují o ni zájem knižní nakladatelé i různá média a zároveň se nachází dostatek jazykovědců, kteří popularizační práci nepovažují za ztrátu času. Přínosem je nejen poučené informování veřejnosti o významu nových LJ, jejich výslovnosti, pravopisu nebo stylové platnosti, přispívající k rozvoji jazykové kultury, ale i sama registrace a soudobý popis těchto LJ.

Závěrem kapitoly jsme se zaměřili na poteje k neologismům a jejich hodnocení, které se vztahuje jak ke konkrétním neologismům, zejména k novým přejímkám z angličtiny, tak k obecnému procesu neologizace jazyka. Potvrdilo se, že jazyk nejen užíváme, ale i prožíváme; racionální a iracionální posuzování jazykových jevů se odehrává ve vzájemné interakci.

V následující kapitole přesměrujeme pozornost na neologismus v mediálním obrazu světa.

3. Neologismus v mediálním obrazu světa

3. 1. Úvodem

Cílem této kapitoly je analýza užívání lexému *neologismus* a chápání odpovídajícího pojmu v médiích. Mediální obraz lze chápat jako zvláštní typ jazykového obrazu světa, jeho jistou reinterpetaci, nikoli zcela novou kvalitu (srov. Keřpa-Figura – Nowak, 2007, s. 85).¹⁶⁷

Média jsou důležitou součástí dnešního světa, podílejí se na konstrukci reality (Luhmann, 2014), utvářejí „explozi mediované¹⁶⁸ skutečnosti“ (Trampota – Vojtěchovská, 2010, s. 8), která usměrňuje vnímání světa kolem nás. Olga Šmídová-Matoušová (2012, s. 48n.) upozorňuje, že média se významně podílejí na prosazování určitých témat do veřejné debaty a na zneviditelňování jiných; určují, jak jsou témata zobrazována a kontextualizována; radí lidem, o čem a jak mají přemýšlet, nabízejí výkladové rámce a vytvářejí příběhy.

Předmětem našeho zájmu je mediální obraz pojmu *neologismus*;¹⁶⁹ dílčí pozornost jsme mu věnovali již v příspěvcích Mediální obraz neologismu v letech 2000–2011 (Lišková, 2013) a Reflexe lexémů označujících diachronní příznakovost (*neologismus*, *archaismus*) ve vybraných českých médiích za rok 2011 (Lišková, 2014). Zajímají nás všechny aspekty užití lexému *neologismus*, které pomohou rekonstruovat jeho mediální obraz, zejména jak je vymezován, o jaké strukturní typy jde, ve spojitosti s jakými tématy a žánry se vyskytuje, která konkrétní slova jsou jako *neologismus* označována, jak jsou stará nebo jak jsou hodnocena.

3. 2. Metody a zdroje

V této kapitole využíváme kvalitativně-quantitativní metody mediální obsahové analýzy (Scherer, 2004; Trampota – Vojtěchovská, 2010). Důraz je kladen na kvalitativní složku, neboť prvky, které nelze kvantifikovat, jsou pro naši badatelskou otázku *Co je neologismus?* důležitější než ty kvantifikovatelné. Při replikování výzkumu by měli další výzkumníci v počitatelných údajích dojít ke stejným výsledkům, zatímco u výsledků získaných metodou

¹⁶⁷ „Výpovědi prezentované v masmédiích mohou být zahrnuty v rámci JOS, mohou s JOS polemizovat nebo mohou zkoušet zdánlivě ignorovat, neutralizovat existenci tohoto obrazu světa. (...) Mediální obraz světa by měl být chápán jako zvláštní přeměna jazykového obrazu světa“ (Keřpa-Figura – Nowak, 2007, s. 81).

¹⁶⁸ Adjektivum *mediovaný* používají autoři ve významu ‚zprostředkovaný médii‘, sloveso *mediovat* ve významu ‚zprostředkovat médii‘. Těchto dosud slovníkově nezachycených slov užíváme v dalším textu.

¹⁶⁹ Tzv. mediální obraz lze zjišťovat u libovolné entity, často jde o společenská a politická témata. Podle aplikace WordSketch jsou nejčastějšími genitivními kolokáty slovního spojení *mediální obraz* v korpusu SYN v6 *Rom, islám, muslim, justice*, v korpusu Araneum Bohemicum Maximum pak *předsednictví, minorita, politička*.

kvalitativní se mohou do jisté míry lišit, neboť badatel je nedílnou součástí výzkumu; výsledky jsou založeny na interpretaci.

Zdroji mediálních textů jsou české celospolečenské a celostátní (nikoli regionální a oborové) tituly přístupné prostřednictvím elektronického mediálního archivu Newton Media. Výběr zdrojů v těchto kategoriích přebíráme bez dalších úprav:¹⁷⁰

1. Tisk (16): Aha!, Blesk, Deník Inpuls,¹⁷¹ E15, Haló noviny, Hospodářské noviny, Lidové noviny, Mladá fronta DNES, Právo, Profit, Slovo,¹⁷² Sport, Super, Šíp, Zemědělec, Zemské noviny¹⁷³.

2. Rozhlas (10): ČRo 1 Radiožurnál, ČRo Dvojka, ČRo 6, ČRo 7, ČRo Plus, ČRo Rádio Česko, Evropa 2, Frekvence 1, Impuls, Rádio BBC.¹⁷⁴

3. Televize (11): ČT1, ČT2, ČT24, ČT Sport, DVTV, Prima, RTA,¹⁷⁵ TV3,¹⁷⁶ TV Barrandov, TV Nova, Z1.¹⁷⁷

Zkoumání byly podrobeny čtyři kalendářní roky (1. 1. – 31. 12.): 2006, 2007, 2016 a 2017. Jejich volba byla motivována zpracováním co nejaktuálnějšího materiálu (2016, 2017) a pro srovnání byla provedena sonda do materiálu o dekádu staršího (2006, 2007). Vždy dva po sobě jdoucí roky by měly snížit riziko event. roční anomálie.

Žánry mediální sféry jsou pestré, proměnlivé a vágní, různými autory jsou vyčleňovány rozličně (srov. Mistrík, 1997; Čechová – Krčmová – Minářová, 2008; Mareš – Kaderka, 2016; Minářová, 2017, a mnoho dalších, srov. bohatá literatura uváděná v těchto zdrojích). Mediální žánry „... vytvářejí proměnlivý a dynamický celek, některé z nich se dostávají na okrajovou pozici a přestávají se v komplexech mediálních textů uplatňovat, jiné se naopak konstituují“ (Mareš – Kaderka, 2016, s. 266). I přes uvedenou rozkolísanost jsou tyto žánry důležitým vodítkem pro mediální konzumenty, jak dané sdělení interpretovat či zda mu vůbec věnovat pozornost. Nebudeme zacházet do podrobností rozsáhlé a komplexní problematiky žánrů mediální sféry. Pro účely této práce rozdělujeme analyzované texty do osmi skupin, v jejichž rámci jsou neologismy traktovány formálně podobnými způsoby: 1. zpráva (věcná

¹⁷⁰ Některé z titulů, resp. stanic existovaly jen omezenou dobu a dnes již nevycházejí, resp. nevysílají.

¹⁷¹ Bulvární deník Inpuls vycházel pouze v roce 2013.

¹⁷² Slovo a Zemské noviny se roku 2001 sloučily s Deníky Bohemia a Deníky Moravia.

¹⁷³ Viz předchozí poznámka.

¹⁷⁴ Rádio BBC ukončilo vysílání v ČR roku 2006.

¹⁷⁵ Televizní stanice RTA ukončila činnost roku 2013.

¹⁷⁶ Televizní stanice TV3 přestala vysílat roku 2002.

¹⁷⁷ Televizní stanice Z1 vysílala v letech 2008–2011.

informace o aktuální události), 2. komentář, glosa, úvaha, analýza, reportáž (v textu jsou zdůrazněny autorovy názory, postoje, hodnocení, mnohdy nejde o nové informace, ale o jejich nové posouzení, analýzu, argumentaci, srov. Minářová, 2017), 3. rozhovor, debata (střídání otázek a odpovědí, odpovídá buď jeden, nebo více mluvčích), 4. jazykový sloupek (krátký text na jazykové téma, často s vyjádřením osobního postoje), 5. recenze (posouzení básnické sbírky, beletrie, dramatu, filmu, naučné literatury), 6. nekrolog (hodnotící portrét osobnosti), 7. čtenářský dopis (stručné vyjádření čtenáře k dříve publikovanému příspěvku) a 8. příprava na přijímací a maturitní zkoušky (příloha novin v podobě testu a správných odpovědí).

Autory mediálních textů jsou profesionální uživatelé jazyka bez speciálního lingvistického vzdělání, dále jazykovědci a okrajově další pisatelé a mluvčí. Média tudíž zprostředkovávají jak laický, tak odborný pohled na neologickou problematiku.

V oddíle 3. 3. 1. jsou představeny statistické údaje – rozložení analyzovaného materiálu podle jednotlivých let, typu zdrojů, mediálních titulů/stanic a žánrů. V přehledu 3. 3. 2. shrnujeme vždy nezbytný kontext potřebný pro pochopení souvislostí, v nichž je výraz neologismus mediován, u příspěvků zabývajících se jazykem jako hlavním tématem je stručně podán celý obsah textu. U každého shrnutí explicitně uvádíme hlavní body, z nichž vycházíme v závěrečném shrnutí. Příspěvky seskupujeme podle kalendářního roku a žánru, v rámci těchto oddílů jsou řazeny podle data vydání vzestupně¹⁷⁸ (v závorce je vždy uveden zdroj a datum otištění nebo vysílání).

3. 3. Analýza mediálního materiálu

3. 3. 1. Statistické údaje

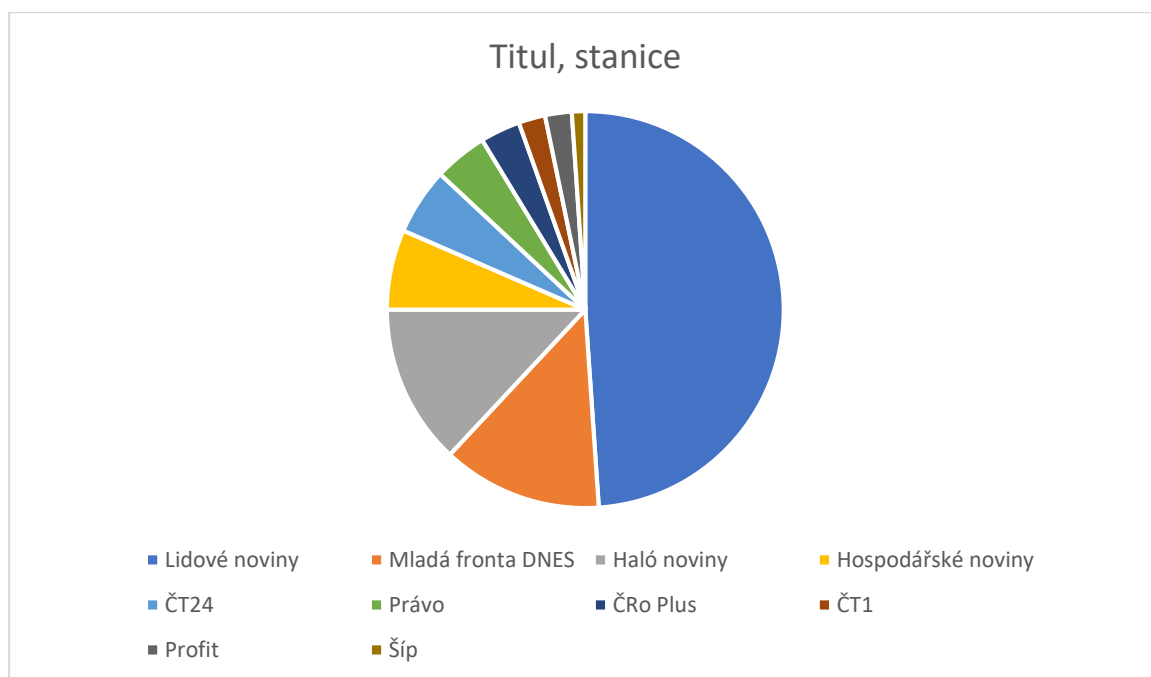
Celkem jsme získali 93 textů, v nichž se vyskytovalo slovo *neologismus*. Rozdíly mezi jednotlivými roky nebyly výrazné. Nejvíce dokladů bylo v novějším materiálu z roku 2016 (31×) a 2017 (23×), jen o málo méně ve starším materiálu z let 2007 (20×) a 2006 (19×). Nejzastoupenější byly tištěné zdroje (v analyzovaném materiálu je jich také nejvíce) – celkem 82×, následují televizní komunikáty – celkem 8×, nejméně zastoupena jsou rozhlasová sdělení – celkem 3×.

¹⁷⁸ Chronologické pořadí je na několika místech práce pro lepší návaznost textu nahrazeno řazením tematickým.

<i>Typ média</i>	<i>Zdroj</i>	<i>Rok 2006</i>	<i>Rok 2007</i>	<i>Rok 2016</i>	<i>Rok 2017</i>	<i>Celkem</i>
Rozhlas	ČRo Plus	1	-	1	1	3
Rozhlas souhrnně		1	0	1	1	3
TV	ČT1	2	1	-	-	3
	ČT24	1	1	2	1	5
Televize souhrnně		3	2	2	1	8
Tisk	HalN	3	3	4	2	12
	HN	3	1	-	2	6
	LN	7	10	16	12	45
	MFD	1	1	6	4	12
	Právo	-	2	1	1	4
	Profit	1	-	1	-	2
	Šíp	-	1	-	-	1
Tisk souhrnně		15	18	28	21	82
<i>Celkem</i>		19	20	31	23	93

Tabulka 2. Přehled výsledků hledání slova neologismus podle zdrojů a kalendářních roků

Z tištěných titulů se nejčastěji slovo *neologismus* vyskytovalo v Lidových novinách (45×), což je 3,75× více než v dalších dvou nejhojněji doložených zdrojích, v Haló novinách a Mladé frontě DNES (po 12 výskytech), dále jsou doklady v Hospodářských novinách (6×), Právu (4×), Profitu (2×) a Šípu (1×). Z televizních stanic jsou zastoupeny ČT24 (5×) a ČT1 (3×). Rozhlasová stanice je doložena jen jedna – ČRo Plus (3×).

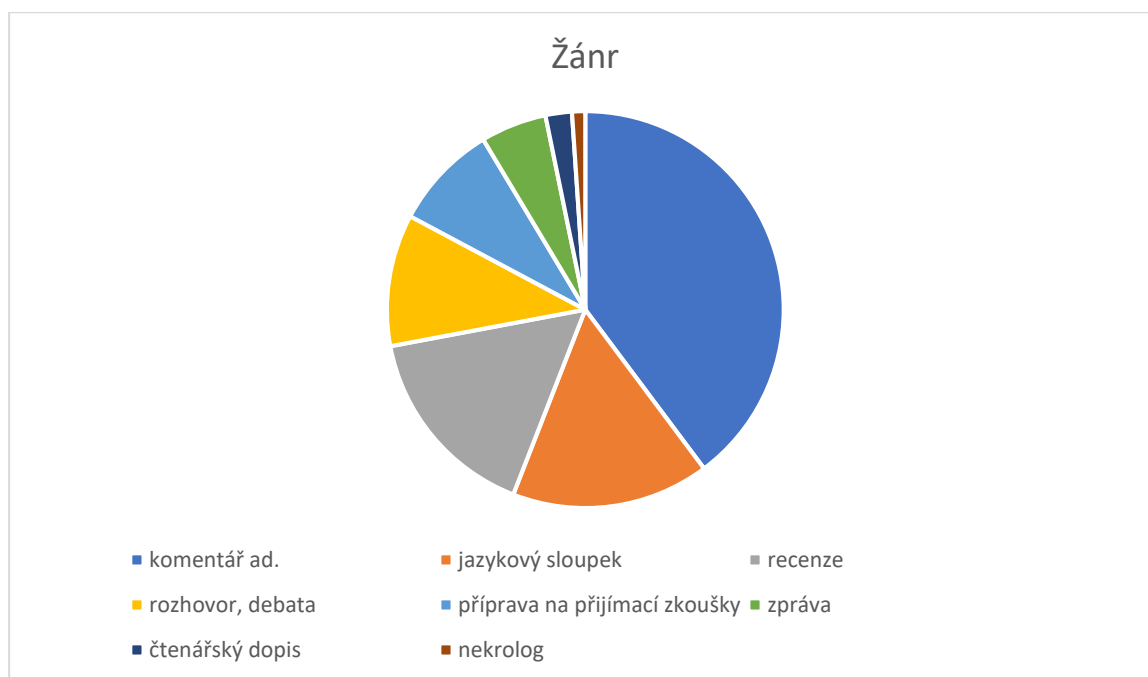
Graf 1. Přehled výsledků hledání slova neologismus podle zdrojů souhrnně

Z žánrů je v analyzovaném materiálu nejzastoupenější skupina komentář, glosa, úvaha, analýza, reportáž (37×), následuje jazykový sloupek a recenze (shodně 15×), rozhovor, debata (10×), příprava na přijímací a maturitní zkoušky (8×), zpráva (5×), čtenářský dopis (2×) a nekrolog (1×). Ve starším mediálním materiálu vůbec nejsou zastoupeny tři žánry, a to nekrolog, čtenářský dopis a příprava na přijímací a maturitní zkoušky. V mladším materiálu je oproti staršímu početněji zastoupena skupina žánrů komentář, glosa, úvaha, analýza, reportáž (15× a 10× oproti 6× a 6×), naopak žánr jazykový sloupek je početněji zastoupen ve starším materiálu (5× a 6× oproti 1× a 3×). V takto malých číslech však nejde o statisticky významné rozdíly.

Žánr	Rok 2006	Rok 2007	Rok 2016	Rok 2017	Celkem
zpráva	2 ¹⁷⁹	1	1	1	5
komentář, glosa, úvaha, analýza, reportáž	6	6	15	10	37
rozhovor, debata	1	3	3	3	10
jazykový sloupek	5	6	1	3	15
recenze	5	4	4	2	15
nekrolog	-	-	1	-	1
čtenářský dopis	-	-	1	1	2
příprava na příjímací a maturitní zkoušky	-	-	5	3	8
<i>Celkem</i>	19	20	31	23	93

Tabulka 3. Přehled výsledků hledání slova neologismus podle žánrů a kalendářních roků

¹⁷⁹ Jde o identickou televizní reportáž vysílanou na kanálech ČT1 a ČT24.

Graf 2. Přehled výsledků hledání slova *neologismus* podle žánrů souhrnně

3. 3. 2. Jednotlivé roky

3. 3. 2. 1. Rok 2006

Za rok 2006 bylo slovo *neologismus*¹⁸⁰ v mediálním archivu Newton Media vyhledáno 19×, jde o nejméně dokladů z analyzovaných let.

ZPRÁVA

Televizní redaktorka Martina Pařízková v pořadu Události v kultuře (ČT1 a ČT24 27. 5. 2006) stručně informuje o nových knihách. Sbíрка básní *Amortale* Miloše Horanského byla charakterizována jen zkratkovitě: „Láska, smrt, inspirace barokem a typické neologismy.“

- Neologismy jsou mediovány jako typický znak individuálního básnického jazyka.

KOMENTÁŘ, GLOSA, ÚVAHA, ANALÝZA, REPORTÁŽ

¹⁸⁰ Formální varianta slova *neologismus/neologizmus* při vyhledávání v mediálním archivu Newton Media nehraje roli, při zadání jedné nebo druhé podoby jsou získány stejné výsledky.

Zproštění obžaloby z šesti trestných činů bývalého důstojníka BIS Vladimíra Hučina komentuje jeho advokát Milan Hulík (LN 27. 4. 2006). Resumuje důležité body trestního stíhání, přičemž se podrážděně pozastavuje nad novotvarem *závěrovat* v řeči přerovské státní zástupkyně. S ironickým odsudkem pak ve vlastním textu na základě analogie vytváří další slova: „Přidržíme-li se trendu moderní češtiny státního zastupitelství v Přerově a jeho neologismů, můžeme pochybovat, zda policie a státní zastupitelství celou věc správně *stanoviskovaly*, popřípadě *názorovaly*.“

- Neologismus je traktován jako něco nevídaného, užitého v rozporu s tradicí kultivovaného vyjadřování v oficiální komunikační situaci.

Jazyková kritika je aplikována také v komentáři právníka Tomáše Richtera (HN 19. 10. 2006). Za pozoruhodný neologismus je označeno slovní spojení *neproduktivní antikomunismus*. Toto spojení použil politik Jiří Paroubek, když vyzval lidovce a zelené, aby vysvětlili, v čem spatřují nebezpečí vládnutí sociální demokracie závislého na podpoře KSČM, jinak se prý dopouštějí „neproduktivního antikomunismu“. T. Richter považuje slovní spojení za silně manipulativní a srovnává je s hypotetickým spojením *neproduktivní antifašismus*.

- Za neologismus je považováno neobvyklé, nepevné spojení slov, jehož je užito za účelem manipulace.

V rozhlasové reportáži o neologismech anglického původu nazvané Příliv neologismů do češtiny¹⁸¹ (ČRo 1 6. 10. 2006) redaktorka Alžběta Havlová sděluje, že mladým lidem většinou anglická slova v češtině nevadí, zatímco starší lidé by anglicismy raději nahrazovali výrazy českými. Jako oblasti, kde vzniká hodně neologismů, jmenovala marketing, nové technologie, sport a zábavní průmysl. O vyjádření k tématu požádala dvě lingvistky: Radoslava Kvapilová-Brabcová z Literární akademie uvedla, že s přebíráním cizích skutečností zpravidla přebíráme i jejich pojmenování. K informaci, že do Ústavu pro jazyk český chodí denně několik stížností na velké množství anglicismů v češtině, doplňuje Světlá Čmejrková, že s množstvím anglicismů se potýkají i jiné evropské a neevropské jazyky.

- Neologismy anglického původu jsou mediovány jakožto předmět hodnocení, pojmenování nových jevů a jejich velké množství v jazyce jako internacionální tendence.

¹⁸¹ Jde o jeden ze dvou případů z celého souboru analyzovaných textů, kde se slovo *neologismus* vyskytuje v nadpisu/názvu příspěvku.

Studentka a novinářka Veronika Švihelová (LN 1. 12. 2006) popisuje své dojmy ze studentského pobytu Erasmus v Paříži. Pozoruje, že Francouzi se brání cizím slovům a v jiných jazycích běžné internacionalismy „nahrazují svými vlastními neologismy“. Místo výrazu *e-mail* užívají *mel*, místo výrazu *mobil* výraz *portable* ap.; slovo *internet* však francouzština převzala. Na „čistotu jazyka“ se prý pečlivě dbá i při výuce budoucích novinářů.

- Národní neologismy jsou představeny jako prostředek k puristickému udržení francouzštiny s co nejmenší příměsí cizích prvků.

Nepodepsaný článek (MFD 28. 12. 2006) se věnuje prezidentským novoročním projevům. Slovo *neologismus* se objevuje v souvislosti s prezidentem Antonínem Novotným: „Antonín Novotný byl chodící učebnicí vad řeči. Z klíčového pojmu socialismus dokázal udělat tři až dvouslabičné slovo, do paměti se zapsal neologismem zemědělství.“

- Za neologismus je (možná ironicky) považováno slovo vyslovované chybně, příp. nářečně.¹⁸²

Sportovní komentář chválí švýcarského tenistu Rogera Federera (HN 29. 12. 2006). Federer má za sebou vynikající výsledky, a proto byl označován jako *fenomén* nebo *superstar*, ale „všechny přívlastky brzy vyčpí“. Novinář Josef Káninský se domnívá, že kdyby Federer vyhrál Grand Slam, pravděpodobně by pro tenistovo ocenění vznikl neologismus.

- O hypotetickém vzniku neologismu se píše v souvislosti s neutřelým vyjádřením velkého obdivu za sportovní výkony.

ROZHOVOR, DEBATA

V televizním rozhovoru o kultuře řeči (ČT1 30. 1. 2006) lingvistka Eva Jandová z Ostravské univerzity upozorňuje, že jazyk, resp. slovní zásoba se vyvíjí neustále; v poslední době podle ní v češtině přibývá „velice rychle a mnoho“ anglicismů. Na otázku moderátora Pavla Janošece, jestli se nemůže stát, že při přípravě slovníku se vyskytne jazyková novinka, která není do slovníku vtělena, lingvistka odpovídá, že již vyšly dva díly slovníků neologismů a že v okamžiku vydání je každý slovník „jistou měrou zastaralý“. Jako příklad slova, které získalo nový význam, jmenuje *tunel* s významem „podvodné odčerpání peněz“.

¹⁸² V případě nářečí by se jednalo o východolitomyslský typ označovaný jako petácké nářečí (za konzultaci děkuji dr. Haně Goláňové).

- Neologismy jsou tematizovány jako prvek dynamiky jazyka, jako předmět lexikografie a z typů neologismů jsou zmíněny (hojně) přejímky z angličtiny a neosémantismy.

JAZYKOVÝ SLOUPEK

Sloupek s názvem O ošklivých paslovech publikoval v rubrice Na slovíčko autor podepsaný zkratkou *in* (Profit 13. 2. 2006). Informuje o německém každoročním vyhlašování tzv. Unwort¹⁸³ neboli „nejošklivějšího novotvaru, který v daném roce pronikl do sdělovacích prostředků“. Z existence uvedené jazykové iniciativy autor vyvozuje, že mezi Němci vzbuzuje úroveň mateřštiny větší pozornost než u nás; mají nástroj, který „... může pomoci nežádoucí neologismy vytlačit nebo aspoň omezit. Prostě zabránit potvoření jazyka“. Navrhuje zavést podobnou akci pro češtinu, neboť v ní existuje „ledacos ošklivého (zvláště mezi zbytečně přejímanými módními cizími slovy)“.

- Neologismy jsou zmiňovány jako možné nežádoucí, ošklivé, módní cizí prvky, které by se z jazyka měly vymycovat, protože jinak jej potvoří.

Jazykovědec Vladimír Šaur píše v rubrice Jazykový koutek o slově *mlhavín* (HalN 10. 3. 2006). Označuje jej za individuální neologismus, který použil básník Bohumír Pospíšil v roce 1945 pro vystižení psychického stavu („mlhavý stav duše“). V. Šaur se zamýšlí nad tím, proč se slovo *mlhavín* nestalo součástí celospolečenské slovní zásoby, zatímco např. slova *robot* a *pábitel* ano. Příčinu vidí v „nedostatku jakékoli slovotvorné analogie“. Doplnuje příklady lexikalizovaných slov, která jsou tvořena příponou *-ín*: *velín*, *včelín*, *Radotín* nebo obrozenecké neologismy *vltavín* a *růženín*.

- O individuálním básnickém neologismu se píše jako o periferním výsledku slovotvorné anomálie, o vybraných obrozeneckých neologismech jako o příkladu tvoření slov, které si pevné místo ve slovní zásobě našly.

Námětem dalšího jazykového příspěvku V. Šaura (HalN 9. 6. 2006) je sloveso *dopid'ovávat se*, které použil ministr kultury Vítězslav Jandák v televizním pořadu Otázky Václava Moravce. V. Šaur sloveso hodnotí jako krásný neologismus, který je správně utvořen z dokonavého slovesa *dopídit se* a vyhovuje i z puristického hlediska – mluvčí se nemají zdráhat jej užívat, neboť „[j]e to české“.

¹⁸³ Oficiální název ankety zní Unwort des Jahres.

- Jako neologismus je traktováno řídké opakovací sloveso, které je hodnoceno jako krásné zejména na základě své českosti.

Bohemista a publicista Jaromír Slomek se ve sloupku v rubrice O slovech (LN 18. 3. 2006) zamýšlí nad neosémantismem *tunelář* ‚kdo se dopouští podvodných finančních operací‘. Ještě v příručce Zdeňky Sochové a Běly Poštolkové Co v slovnících nenajdete zaznamenán není, zatímco ve slovnících neologismů ano, včetně mnoha slov příbuzných (*tunelovat, tunelace, tuneláž, tunneling, tunelovací* ad.): „*Tunel* rozkvetl tisíci květů!“

- Neologismus je prezentován jako prvek dynamiky jazyka, která se odráží mj. ve specializovaných slovnících nových slov.

V dalším jazykovém sloupku (LN 29. 7. 2006) připomíná J. Slomek výročí 150 let od úmrtí Karla Havlíčka Borovského. V této souvislosti zmiňuje studii Alexandra Sticha Neologismy v Havlíčkově publicistickém slohu otištěnou v časopise Naše řeč roku 1971. Jako příklady slov, které do té doby nikdo v tisku nepoužil, vybírá mj. *baviště, pravopisek, mnohopisalství, doslyšet* nebo *vlastenčit*. J. Slomek doplňuje, že do současného úzu nepatří žádné z těchto slov.

- Neologismy jsou reflektovány jako autorská slova českého žurnalisty 19. století v souvislosti s připomínkou osobnosti.

RECENZE

Recenze knihy *Otrok stařec a obří pes* Patricka Chamoiseaua (LN 18. 2. 2006) hodnotí překlad Mileny Fučíkové. Podle Petra Komerse je někdy až „urputný“, i když vyniká pečlivostí a vtipnými neologismy, jako je *kadistrach* nebo *bláznihlava*.

- Neologismy jsou traktovány jako vtipný prvek překladu beletrie.

R. Denemarková poučeně reflektuje (LN 11. 3. 2006) soubor dramatických textů a scénických básní *Experimentální hry* Ernsta Jandla a Friederike Mayröckerové. Experimentální přístup k formě je úzce propojen s experimentálním zacházením s jazykem, k němuž patří neologismy. Převod takových textů do češtiny je pochopitelně nesnadný.

- Neologismy jsou opět mediovány jako překladatelský fenomén, tentokrát však v souvislosti s náročným experimentálním textem.

Neologismy v překladu beletrie jsou zmíněny ještě jednou, tentokrát však bez ohledu na překladatelskou práci. Ondřej Horák recenzuje román *Pijpelinky* nizozemského autora

Jacoba Israëla de Haana (LN 18. 5. 2006). Spisovatelův jazyk je hodnocen takto: „Občas se De Haan snaží uplatnit jazykovou neotřelost, a tak vymýšlí krkolomné neologismy, ty však nejsou žádnou závažnou překážkou ve čtení.“

- Neologismy jsou zprostředkovány jako příznak jazykové neotřelosti a jako možná, nikoli však závažná komplikace při recepci beletristického textu (konkrétní příklady nejsou uvedeny).

Alexej Mikulášek recenzuje vysokoškolský studijní text První kroky k estetice od Věry Beranové (HalN 21. 4. 2006). Mezi výhradami se objevuje i kritika užívání neologismu *mimoumění*: „... jako slovo terminologické z hlediska jazykového působí nezvykle, proto doporučuji opisný výraz (existuje ústrojně vytvořené složené adjektivum „mimoumělecký“). Recenzent doplňuje, že „vědecký jazyk by měl respektovat jazykový úzus, jistou běžnou konvenci“.

- Neologismus je představen jako nezvyklý, nekonvenční, a tudíž rušivý prvek odborného textu.

Recenze (HN 1. 9. 2006) přináší zhodnocení reprízy rozhlasové inscenace Cesta do Úbic z roku 1967. Petr Pavlovský píše: „Každá doba má své specifické problémy, které mnohdy vyvolávají v život neologismy: jazyk se obohacuje o nové slovo.“ Konkrétně jmenuje slovo *kafkárna* s významem ‚absurdní situace, poměry, jednání‘, které bylo v 60. letech 20. století oblíbené a inscenaci údajně dobře vystihuje.

- Neologismy jsou podány jako pojmenování problémů určité doby a jako obohacení jazyka.

3. 3. 2. 2. Rok 2007

Za rok 2007 bylo slovo *neologismus* v mediálním archivu Newton Media vyhledáno 20×.

ZPRÁVA

Zpráva informuje o rekordu, jehož docílil mladý francouzský matematik Alexis Lemaire (Právo 12. 12. 2007). Třináctou odmocninu z dvousetmístného čísla spočítal zpaměti za 70,2 vteřiny.

V návaznosti na poněkud nelogickou zmínku o matematikově cvičení paměti, „za něž by se nemusel stydět ani atlet“, je zmíněn anglický neologismus *matatlet*.¹⁸⁴

- Cizí neologismus je uveden jako pojmenování výjimečného člověka, pro nějž jednoslovné české pojmenování chybí.

KOMENTÁŘ, GLOSA, ÚVAHA, ANALÝZA, REPORTÁŽ

Překladatel Jan Čáp (LN 15. 1. 2007) vyslovuje rozčarování nad současným trendem užívání slova *lesba* bez stylového příznaku; vnímá je jako hanlivé, urážlivé, s „umazanými konotacemi“. Jako stylově neutrální označení ženy, která cítí milostnou náklonnost k jiné ženě, zná výraz *lesbička* (starší lesbické ženy prý užívají výraz *lesbičanka*). J. Čápoovi se protíví, že část společenské menšiny diktuje médiím a zbytku společnosti, jak se o nich má mluvit, avšak předpokládá, že mladé homosexuálky ve svém úsilí uspějí: „Veřejnoprávní média novou terminologii postupně akceptují – ať už ve jménu otevřeného myšlení nebo z nevědomosti – a za pár let už se lesbické nomen de guerre zažije. Vůbec není vyloučené, že si ho ještě současná generace nalistuje ve slovníku neologismů a nakonec i v Pravidlech spisovné češtiny.“¹⁸⁵

- Jako neologismus je chápáno již dříve existující slovo se změněným stylovým příznakem (vlivem jazykového managementu), jeho případné zařazení do slovníku neologismů by bylo projevem postupné stabilizace slova ve slovní zásobě.

Článek Není myš jako myš (Šíp 20. 2. 2007) obsahuje zavádějící podtitulek Každý den vznikne jedno nové slovo,¹⁸⁶ který dále v textu není nijak rozveden. Podložen není ani další číselný údaj – v současné češtině je údajně přes deset tisíc neologismů.¹⁸⁷ Stylem příznačným pro bulvár je zdůrazněno, že za neologismy se považují i dříve známé formy slov, které získaly nové významy: „Myš, bavič, balík, botička, tunel. V našem slovníku zcela běžné výrazy. Ale! Napadlo by vás, že jsou to nová slova v češtině? Je to tak! Známe je sice už dlouho, ale

¹⁸⁴ Anglické slovo se píše *mathlete*. V sekci návrhu nových slov jej obsahuje slovník Collins. Značí jej jako *inappropriate* (nevhodné) a vykládá jako ‚a person (or student) who is very good at mathematics‘.

¹⁸⁵ Srov. IJP, poznámka k heslu *lesba*: „kodifikační příručky slovo *lesba* neuvádějí; někdy bývá hodnoceno jako pejorativní, běžné je však i jeho užití v neutrálních kontextech“; <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=lesba>.

¹⁸⁶ Je nepravděpodobné, že každý den „vznikne“ právě jedno slovo. Není nijak podloženo ani to, že by jich mělo vzniknout cca 365 za kalendářní rok. Při číselných údajích je třeba specifikovat, co se vlastně *novým slovem* i slovesem *vzniknout* rozumí. Přestože na mediální texty nelze aplikovat stejné nároky jako na texty odborné, v tomto případě nepodloženého údaje se jedná o zcela náhodné číslo, které by mohlo být několikanásobně vyšší nebo nižší.

¹⁸⁷ Mohlo by jít o součet lexikálních jednotek (LJ) obsažených v SN1 (4600 LJ) a SN2 (7000 LJ), příp. včetně publikace CSN (2500 LJ), celkem 14100 LJ.

v posledních letech nabyla zcela nový význam.“ V článku je citováno vyjádření lingvistky Markéty Pravdové z Ústavu pro jazyk český, že nejčastějším zdrojem současných výpůjček je angličtina. Mezi příklady nových slov jsou uvedeny např. *adventura, airbag, dealer, gay, internet, know-how, kravaták, kreditka, kybersex, logo, makro, manažer, müsli, ombudsman, outfit, procesor* nebo *roštěnka*.

- Neologismy jsou prezentovány jako příznak dynamiky jazyka, z typů neologismů jsou tematizovány neosémantismy a přejímky především z angličtiny a novost výrazů není posuzována striktně (minimálně z lexikografického hlediska).¹⁸⁸

Televizní reportáž se zabývá výstavou soch a obrazů Vladimíra Preclíka v Hradci nad Moravicí (ČT1 7. 9. 2007). Podle redaktorky Evy Dannhoferové je Vladimír Preclík mistrem neologismu, a proto nazval netradiční kombinace materiálů (dřevo s kovem, plexisklem, kůží ad.) *skulptomalbou*.

- Autorský neologismus označuje nový typ výtvarného artefaktu, vytvoření nového slova je nepřímě hodnoceno pozitivně (*mistr neologismu*¹⁸⁹).

Publicista Pavel Verner komentuje deklaraci ústředí ČSSD, že mění image strany (10. 9. 2007); hlásí se přitom k jazykově puristickému stanovisku: „Z duše nesnáším cizí bacily v české řeči.“ Není mu jasné, jestli strana aspiruje na změnu své pověsti, nebo vnější podoby; tyto významy slova *image* našel ve slovníku neologismů.

- Polysémnní neologismus anglického původu je představen jako zbytečně cizí prvek v češtině, který zapříčiňuje nedorozumění v komunikaci, jemuž nepředejde ani zachycení slova v neologickém slovníku.

Ještě ostřejší, i když nepodloženou a krajně neuměle formulovanou kritiku předkládá Jeroným Knížek (HaN 17. 12. 2007). Tendenčně odsuzuje současné české poměry, srov. „učebnice obsahují mnoho zbytečných pasáží a naopak mnohá důležitá data tam chybějí“. Převážnou část jeho stesků tvoří neopodstatněná kritika jazykových jevů, např. mu vadí „zákaz“ užívání slova *masový* ve významu ‚hromadný‘ a ‚zavedení‘ slova *masivní* pro tento význam. Podle něj „staří jazykovědci dokázali lépe citově vyjádřit pravý smysl činnosti/věci“.¹⁹⁰ Dále je popuzen

¹⁸⁸ Jako příklady jsou uvedena i hesla ze SN1, přestože v době publikování článku uplynuly již tři roky od zveřejnění SN2. Mediální pracovníci obvykle usilují o co nejaktuálnější informace.

¹⁸⁹ Je možné, že je zde slovo *neologismus* chápáno dvojsmyslně: jako nové slovo a jako něco nového vůbec (v oblasti umění se tak slova *neologismus* příležitostně užívá, např. v choreografii).

¹⁹⁰ Není jasné, kdo měl uvedené pravidlo zavést. V PSJČ, SSJČ i SSČ se adjektivum *masový* ‚hromadný‘ uvádí bez jakékoli poznámky o nevhodnosti, nesprávnosti ap.

„zaplevelením českého jazyka počestřovanými cizími slovy, zejména anglickými výrazy z počítačové hantýrky či z ní vytvářenými neologismy“. Mediální pracovníci by podle autora měli vědět, že nejméně 30 procent čtenářů a posluchačů takovým slovům nemůže rozumět.¹⁹¹

- Neologismy vytvořené na základě anglicizované počítačové hantýrky jsou podány jako nežádoucí příměs cizích prvků v češtině, příčina sníženého porozumění mediálním projevům a jeden z projevů úpadku jazyka vůbec.

Rusista Tomáš Glanc (LN 1. 12. 2007) analyzuje jednu ruskou událost: čtyři prominenti ruského kulturního života zaslali dopis prezidentovi Putinovi, v němž jej žádají, aby zůstal ve funkci prezidenta navzdory ústavě. Pisatelé nemluví jen svým jménem, ale i jménem lidu, což vyvolalo pohoršení. T. Glanc v této souvislosti představuje ruské chápání pojmů lid a lidovost, které byly zformovány v souvislosti s neologismem *narodnost* na přelomu 18. a 19. století.

- Neologismus je mediován jako součást poučení o ruské historii a povaze.

David Shorf v článku nazvaném autorským slovem *Karbobulšit* přemítá nad jazykem současné reklamy (LN 9. 6. 2007). Kritizuje rádobyvědeckou reklamní rétoriku (jogurt obsahuje *kalciium* místo *vápník*) a bezhlavé přebírání výrazů z angličtiny (tloustne se po *karbohydrátech* místo po *sacharidech*). Jako příklad „pravděpodobně prvního použití pochybného neologismu v české reklamě“ uvádí vymyšlené sloveso *silanizovat* v reklamě na prací prostředek Silan. Zákazníci nemohou vědět, co znamená *silanizovat* nebo *silanizace*, neboť tato slova údajně žádný význam nemají. Pracuje se však s předpokladem, že špatná vlastnost pracího prostředku by se neinzerovala; implikuje se tedy, že jde o vlastnost příznivou.

- Uměle vytvořený, negativně hodnocený neologismus je reflektován jako prostředek marketingu.

ROZHOVOR, DEBATA

U příležitosti vydání překladu knihy *Bar Sport* italského autora Stefana Benniho byl publikován rozhovor s překladatelkou Alicí Flemrovou (LN 4. 1. 2007). Flemrová se svěřuje, že pro ni byl

¹⁹¹ Není zdůvodněno, na základě jakých dat se došlo k tomuto procentuálnímu údaji ani jakých slov se má přesně týkat. S procentuálními údaji autor zachází svévolně i dále: „Kromě toho zvukoví technici řádně nedbají na vysílané spektrum mluveného textu, často z příčiny ořezání zvukového spektra mnoho posluchačů správně nerozezná, o co v přednesu jde; takových posluchačů je nejméně 20 procent.“

při překladu díla namáhavý převod odkazů na italské reálie i Benniho slovní eskamotérství, k němuž patří „neologismy, dvojí významy a do detailů rozvedená slovní komika“.

- Neologismus je podán jako náročný prvek překladu beletrie.

ČT24 vysílala 28. 1. 2007 debatu o češtině v médiích. Na otázku moderátora Daniela Köppla, co považuje za slovo uplynulého roku, jmenuje psychiatr Cyril Höschl obrat bývalého premiéra Jiřího Paroubka *tak podívejte, pane redaktore*. A doplňuje „frekventovaná slova, která zaslýcháme od politiků například v Poslanecké sněmovně a která běžnému občanovi znějí jako neologismy“, jako slovesa *převolit* nebo *prohlasovat*. Lingvistka Světa Čmejková uvádí, že podle jejího názoru média v poslední době výrazně zaujala slova, která použil opět J. Paroubek, a to *brimborium*¹⁹² „nesmysl“ a *šibal* „podvodník“. Slovo *šibal* označuje vychytralého podvodníčka (nikoli velkého zloděje) a má smíšené konotace.¹⁹³ Naproti tomu výrazně negativní konotace má podle Čmejkové slovo *přeběhlík*.¹⁹⁴

- Frekventovaná slova příznačná pro profesní (politické) prostředí se mohou z celospolečenského pohledu jevit jako neologismy (*prohlasovat*). V oblasti politiky dochází také k obnovenému užití lexikálních jednotek (*brimborium*).

Rozhovor s lingvistkou Marií Krčmovou z Masarykovy univerzity v Brně je věnován hantecu (MFD 25. 7. 2007). M. Krčmová poznamenává, že dnešní texty v hantecu jsou „plné neologismů, tvoří se stále něco nového, ale je to stylizace, máloco můžeme považovat za autentický projev. Ten problém totiž nespočívá ve schopnosti něco vytvořit, ale v tom, aby vytvořené bylo přijato více uživateli“. Doplňuje, že aby slovo bylo uzualizováno, musí se uživatelům hodit – vyhovovat svou přesností, citovostí či zajímavou formou.

¹⁹² Srov. PSJČ: **brimborium**, -ia n. *cetka; povrchní, frázovitě mluvení, psaní a p.* Která dívčina by dávala na takováto básnická brimboria? dala by se zaslepit. Kos.

¹⁹³ Slovo *šibalové* zvítězilo v anketě Slovo roku Lidových novin. Předseda ČSSD Jiří Paroubek se jím údajně „snažil zamaskovat korupci pronikající do jeho vlastní strany“ (Dolanský, 2006). PSJČ podchycuje význam slova *šibal* „člověk, který dovede ošidit, napálit, podvodník, darebák“, hodnotí jej jako zastaralý. SSJČ tento význam hodnotí jako poněkud zastaralý, SSČ jej neobsahuje. Podle J. Hlavsové (2018, s. 26) aktuálně převažují pozitivní konotace, srov.: „Důležité je, že stylové hodnocení se vývojově mění; staročeské nadávky *šibal* nebo *šelma* jsou dnes označením spíše příjemným...“

¹⁹⁴ Heslo obsahuje SN1: **přeběhlík**△ -a m. adm. osoba, která nezákonně přešla (přeběhla) hranice, aby se dostala do jiného státu: na českých hranicích bylo zadrženo několik desítek tzv. přeběhlíků; podle stávající legislativy policie smí držet zachycené přeběhlíky pouze 24 hodin. Podle politického kontextu debaty zde má S. Čmejková patrně na mysli člověka, který změnil příslušnost k politické straně. V tomto významu slovo *přeběhlík* zachycují SSČ i SSJČ (slovníky obsahují shodný doklad *politictí přeběhlíci*). Soudobá média o politických přeběhlících informovala mj. v souvislosti s poslanci M. Melčákem a M. Pohankou, kteří byli v roce 2006 zvoleni do parlamentu za ČSSD, ale počátkem roku 2007 umožnili vyslovení důvěry vládě M. Topolánka.

- Neologismy jsou mediiovány jako současná autorská, jen zřídka uzualizovaná slova ve varietě jazyka (hantecu).

JAZYKOVÝ SLOUPEK

Jaromír Slomek se v rubrice LN O slovech (LN 17. 3. 2007) věnuje tehdy čerstvému publicismu *čunkiáda*, odvozenému z příjmení politika Jiřího Čunka. Na různých místech textu jej označuje jednak za výraz příležitostný a jednak za neologismus. J. Slomek se pochybovačně táže, zda se výraz může v jazyce ujmout, zda ho do své slovní zásoby zařadí lidé všech společenských vrstev, a jako protipříklad nového slova, které se ujalo dobře, jmenuje Jungmannovu zdobnělinu *tužka* (malá tuha).¹⁹⁵ J. Slomek nabízí čtenáři další slova, která jsou utvořena podobně jako *čunkiáda*: *spartakiáda*, *jeremiáda*, *kopnikiáda*, *hilsneriáda* a *heydrichiáda*. Zatímco uvedené výrazy mají svůj ustálený význam, význam slova *čunkiáda* ještě ustálen není: „To slovo je jistě samo zvědavou, jakou skutečnost vlastně bude označovat.“

- Neologismus je chápán jako synonymum příležitostného výrazu, jde o slovo s dosud neustáleným významem.

Publicista Jan Nejedlý se v rubrice LN O slovech (LN 21. 4. 2007) zamýšlí nad požadavkem amerického řetězce rychlého stravování McDonald's, jenž vymáhá na redakci anglického výkladového slovníku Oxford English Dictionary, aby odstranila výraz *McJob* z hesláře svého lexikonu;¹⁹⁶ označuje totiž málo placenou, neprestižní práci bez perspektivní budoucnosti, což firmě nedělá dobrou reklamu. Na požadavek firmy McDonald's prý recesisticky reagovali lidé v internetových diskusích, mj.: „To je potřeba speciální talent, aby člověk mohl vyndávat hranolky z fritáku a dávat maso do housky? Vždyť na McJob nemusíš mít titul McMgr ani McIng, ale jen schopnost vyjít s McPlatem.“ Novinář upřesňuje, že výraz *McJob* byl do OED doplněn v roce 2001 a že jej lze nalézt i v českém slovníku neologismů z roku 2004.¹⁹⁷ Závěrem uvádí, že na kauze *McJob* jej fascinuje síla jazyka: „Jediné slovíčko v zaprášeném slovníku – a

¹⁹⁵ Srovnání se slovem *čunkiáda* však není zcela namístě (*tužka* je obecné pojmenování, zatímco *čunkiáda* deproprium vytvořené od jména politika, jehož působení na veřejnosti je z podstaty věci časově limitované).

¹⁹⁶ Neúspěšně, srov. OED (1. 6. 2018): **McJob** A low-paid job with few prospects. Origin: 1980s: from McDonald's, a chain of fast food restaurants, + job, with allusion to the company's practice of using Mc- in its proprietary product names.

¹⁹⁷ Srov. SN2: **mcjob**, **McJob** [mekdžob] -u m. <z angl.> málo kvalifikované a špatně placené pracovní místo (zejména v oblasti služeb): *výdělky jsou malé, pracovní jistota žádná, sociální zabezpečení nulové – říká se tomu Mcjob; podle Mezinárodní organizace práce lidé přijímají Mcjoby z naprosté nutnosti; volit dočasný McJob*. Zejména v oblasti lidských zdrojů, ve vyjadřování politiků, v publicistice.

jaké umí vybudit vášně! [...] Možná že v budoucnu bude možné si slovo koupit do soukromého vlastnictví a pak ho nechat zakázat. To by jistě vyšlo levněji než přidat zaměstnancům.“

- Neologismus McJob je představen jako předmět sporu komerční firmy se slovníkovou redakcí, neboť slovo má moc (coby negativní reklama), a dále jako impuls pro analogické tvoření slov dalších.

Tématem následujícího sloupku Jana Nejedlého (LN 18. 8. 2007) jsou tabuová slova¹⁹⁸ užívaná na pornografických stránkách, např. *prstit*, *umělník*, *píchajda*, *skupinovka*, *lesboliz*.¹⁹⁹ Ve slovníku neologismů je nenachází.

- Je přítomen předpoklad, že slova, která někdo nemá v individuální slovní zásobě, mohou být celospolečenskými neologismy.

„Léto skýtá možnost poznat nová slova,“ uvádí Jan Nejedlý (LN 8. 9. 2007) svůj další sloupek. Zaujalo ho, že slovním spojením *žlutá vrána* lze označit provozovnu McDonald's (podle barvy a tvaru loga), že spojením *jet bomby* se nazývá pití lihovin, že *utabul* je žák zkoušený u tabule nebo že o kapele Rolling Stones se nemluví jen jako o *Stounech*, ale i o *Rolinech*. Publicista přidává slova, která jsou podle něj „autorskými novotvary“ prezidenta republiky Václava Klause, mj. *dovolenkář* (ten, kdo jezdí na dovolenou),²⁰⁰ *kamarádovač* (kdo se kamarádí), *slavič* (kdo slaví narozeniny)²⁰¹ či *chlebista* (kdo preferuje chléb). K osobě V. Klause se váže další zaznamenaný neologismus: *Antiklaus*. Socialistické estrády s Karlem Gottem (opakovaně vysílané Českou televizí) prý vystihuje adjektivum *štrougalantní*. Kávu s rumem lze nazvat *chytrým kafem* a koktejl 5-2-4 (pátá a druhá láhev ve čtvrté polici neznámého baru) *mněňákem*, neboť ráno se pak říká: „Mněňák není dobře.“

- Neologismy jako předmět poznání jsou chápány synonymně s „novotvary“ a „novými slovy“, jde o výrazy expresivní, aktualizační, hravé, exkluzivní, řídké, užívané příležitostně; mohou se pojít s konkrétní osobností (V. Klaus).

Alice Flemrová (LN 3. 11. 2007) se v rubrice Ztraceni v jazyce zamýšlí nad slovy s širokým až vágním významem, která v různých jazycích znějí podobně, ale mají v nich odlišné konotace,

¹⁹⁸ ASCS u lingvistického termínu *tabuové slovo* vyčleňuje dva významy: ‚nepoužívané ze slušnosti (pův. z pověřené bázně)‘ a ‚náhrada za takové slovo‘. V této práci užíváme uvedený termín v prvním významu.

¹⁹⁹ Významy těchto slov nejsou v článku uvedeny.

²⁰⁰ Slovo *dovolenkář* je doloženo 4× v NLA, obsahuje jej IJP. Heslo *dovolenka* s přihnízdovaným adjektivem *dovolenkový* nalezneme v CSN: **dovolenka**, -y ž (sloven., pův. ve voj. prostředí) nově ve význ. nevh. *dovolená*: vzít si d-u až v zimě; **dovolenkový** příd.: d. pobyt; d-é trampoty.

²⁰¹ Slovo *slavič* je doloženo 1× v NLA.

jako je *identita* nebo *nacionalismus*. Problémy překladu nejsou jen otázkou translatickou, někdy jde i o politiku: v Chorvatsku se prý z překladů (i dalších textů) důsledně odstraňují funkční serbismy a nahrazují se chorvatskými neologismy.

- Neologismy jsou reflektovány jako prostředek necitlivého, národnostně motivovaného jazykového managementu.

RECENZE

Haló noviny (21. 7. 2007) přináší recenzi Františka Skorunky na knihu Cyrille Fleischmana *I kompoty mohou snít*. Čtenáři je nabídnuta informace, že „[v]ětný celek v sobě nezřídka slučuje zdánlivé neologismy,²⁰² antagonismy i jinotaje“.

- I neologismy mohou být ve vztahu k vymezené definici jen „zdánlivé“, avšak vzhledem ke kontextu je pravděpodobné, že autor měl na mysli spíše než neologismy – *neologismy* (nelogičnosti).

Historička Natalie Lebinová vydala v Petrohradě Encyklopedii banalit, obsahující 350 abecedně řazených mikroesejí k reáliím sovětského všedního dne (HalN 10. 3. 2007). Recenzent Jaroslav Liška uvádí příklady encyklopedických hesel, např. *agittextil* ‚látka pro domácnost nebo na oblečení s natištěnými politickými a propagačními motivy‘ nebo *nesun* ‚zlodějček socialistického vlastnictví‘. Dále píše: „Kromě neologismů, které se používaly často nebo jen přechodně, obsahuje Encyklopedie banalit četná běžná slova, která v určitou dobu měla navíc i zvláštní význam“, jako *nagruzka* ‚nepotřebné zboží, jež se muselo koupit navíc, když kupující chtěl získat úzkoprofilové zboží‘.

- Neologismy jsou představeny jako ruské všednodenní výrazy příslušející k období existence Sovětského svazu (*agittextil*, *nesun*). Autorský styl není příliš jasný, nelze proto jednoznačně rozhodnout, zda se zde za neologismy považují i neosemantismy.

V LN 7. 7. 2007 byla otištěna recenze filozofické práce Athény a Jeruzalém od Lva Šestova. Rusista Tomáš Glanc příznivě hodnotí, že Šestovův jazyk působí v překladu srozumitelně a zřetelně, zatímco úvodní slovo teologa Michala Altrichtera je údajně přetíženo „snad příliš originálními obraty a neologismy“, např. *rozkloubovat* nebo *mátlivě větrivé předporozumění celku*.

²⁰² Konkrétní příklad „zdánlivého neologismu“ uveden není.

- Neologismy jsou reflektovány jako nežádoucí prvek způsobující přetížení textu.

Recenze knihy Martina Amise Londýnská pole v překladu Ladislava Šenkyříka vyšla v HN 19. 7. 2017. Petr Matoušek oceňuje Amisovu jazykovou eskamotáž: „Amis dokáže překvapivě propojit dvě slova tak napevno, že vznikne třetí význam, s chutí vynalézá metafory a neologismy.“ Zároveň však upozorňuje, že někdy zaměření na formu zastíní obsah.

- Neologismy jsou podány jako prvek autorské jazykové eskamotáže, který někdy zhoršuje porozumění (převaha formy nad obsahem).

3. 3. 2. 3. Rok 2016

Za rok 2016 bylo slovo neologismus v mediálním archivu Newton Media vyhledáno 31×, jde o nejvíce výsledků z analyzovaných let.

ZPRÁVA

Marcel Kabát informuje o nadcházejícím 42. ročníku Letní filmové školy v Uherském Hradišti (LN 21. 7. 2016). Je zmíněn druh amerického nezávislého filmu mumblecore, jenž se vyznačuje přiznaným minimálním rozpočtem a častou improvizací. Mezi průkopníky mumblecore patří snímek Funny Ha Ha z roku 2002 od Andrewa Bujalského. Právě Bujalski prý „jako první použil neologismus mumblecore pro označení podobných filmů“.²⁰³

- Neologismus je zmíněn jako název nového filmového žánru.

KOMENTÁŘ, GLOSA, ÚVAHA, ANALÝZA, REPORTÁŽ

Redaktor Blahoslav Hruška svůj článek nazval Američané odkrývají politiku EU (LN 13. 2. 2016). Píše o mladé americké novinářce Laře Palmeriové, která na svém Twitteru „dala k pobavení“ slovo přeložené jako *papírologie*,²⁰⁴ jímž se označuje zbytečná výměna dokumentů

²⁰³ Srov. ODE: **mumblecore** A style of low-budget film typically characterized by the use of non-professional actors and naturalistic or improvised performances. *Origin*: Early 21st century: from mumble (probably with reference to the style of acting) + -core.

²⁰⁴ Nepřeložená podoba slova v článku uvedena není, zřejmě jde o slovo *paperology*, definované v sekci New Word Suggestion online slovníku Collins jako ‚a facetious name for the paperwork moving between Greece and its creditors‘.

mezi Brusel a Aténami vyvolaná řeckou finanční krizí. Palmeriová uvedla, že jí toto slovo připomíná výraz *misunderestimated*, „slavný kostrbatý neologismus bývalého prezidenta USA George W. Bushe, který by se dal přeložit jako *zpodcenený*“. Tím prý popudila úředníky EU, kteří jsou „hrdí, že si v rámci byrokratické rutiny vymyslí nějaké to nevšední slovo do unijního argotu“²⁰⁵.

- Neologismy jsou mediovány jako předmět jazykové kritiky (kostrbatost) i hrdosti tvůrců (tvůrčí čin vybočující z rutiny); jejich vznik je spojen s konkrétní osobností nebo profesní skupinou.

Sinolog a orientalista Martin Hála v článku Těší mě, novinář Strana (LN 25. 2. 2016) popisuje kampaň čínského prezidenta Si Ťin-pchinga za ideologickou čistotu čínských médií. Při návštěvě prezidenta v Čínské ústřední televizi byl na nástěnce vidět slogan „Ústřední televize má příjmení Strana, je absolutně věrná“. Autora zaujal „křiklavý neologismus *příjmení Strana* (*sing Tang*)“, který je podle něj „pozoruhodný i v rámci čínského komunistického newspeaku“.²⁰⁶

- Neologismus je předkládán jako součást čínské propagandy.

Redaktor Josef Mlejnek se ve svém rozhlasovém příspěvku zamyslel nad důsledky migrační krize pro Evropskou unii (ČRo Plus 29. 2. 2016). Použil „frekventované slovo“ *Brexit* a slovo, které bylo „před nedávnem v kurzu“, *Grexit*.²⁰⁷ Jako neologismus označuje až slovo *Tentry* (*Turkey + entry*),²⁰⁸ pojmenovávající hypotetický vstup Turecka do Evropské unie.

- Neologismem je nazváno slovo, které se užívá nově a dosud jen řídce, a to v protikladu k relativně novým slovům ze stejné tematické oblasti.

Problematice překlady jednoslovného oficiálního názvu České republiky se věnuje článek nazvaný *Czechia*, to ne. Moravané žádají třeba název *Czechomoravia* (MFD 25. 4. 2016). Informace o veřejném protestu proti oficiálnímu užívání slova *Czechia*, který se uskutečnil na

²⁰⁵ Argot je v lingvistice spojován se společensky nežádoucí až škodlivou činností, zde bychom spíše mluvili o profesní mluvě nebo slangu.

²⁰⁶ V románu George Orwella 1984 hraje jazyk propagandy velmi důležitou roli. V souvislosti s newspeakem, oficiálním jazykem Oceánie, se zdůrazňuje nejen síla nově zaváděných slov, ale také důležitost zakazování vybraných lexikálních jednotek oldspeaku: „Newspeak nebyl vytvořen pouze k vyjadřování světonázorových myšlenkových postupů vlastních oddaným stoupencům Angsocu, nýbrž proto, aby znemožnil všechny jiné způsoby myšlení. (...) Toho se dosáhlo částečně vytvářením nových slov, ale hlavně eliminací slov nežádoucích a všech jejich neortodoxních významů“ (Orwell, 2003, s. 190). K tomu srov. článek o politickém dohledu nad internetem v Číně (LN 22. 4. 2017).

²⁰⁷ V úzu kolísá psaní s velkým a malým počátečním písmenem, srov. korpus SYN v6: *Brexit* 2110×, *brexit* 951×; *Grexit* 116×, *grexit* 153× (3. 5. 2018).

²⁰⁸ Slovo *Tentry* korpus SYN v6 neobsahuje.

brněnském náměstí Svobody, doplňuje mluvčí ministerstva zahraničních věcí Michaela Lagronová. Poukazuje na to, že obdobně bylo jméno *Česko* přeloženo do dalších jazyků (do francouzštiny *la Tchèque*, do španělštiny *Chequia*, do němčiny *Tschechien*). Označení *Czechlands* podle mluvčí použít nelze, neboť „jde o ad hoc utvořený neologismus, který navíc může asociovat historické pojmenování České země“.

- Neologismus *Czechlands* je mediován jako ad hoc utvořený výraz, jehož užívání by mohlo být zavádějící.

Pavel Michl (Profit 9. 5. 2016) stručně pojednává o tom, jaký vliv bude mít předpokládané zvýšení počtu imigrantů v USA na americkou angličtinu v příštích desetiletích. „Do roku 2056 jazyk kvůli imigraci pohltí²⁰⁹ řadu neologismů – pojmů, které pocházejí z afrických či asijských jazyků, ze španělštiny a portugalštiny.“ Z uvedených jazyků má mít nejvýznamnější dopad španělština, vliv takzvané Spanglish je prý znatelný už dnes, srov. *grincard* (green card – zelená karta).

- Neologismy jakožto xenismy (zejména španělské provenience) jsou zaznamenány v souvislosti s prognózováním budoucnosti angličtiny.

Dne 25. 7. 2016 přinášejí LN a MFD analýzu skandálu týkajícího se dopingu ruských sportovců a jejich zvažované neúčasti na olympijských hrách v Riu de Janeiru. Výsledkem jednání Mezinárodního olympijského výboru je přenesení rozhodnutí na funkcionáře zastupující jednotlivé sportovní disciplíny. Autorem obou – jen mírně odlišných – článků je Miroslav Němý. V LN píše: „Milovníci záporných neologismů by jistě zatleskali – tohle je od šéfa MOV Thomase Bacha vlastně geniální *neverdikt*“; v MFD pak s drobnou obměnou: „Milovník záporných neologismů Václav Klaus by jistě zatleskal – tohle je od šéfa MOV Thomase Bacha vlastně geniální *neverdikt*.“²¹⁰

- Neologismy se záporkou *ne-*, jejichž tvorbou proslul Václav Klaus, jsou uvedeny jako výstižné pojmenování administrativní situace.²¹¹

Reportér Ondřej Leinert (MFD 10. 6. 2016) píše v článku nazvaném Otravné evropské dobro, které potřebujeme o často nelibě přijímané regulační aktivitě Evropské unie, srov. zákaz prodeje

²⁰⁹ Sloveso *pohltit* není v češtině v tomto kontextu obvyklé, jeho volba může být motivována snahou vyhnout se (odbornému, knižnímu) slovesu *absorbovat*.

²¹⁰ Média si tohoto vyjadřovacího specifika V. Klause všimla opakovaně, např. v souvislosti s výrazy *neprezident*, *nedetail*, *nedohoda*, *neperspektiva*, *nevítězství*, zde též článek z 13. 10 2016 (MFD); srov. Lišková, 2013, s. 15.

²¹¹ Záporkou *ne-* v současné češtině se zabývá V. Just ve Slovníku floskulí 2 (2005), s. 150–156.

křivých banánů. „EU se tak kvůli své aktivitě stává – jak zní oblíbený neologismus – *dobroserem*, který v touze zjednodušit nám život plodí jednu otravnou regulaci za druhou.“ Přes podobné nepříjemnosti se však autor vyslovuje proti případnému *czexitu*²¹², neboť podle něj Evropskou unii, jakožto ekonomicky slabší země bez naleziště ropy nebo zemního plynu, nutně potřebujeme.

- Neologismus *dobroser* je prezentován jako oblíbený, je použit k označení EU v souvislosti s její někdy předimenzovanou regulační aktivitou.

Nad vystoupením Velké Británie z Evropské unie přemítá Jan Přibáň v publicistickém textu nazvaném *Brexit*. Když kráčejí dějiny (Právo 30. 6. 2016). Historickou paralelu k aktuálním událostem hledá v knize George Orwella *Cesta k Wigan Pier*. Tato reportážní próza podle něj připomíná, „že namísto ideologického doktrinářství a užívání jazyka zapleveleného prázdnými neologismy je třeba hledat smysl a nové významy tradičních hodnot“. Jazyku v tomto procesu přikládá nemalou roli: vymezuje se proti „politickým a jazykovým žonglérům“, jako je Boris Johnson nebo Nigel Farage, a Orwellovo dílo oceňuje pro jeho kritičnost k „jazykovému žonglérství“, které občany manipuluje a pasivizuje.

- Neologismy jsou prezentovány jako typ prázdných slov zaplevelujících jazyk, mohou být nástrojem manipulace.

O (již výše zmíněném) neologismu *mumblecore* píše v souvislosti s Letní filmovou školou v Uherském Hradišti Haló noviny (23. 7. 2016). Nový druh nízkorozpočtového artového filmu „[v]znikl v USA roku 2003, kdy režisér Andrew Bujalski – tehdy víceméně z recese – označil svůj snímek *Funny Ha Ha* neologismem *Mumblecore*“.²¹³

- Neologismus je zmíněn jako označení nového filmového žánru.

Scarlett Wilkovou zaujala kreativita při tvorbě neologismů v oblasti politiky (MFD 13. 10. 2016). Vychází především z databáze Neomat Ústavu pro jazyk český, otevřeného elektronického slovníku *Čeština 2.0*, vyjádření lingvistky Olgy Martincové a laického slovníkáře Martina Kavky. Je uvedeno množství příkladů, srov. *antiklausovec*, *antiparoubkovec*, *babišismus*, *Babišistán*, *čunkismus*, *čunkování*, *dalíkovština*, *dobrotrus(ka)*, *dobroserka*; *dobroprůjem*, *havlismus*, *havlista*, *havloid*, *migrofašismus*, *mluvčáček*,

²¹² Podobně jako u slov *Brexit*, *brexit*; *Grexit*, *grexit* zde kolísá psaní s velkým a malým počátečním písmenem, srov. korpus SYN v6 – *Czexit* 34×, *czexit* 74×.

²¹³ Film *Funny Ha Ha* vznikl roku 2002; nepodařilo se ověřit, zda byl neologismus *mumblecore* použit až následujícího roku.

*okamurovat, okamurismus, odklonit ,zcizit‘; paroubkismus, paroubkovec, presstitut, Rathovačka ,přepočítávání peněz‘, Rathovka ,skrýš‘, Rathorika ,lhaní do očí‘; slimák ,muslim‘, šloufismus, topolánkovec, topolánkismus, zčapit ,získat dotace pro soukromý projekt‘ či zemanovec. Podle M. Kavky vznikají nejvtipnější slova v internetových diskusích. Lingvisté prý mají z nových slov, jako je *dobrotruska*, radost. Výrazy zachycené v databázi Neomat přecházejí do všeobecného výkladového slovníku až tehdy, jestliže se používají, mnoho z nich totiž poměrně rychle zase zanikne. Podle O. Martinové „[v] posledních letech nastává expanze nových slov tvořených ze jmen politiků. Objevovalo se to i dřív, ale ne tolik“. Václav Klaus vytvořil řadu neologismů pomocí záporky ne-: *nepráce, nevýroba, nevýhra*, začal používat slovo *homosexualismus* se záporným hodnocením. U většiny neologismů se však nepodaří s jistotou určit, kdo je jejich autorem. Neologismus *pravdoláskař* „se ujal, ale teď už jeho oblíba pomalu upadá“ – dnes jej nahrazuje údajně synonymní slovo *sluníčkář*, „lehce pohrdlivé označení pro lidi, kteří věří, že mezi lidmi je víc těch hodných než zlých“. Předpokládá se, že slovo *sluníčkář* v tomto významu poprvé použil novinář Jiří X. Doležal roku 2013. Pomník by si podle S. Wilkové zasloužil neologismus 90. let 20. století *tunelování* s významem ‚převzetí prosperující firmy, odčerpání prostředků a totální zruinování firmy‘. Anglický ekvivalent *tunneling* se prý používá v anglicky psané odborné literatuře pro označení záměrné likvidace firem vlastním managementem.²¹⁴*

- Neologismy jsou podány jako prvek individuální jazykové kreativity a vtipu, jako zdroj radosti lingvistů, jako dynamický fenomén, který se v jazyce nemusí udržet dlouho, jako obsah akademických i laických databází a slovníků, jako autorská slova (V. Klaus, J. X. Doležal) a jako české obohacení angličtiny.

Marcela Špičková připravila text 10× po česku. Čím jsme obohatili svět? (HalN 22. 10. 2016). Jako poslední z deseti bodů (po obloukové lampě, remosce, kontaktních čočkách ad.) je uvedeno slovo *robot*. Autorka rekapituluje, že se výraz objevil jako neologismus v divadelní hře Karla Čapka R. U. R. v roce 1920. K. Čapek prý původně pracoval se slovem *labor*, ale zalíbil se mu návrh bratra Josefa, vycházející ze slova *robota*.

- Neologismus je mediován jako české obohacení světa.

Esej religionisty Jana Reichstättera (LN 26. 11. 2016) je věnována multikulturalismu. Češi prý k různým *-ismům* přistupují pochybovačně či ironicky. Jen na okraj poznamenává, že výčet

²¹⁴ Ve všeobecných slovnících angličtiny tento význam nenacházíme, srov. Cambridge, Collins, OED, Macmillan, Merriam-Webster.

-ismů „jistí představitelé české politiky obohatili o neologismy jako *homosexualismus* nebo *dalajlamismus*“.

- Neologismus je prezentován jako ideologická nálepka.

Anketou Slovo roku 2016 Lidových novin a Lidovek.cz se zabývají Tomáš Tománek a Michaela Kabátová (LN 30. 12. 2016) a v samostatném článku ještě Michaela Kabátová (LN 30. 12. 2016). Lidové noviny jako vítěze vyhlásily zkratku *EET* ‚elektronická evidence tržeb‘ (označovaná také jako *éétéčko*), vítězem portálu Lidovky.cz se na základě čtenářského hlasování stalo slovní spojení *pražská kavárna* ‚skupina lidí, kteří nesouhlasí s politickým vystupováním prezidenta Miloše Zemana‘. Ve skupině 17 kandidátů na Slovo roku byly (dřívější i nové) výrazy, které budily ve veřejném prostoru zájem, např. *epizeuxis*, *inkluz*, *postpravdivý* nebo *šlachtofobie*. Lingvistického komentáře k anketě se zhostila Markéta Pravdová. Doplnuje aktuální neologismy, ale upozorňuje, že nelze předpokládat, že by se „udržely dlouho na výsluní“: *buzerkasa* ‚pokladní systém pro EET‘, *babišné* či *babišovné* ‚poplatek za elektronickou evidenci platby nazvaný podle ministra financí Andreje Babiše‘, *krndačka* ‚Lítačka, Opencard‘, *zemancipace* ‚opak emancipace‘ nebo *trumptárie* [tramptárie] ‚Spojené státy americké po volbě prezidentského kandidáta Donalda Trumpa‘.

- Neologismy jsou mediovány jako předmět jazykové ankety a jako aktuální, byť efemérní svědectví o mimojazykové realitě.

ROZHOVOR, DISKUSE

V televizním pořadu 90' (ČT24 14. 4. 2016) se diskutovalo o anglickém ekvivalentu slova *Česko*. Ekvivalent *Czechia* se nelíbí političce Karle Šlechtové, neboť si nepřaje, „aby si naši zemi pletli s Čechenskem“. Textař Michal Horáček by preferoval *Czechlands* (analogicky k *Netherlands*). Lingvistka M. Pravdová vysvětluje, že název *Czechia* se objevil už v 17. století v latinských tiscích, zatímco slovo *Czechlands* je neologismus. Podle ní by se při volbě oficiálního jednoslovného názvu republiky mělo vycházet z historicky doložených možností a neměly by se vytvářet novotvary.

- Neologismus je komunikován jako časem neprověřené slovo, které je méně hodnotné než to, které má již svou historii.

Také rozhovor Petra Zídka s historikem a diplomatem Jiřím Šitlerem se věnuje slovům *Česko* a *Czechia* (LN 27. 4. 2016). J. Šitler našel doklad užití slova *Česko* v knize Atlas Marianus

vytištěné roku 1704 (jako první výskyt jména *Česko* se obvykle uvádí až rok 1777²¹⁵). Vyjadřuje se i k případným oficiálním anglickým ekvivalentům slova *Česko*, a to *Bohemia*, *Czechlands* a *Czechia*. Preferuje slovo *Czechia*; *Bohemia* nekoresponduje s nezkráceným názvem *Czech Republic* a slovo *Czechlands* je neologismem: „Název Czech Lands by historicky sice obstál, ale v podobě Czechlands už je to neologismus. A tak nám zbývá ta Czechia...“

- Neologismus je prezentován jako důvod odmítnout používání slova v oficiální komunikaci.

Moderátorka Hana Scharffová se v televizním rozhovoru (ČT24 16. 11. 2016) ptá právníka Jiřího Příbáňe, žijícího ve Velké Británii, na výraz *post truth* (*postpravdivý*). Ten byl vyhlášen Slovem roku 2016 redakcí Oxfordského slovníku. Uvádí se, že popularita neologismu *post truth* souvisí s rozmachem sociálních sítí, které konkurují etablovaným médiím, s rozpadem důvěry v politiku a nástupem hrubých demagogů do veřejného života.

- Neologismus je prezentován jako vítěz soutěže o slovo roku a jako jazyková reakce na změnu mimojazykové reality.

JAZYKOVÝ SLOUPEK

Sloupek *Czechia* není žádný neologismus v rubrice Poslední strana (LN 29. 4. 2016) nese slovo *neologismus* přímo v nadpisu.²¹⁶ Lingvistka Kamila Smejkalová z Ústavu pro jazyk český se zamýšlí nad slovem *Czechia*, které je doloženo již z roku 1634, a případnými anglickými alternativami propria Česko: *Czech*; *Czechomoravia*; *Czechland/Czechlands*. Možnosti *Czech* a *Czechomoravia* z dobrých důvodů odmítá, u složeniny *Czechland/Czechlands* pak uvádí, že se jedná o neologismus, „i když to samo o sobě nemusí být na závadu“, a že je spojována hlavně s historickým pojmenováním českých zemí. V závěru shrnuje, že námitky proti slovu *Czechia* jsou spíše politické či estetické než jazykové, což dokládá mj. tím, že „rozhodně nejde o neologismus“.

- Neologismus je komunikován jako výraz netradiční, neprověřený, což může, ale nemusí být na závadu.

²¹⁵ Srov. Česko, <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=%C4%8Cesko#bref1>.

²¹⁶ Jde o jediný případ v roce 2016 a o druhý ze dvou případů v celém souboru analyzovaných textů.

RECENZE

Jana Marxtová (LN 7. 5. 2016) na bestselleru finské autorky Katji Kettuové *Porodní bába* oceňuje nejen silný příběh, ale také bohatost jazykových prostředků. Používání nářečních prvků, neologismů i vulgarismů klade extrémní nároky na překladatele a jazykového redaktora.

- Neologismus je traktován jako známka bohaté slovní zásoby a jako náročný prvek překladatelské a redaktorské práce.

Josef Chuchma recenzuje inscenaci pražského Studia Hrdinů *Pan Theodor Mundstock* (LN 8. 6. 2016). Dochází k závěru, že inscenace je tvarově rozbředlá, téma života a smrti je podáno strojeně, teatrálně. Při hledání příčin nezdaru se recenzent zastavuje u uměleckého jazyka autora scénického textu a režiséra Miloše Horanského, pro nějž je příznačné ozvláštnění neologismy i deformace ustálených slovních spojení.

- Neologismy jsou tematizovány jako součást individuálního uměleckého stylu, který nepřispěl ke zdaru divadelní inscenace.

V recenzi básnické sbírky Petra Žantovského *Zakázané květiny* (HalN 31. 8. 2016) hodnotí Alexej Mikulášek také jazyk díla. O neologismech se zmiňuje dvakrát – jednou v souvislosti s obecnou charakteristikou Žantovského poetiky (využívající slovní hru, aliteraci, neologismy a další prostředky) a podruhé při rozpoznání holanovského vlivu (neologismy *záživotí*, *do hřbitovna*).

- Neologismy jsou mediovány jako součást aktuální básnické poetiky a jako starší autorská básnická slova (Vladimíra Holana).

Filmový kritik Martin Šrajfer v recenzi rodinné fantasy *Obr Dobr* Stevena Spielberga (LN 1. 9. 2016) charakterizuje pomocí neologismů hlavní postavu filmu: „Vedle neobyčejné výšky a dobrosrdečné povahy se obr s digitálně upravenou tváří oscarového anglického herce Marka Rylance (*Most špionů*) vyznačuje slovníkem bohatým na neologismy. Mnoho nových slov se díky němu naučí nejen diváci, ale i desetiletá Sofie...“ M. Šrajfer více neobjasňuje, proč obr neologismy užívá nebo o jaká slova jde. Je však zřejmé, že slova jsou příznačná pro fikční svět díla, jinak by nebylo možné automaticky předpokládat, že se nová slova od protagonisty filmu naučí diváci.

- Neologismy jsou zmíněny jako součást charakteristiky filmové postavy.

ČTENÁŘSKÝ DOPIS

V rubrice Pište nám (HalN 11. 10. 2016) byl zveřejněn dopis čtenáře Miloslava Samka. Ten se u příležitosti výročí 80. narozenin Václava Havla snaží svou kritikou vyvážit „nebývalou a bezpříkladnou adoraci“ bývalého prezidenta. Celý text vyznívá tendenčně a nevkusně. Samek dává Havlovi k tíži mj. údajné autorství neologismu *humanitární bombardování*.²¹⁷ Havlovi podsouvá, že se při bombardování Srbska roku 1999 „[s]pokojeně díval na to, že za tři měsíce náletů přišlo o život 3500 lidí, z toho 2500 civilistů“.

- Neologismus je zmíněn v souvislosti s kritikou osobnosti, jako doklad její zvrácenosti.

NEKROLOG

V nekrologu za italským divadelníkem, spisovatelem a malířem Dariem Fo (LN 14. 10. 2016) Jana Machalická uvádí, že tohoto umělce významně inspirovala Lombardie. „[J]ako dítě hltal zdejší bajky a vyprávění a také v novátorském jazyku svých her později využil místní dialekty a neologismy, například ve svém slavném textu *Mistero buffo* z roku 1968.“

- Neologismy jsou podány jako součást charakteristiky osobnosti a jejího díla.

PŘÍPRAVA NA PŘIJÍMACÍ A MATURITNÍ ZKOUŠKY

V příloze Příprava na přijímací testy na střední školy pro žáky pátých a devátých ročníků (LN 22. 2. 2016) se v úvodním poučení píše: „Spisovný jazyk se neustále vyvíjí. Některá zastaralá slova, archaismy, jsme nahradili vhodnějším synonymem. Vznikají také úplně nová slova – neologismy.“ V testové části nacházíme (v našem textu již dříve citovanou) otázku: „5. Která skupina slov obsahuje jen neologismy? A) satelit, internet, mobil, automat B) kasta, mykóza, mikrofon, automat C) mobil, internet, satelit, kružítko D) internet, magnesium, automobil, automat“. Jako správná odpověď je označena možnost A, avšak jak jsme ukázali v části 2.3.4.1., „jen“ neologismy neobsahuje ani jedna z nabízených možností.²¹⁸

²¹⁷ V. Havel odmítal, že by byl autorem tohoto slovního spojení, srov. Wikipedia, heslo Humanitární bombardování, <https://bit.ly/2FS3r17>.

²¹⁸ Testy vytvořil autorský tým WWW. ZKOUSKY-NANECISTO.CZ: Petr Husar, Petr Šedivý, Aleš Ryšavý. Seriál Lidových novin připravili Klára Vondříčková – český jazyk, Zdeňka Javorská – matematika, Kateřina Křištofová – příprava podkladů (WWW. ZKOUSKY-NANECISTO.CZ), Lukáš Rous (Lidové noviny).

- Neologismy jsou chápány jako pouze spisovná, „úplně nová slova“, avšak zvolené příklady stanovenou definicí popírají.

Ani další přípravný text této řady (LN 24. 2. 2016) nelze akceptovat bez podstatných výhrad: „V českém jazyce vznikají slova nejčastěji odvozováním, tedy přidáváním, ubíráním či změnou předpon a přípon. Dále skládáním, zkracováním, přejímáním nebo vytvořením úplně nových slov (neologismů).“ Implikuje se, že nová slova vzniklá obvyklými slovotvornými způsoby se jako neologismy neoznačují; o neosémantismech se vůbec neuvažuje. Takto pojímaných neologismů by v jazyce bylo jen extrémně málo.

- Neologismy jsou traktovány jako „úplně nová slova“ tvořená (blíže neupřesněnými) nezvyklými slovotvornými způsoby.

V dalším poučení tohoto cyklu (LN 23. 3. 2016) se píše o uměleckém stylu: „Využívá bohatých jazykových prostředků, jako je obraznost, rytmizování, citově zabarvené výrazy, nespisovný jazyk, archaismy, historismy, neologismy či knižní výrazy.“²¹⁹

- Neologismus je pojednán jako součást uměleckého stylu a známka bohatosti jazykových prostředků.

V souvislosti se školním testováním se slovo neologismus vyskytuje ve dvou dalších textech (MFD 13. 4. 2016 a 15. 4. 2016). Jedná se o přípravu na slohovou část maturitní písemné práce z českého jazyka, a to na žánr fejetonu a článku. V propozicích k oběma žánrům se shodně uvádí: „Slovní zásoba je bohatá, v souladu s žánrem se objevují lehká expresiva a neologismy...“

- Neologismus je tematizován jako typický znak žánrů fejeton a článek, je známkou bohaté slovní zásoby.²²⁰

²¹⁹ Autorský tým viz pozn. výše.

²²⁰ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (Jeřábek a kol., 2017, <http://www.msmt.cz/file/43792/>) a pro gymnázia (Jeřábek a kol., 2007, <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia>) jsou formulovány obecně, slovo *neologismus* se v nich nevyskytuje. Školní vzdělávací programy jednotlivých škol se značně liší, slovo *neologismus* se ani v nich vyskytovat nemusí, ale např. ve školním vzdělávacím programu Základní školy Mikoláše Alše v Praze 6 – Suchdole je termín *neologismus* uveden jako součást učiva vyučovacího předmětu český jazyk a literatura pro 9. ročník (<https://bit.ly/2o64XKl>). Pro pedagogicky orientovaný výzkum by mohlo být přínosné posoudit výklady termínu *neologismus* v učebnicích určených základním školám a gymnáziím.

3. 3. 2. 4. Rok 2017

Za rok 2017 bylo slovo *neologismus* v mediálním archivu Newton Media nalezeno 23×.

ZPRÁVA

Zdeněk Seiner ve zprávě (Právo 20. 3. 2017) o výstavě s názvem Kraslice, farbanky, perašky píše, že název není „ukázkou neologismů“. Slovo *farbanka* se podle kurátorky výstavy užívá na východním Slovensku, slovem *peraška* se pak označují kraslice v Bulharsku.

- Jako neologismus je podáno neznámé slovo.

KOMENTÁŘ, GLOSA, ÚVAHA, ANALÝZA, REPORTÁŽ

Jana Soukupová připravila článek o 20letém výročí pořadu České televize AZ-kvíz (MFD 9. 1. 2017). Jeden z tvůrců pořadu („koordinátor otázek“) Pavel Kocman nemá obavy, že by jednou došly otázky, neboť se mění věda, technika i jazyk, proto „je možné se vedle ustálených přísloví a pranostik ptát na neologismy, nové pojmy či idiomy“.

- Znalost neologismů je předmětem testování v televizním kvízu pro širokou veřejnost.

Článek Markéty Hronové (HN 10. 1. 2017) o rychlé proměně češtiny v posledním čtvrtstoletí nese zavádějící název S lajkováním a gúglením si jazykovědci nevědí rady. Píše se v něm především o slovech, která vznikají k pojmenování novinek v oblasti moderních technologií, např. *lajkovat*, *Skype*, *iPhone*, *Facebook* nebo *gúglovat*. Lingvistka Markéta Pravdová říká, že si lidé ověřují pravopis těchto nových slov v jazykové poradně, např. zda se píše s malým, nebo velkým počátečním písmenem, nebo jaká je náležitá formální podoba slovesa *gúglit* (varianta *gúglit* se na rozdíl od varianty s *-ů-* nebo *-oo-* téměř nepoužívá). Ke slovu *lajkovat* nabízí M. Pravdová osobní pocity: „... slovo lajkovat a jeho český prepis se poněkud vzpírá mému jazykovému povědomí. Ale patří do kategorie nových slov, pro která v tuto chvíli nemáme lepší český výraz.“ Uvedené sloveso údajně „pro řadu lidí působí zvláště či nevhodně“ (dále není konkretizováno). Článek se zmiňuje také o nových slovech, která z úzu po krátké době užívání zase mizí, jako je *blob*. M. Pravdová uvádí, že „[p]ůvodních českých slov je méně než těch, která jsme přejímali z jiných jazyků“. Dále upozorňuje, že slova se do češtiny nejen přejímají, ale naše mateřština obohacuje i cizí jazyky, např. výrazy *robot*, *pistole* nebo *tunelování*

„vykrádání“. Novinářka nelogicky staví do protikladu výrazy pojmenovávající společenské, ekonomické a politické procesy, postoje zachycené v SN1 se slovy z oblasti informační a komunikační techniky, o nichž se veřejnost radí s jazykovědci: „Zatímco ve slovníku neologismů z přelomu století se objevily výrazy jako mcdonaldizace či klausismus, v poslední době do jazykové poradny volají lidé i kvůli slovům jako iPhone, Facebook, Twitter, Skype nebo lajkovat – čili stisknout tlačítko „To se mi líbí“ na Facebooku.“²²¹

- Neologismy jsou podány jako pravopisný problém, jako znak dynamiky jazyka, jako předmět jazykového poradenství a jako přejímky do češtiny i z ní.

Rozsáhlý text nazvaný OMG, tohle musíte lajkovat! LOL... (LN 27. 1. 2017) se zabývá novými anglicismy v současné češtině. Novinářka Marie Vejvodová v něm využila odpovědi tří jazykovědců z Ústavu pro jazyk český – Martina Proška, Jany Nové a Michaely Liškové. M. Prošek uvádí, že změny v jazyce v posledních deseti letech způsobila především potřeba pojmenovávat jevy proměnlivé mimojazykové skutečnosti; jako příklady dynamických oblastí jsou jmenovány oblast moderních technologií a internetu, životní styl nebo ochrana životního prostředí. V článku se populární formou podává význam slova neologismus: „... slovo, kterému ne každý rozumí nebo které ještě nemá ve slovní zásobě pevné místo. Je otázkou, jestli se postupem času začne užívat na denním pořádku, nebo zda se jednalo jen o přechodný trend či výraz populární pouze v určitých skupinách společnosti, mezi odborníky nebo mládeží.“ J. Nová jmenuje slovo *darker* „člověk, který nelegálně způsoboval výpadky elektrického proudu“ jako příklad výrazu, který se užíval jen omezenou dobu (v případě slova *darker* to byla zejména léta 2002 a 2003). Poté, co proti *darkerům* účinně zasáhla policie, přestali *darkeri* vyvíjet svou činnost a přestalo se také užívat i jejich pojmenování. M. Lišková doplňuje, že ne všechna slova zaznamenaná v databázi Neomat přecházejí do slovníku, je třeba, aby se slova užívalo po delší čas s dostatečnou frekvencí v různých komunikačních oblastech. V textu je uvedeno, že k neologismům (nejen anglického původu) lidé zaujímají různé postoje: na jedné straně vítají nezbytné pojmenování nových věcí, případně originalitu a humor, na straně druhé jim vadí nadměrné užívání nových slov, neadekvátní volba výrazu vzhledem k situaci nebo neusazenost jejich grafické podoby. Jako příklady nových slov s anglickým původem jsou uvedeny: *šérovat* (z anglického „share“ čili sdílet, rozdělit si), *epický fejl* (z anglického „epic fail“ čili totální selhání, naprostá prohra), *poustovat* (z anglického „post“ čili publikovat na

²²¹ I v současné češtině označují nová slova společenské ad. procesy (srov. *ageismus*, *antiislamismus*, *genderismus*, *trumpismus*) a naopak, i ve Slovníku neologismů 1 jsou zastoupena slova z oblasti informační a komunikační techniky (srov. 14 derivátů od slova *internet*; sociální síť tehdy ještě neexistovala, Facebook vznikl roku 2004).

webu, Facebooku, Twitteru či Instagramu), *lajkovat* (z anglického „like“ čili líbit se, na sociálních sítích znamená označit příspěvek, který se nám líbí nebo s nímž souhlasíme), *selfičko* (z anglického „selfie“ čili autoportrét pořízený mobilem či tabletem), *dakfejs* (z anglického „duck face“ čili přehnané špulení rtů na fotografiích), *fejk* (z anglického „fake“ čili kopie nebo falešný, nepravý; například *fake news* ‚falešné zprávy‘) nebo *sick day* (z anglického „sick day“ neboli placený volný den na zotavenou, který se nezapočítává do nemocenské).

- Neologismy anglického původu jsou mediovány jako pojmenování nových jevů, která nejsou všeobecně srozumitelná, která se v jazyce nemusejí udržet dlouho (*darker*) nebo která mohou být užívána jen omezenou skupinou mluvčích, dále jako předmět zájmu slovníkářů, jako předmět kladného i záporného hodnocení; jsou uvedeny příklady počeštěného i původního přepisu nových anglicismů z různých tematických oblastí (*šérovat*, *sick day*).

Úvaha Petera R. Schustera (HalN 15. 3. 2017) se zaměřuje na současnou americkou kulturu. Autor objasňuje, jak používá některá slova. Nepřesně interpretuje slovníkové heslo v online lexikonu Dictionary.com a bez ověření v českých slovnících uvádí, že slovo *amerikánský* je neologismus: „V této souvislosti je nezbytné vysvětlit, že termín „Americana“ je zde použit ve smyslu kulturní antropologie, tedy coby souhrnný pojem referující k artefaktům či souborům artefaktů, které se vztahují k historii, geografii, folkloru a kulturnímu dědictví Spojených států. Jelikož pojem „americký“ může a měl by být vztažen ke kultuře celého kontinentu, záměrně je dále použit neologismus „amerikánský“ – ve smyslu k „Americaně“ se pojící. Jde tudíž o znaky vysloveně se odkazující ke konkrétní struktuře a obsahům „Americany“ (viz blíže <http://www.dictionary.com/browse/americana>).“ Avšak anglické substantivum *Americana* se podle citovaného slovníku nevztahuje pouze ke Spojeným státům americkým, jak tvrdí novinář.²²² Co se týče českého adjektiva *amerikánský*, v češtině je doloženo jako odvozenina od propria *Amerikán*: obsahuje je PSJČ, SSJČ i ASSČ (srov. ASSČ: ‚zast., zprav. expr. příznačný, charakteristický pro Spojené státy americké, pro Američany 2 (obyvatele státu)‘).

²²² Ve zmíněném slovníku má heslo **Americana** dva významy: 1. (often used with a plural verb) books, papers, maps, etc., relating to America, especially to its history, culture, and geography a 2. (used with a singular verb) a collection of such materials. Ovšem heslo **America** vykládá tento slovník jako 1. United States, 2. North America, 3. South America, 4. North and South America, considered together. (<https://bit.ly/2PmAWSy>). OED definuje výraz *Americana* takto: ‚Things associated with America, especially the United States‘ (<https://bit.ly/2PltSpm>); Macmillan Dictionary pak takto: ‚objects, writings, stories etc from the US that are considered to be typical of American traditions and history‘ (<https://bit.ly/2MG4VGC>). Své tvrzení tedy mohl novinář podpořit vhodnějším zdrojem.

- Neologismus je chápán jako výraz zaváděný pro zpřesnění pojmů, avšak jde o nepečlivou práci s užívanými zdroji.

Článek o politickém dohledu nad internetem v Číně (LN 22. 4. 2017) uvádí, že vynalézaví Číňané se systému kontroly prý částečně vyhýbají, a to např. tak, že zablokovaná klíčová slova obcházejí „důmyslnými neologismy a narážkami. Namísto tabuizovaného „4. června“ (výročí masakru na náměstí Tchien-an-men) mohou napsat „35. května“ a podobně“.

- Neologismus je prezentován jako obrana proti cenzuře.

Ve dvou člancích ze stejného zdroje (MFD 2. 5. 2017) o maturitní zkoušce z českého jazyka v roce 2017 novinářka Radka Hrdinová shodně uvádí, že studenti měli v písemném testu obtíže s neologismem *vypuganej*. Obsahoval jej úryvek z uměleckého překladového textu, který sloužil jako východisko pro testové otázky. Neznámé slovo mohlo být pro studenty překážkou v určení náležitého větného členu.

- Neologismus je podán jako problematický prvek maturitního testu.

Historik a diplomat Jiří Šitler (1. 7. 2017) se opět zamýšlí nad slovem *Czechia*. Naši předci by se podle něj nejspíš velmi divili nelibosti, kterou vzbudila registrace krátkého názvu země *Czechia* u OSN počátkem července roku 2016; ve svých latinských dílech tento název běžně používali jako označení pro svou vlast. Slovo *neologismus* je použito v souvislosti s tematicky příbuznými slovy *Čechoslovák*, *československý*, *Československo*, na které si Češi po roce 1918 snadno zvykli, neboť byla podobná dříve užívaným výrazům *Čechoslovan* ‚česky hovořící obyvatel monarchie‘ a *českoslovanský*.

- Neologismy jsou komunikovány jako výrazy vzniklé po založení Československa.

Alexej Mikulášek (HalN 26. 7. 2017) si klade za cíl zpřesnit významy slov *vlastenectví* a *evropanství*. Pro tento účel zavádí neologismus *domovanství* s významem ‚domov a vztah k němu.‘

- Neologismus je prezentován jako nástroj pro zpřesnění pojmů.

Článek (HN 16. 8. 2017) o nových metodách a pomůckách ve vzdělávání zmiňuje Afatický slovník, na jehož přípravě se podíleli jazykovědci z FF UK. V textu se stručně vysvětluje, co je afázie a že mezi její symptomy patří poruchy plynulosti řeči, poruchy porozumění řeči, agramatismy, neologismy, echolalie ad.

- Neologismus je mediován jako symptom poruchy řeči.

ROZHOVOR, DEBATA

V rozhovoru (LN 23. 5. 2017) uvádí sinolog, tlumočník a učitel čínštiny Martin Kříž, že se čínština v oblasti módních hovorových výrazů vyvíjí velmi rychle, dokonce „dynamičtěji než západní jazyky“. S přibývajícími neologismy se musejí vyrovnávat tlumočníci z čínštiny.

- Neologismy jsou reflektovány jako znak dynamiky jazyka a jako náročný prvek tlumočnické práce.

V rozhlasovém rozhovoru k 80letému výročí prvního vydání Tolkienova románu *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky* (ČRo Plus 21. 9. 2017) oceňuje anglista Viktor Janiš překladatelské schopnosti Františka Vrby. Janiš vyzdvihuje mj. Vrbovy překlady neologismů, a to i v jiných dílech (např. *vydobrytrotovat* v překladu *Canterburských povídek* Geoffreyho Chaucera).

- Neologismy jsou podány jako náročný prvek překladu beletrie.

Moderátor David Borek v diskusi s politiky Radimem Fialou (SPD) a Jiřím Dolejšem (KSČM) (ČT 24 26. 10. 2017) říká, že jejich strany reprezentují protestní proud české politiky. Následně hosty vyzve, aby zkusili definovat, v čem protestnost spočívá, a ihned reflektuje použití slova *protestnost* – „pokud jsem nepoužil úplně příšerný neologismus“.

- Slovo *neologismus* je použito k reflexi neobvyklé lexikální jednotky vytvořené přímo v aktuální promluvě (*protestnost*), jež by mohla svědčit o nenáležitém zacházení s jazykem v oficiální komunikační situaci.

JAZYKOVÝ SLOUPEK

Úvodem sloupku *Ztraceni v jazyce* (LN 27. 5. 2017) Jan Nejedlý kriticky uvádí: „Stalo se už takřka obrozeneckou tradicí, že zásadní lexikony skutečně živého českého jazyka u nás neprodukuje akademická pracoviště, nýbrž poučení nadšenci, kteří je sestavují metodou kolenotechny, tedy doma na koleni. Na mysli mám kupř. Ivana Kubíčka, Patrika Ouředníka, Jaroslava Suka, Jana Huga a v posledních letech i Martina Kavku, spravujícího internetový slovník *Čeština 2.0*.“ Dále píše o konkrétních neologismech ze slovníku *Čeština 2.0*, jako je *sebecvak* (selfie), *hoplapo* (hovno platná porada), *matkomat* (matčina peněženka), *kapitán izolepa* (nešikovný kutil, jenž řeší opravy lepicí páskou), *observatoř* (místo, kde se venčí hodně psů, kteří okolí „obesrávají“), *Lobotomio* (volič Tomia Okamury), *koblihy* či *Svědkové*

*Burešovi*²²³ (stoupenci hnutí ANO), *zčápit* (získat veřejné dotace na soukromý projekt). Nejedlého nová slova těší: „studium tohoto slovníku je čistou radostí“.

- Neologismy jsou prezentovány jako předmět zájmu laických slovníkářů a jako zdroj radosti; jsou uvedeny příklady expresivních, aktualizacních, hravých, řídkých slov.

Jazykové okénko Kamily Smejkalové se jmenuje Autoportrét ve věku sociálních sítí (LN 11. 8. 2017). Pojednává o neologismu *selfie*, upozorňuje na kolísání jmenného rodu mezi ženským a středním, nesklonnost slova a nevhodnost anglické koncovky *-s* v množném čísle. Autorka doplňuje, že slovo *selfie* se užívá také jako nesklonné přídavné jméno.

- Neologismus je komunikován jako pojmenování nového jevu a jako formálně neustálená lexikální jednotka.

V dalším jazykovém okénku upozorňuje Kamila Smejkalová (LN 17. 2. 2017) na tematické obohacení slovní zásoby u příležitosti 25. výročí internetu v Česku. Jde o slova jako *e-podpis*, *googlovat*, *chat*, *klikat*, *vlog* či *wifi*. Proměnlivost jazyka je ilustrována s pomocí Slovníku neologizmů 1 (1998), v němž je *sociální síť* definována jako ‚souhrn opatření pro sociální podporu zajišťovanou státem‘, neboť Facebook a další internetové sociální sítě vznikly až později.

- Neologismy jsou prvkem dynamické slovní zásoby češtiny z oblasti počítačů, význam některých neologizmů se může relativně rychle proměňovat.

RECENZE

V recenzích románu Jáchyma Topola *Citlivý člověk* (Alena Slezáková, MFD 25. 4. 2017) a (Markéta Pilátová, LN 16. 12. 2017) je oceňována spisovatelova jazyková bravura, široká slovní zásoba, v níž jsou zastoupeny vulgarismy, archaismy i neologismy.

- Neologismy jsou příznakem bohaté slovní zásoby spisovatele.

ČTENÁŘSKÝ DOPIS

²²³ Vytvořeno analogicky k pojmenování příslušníků náboženského vyznání *svědci Jehovovi*; podle pravidel pravopisu by mělo být počáteční písmeno malé.

Miroslav Seifert ve čtenářském dopise (LN 11. 9. 2017) vyslovuje chválu příspěvku uveřejněnému v rubrice Ztraceni v jazyce (9. 9. 2017), v němž bylo uvedeno množství „skvělých neologismů“, např. *hosipník*.²²⁴ Přál by si, aby byly zaregistrovány Ústavem pro jazyk český, a považuje je za důkaz toho, jak je „naše mateřština krásná a košatá a nekonečně bohatá“.

- Pozitivně hodnocené neologismy (např. *hosipník*) jsou mediiovány jako výrazy hodné institucionálního zaznamenání a jako svědectví o kráse a bohatosti češtiny.

PŘÍPRAVA NA PŘIJÍMACÍ A MATURITNÍ ZKOUŠKY

V nácviku přijímacích zkoušek je u žáků ověřováno, zda vědí, co znamená neologismus. V Týdenním opakovacím testu v rubrice Přijímačky na SŠ (LN 24. 2. 2017) bylo úkolem rozhodnout, zda přídavné jméno *buržoazní* je, nebo není neologismem. Ve Velkém opakovacím testu ve stejné rubrice (LN 17. 3. 2017) se mělo určit, zda jsou v ukázce „A tak je učil brát míče ze vzduchu, umrtvit je, podávat, falšovat, centrovat, dávat zadovky, driblovat, hrát hlavou, vyrážet míč robinzonádou... (E. Bass)“ zvýrazněná²²⁵ slova a) slangové výrazy b) poetismy c) slova zastaralá d) neologismy. Ve Velkém opakovacím testu této rubriky (LN 29. 3. 2017) se mělo stanovit, zda je slovo *zora* a) slovo knižní b) historismus c) neologismus d) slovo z nářečí.

- Rozpoznání neologismů je předmětem školního testování.

3. 4. Shrnutí kapitoly

V mediálním prostoru je užíváno termínu a pojmu neologismus velmi různorodě, akcentují se jeho různé aspekty.²²⁶

²²⁴ Význam slova se v tomto textu nevysvětluje, nalezneme jej ve sloupku, na nějž se zde odkazuje (LN 9. 9. 2017): „Následující řádky budiž panychidou za vymírajícím druhem čeledi sešitové a pokusem o rekapitulaci jeho poddruhů. Na prvním místě stál notes na úkoly, jež neměly být zapomenuty. Nazýval se blbník, blbníček, blbdeníček či bordelník, ve školním prostředí pak zapomínáček, připomínáček, pamatováček či úkolníček. Osobně dávám přednost pojmenování hosipník, jež je odvozeno z lidového výrazu pro sklerózu (hosip = hovno si pamatuje).“

²²⁵ V mediálním archivu Newton Media není zvýraznění provedeno.

²²⁶ Z provedené analýzy lze vysuzovat, že o novinky ve slovní zásobě má široká veřejnost zájem (jsou zveřejňovány i další texty zabývající se současnou dynamikou jazyka, v nichž není explicitně uvedeno slovo *neologismus*, ale např. *nové slovo*, *nový výraz*, *nové slovní spojení*, *módní slovo/výraz*, *jazyková novinka*).

3. 4. 1. Mediální obraz neologismu byl zkoumán v 93 mediálních komunikátech (tištěných, audiálních, audiovizuálních) z let 2006, 2007 a 2016, 2017. V analyzovaném materiálu kvantitativně vyčnívají Lidové noviny, jejichž texty tvoří téměř polovinu ze všech dokladů (45). Je to dáno tím, že Lidové noviny mají pravidelné rubriky recenzí a jazykových sloupků, disponují širokou sítí spolupracovníků a zveřejňují i rozsáhlejší intelektuální texty. Z kvalitativního hlediska představují poměrně výraznou odchylku Haló noviny, na jejichž texty jsou uplatňovány nižší novinářské standardy, srov. příspěvky z 17. 12. 2007 (nepodložená kritika jazykových jevů, svévolné zacházení s procentními údaji) nebo 11. 10. 2016 (nedoložené tvrzení, že V. Havel pocítoval uspokojení nad smrtí tisíců válečných obětí). V letech 2016 a 2017 je lexém *neologismus* doložen ve více žánrech než v předchozím období (nekrolog, příprava na přijímací a maturitní testy). Autory analyzovaných textů jsou novináři, lingvisté, překladatelé a češtináři, ale i představitelé dalších profesí a rolí (např. právník, student) a široká veřejnost (v rubrice čtenářských dopisů).²²⁷ v médiích se tedy setkávají odborné a laické pohledy na problematiku neologismů. Shrnujeme, jak byl v analyzovaném materiálu lexém *neologismus* podáván.

3. 4. 2. O neologismech se uvažuje jako o výrazech nových formálně i sémanticky (*googlovat*, *lajkovat*), pouze sémanticky – opakovaně se jmenuje *tunel* a slova příbuzná, dále např. *roštěnka*, *myš*, *botička*, *sociální síť*, i pouze formálně (*chlebista*, *chytré kafe*). Výjimečně je za neologismus považováno chybně/nářečně vyslovované slovo (*zemědělství*). Slovo *neologismus* je v jednom případě také zaměněno za *nelogismus/nelogičnost*.²²⁸

3. 4. 3. Jako neologismy jsou mediovány jednoslovné výrazy (*šérovat*), pevná i nepevná slovní spojení (*fake news*, *humanitární bombardování*; *neproduktivní antikomunismus*), frazémy (*jet bomby*), zkratky a slova vytvořená ze zkratek (*EET*, *éétéčko*). Apelativa (*blob*, *homosexualismus*, *roštěnka*) převažují nad propriálními lexikálními jednotkami (*Antiklaus*, *Lobotomio*).

3. 4. 4. Neologismy jsou příznakem současné dynamiky jazyka, a to buď jako pojmenování změny v mimojazykové realitě (nové předměty, vztahy, skutečnosti, problémy doby) nebo jako aktualizací, expresivní, operativní, zpřesňující, ideologické ap. pojmenování entit, které v jazyce své pojmenování již dříve měly. Slovní zásoba se vyvíjí neustále, obohacuje se, avšak

²²⁷ V některých případech se mohou tyto role prolínat, např. Jaromír Slomek je vystudovaný bohemista působící jako novinář.

²²⁸ Tato záměna není v publicistické sféře zcela ojedinělá, srov. Lišková, 2013, s. 16–17.

i ochuzuje. S ohledem na uváděné neologismy lze vytyčit tyto tematické okruhy:²²⁹ administrativa (*neverdikt*), doprava (*krndačka*), ekonomika (*babišné/babišovné, buzerkasa, EET*), film (*mumblecore*), fotografie (*sebecvak, selfičko, duckface*), gastronomie (*chlebista, chytré kafe, müsli*), kriminální nebo morálně pochybná činnost (*darker, tunel, zčápit*), marketing a reklama (*logo, silanizovat*), matematika (*matatlet*), móda (*outfit*), motorismus (*airbag, botička*), náboženství (*dalajlamismus, slimák*), počítače a sociální sítě (*adventura, googlit, internet, lajkovat, myš, postovat, procesor, sociální síť*), politika (*babišismus, Czechlands, čunkiáda, koblihy, migrofašismus, okamurovat, postpravdivý, tentry, topolánkismus, trumptárie, zemancipace*), sexuální orientace (*gay, homosexualismus, lesba*), technika (*airbag, automat, mobil, satelit*), umění (*mimoumění*), válka (*humanitární bombardování*), zaměstnání (*dealer, hoplapo, manažer, McJob, sick day*), životní a ideové nastavení (*dobroser, dobrotrus, pražská kavárna, sluníčkář*), žurnalistika (*fake news*). Mezi nejhojněji zastoupené tematické oblasti patří politika a počítače a sociální sítě.

3. 4. 5. Neologismy se vyskytují napříč funkčními styly, v prostěsdělovacím funkčním stylu (*jet bomby*), odborném (*mimoumění*), publicistickém (jako jeho typický rys; *mnohopisalství*), reklamním (*silanizovat*), uměleckém (jako jeho typický rys; *mlhavín*) ap.

Neologismy jsou zmíněny jako prvek propagandy a newspeaku či jako obrana proti politické cenzuře. Kritika manipulace a pasivizace občanů skrze „jazykové žonglérství“ navazuje na dílo George Orwella, jenž se ideologickému vlivu jazyka (včetně nových slov) na myšlení intenzivně věnoval.

3. 4. 6. Neologismy mají nezřídka neustálený význam (*čunkiáda*) i formu (*googlit/gúglit/gúglit, brexit/Brexit, selfie* s./ž.), mohou být předmětem jazykového poradenství a institucionální péče (Ústav pro jazyk český), nejsou všeobecně srozumitelné a často jsou užívány jen omezenou skupinou mluvčích. Důležitým znakem neologismu je jeho neotřelost (hypotetický vznik neologismu byl avizován v souvislosti s potřebou neotřelého vyjádření velkého obdivu za tenisové výkony R. Federera).

3. 4. 7. Při přebírání cizích skutečností zpravidla přebíráme i jejich pojmenování, dnes často z angličtiny. V češtině rychle přibývají hojné anglicismy, jde o internacionální tendenci. Mezi příklady neologismů přejatých z angličtiny patří: *adventura, airbag, dealer, gay, know-how, outfit, selfie, Tentry*. Neologismy anglického původu mladým mluvčím zpravidla nevadí,

²²⁹ Některé výrazy by bylo možné zařadit i do jiných okruhů, tematické třídění nikdy není jednoznačné.

zatímco starší by je raději nahrazovali českými výrazy. Tyto neologismy jsou někdy považovány za zbytečně cizí, ošklivé, „potvořivé“ prvky („bacily“, „plevel“) v češtině, které mohou způsobovat částečné nedorozumění či plné nedorozumění v komunikaci a jsou známkou jejího úpadku. Neologismy obecně, obzvláště ve vyšší koncentraci nebo při akcentaci formy nad obsahem mohou komplikovat recepci beletristického nebo odborného textu. Úsilí o „čistotu jazyka“ je dokumentováno např. francouzskými národními neologismy (*mel*, *portable*).

3. 4. 8. Jako příklady současných neologismů jsou v mediálních textech zpravidla voleny pokud možno co nejnovější výrazy (*fake news*, *sebecvak*, *wifi*). Avšak i několik let po vydání SN2 jsou jako příklady neologismů uváděny příklady ze SN1 nebo ještě roku 2016 jsou jako výlučné neologismy nabídnuta slova *internet*, *satelit* nebo *automat*. Média méně často píšou o historických neologismech, např. o obrozenských neologismech *růženín*, *vltavín* jako příkladech výrazů, které se ve slovní zásobě stabilizovaly, zatímco básnický neologismus *mlhavín* z roku 1945 nikoli. V souvislosti s připomínkou osobnosti se píše o publicistických neologismech Karla Havlíčka Borovského (*baviště*, *pravopisek*, *mnohopisalství*, *doslyšet*, *vlastenčit*) z 19. století, české slovo *robot* vytvořené J. Čapkem ve 20. letech 20. století bylo přejímáno cizími jazyky, neologismy jsou součástí poučení o ruské historii a povaze (*narodnost'* z přelomu 18. a 19. století) nebo o socialistických poměrech v Sovětském svazu (*agittextil*, *nesun*).

3. 4. 9. Slova se mohou pojít s konkrétní osobností. Může jít o autorské básnické neologismy (*záživotí* – V. Holan, *mlhavín* – B. Pospíšil), žurnalistické neologismy (*mnohopisalství* – K. H. Borovský), neologismy osobností veřejného, zejména politického života (srov. typické tvoření slov V. Klause pomocí zápornky *ne-*; neologismus mylně připisovaný V. Havlovi *humanitární bombardování*; „kostrbatý“ neologismus *misunderestimated* bývalého prezidenta USA George W. Bushe). Vznik neologismu může být vázán na profesní skupinu (úředníci EU – *papírologie*). Neologismy mohou charakterizovat postavu fikčního světa.

3. 4. 10. O neologismech se uvažuje v souvislosti s lexikalizovanými výrazy (*internet*, *kafkárna*) i výrazy příležitostnými (*hoplapo*, *hosipník*, *matkomat*, *observatoř*, *sebecvak*, *utabul*, *vydobrýtrovat*, *zčápit*). Je zdůrazněno, že ne každý neologismus se uzualizuje, že samotná tvůrčí invence nepostačuje k tomu, aby neologismus vstoupil do aktivní slovní zásoby širšího okruhu uživatelů jazyka, příp. jeho variety (hantecu). Některé neologismy po krátké době užívání zanikají, jako slova odvozená z příjmení politiků, kteří opustili veřejný život (*antiklausovec*, *paroubkismus*), nebo pojmenování zaniklých entit (*darker*).

Neologismy jsou výjimečně považovány za „úplně nová slova“, která se tvoří jinými než obvyklými slovotvornými prostředky. Předpokladem pro rozšíření neologismu je slovotvorná analogie (*mlhavín – růženín, vltavín*). Neologismy mohou být impulsem pro analogické tvoření slov dalších (*McJob – McPlat*).

3. 4. 11. Neologismy jsou podávány také jako předmět lexikografie, resp. neografie. Dynamika jazyka se odráží především ve specializovaných slovnících nových slov (zmíněny byly CSN, SN1, 2), je však třeba počítat s tím, že v okamžiku vydání je každý tištěný lexikon už v něčem zastaralý. Zařazení lexikální jednotky do slovníku je potvrzením její stabilizace ve slovní zásobě (*lesba*); posiluje i moc slova (*McJob*). Ani zachycení (polysémního) neologismu (*image*) ve slovníku nemusí dostačovat k tomu, aby se předešlo nedorozumění v komunikaci, v níž se neologismy užívají. Aktuální neologický slovník může sloužit jako arbitr při rozhodování, jsou-li slova, která osobně neznáme, neologismy (srov. tabuová slova užívaná na pornografických stránkách).

3. 4. 12. Neologismy představují náročnou součást překládání beletrie, obzvláště nesnadnou při převodu experimentálního textu, nároky kladou i na jazykového redaktora. Vysoké požadavky kladou rovněž na tlumočníky. Neologismy jsou také předmětem testování, např. v televizním kvízu nebo při přijímacích nebo maturitních zkouškách (nelze však vždy spoléhat na dobrou kvalitu přípravných materiálů), nebo důležitou součástí jazykové ankety (Slovo roku Lidových novin a Lidovek.cz).

3. 4. 13. Jako svůj nástroj využívá neologismy jazykový management: nové LJ mohou nahrazovat výrazy nevyhovující svým původem (chorvatské neologismy za serbismy); slovo dříve považované za hanlivé může přejít do oficiálního vyjadřování jako neutrální označení příslušnice homosexuální menšiny (*lesba*). Změna stylového příznaku naznačuje neologismus v případě, že slova typická pro profesní prostředí se frekventovaně používají v celospolečenských komunikátech (mluva politiků – *prohlasovat, převolit*).

3. 4. 14. Neologismy bývají hodnoceny jako nevídaný, nekultivovaný, netradiční prvek v oficiálním vyjadřování (*závěrovat*), nežádoucí cizí příměs, zbytečný módní výstřelek (četné anglicismy, viz výše), nekonvenční elementy v odborné literatuře (*mimoumění*), jako krkolomné (možná překážka v pochopení sdělení), křiklavé (čínská propaganda – *příjmení Strana*), pochybné (marketing – *silanizovat*), pozoruhodné a manipulativní (*neproduktivní antikomunismus*), kostrbaté (*misunderestimated*), úplně příšerné (obava z jazykově nesprávného vyjádření – *protestnost*), prázdné a zaplevelující jazyk, jako časem neprověřené

výrazy (*Czechlands*). Na druhé straně jsou hodnoceny i pozitivně jako známka bohaté slovní zásoby (zejména v beletrii), jako krásné (*hosipník, dopid'ovávat se*), vtipné (*kadistrach, bláznihlava*), důmyslné (obrana proti čínské cenzuře), jako předmět hrdosti (tvůrčí čin vybočující z rutiny – *papírologie, skulptomalba*). Neologismy mohou být zdrojem radosti autora i recipienta, např. při psaní beletrie nebo při četbě neologického slovníku.

3. 4. 15. Neologismy mohou být symptomem poruchy řeči (afázie).

V následující kapitole se budeme věnovat běžnému obrazu neologismu.

4. Neologismy v běžném obrazu světa

4. 1. Úvodem

V této kapitole se věnujeme provedenému dotazníkovému šetření, s jehož pomocí jsme se pokusili rekonstruovat běžný obraz neologismu.

Kognitivní lingvistika bývá někdy kritizována za nepřesnost, neobjektivnost metod a za neverifikovatelnost či nehodnověrnost zjištění. Kognitivní lingvisté kladou důraz na zkoumání jazykových jevů zapojené do širokých souvislostí, důležitá je interpretace. Přístupy, které stavějí na exaktnosti a formálnosti metodologie, narážejí na vymezené hranice, na obtížně uchopitelné přechodové pásy mezi jednotlivými jevy a na to, že skutečnost vytvořeným modelům vždy neodpovídá (srov. Vaňková a kol., 2005).

Např. R. W. Gibbs (2013) na jedné straně obdivuje systematické analýzy jazykových jevů, které vedly kognitivní lingvisty (zaměřující se zejména na zkoumání mysli) k objevným konceptuálním systémům, na druhé straně k nim pocituje určitou skepsi, poněvadž se zakládají především na introspekci. Gibbs (2013, s. 130) nesouhlasí s názorem, o němž je podle něj přesvědčeno mnoho lingvistů, a sice že jejich intuice o jazyce by měla mít větší váhu než výsledky dotazování běžných mluvčích bez lingvistického školení. Gibbs dále (2013, s. 144) apeluje na kognitivní lingvisty, aby se snažili artikulovat své myšlenky a poznatky způsobem, který umožní testování dalšími badateli.

Kognitivnělingvistická obec (zaměřující se zejména na zkoumání „kolektivní mysli“) je s tímto požadavkem v souladu. A nejde jen o možnost následného opakování výzkumu, ale i o možnost souběžného provádění výzkumů srovnávacích (srov. Grzegorzczkova – Waszakowa, 2000, 2003; Abramowicz – Bartmiński, 2012, 2014).²³⁰

Při designu našeho dotazníkového šetření jsme usilovali o to, aby získaná data byla platná (validní) a v dalším výzkumu ověřitelná. Zjišťovali jsme, co je podle respondentů neologismus, jak dlouho je podle nich slovo neologismem, kde a jak často se s neologismy setkávají, jestli mají neologismy rádi, nebo jim spíše vadí a zda by se podle jejich názoru mělo užívání

²³⁰ Na mezinárodní srovnání jazykových obrazů barev, rozměrů a mentálních predikátů navázala rozsáhlá komparace jazykových obrazů světa Slovanů a jejich sousedů se zaměřením na axiologii, a to na materiálu všech slovanských a některých dalších jazyků v rámci projektu EUROJOS. Aktuálně se připravuje jeho pokračování EUROJOS II.

neologismů v médiích omezovat. Dále byli respondenti požádáni, aby uvedli vlastní příklady neologismů a u vybraných výrazů na škále vyhodnotili stupeň pocíťované neologičnosti.

4. 2. Metody a parametry výzkumu

Pro získání empirických dat byl vytvořen a ve dvou fázích ověřen dotazník. V letech 2014 a 2015 byly uskutečněny předvýzkum (šest respondentů) a pilotáž (22 respondentů); výstup představuje nepublikovaná seminární práce Dotazníkové šetření v kognitivnělingvistickém výzkumu: Neologismus v jazykovém obrazu světa (ÚČJTK FF UK, 2015). Na přelomu let 2017 a 2018 byl upravený dotazník administrován 100 respondentům. Dotazníky byly vyhodnocovány kvalitativně i kvantitativně.

Očekávali jsme, že za prototypický neologismus bude považován jednoslovný apelativní lexém, formálně spíše neobvyklý, současný neologismus, který představuje tzv. pozitivní změnu.²³¹

4. 2. 1. Předvýzkum a pilotáž (2014, 2015)

Předvýzkum a pilotáž mohou ukázat na problematická místa plánovaného výzkumu (Brown, 2001; Disman, 2002; Chromý, 2014; Hendl, 2016). Jako předvýzkum se označuje testování toho, zda dotazník skutečně zjišťuje to, co se chceme dovědět. Ve fázi předvýzkumu identifikujeme potíže, mezi něž může patřit např. nesrozumitelnost otázek nebo přílišná namáhavost vyplnění formuláře. Pilotáž (pilotní studie) znamená provedení celého výzkumu na omezené skupině respondentů. Pomocí pilotáže ověřujeme, zda jsou získané výsledky zajímavé vzhledem k předmětu výzkumu, a posilujeme tak jeho validitu. (srov. Chromý, 2014, s. 16–18)

Při navrhování formuláře pro zapisování odpovědí na otázky jsme dbali na to, aby měl dotazník přiměřený rozsah (u příliš dlouhého dotazníku ztratí respondenti pozornost); jeho vyplnění nemělo přesáhnout 15 minut. V obecných instrukcích jsme respondenty informovali o tom, čím se výzkum zabývá, kdo jej provádí a že odpovědi jsou anonymní. Bylo doplněno poučení o tom, že v dotazníku nejsou „dobré“ a „špatné“ odpovědi. Usilovali jsme rovněž o přehledné

²³¹ F. Čermák (2010, s. 219; srov. 2. 5.) upozorňuje na to, že tradičně se pozornost soustředí na „pozitivní“ změny v jazyce, přestože vývoj jazyka vždy znamená zároveň i změny „negativní“, v jejichž důsledku se z jazyka něco ztrácí.

grafické zpracování s dobře čitelným písmem. Dotazník obsahoval část zjišťující informace o respondentech a část zaměřující se na různé aspekty neologismů.

V dotazníku byly použity otevřené otázky a volby z více možností. Otevřené otázky věrněji zachycují respondentův vlastní pohled, protože jej neovlivňují předem danými možnostmi (v uzavřené množině může být opomenuta některá důležitá charakteristika, eventualita, příp. nemusí být ani zohledněna), podněcují respondenta k hlubšímu zamyšlení nad tématem a přinášejí inspirativní a nepředvídatelná data. Na druhou stranu jsou otevřené otázky náročnější na vyplnění, proto je třeba pečlivě zvážit jejich počet; tento typ zadání klade také vyšší nároky na zpracovatele, neboť získaná data může být obtížné interpretovat nebo zobecňovat (úroveň odpovědí ovlivňují i verbální schopnosti respondenta).

Jak tištěná, tak elektronická, resp. online administrace dotazníků má svá úskalí. Mezi nevýhody tištěných dotazníků patří vyšší časová i finanční náročnost zpracování, okrajově též riziko nečitelného písma respondentů, naopak mezi nevýhody elektronických dotazníků náleží nutnost přístupu k elektronickému zařízení nebo nemožnost kontroly podmínek, za nichž je dotazník vyplňován (srov. Brown, 2001, s. 6–7). Konkrétním nebezpečím je, že respondenti budou podvádět, např. dohledáváním informací; toto nebezpečí jsme však vzhledem k povaze našich otázek vyhodnotili jako nízké.²³²

V rámci předvýzkumu byla v prosinci 2014 zadána první verze dotazníku (pomocí elektronického nástroje Google Forms²³³ i vytištěného formuláře, příloha 1). Na otázky odpovědělo šest osob zvolených na základě účelového výběru.²³⁴ Respondenti oprávněně reflektovali jako nevydařenou formulaci otázky *Jaké je vaše pohlaví?* Byla reformulována na prosté *Jste* (a následovaly možnosti *muž* nebo *žena*). Jako nejasná se respondentům jevila otázka *Rozumíte obvykle neologismům?*, proto byla z dotazníku vyškrtuta (aspekt nižší srozumitelnosti byl několikrát komentován v odpovědi na otázku, co respondentům na neologismech vadí). Jako zásadní problém se ukázal seznam 25 izolovaných výrazů (otázka č. 11), u nichž měli respondenti určovat, zda podle nich jsou, nebo nejsou dané lexikální jednotky neologické. Bez uvedení kontextu respondenti nevěděli, jakou odpověď zvolit, a to

²³² Ostatně k takovému zkreslení může event. dojít bez ohledu na použité médium, i při vyplňování tištěných dotazníků lze opisovat nebo využívat dnes běžně rozšířená osobní elektronická zařízení jako chytré telefony.

²³³ Srov. https://www.google.com/intl/cs_cz/forms/about/.

²³⁴ Vzorek lze sestavit kvótním, náhodným nebo účelovým výběrem. Účelový výběr je obvyklý při omezených finančních, personálních či časových kapacitách, výzkumník jej sestavuje na základě svých možností. Platí, že čím je větší vzorek, tím větší je shoda s populací (srov. Chromý, 2014, s. 28–32).

zejména v případě neosémantismů. Prostý seznam výrazů byl v nové verzi dotazníku nahrazen výrazy v autentickém větném užití, jejichž význam měli respondenti za úkol definovat.

Pilotáž byla provedena v březnu a dubnu 2015, účastnilo se jí 22 osob zvolených na základě účelového výběru. Byly administrovány opět elektronické i tištěné dotazníky (příloha 2). Jejich vyhodnocení přineslo další podněty pro úpravu formuláře. Např. v otázce zjišťující věk respondentů byla zrušena čtyři předem stanovená věková pásma a byl požadován přesný údaj.²³⁵ Zjišťování velikosti bydliště neprokázalo výzkumný přínos, proto od něj bylo upuštěno. Dále byla vypuštěna otázka *Podle čeho poznáte, že jde o neologismus?*, neboť odpovědi na ni se nezřídka kryly s odpověďmi na otázku *Co je podle vás neologismus?* Rezignovali jsme i na ověřování znalostí neologismů (otázka č. 7), neboť vzhledem k nově zařazenému úkolu, v němž se u vybraných výrazů zjišťovala míra pocíťované novosti, by byl dotazník již příliš časově náročný.

Komplikovaným bodem dotazníkového šetření bylo to, že se zjišťovalo běžné (nikoli odborné) chápání terminologického pojmu. Několika respondentům pilotáže bylo potřeba zpočátku napovědět, co neologismus znamená. Abychom získaná data neovlivňovali víc, než je nezbytné, a nevytvářeli pro jednotlivé respondenty různé podmínky, bylo přijato řešení v podobě uvedení českého synonyma *novotvar* do závorky za slovo *neologismus* v první otázce dotazníku (*Co je podle vás neologismus (novotvar)?*).

Předběžné šetření provedené v letech 2014 a 2015 potvrdilo naše očekávání v odpovědi na výzkumnou otázku. Na základě rekonstrukce běžného obrazu neologismu jsme se pokusili formulovat (jistě velmi nedokonalou) kognitivní definici neologismu.

- Jde o nový jednoslovný apelační lexém, resp. o nový význam lexému již existujícího.
- Forma výrazu je neobvyklá, nápadná, vyčnívá z textu, jeho význam je neustálený, může být spjat s aktuálním tématem.
- Typický neologismus není starší 10 let.
- V češtině se výraz objevil zejména prostřednictvím odvození nebo přejetí z angličtiny.
- Neologismy jsou užívány především mladými lidmi a mediálními pracovníky.
- Setkat se s nimi můžeme ve všech komunikačních situacích, často tam, kde je společenská poptávka po neotřelých výrazech: v médiích, na internetu, v běžné mluvě,

²³⁵ Přesné údaje o věku byly relevantní vzhledem k stanovené dílčí hypotéze.

beletrii a dále v dynamicky se rozvíjejících oborech, jako jsou počítače a sociální sítě nebo reklama.

- S neologismy se mluvčí setkávají relativně často, podle vlastního odhadu typicky v měsíčním intervalu nebo častěji (týdně, denně).
- Neologismy pojmenovávají nové skutečnosti (*segway, selfie*), jsou i výsledkem záměrného hledání neotřelého výrazu (*chlupaťouch, páčko*).
- Při porozumění významu neologismů (podobně jako jiných slov) hraje roli znalost motivujících slov, znalost jazyka, z něž přejímka pochází, i kontext, v němž se s lexémem setkáme. Jako nevídané charakteristiky neologismů se ukázaly nesrozumitelnost, zapříčinění rozkolísanosti, nestability jazyka, efemélnost, nadužívání, anglický původ, formální neobvyklost, variantnost, neukotvenost významu. Jako stěžejní obtíž při recepci neologismů se jeví nesrozumitelnost. Jestliže uživatelé slova neznají, nejsou si jisti jejich významem, ortoepií, ortografií, morfologií či stylovou platností, výrazy je mohou popuzovat, dráždit.
- Jsou-li neologismy užívány ve vyšší míře, mohou narušovat srozumitelnost komunikace, uživatel si může připadat z komunikace vyčleněný, méněcenný.
- Přesto si mluvčí většinou nepřejí, aby bylo veřejné užívání neologismů omezováno.
- Za pozitiva neologismů je považováno pojmenování nových skutečností, obohacování a ožívání jazyka, zajímavost, originalita, humor.

4. 2. 2. Dotazníkové šetření (2017, 2018)

Základní výzkumná otázka zůstala beze změny: *Jaké vlastnosti má prototypický neologismus?* K našim očekáváním, která se opírala o výsledky pilotáže (viz výše), jsme připojili ještě dílčí hypotézu.

Hypotéza. Pociťování novosti lexikální jednotky závisí na věku mluvčích: starší lexikální jednotky (např. *minisukně, internet*) považují za neologismy starší mluvčí, mladší je jako neologické nepociťují.

Třetí verze dotazníku byla pro přehlednost rozdělena do tří sekcí. Sekce 1 se týkala respondentů, zjišťovalo se jejich pohlaví, věk a vzdělání. Při sestavování výzkumného vzorku jsme usilovali o porovnatelné zastoupení respondentů obou pohlaví, různých věkových kategorií i odlišných úrovní vzdělání. Sekce 2 obsahovala otevřené otázky týkající se různých aspektů vnímání termínu a pojmu neologismus. Sekce 3 obsahovala 11 typově různých výrazů (*jet bomby,*

burkiny, sendvičová generace, blairovec, elděenka, hostka, internet, minisukně, satelit, kráčivec, youtubering), u nichž respondenti na pětistupňové škále určovali, zda je podle nich výraz neologismem (od 1 – *ano, určitě* po 5 – *ne, vůbec*). Tento úkol byl zvolen na základě studia odborné literatury (zejména Krčmová, 2017) a analýzy mediálních sdělení (srov. odd. 3. 3. 2. 3., rok 2016, příprava na přijímací a maturitní zkoušky), neboť v těchto textech byly jako příklady typických neologismů jmenovány i lexikální jednotky, které vznikly již před několika desetiletími, jsou obsaženy ve výkladových slovnících a u nichž příznak novosti nepocítujeme (např. *minisukně, internet*). Cílem tohoto úkolu bylo ověření, zda se v uvedených zdrojích jedná o výjimečné, individuální odchylky, nebo zda je pocíťování novosti v populaci všeobecně výrazně rozkolísané.

Dotazníkové šetření se uskutečnilo na přelomu let 2017 a 2018. I třetí verze dotazníku byla administrována dvojnásobným způsobem: elektronicky a tištěně (příloha 3). Tištěné dotazníky vyplnilo 34 respondentů (jedna gymnaziální třída při hromadném zadání a čtyři další respondenti bez snadného přístupu k internetu), elektronický dotazník pak vyplnilo 66 respondentů.

4. 3. Výsledky dotazníkového šetření

4. 3. 1. Sekce 1

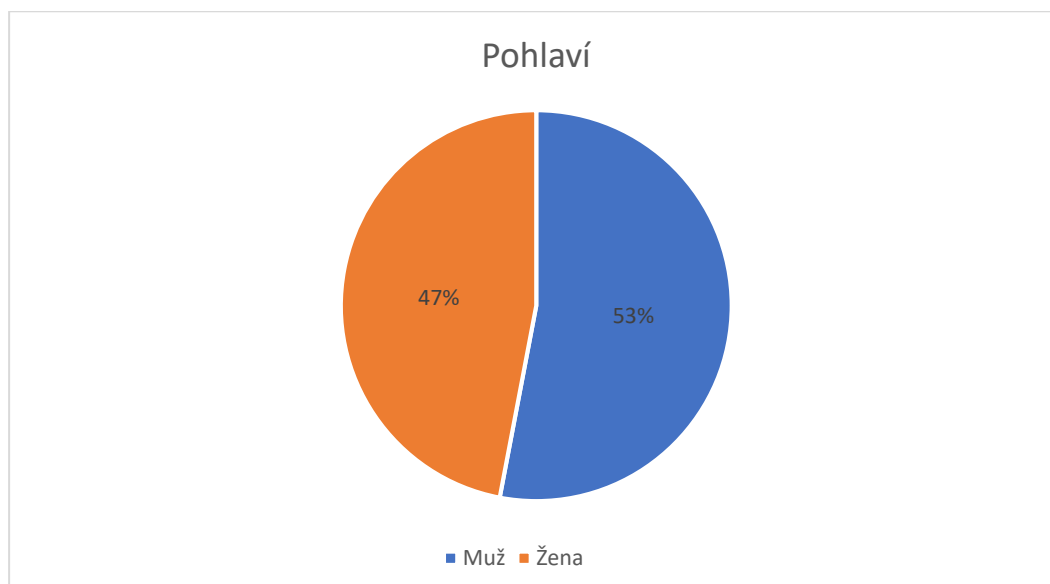
Sekce 1 je věnována metadatům. Dotazník vyplnilo 100 respondentů. Větší počet respondentů by jistě poskytl větší množství dat, čímž by se běžný obraz neologismu dále zpřesňoval, avšak počet účastníků byl vyhodnocen jako dostatečný i s ohledem na porovnatelnost s výsledky předchozí kapitoly (pro rekonstrukci mediálního obrazu neologismu bylo analyzováno 93 textů).

Za slabé místo tohoto dotazníkového šetření považujeme to, že na dotazníky odpovídali v naprosté většině dobrovolníci s vlastním zájmem o účast,²³⁶ určitá část názorového spektra uživatelů jazyka tak může zůstat nepodchycena. Dále platí, podobně jako v dalších jazykovědných výzkumech, že někteří respondenti nemuseli odpovídat v souladu s tím, jaké je jejich skutečné jazykové chování. Vzhledem k tomu, že jsou výsledky založeny i na interpretaci, mohou být ovlivněny též osobou výzkumníka.

²³⁶ Výjimku mohou představovat někteří ze studentů jedné matematicky orientované třídy Gymnázia Christiana Dopplera v Praze, v níž byly dotazníky vyplněny jako součást vyučování při předmětu český jazyk a literatura. (Za administraci dotazníků děkuji Mgr. Jolaně Holíkové.)

4. 3. 1. 1. Pohlaví

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 47 žen a 53 mužů, v zastoupení respondentů podle pohlaví tak mírně převažují muži.

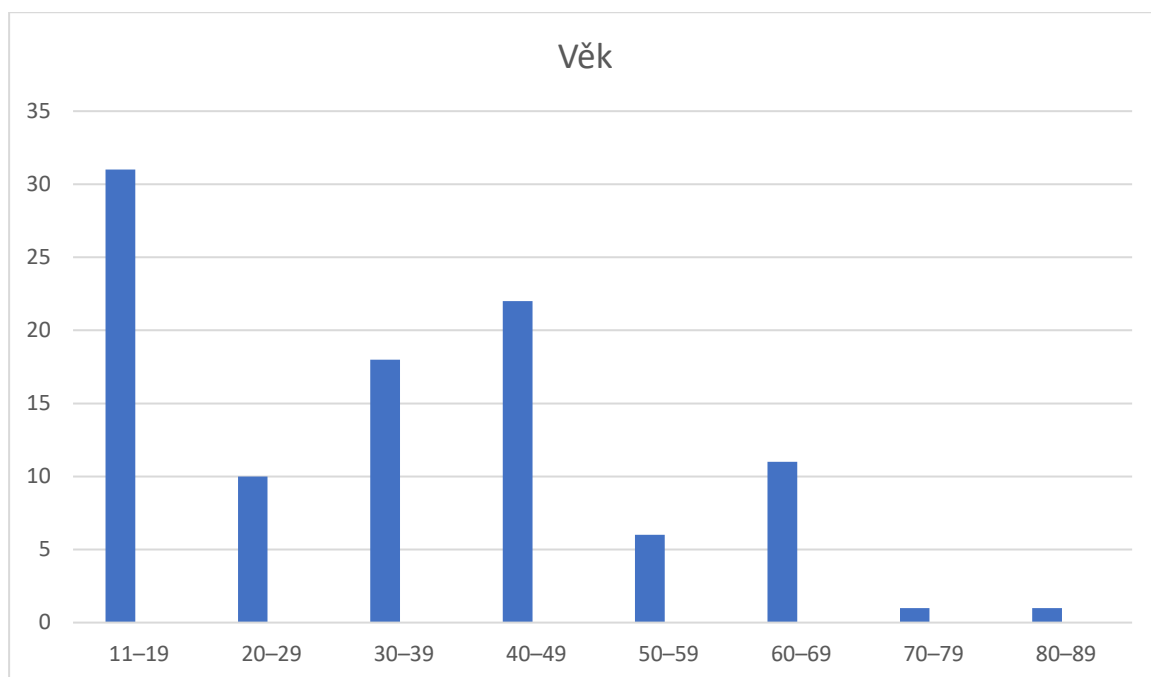

Graf 3. Zastoupení respondentů podle pohlaví

4. 3. 1. 2. Věk

Respondenti při odpovídání na dotazníkové otázky dosáhli věku od 11 let (1 respondent) do 81 let (1 respondent). Nejhojněji je zastoupena skupina mladistvých do 19 let (31 respondentů, z toho 30 ve věku 17–19 let), dále skupiny čtyřicátníků (22 respondentů) a třicátníků (18 respondentů), následují skupiny šedesátníků (11 respondentů) a dvacátníků (10 respondentů). Skupina padesátníků je zastoupena šesti respondenty, skupiny sedmdesátníků a osmdesátníků obsahují shodně po jednom respondentovi.

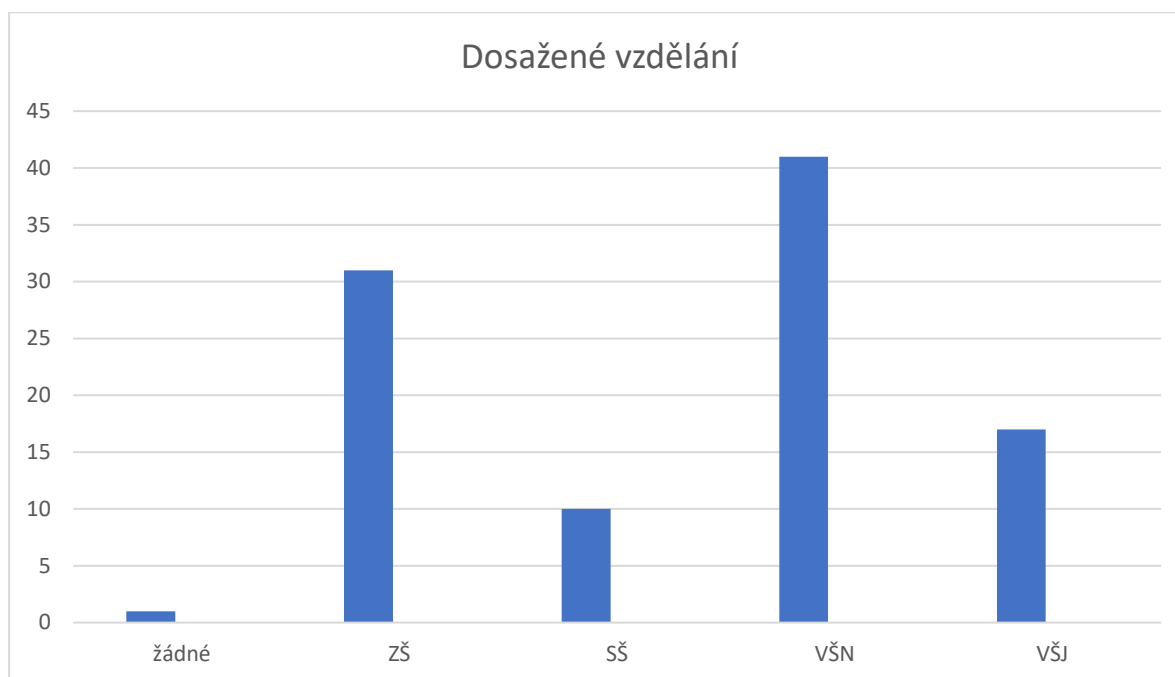
Ve věkové kategorii do 29 let (mladí mluvčí) je zastoupeno 41 respondentů, ve věkové kategorii od 40 do 81 let (starší mluvčí) je zastoupeno také 41 respondentů. Skupina třicátníků představuje přechod mezi těmito dvěma věkovými kategoriemi.

Graf 4. Zastoupení respondentů podle věku

4. 3. 1. 3. Dosažené vzdělání

Mezi respondenty byl zastoupen jeden ve věku 11 let, který neměl ještě ukončené základní vzdělání. 31 respondentů absolvovalo základní vzdělání (ZŠ) a 10 vzdělání středoškolské (SŠ). Nejpočetněji zastoupenou skupinou jsou respondenti s ukončeným vysokoškolským vzděláním (celkem 58 respondentů). Vysokoškolské vzdělání jsme dále rozlišili na nejazykovědné (VŠN, 41 respondentů) a jazykovědné (VŠJ, 17 respondentů). Vzhledem ke snaze získat běžný obraz neologismu nebyl dotazník zadáván např. odborným pracovníkům Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.; skupinu respondentů s vysokoškolským vzděláním jazykovědného zaměření tvoří osoby, které vystudovaly filologický obor např. s orientací na jazykovou výuku, překlad ap. a které se lexikologii/neologii, resp. lexikografii/neografii profesně nevěnují.

Graf 5. Zastoupení respondentů podle dosaženého vzdělání

Tyto údaje se týkaly respondentů. V následující části se budeme věnovat datům, která jsme shromáždili v rámci druhé sekce dotazníku, jež se týkala neologismů.

4. 3. 2. Sekce 2

Tato část dotazníku obsahuje šest otázek, jednu výzvu a prostor pro komentář. Následuje vyhodnocení řazené podle posloupnosti položek v dotazníku. V relevantních případech jsou dílčí data pro názornost ztvárněna grafem nebo tabulkou.

4. 3. 2. 1. Co je podle vás neologismus (novotvar)?²³⁷

Při odpovídání na tuto otázku respondenti vyzdvihovali novost lexikální jednotky (dále LJ), srov. *nové slovo*²³⁸; *nový výraz*; *nový výraz*, *nové slovo*; *nové slovo ve slovní zásobě*; *nové slovo*

²³⁷ U vybraných méně obvyklých odpovědí uvádíme věk a vzdělání respondenta.

²³⁸ Citované odpovědi jsou uváděny kurzívou a oddělovány středníkem; pravopisné chyby v odpovědích byly opraveny. Stručné odpovědi přepisujeme jednotně s malým počátečním písmenem, rozsáhlejší (nadvětné) komentáře předkládáme s počátečním písmenem velkým.

v jazyce; v rámci daného jazyka nové slovo.²³⁹ Jedna definice specifikuje novost jako předchozí neexistenci LJ, srov. *nové slovo, které v daném jazyce předtím vůbec neexistovalo*. Jeden respondent reflektuje „přidání“ LJ do jazyka, srov. *nově přidané slovo do jazyka českého*; jiný „nedávné objevení se“ ve slovní zásobě: *slovo, které se objevilo ve slovní zásobě „nedávno“*.

Některé odpovědi upřesňovaly, že jde o nově vzniklou nebo nově vytvořenou LJ, příp. kým (jednotlivcem, společností) a jak („uměle“, „přirozeně“), srov. *nově vzniklé slovo; nově vytvořené slovo; nově zformované slovo; nově vytvořené slovo, slovní spojení; nové slovo (uměle vytvořené); slovo nové, uměle vytvořené jednotlivcem či společností; nové slovo vytvořené „uměle“ (tj. cíleně) nebo „přirozeně“ (tj. neplánovaně) na popis nové situace, předmětu, procesu atd.* Některé odpovědi uvádějí, že se tyto LJ dříve nepoužívaly, srov. *nově vzniklé slovo, nebo jeho tvar, které se do té doby nepoužívalo; nově vytvořené slovo, které se donedávna nepoužívalo* (k aspektu běžného užívání LJ větším počtem mluvčích viz dále).

Další skupina odpovědí dávala do kontrastu LJ vytvořenou a převzatou, srov. *nově vytvořené nebo převzaté slovo; nově vytvořené nebo přejaté slovo; nově vzniklé slovo nebo přejaté; nově utvořený nebo přejatý výraz; slovo přejaté nebo nově vytvořené*. Jindy je vytvoření a převzetí LJ k sobě přiřazeno, příp. ztotožněno, srov. *nově vytvořené slovo – často upravené z angličtiny; Slovo, které vzniklo nedávno, například přejaté z angličtiny, kde taktéž nově vzniklo složením dvou různých slov.*²⁴⁰

Pro několik respondentů je pak neologismus (typicky) přímo ztotožněn s přejímkou, srov. *nové slovo převzaté z cizího jazyka; zpravidla slovo převzaté z cizího jazyka; slovo přejaté z jiného jazyka, aby vystihlo podstatu nové věci, činnosti..., pro které nemáme doposud český výraz; jedná se o nové slovo, které bylo přejato, např. z anglického jazyka, a začalo se běžně používat*. Jako výchozí jazyk přejímek je uvedena pouze angličtina.

Někteří respondenti se vyjadřovali k adaptaci LJ, srov. *nově vytvořené slovo, případně převzaté „počeštěně“ z cizího jazyka; nově vzniklé slovo, nebo slovo, které je převzato z jiného jazyka (může mít i jiný způsob napsání); Tvar nebo slovní spojení, které nebylo dříve v jazyce známé, většinou s vazbou na nové technologie či manažerský slovník. Někdy vznikne převodem nebo zkomolením slov z angličtiny*.

²³⁹ Některé odpovědi se opakovaly, např. dále neupřesněným spojením „nové slovo“ odpovědělo šest respondentů.

²⁴⁰ V některých odpovědích jsou zmiňovány aspekty, které patří do více skupin najednou. Odpovědi pak mohou být v našem textu uváděny opakovaně.

Respondenti reflektovali též LJ vzniklé sémantickým tvořením, srov. *nové slovo nebo slovo již známé s novým významem; nově vytvořené slovo, nebo již existující slovo s novým významem; v jazyce nově používaný výraz nebo slovo vzniklé počestěním cizího slova nebo spojením slov, případně použití známého slova v novém významu*. Naopak někteří respondenti vztahují neologismus pouze k nové formě, srov. *nové slovo se stejným významem, převzaté slovo; nový tvar již dříve existujícího výrazu*. Jednou byla deklarována formální i sémantická novost LJ, srov. *slovo mající novou formu i význam*. Na obnovené užití LJ naráží odpověď 81letého respondenta (ZŠ), srov. *nové jméno, které se nepoužívalo, udělalo se ze starého*.

Kromě dříve uvedených způsobů obohacování slovní zásoby je zastoupeno ještě skládání, event. blending či afixoidizace, srov. *nové slovo vytvořené sloučením existujících slov; slovo, které vzniklo nedávno, například přejaté z angličtiny, kde taktéž nově vzniklo složením dvou různých slov*.

Z výše uvedených odpovědí vyplývá, že jako genus proximum neboli nejbližší rodově nadřazenou představu respondenti chápou slovo, výraz, tvar, příp. slovní spojení.

Respondenti zohledňovali také pojmenovací potřeby jazykového společenství v měnícím se světě, srov. *pojmenování toho, co ještě nebylo pojmenováno; nové slovo v jazyce, obv. přejaté z jiného jazyka, zprav. pro označení nové věci či nového jevu; nově vymyšlené (vytvořené) slovo související s dobou, s novými možnostmi; nové slovo pro cokoliv, co potřebujeme označit, sdělit; slovo, které slyším poprvé, a které popisuje jev nebo skutečnost, která je sama nová a souvisí s dnešní dobou; slovo, které vznikne z důvodu potřeby nové doby, pojmenování nových procesů, činností, jakékoli nové entity; nově vytvořené slovo k označení nové skutečnosti, může být i přejaté z jiného jazyka, příp. použité v novém významu*. Pouze v odpovědi 17leté respondentky (ZŠ) je neologismus vázán výlučně na současnost, srov. *něco, co vymýšlí lidé v dnešní současné době*.²⁴¹ O pouhé užívání tvaru v dnešní češtině opírá svou definici 18letý respondent (ZŠ), srov. *tvar, který se používá v dnešní době v češtině*.

Někteří respondenti ve své odpovědi zdůraznili jak potřebu pojmenovací, tak hledání působivého vyjádření, srov. *nové slovo (bud' nová frajeřina nebo věc pojmenovávající novou skutečnost); nově utvořené pojmenování bud' nově vzniklé skutečnosti, nebo i nové označení existující skutečnosti, popřípadě (v širším smyslu) nový význam již utvořeného lexému; výraz, který se v jazyce objevil v nedávné době, pojmenovává nově vzniklou skutečnost, či skutečnost*

²⁴¹ Z formulace odpovědi není jednoznačné, zda má respondentka na mysli současnost jazykovou, vyplývá to však z jejích dalších odpovědí.

z nového úhlu pohledu. Pro přiřazení následující odpovědi do této skupiny je třeba provést dedukci na základě uvedených příkladů, srov. slovo popisující moderní objekt nebo výraz nově vytvořený a používaný (swag, nořas, ajťák...).

Neologismus může být otázkou módy, srov. nové slovo – i módní záležitost; slovo vycházející z aktuálních trendů, případně z něčeho nového.

Objevil se též důraz na (běžné) používání LJ (větším počtem mluvčích), srov. nově používané slovo; nově vzniklé – používané – slovo; nové slovo v češtině, které se začne běžně používat; tvar/slovo, který se dříve nepoužíval; nové slovo, které používá větší počet rodilých mluvčích; nové slovo, které se dostalo do našeho jazyka zpravidla vlivem jiného jazyka (nyní nejčastěji angličtiny) a stalo se běžně užívaným výrazem v našem jazyce; nově vzniklý tvar slova, který překročil určitou hranici počtu rodilých mluvčích, kteří mu rozumí a používají ho.

Jako definiční rys neologismu byla však jmenována i neustálenost LJ „v řeči“, srov. nově vzniklé slovo či slovní spojení, které ještě není v řeči ustálené.

Na institucionální rozhodování v oblasti jazyka (patrně ironicky) naráží odpověď 18letého respondenta, srov. je to slovo nebo vyjádření, které je oficiálně uznané za naprosto nové a nebyvalé. Do této skupiny bychom ale mohli zařadit i lexikografické kritérium a spisovnostní (kodifikační) aspekt. Několik respondentů se při vymezování neologismu opíralo o zařazení LJ do slovníku, a to jak pozitivně, tak negativně, srov. slovo přidané do slovníku; slovo, které nenajdu ve slovníku. Ojedinele byla mezi kritérii neologických LJ uvedena spisovnost, resp. nespisovnost, srov. nová slova, která jsou zařazena mezi spisovná; nové slovo, které ještě není začleněno do spisovné češtiny, nebo počestěná slova z jiného jazyka.

S produkcí neologismů souvisejí určité sociální skupiny, srov. nově vytvořené slovo či tvar slova, které vychází z určité sociální skupiny (např. věkové) a začíná se používat, specifické obory či tematické oblasti, z nichž se neologismy často rekrutují, srov. Řekl bych, že jde o slovo, které se dříve nepoužívalo a nyní je téměř nezbytné při běžné komunikaci. Předpokládám, že se takové slovo nejprve vyskytuje pouze v určitém oboru a později pronikne i do obecného (hovorového) jazyka; Tvar nebo slovní spojení, které nebylo dříve v jazyce známé, většinou s vazbou na nové technologie či manažerský slovník. Někdy vznikne převodem nebo zkomolením slov z angličtiny. Jeden respondent chtěl zřejmě zdůraznit množství (nápadnost, důležitost) nových sloves, příp. jejich derivátů, srov. nová slova, která popisují například činnost.

Zmiňováno je individuální pocíťování novosti, příp. spojené s emocemi, srov. *slovo, které vnímám jako cizí, nevžitě, není součástí mé běžné slovní zásoby; nové slovo vzniklé v jazyce nebo přejaté, které mluvčí ještě nepocíťují (z různých důvodů) jako součást běžné slovní zásoby; pro mne je novotvarem vše, co slyším/čtu nově, poprvé/podruhé, a slovo mne zaujme a vytvoří emoci (pozitivní či negativní); slovo, které slyším poprvé a které popisuje jev nebo skutečnost, která je sama nová a souvisí s dnešní dobou.*

Ojedinelou odpověď podal 17letý respondent (ZŠ), jenž neologismus chápe jako vznik nových slov.²⁴²

Jedna odpověď vymezovala neologismus pouze pomocí tří příkladů, srov. *nicméně, ovladovna,*²⁴³ *rozklíčovat*. V jedné odpovědi se jen zopakovalo slovo z otázky, srov. *novotvar*, a jedna odpověď zněla *nevím*.

Řada aspektů uvedených v odpovědích k první otázce je reflektována a propracována v odpovědích na otázky následující, najdeme v nich i určité definiční doplňky.

4. 3. 2. 2. Jak dlouho je podle vás slovo neologismem?

Někteří respondenti odpovídali na tuto otázku pomocí komentáře, jiní prostřednictvím konkrétního čísla, příp. číselného intervalu (někdy se značným rozptylem, jako je dva roky až 100 let), a konečně někteří tyto dva způsoby kombinovali. Nejprve resumujeme komentářové a kombinované odpovědi, které jsme seskupili podle předložených aspektů, následně uvádíme tabulku s číselnými údaji.

Respondenti mezi rozhodujícími faktory jmenovali ztrátu novosti LJ, srov. *dokud neztratí svou novost a nestane se součástí běžné slovní zásoby, u každého slova je to jiné*. Významná je i ztráta novosti denotátu, srov. *ve chvíli, kdy nově popisovaná situace, proces již není nový, ale stane se běžnou součástí každodennosti*.

S tím úzce souvisí běžné užívání LJ, její vžití, ujmoutí, zdomácnění, srov. *dokud se nevžije; dokud se neujme, cca 20–50 let; než v jazyce zdomácní; to je relativní, dokud se nestane běžným; dokud se nestane součástí běžné, obecné slovní zásoby; liší se spíše podle doby, jak dlouho se dané slovo uvádí do všeobecného použití; dokud se nevžije, nestane se součástí běžné slovní*

²⁴² Srov. význam ‚novotaření v jazyce‘ zachycený v PSJČ a SSJČ.

²⁴³ Srov. drobnost P. Valčákové v Naší řeči (1999) s názvem Ovladovna, s. 54.

zásoby. Nezanedbatelná je srozumitelnost LJ, srov. od doby, kdy [slovo] tzv. zdomácnělo, to znamená, že se začalo hodně používat a ostatní běžně rozumí, co znamená.

S uvedenými činiteli je pevně spjata množství uživatelů LJ, srov. *dokud ho [slovo] v běžné řeči nepoužívá velká část populace; jakmile je všeobecně přijímáno většinou společností; dokud se nestane součástí běžného jazyka dostatečně velké skupiny lidí; čím širší je uživatelská základna takového slova, tím méně je slovo neologismem.* Odpovědí dokud nepřekročí další pomyslnou hranici počtu mluvčích a doby a intenzity používání navazuje 24letý respondent (VŠN) na svou předchozí odpověď, v níž definoval neologismus: *nově vzniklý tvar slova, který překročil určitou hranici počtu rodilých mluvčích, kteří mu rozumí a používají ho.*

Jako další okolnosti byly jmenovány frekvence a začlenění do jazykového systému, srov. *nevím, záleží asi na frekvenci užívání daného slova; Nelze jednoznačně určit, záleží na jejich začlenění do jaz. systému, frekvenci použití atd. V jiných jaz. kontextech je to často tak, že neologismus přestává být neologismem, když je zaznamenán v některém z autoritativních všeobecných výkladových slovníků.*

Jak již bylo předjato, roli hraje i institucionální rozhodnutí, srov. *tak asi do té doby, dokud je někde uznáno jako neologismus a používá se, určitě více jak 5 let; až se jazykovědci rozhodnou, že už to není neo, ale normální slovo :) Oporou při rozhodování o neologičnosti LJ je slovníkové (příručkové) zpracování, srov. dokud není zařazeno do nějaké jazykové příručky; než se objeví ve slovníku spisovného jazyka, potom už je jen slovem; tak dlouho, než se stane běžným a např. se zanesou do slovníků; dokud se nenachází ve slovníku spisovné češtiny.* Zatímco v předchozích odpovědích považovali za rozhodující okamžik zařazení LJ do slovníku (nebo jiného díla), následující odpověď reflektuje jako rozhodující okamžik vydání dalšího neologického slovníku (a vyrozumíváme, že jde o jiný slovník, než v němž je daná LJ obsažena), srov. *do nového vydání slovníků neologismů.* Již v předchozích odpovědích byla zmíněna spisovnost; je relevantní i v následující, neobvyklé odpovědi 18letého respondenta (ZŠ), srov. *než je zařazeno do slovníku spisovné češtiny nebo označeno za nespisovné.* Institucionalizace LJ se tedy podle respondenta projevuje buď zahrnutím do lexikonu spisovného jazyka, nebo (patrně oficiálním) přiřazením do nespisovné slovní zásoby. Pro 47letou respondentku (VŠJ) je určující, zda se mluvčí slovo učili ve škole, srov. *pokud se ho žijící neučili ve škole, je považováno stále za neologismus.*

34letý respondent (SŠ) uvažuje o „uznání“ statusu slova, srov. *Myslím, že slovům, které se uznají jako novotvar, musí předcházet určité období. Toto období se podle mého názoru stále*

zkracuje, neboť se civilizace rychleji vyvíjí. Obecně myslím, že 5–10 let, než se slovo uzná jako novotvar, a následně minimálně dvojnásobek zmíněného času, než se stane „pouze“ slovem. (Do tabulky níže byl zanesen údaj min. 15–30 let.)

*V určitém protikladu k institucionálnímu rozhodnutí je (subjektivní) pocitování, vnímání novosti, nezvyklosti, srov. *dokud ho tak lidé vnímají; dokud je tak mezi lidmi vnímáno; dokud je pocitováno jako nezvyklé; nedokážu to říct přesně, ale snad dokud vyvolává překvapení či údiv; dokud se zdá uživateli jazyka nové, je to do určité míry subjektivní; to se určitě nedá přesně určit... asi přibližně do té doby, než ho průměrní mluvčí jazyka vnímají jako nové; než ho většina lidí přijme a začne používat nebo alespoň se nad ním nepozastaví; po dobu, kdy je většinou mluvčích jako neologismus pocitováno, dokud se „nevžije“.**

*Jako další kritérium byla uvedena jakási deklarace neologičnosti, srov. *dokud je jako neologismus používáno.**

*Jiní respondenti upozornili na to, že některé neologismy mohou (rychle) zaniknout, srov. *bud' přežije, nebo zanikne; to je těžké odhadnout, některé neologismy jsou začleněny do spisovného jazyka, některé mají jepičí život.**

*Připomínaným aspektem je rozšíření LJ do různých komunikačních sfér, zvláštní důležitost je přikládána mediální sféře a (krásné) literatuře, srov. *dokud ho lidé nezačnou přirozeně používat v nenucených konverzacích a nezřídka kdy se s nimi setkáme i v médiích; než se začne běžně používat v rozhlase a televizi; do doby, než se začne běžně vyskytovat i ve veřejnoprávních médiích, novinách a časopisech, nebo i v literatuře.**

*Důležitým hlediskem je nejen počet mluvčích, ale i jejich různorodost, zejména vzhledem k věku, srov. *dokud není běžně používáno každou generací; dokud není znám všem věkovým vrstvám; Dokud není běžně používáno většinou demografických skupin. V případě výrazů z podstaty omezených na užší skupinu lidí (např. odborná terminologie), dokud není běžně používáno danou užší skupinou.**

*Jak je patrné z předchozích odpovědí, respondenti nezřídka zdůrazňovali individuální povahu trvání neologického charakteru LJ, srov. též: *je to různé, nelze paušalizovat; u každého slova je to jiné; jak které, 2–100 let.* V následující odpovědi 23letá respondentka (VŠJ) vedle odmítnutí paušalizování shrnuje několik výše uvedených rysů, srov. *Obecně těžko říct. Záleží, jak rychle se zapojí do jazykového systému (flexe i frekvence) a slovní zásoby určité oblasti (např. technika ap.). Možná hraje roli i to, jak dlouho je slovo považováno mluvčími za nezvyklé/nové/přejaté...**

Pomocí vyjádření *nevím*, příp. *to je různé* odpovědělo 8 respondentů. Pravděpodobně nepochopení otázky se projevilo v odpovědích: *ihned; stále*.

Následuje tabulka, v níž jsou shrnuty číselné údaje z odpovědí vyjádřených číselně a kombinovaným způsobem (celkem 42 odpovědí).

Odpověď na otázku <i>Jak dlouho je podle vás slovo neologismem?</i>	Počet odpovědí
týden	1
od pár měsíců do několika let	1
několik let	2
1 rok	2
1–2 roky	1
2 roky	2
2–100 let	1
3 roky, +-3 roky	2
3–5 let	1
3–10 let	1
5 let, max. 5 let	10
5–10 let	2
10 let	4
10–15 let	1
10–20 let; půl generace až generaci (10–20 let)	2
12 let	1
15 let	2
min. 15–30 let	1
jednu generaci; jednu generaci (cca 20 let?)	2
20–50 let	1
50 let	1
století	1
<i>Celkem</i>	<i>42</i>

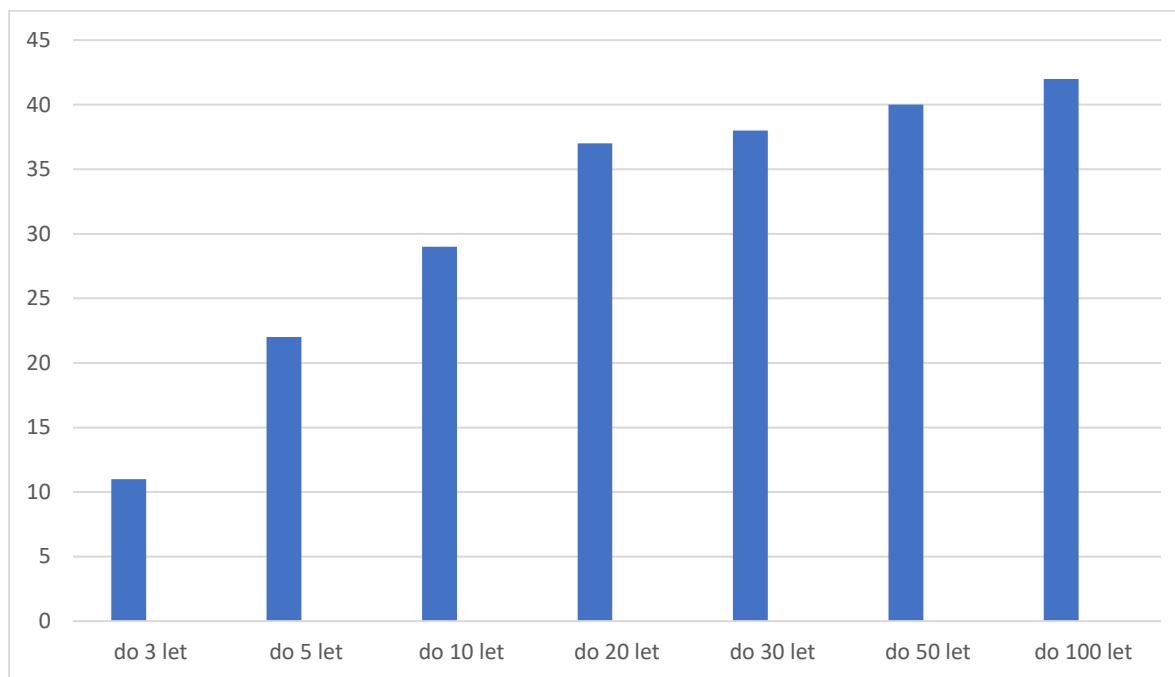
Tabulka 4. *Jak dlouho je podle vás slovo neologismem?*

Odpovědi se od sebe značně odlišovaly (od týdne až po století), velký rozptyl lze nalézt i v rámci jedné odpovědi (dva roky až 100 let). Nejčastější odpovědí bylo pět let (10 respondentů, 24 %).

Dobu nižší nebo rovnou třem letům uvedlo 26 % respondentů (11 respondentů),²⁴⁴ dobu nižší nebo rovnou pěti letům 52 % (22 respondentů), dobu nižší nebo rovnou 10 letům 69 % (29

²⁴⁴ Do této skupiny jsme přiřadili odpověď *několik let*.

respondentů), dobu nižší nebo rovnou 20 letům 88 % (37 respondentů), dobu nižší nebo rovnou 30 letům 91 % (38 respondentů), dobu nižší nebo rovnou 50 letům 95 % (40 respondentů) a konečně období delší než 100 let neuvedl nikdo.

Graf 6. Jak dlouho je podle vás slovo neologismem?

4. 3. 2. 3. Kde se s neologismy nejčastěji setkáváte?

Někteří respondenti uvedli pouze jednu možnost, srov. v *médiích*, jiní napsali více možností, srov. v *politických debatách*, *ve škole*. Při vyhodnocování jsme jednotlivě započítali každou uvedenou možnost, tedy např. posledně jmenovaná odpověď byla započítána jako jeden výskyt ve skupině „v politice“ a jeden výskyt ve skupině „u mladistvých..., na školách...“. Celkem jsme získali 165 položek.

Nejčastěji respondenti udávali, že se s neologismy setkávají na internetu (v různých typech textů včetně zpravodajských), dále v médiích (v žurnalistice, publicistice ap.). Následovala řeč mládeže a dětí, často se vyskytovala také oblast běžného dorozumívání. Bez reflexe nezůstala odborná komunikace a oblast profesního a zájmového vyjadřování. Z konkrétních oblastí byla nejčastěji jmenována oblast informační techniky (IT, resp. informační a komunikační techniky, ICT, resp. informační a výpočetní techniky, IVT), dále oblast technologií, obchodu, marketingu a reklamy, politické a administrativní vyjadřování ad. Pouze dvakrát byla uvedena literatura

(jedenkrát navíc s dovětkem, že je to proto, že respondentovy neologismy jsou označovány za neexistující slova; srov. 2.3.1.). Poněkud překvapivou odpověď v křížovkách uvedl 81letý respondent (ZŠ). Neurčitou odpověď jako *všude, různě* či *nevím* podalo osm respondentů.

Odpověď na otázku <i>Kde se s neologismy nejčastěji setkáváte?</i>	Počet odpovědí	
na internetu; v internetových diskusích; na webových fórech; v online komunikaci; na různých serverech; v internetových článcích nebo videích; v neformální elektronické komunikaci	28	40
na sociálních sítích	8	
v i-zpravodajství; v online zprávách	4	
v médiích; v žurnalistice; v publicistice	14	23
v tisku (v novinách; v časopisech); v televizi; v rádiu	9	
u mladistvých; u mladých lidí; mezi mladší generací; v naší generaci (18letý respondent); u mladých lidí ve škole; na školách; v běžné řeči s mladými lidmi; v komunikaci s výrazně mladšími mluvčími; v komunikaci se spolužáky; v slangu mladých	18	21
v slangu dětí; u dětí; v řeči dětí (slovo popletou do novotvaru)	3	
v běžném životě; v jednání s lidmi; v běžné mluvě; ve společnosti při běžných rozhovorech; v běžné komunikaci; v hovorové řeči; v hovorovém jazyce; v hovorové češtině; v obecné mluvě, nespisovné češtině; v mluvené řeči; v mluvě; v zaslechnutých rozhovorech	15	17
v baru; v hospodě	2	
v komunikaci s lidmi z jiných oborů; v nových oborech a oblastech; v odvětvích, která jsou relativně mladá a rychle se rozvíjejí; v profesní slovní zásobě; v odborné mluvě, textech; v odborné literatuře; v odborném žargonu; v odborných odvětvích; ve výzkumu	11	18
v práci; v řeči kolegů (často střídajících češtinu a angličtinu a vytvářejících pak „ČJ/AJ hybridy“ a zkratky)	6	
v menších komunitách	1	
v IT; v oboru IT; v IT oblasti; v ICT; v IVT; v informatice		18
v oblasti technologií; v technice obecně		4
v byznysu; v reklamě; v managementu a obchodní korespondenci		3
v politice; u politiků; v politických debatách		4
na úřadech; v administrativě		2
v medicíně; v nemocnicích		2
v umění		1

v gastronomii		1
v křížovkách		1
v literatuře (protože mé neologismy jsou označovány za neexistující slova); v literatuře (sci-fi)		2
všude	5	8
různě	1	
nevím; neumím odhadnout	3	
<i>Celkem</i>		<i>165</i>

Tabulka 5. Kde se s neologismy nejčastěji setkáváte?

4. 3. 2. 4. Jak často narazíte na neologismus?

Nejvíce respondentů uvedlo, že se s neologismy setkává denně: 40 %, dále měsíčně: 28 %, týdně: 25 %, ročně: 4 % a neví (*nevím; neumím posoudit, nepřemýšlím o tom; nedokážu odhadnout*): 3 %.

Graf 7. Jak často narazíte na neologismus?

4. 3. 2. 5. Máte neologismy rádi, nebo vám spíše vadí? Proč?

Odpovědi jsme podle deklarovaného vztahu k neologismům rozdělili do tří skupin: vyjádření pozitivního vztahu, vyjádření neutrálního/ambivalentního vztahu a vyjádření negativního vztahu.

1. V první skupině jsou sdružena **pozitivní** hodnocení neologismů, srov. *mám je rád, lze jimi vyjádřit věci, pro které nemá čeština výraz; ráda, je to přirozený vývoj*, včetně rezervovaně pozitivních postojů, srov. *spíše rád; moc je nevnímám, takže je mám rád*.

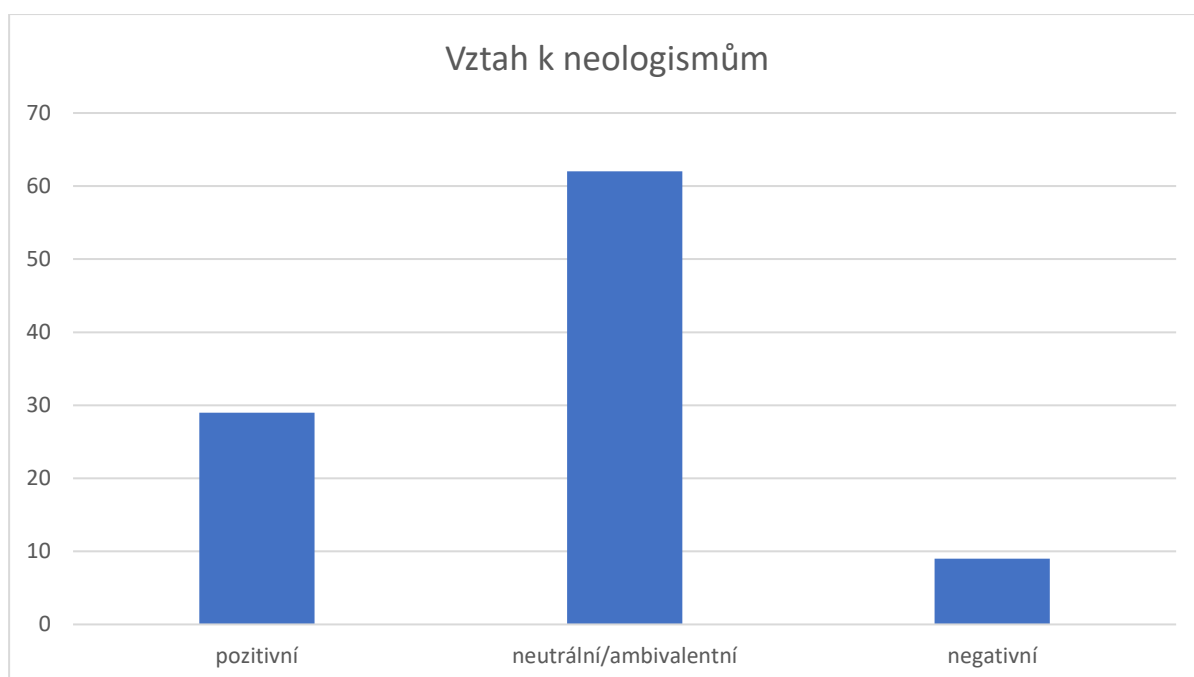
Zastoupeny jsou odpovědi mladších mluvčích, srov. *rádi, je to fresh* (18letý respondent, ZŠ); *ráda na ně narážím a pozoruju jazykovou kreativitu* (31letá respondentka, VŠJ); i mluvčích starších, srov. *mám je rád – ukazují na pružnost jazyka, poodhalují nová hlediska předtím často zastřená nepřítomností pojmu* (46letý respondent, VŠJ); *většinou jsou vtipné* (48letý respondent, SŠ). Ve skupině padesátníků a starších respondentů se však pozitivní hodnocení vyskytovalo pouze v rámci hodnocení ambivalentního. Kladně hodnotilo svůj vztah k neologismům celkem 29 respondentů ve věku od 18 do 41 let.

2. Do druhé skupiny byly zařazeny odpovědi vyjadřující **neutralitu, lhostejnost**, srov. *jsem ohledně nich neutrální; ani jedno; je mi to fuk; je mi to jedno*, nebo **ambivalenci**, závislost hodnocení na konkrétním slově, srov. *některé se mi líbí, některé mě iritují; záleží na použití – někdy je trefný a líbí se mi, jindy vadí a musím si zvykat; vtipné neologismy mě pobaví, ne všechny neologismy se mi však líbí; záleží na slovu, některá jsou krutopřísná, jiná méně oblíbená; obecně k nim nemám žádný vztah ;-), něco si myslím vždy jen o konkrétních neologismech; Láska to není, je to život. V různých oborech by to bez nich ani nešlo; Záleží na tom, v jakém kontextu se objevují a jak je s nimi nakládáno. V některých případech je nepovažuji za nutné, ale tendenčně mi spíše nevadí; Líbí se mi kreativní složeniny českého původu. Počeštělé přejaté výrazy přijímám bez emocionálního zatížení. Vadí mi pouhé přejímání cizích výrazů s původním pravopisem, bez skloňování ap.; Někdy mi to vadí – ze začátku přednášky vám řeknu něco o svém backgroundu, kapela bude vystupovat na rockové stagi, swatchnu vám nové vzorky, věnuji se crowdfundingu. Jindy asi nemáme pro slovo jednoduchý a výstižný český ekvivalent – startup. Jedná se o nejzastoupenější skupinu – celkem 62 respondentů – s největším věkovým rozptylem: od 11 do 81 let.*

3. Konečně ve třetí skupině jsou shromážděny odpovědi vyjadřující **negativní** postoj k neologismům, srov. *vadí mi, bráním se novotám*, včetně rezervovaně negativních postojů, srov. *většinou vadí, protože se často nejedná o správný tvar; spíše mi vadí, často vím o dobrém*

českém slovu, které neologismus také vystihuje; Spíše vadí např. pro nejasný význam, nesrozumitelnost (ale asi souvisí s neznalostí určité oblasti, skupiny ap., kde se zejména používají, vč. neznalosti (zejména) angličtiny), a taktéž na mne často působí jako módní záležitost či vytváření dojmu, že mluvčí je „in“ (taktéž neologismus?).

Zastoupeny jsou odpovědi mladších mluvčích, srov. *spíše mi vadí, nevidím důvod, proč by se stejným věcem měly vymýšlet nové názvy* (18letá respondentka, ZŠ); *vadí, původní česká slova jsou hezčí* (34letý respondent, VŠN), i mluvčích starších, srov. *vadí mi, bráním se novotám* (67letý respondent, SŠ); *vadí, nepatří do českého jazyka, považuji to za neúctu k mateřskému jazyku* (66letá respondentka, VŠN). Svůj vztah k neologismům hodnotilo negativně devět respondentů ve věku od 18 do 67 let.

Graf 8. Vztah k neologismům

A. Pozitivní vlastnosti

Dále uvádíme utříděný souhrn kladných vlastností neologismů, které respondenti ve svých (pozitivních i ambivalentních) odpovědích na pátou otázku oceňovali.

Vyzdvížena byla nezbytná pojmenovací potřeba v měnícím se světě, příp. potřeba českého pojmenování, srov. *často se jimi dá určitá věc lépe popsat; český výraz doposud neexistuje; označují dosud nepojmenovanou věc; popisují něco nového, co se dá těžko vyjádřit jinak v tak krátké podobě, např. „tweetovat“; některá nová slova jsou podle mě téměř nezbytná.*

Pojmenovací potřeba je naléhavá v oblasti terminologie, srov. *v různých oborech by to bez nich ani nešlo*.

Jazyk by se měl podle respondentů vyvíjet, neměl by být strnulý, srov. *je třeba žít s dobou; jazyk by se měl vyvíjet; je to přirozený vývoj; aby byl jazyk použitelný, je potřeba, aby se vyvíjel; ukazují na pružnost jazyka; Do hovorové češtiny patří, pokud jich není mnoho. Každý jazyk se vyvíjí, tak i novotvary zde mají své místo*.

Jako pozitivum bylo dále uváděno obohacování jazyka, rozšiřování slovní zásoby, srov. *mám je rád, jelikož obohacují jazyk; rád, pomáhají mi se slovní zásobou – spíš je nevnímám*.

Dále bylo jmenováno ozvláštňení, zpestření jazyka, komunikace, srov. *je to fresh; ozvláštňují řeč, některé rád začnu používat také; jde o zpestření jazyka*. Vítanými vlastnostmi jsou hravost, kreativita, srov. *líbí se mi kreativní složeniny českého původu; mám je rád, je to hrátka s jazykem; ráda na ně narážím a pozoruju jazykovou kreativitu; mám ráda kreativní lidi, a proto mám ráda i kreativitu při vytváření nových slov*. Kladně je hodnocena vtipnost neologismů, srov. *většinou jsou vtipné; vtipné vítám; vtipné neologismy mě pobaví*.

U neologismů je ceněna výstižnost, zpřesnění, ekonomičnost, funkčnost, ulehčení komunikace, srov. *neologismus lépe vystihuje danou věc; jsou funkční; umožňují preciznější vyjádření určitých pojmů; Někdy je významově přesnější použití novotvaru. Nebo je kratší než potřebný opis; Většinou pomáhají zrychlit mluvu, zkrátit slova. Mám ráda zkratky; spíše mi ulehčují komunikaci*.

Respondenti si váží poznávací hodnoty a podnětnosti neologismů, srov. *rád, protože rád poznávám; poodhalují nová hlediska předtím často zastřená nepřítomností pojmu; nevadí, nutí mě si hledat význam slov, přemýšlet a nečíst automaticky*.

Mezi kladné vlastnosti patří, když neologismy v komunikaci nepůsobí rušivě na produktora ani recipienta a jsou systémové, srov. *moc je nevnímám, takže je mám rád; v pohodě, taky je používám; vítám ty, které nejdou proti „duchu“ jazyka, přizpůsobí se jeho struktuře*.

Neologismy mohou přinášet i estetický požitek, srov. *občas mohou vznikat velice pěkně znějící slova*.

Některé neologismy jsou hodnoceny pozitivně bez zdůvodnění, srov. *některé se mi líbí (např. brexit)*.

B. Negativní vlastnosti

Následuje utříděný souhrn negativních vlastností neologismů, které respondenti ve svých (negativních i ambivalentních) odpovědích na pátou otázku jmenovali.

Důležitá je opozice česká – cizí LJ, cizí LJ jsou přijímány často nelibě, srov. *vadí, protože většinou existuje české slovo; Jak kdy. Pokud se to dá říci „hezky česky“, tak spíše vadí.* Zavrhováno je přílišné množství anglických LJ v češtině včetně doslovných překladů z angličtiny, srov. *doslovné překlady z angličtiny vnímám negativně; někdy mi to vadí – ze začátku přednášky vám řeknu něco o svém backroundu, kapela bude vystupovat na rockové stagi, swatchnu vám nové vzorky, věnuji se crowdfundingu.* Vadí počešťování anglických slov, srov. *vadí mi, když se přejímají např. anglická slova do češtiny s českým hláskováním, přijde mi, že to je prznění angličtiny,* ale i jejich nepočešťování, srov. *vadí mi pouhé přejímání cizích výrazů s původním pravopisem, bez skloňování ap.*

S tím souvisí odmítání neologismů jako LJ zbytečných, módních, pozérských, srov. *nevidím důvod, proč by se stejným věcem měly vymýšlet nové názvy; vadí mi, když se jedná o náhradu za již existující slovo (cash místo hotovost); módní záležitost či vytváření dojmu, že mluvčí je „in“ (taktéž neologismus?); Spíše mi vadí, často vím o dobrém českém slovu, které neologismus také vystihuje.*

Odmítány jsou neologismy nesprávné, nesmyslné, nesystémové, vytvořené netypickými slovotvornými způsoby, event. vázané na určitou komunikační sféru, srov. *většinou vadí, protože se často nejedná o správný tvar; nevadí, pokud dávají smysl; někdy bývají vytvořeny poněkud nešťastně, popřípadě i nesystémově; vadí mi v případě, že jsou utvořeny v rozporu se slovotvornými postupy pro češtinu netypickými; administrativní zkomoleniny vnímám negativně.*

Problematická je vysoká frekvence, nadužívání neologismů, event. vázané na určitou komunikační sféru, srov. *pokud je ostatní používají často, vadí mi; vadí mi, pokud jsou zbytečně nadužívány; vadí mi lidi, kteří jej používají nadměru (snad v každé větě); vadí mi, když se určitá slova opakují v médiích příliš často.*

Problémem u neologismů je nesrozumitelnost, srov. *Spíše vadí např. pro nejasný význam, nesrozumitelnost (ale asi souvisí s neznalostí určité oblasti, skupiny ap., kde se zejména používají, vč. neznalosti (zejména) angličtiny).*

Jako téma, s nímž jsou spojeny nechtěné neologismy, byla uvedena uprchlická vlna, srov. *Hodně mi vadí např. neologismy spojené s uprchlickou vlnou jako vítač, sluníčko, dobroser, slimák, mladík atd.*

Nevítaný je nezvyk, novota, srov. *musím si zvykat; vadí mi, bráním se novotám; na některé se zvyknout nedá.*

Důležité je i estetické stanovisko, srov. *vadí, původní česká slova jsou hezčí.*

Některé neologismy jsou hodnoceny negativně bez zdůvodnění, srov. *některé mě iritují; ne všechny neologismy se mi líbí; některé mne rozzlobí; třeba slovo zprocesovat mi vadí.*²⁴⁵

4. 3. 2. 6. Mělo by se podle vás užívání neologismů v médiích omezovat?

Odpovědi na tuto otázku jsme rozdělili do tří skupin: **ne**, **nevím** a **ano**.

1. **Ne.** Odpovědi zařazené do této skupiny se pohybovaly na škále od jednoznačného *NE!*; *určitě ne; v žádném případě; ne, proč?*, přes rezervovaný nesouhlas *spíše ne; asi ne po ne* za nějaké podmínky. Celkem takto odpovědělo nejvíc respondentů, 60, a to ve věku 11 až 81 let.

K omezování neologismů v médiích by podle respondentů docházet nemělo, neboť jejich vznik a užívání je přirozenou součástí jazyka, jeho vývoje, srov. *nemyslím si, jedná se o přirozený vývoj jazyka; ne, jedná se o přirozenou progresi jazyka; do přirozeného vývoje slovní zásoby by se nemělo uměle zasahovat; nemělo, je to přirozený proces; ne, vývojové tendence v jazyce a obohacování slovní zásoby by se nemělo nijak uměle regulovat; ne, jazyk je živá struktura, vždy se vyvíjel a vyvíjet bude, bez novotvarů se stane mrtvým; Obecně ne. Tam kde již existuje pro danou situaci ustálený výraz, který se dá použít pro stejnou situaci, nevidím důvod, proč by*

²⁴⁵ F. Štícha (2011) obrací perspektivu od slov k jejich uživatelům: „Mladá fronta Dnes zahájila nedávno tažení proti stupiditě slov útokem na zdobněliny: „Zdobněliny a další stupidní výrazy uchvátily náš slovník jako hitlerovský wehrmacht Francii při blitzkriegu.“ Chci k tomu připojit svůj stručný komentář: Slovo, je-li elementem přirozeného jazyka, má nutně nějaký význam a svou stylovou hodnotu, emocionální náboj (kladný, záporný nebo neutrální); může být prastaré či nedávno přejaté nebo utvořené ze slova domácího; utvořeno může být pravidelně podle některého ze stovek ustálených modelů (jde přitom pochopitelně převážně o neuvědomělé, spontánní respektování spontánně utvořených pravidel), nebo nepravidelně, jedinečně, bez ohledu na cokoli a kohokoli, nebo naopak s nějakým speciálním ohledem, s účelem pobavit či na sebe upozornit. Stupidní však jakékoli a jakkoli vzniklé slovo samo o sobě být nemůže, neboť ono samo za nás nemyslí. Není problémem stupidita slov, ale mentální a komunikační úroveň těch, kdo píšou či hovoří.“

V pozdějším článku (Štícha, 2013) však kritizuje samotná slova/pojmy: „A ty dnešní anglicismy, že? Že bychom místo developerů mohli mít vývojáře? (...) Nemusí jít ovšem vždy jen o to, zda přijmout, či nepřijmout. Mělo by nám jít i o to, co to vlastně přijímáme. Nejde-li o pojem už ve svém zárodku poněkud podivný, nelogický, komický, ba třeba i trapný. Nezavání-li příliš a zbytečně snobismem a přehnaným intelektualismem. Co je to třeba think-tank?“

měla média nový výraz omezovat, ale ani proč by měla omezovat ten původní a výhradně se soustředit na neologismus.

Argumentem proti omezování neologismů v médiích je dále to, že nové LJ popisují nové denotáty, srov. *nemělo, svět se vyvíjí, tak ať i mluva; nemělo, z médií se dozvídáme krom jiného o nových událostech, skutečnostech, novinkách a obsahu by měla odpovídat i jazyková forma.* Jeden respondent (27 let, VŠJ) by média nereguloval, pouze by doporučil upřednostňování českých LJ před cizími, srov. *ne (mohlo by se jen možná doporučovat užívat neologismy pouze v případě, že pro danou skutečnost chybí český ekvivalent).*

Někteří respondenti se sice jednoznačně vyslovili proti omezování neologismů, avšak za splnění určité podmínky, jako je správnost, vhodnost, standardnost užití LJ, srov. *ne, jsou-li použity v kontextu korektně; v žádném případě, pokud jsou používány správně (tedy autor tuší význam); ne, jenom být opatrnější (musí být vhodné); ne, pokud jsou standardně užívány v běžné mluvě; omezovat ne, ale určitá kontrola by tam být měla – to se ovšem netýká jen neologismů.* Dalšími podmínkami byly: přijatelná frekvence užívání, srov. *ne, pokud se stále neopakují;* a kultivovanost, srov. *ne, stačí udržovat jistou míru kultivovanosti projevu.*

Jeden respondent (18 let, ZŠ) vítá zajímavost, kterou podle něj neologismy do zpravodajství přinášejí, srov. *ne, alespoň jsou zprávy zajímavější.*

Jiný respondent (17 let, ZŠ) by ponechal užívání neologismů na individuálním rozhodnutí, srov. *Myslím, že záleží na vkusu autora. Zda uzná za vhodné neologismus v daném kontextu použít.*

Několik respondentů se domnívá, že regulace by nedávala smysl, srov. *nevidím pro to důvod; ne, tam kde se nehodí, nejsou; ne, pokud jsou součástí živého jazyka a opravdu se používají, je to zbytečné; nebo že ani není možná, srov. nejde to.*

2. Nevím. Do této skupiny jsme přiřadili odpovědi typu *nemám vyhraněný názor; je mi to jedno;* a odpovědi ano i ne zároveň, srov. *ani ne (záleží, jak který, třeba „krutopřísny“ jo); opět záleží na konkrétním kontextu a oblasti slovní zásoby, nejsem pro purismus, ale přehánět by se to s nimi také nutně nemuselo; Ne. Já nejsem z těch, kteří by to měli rozhodnout. Lidi by měli přece rozumět, ne aby si tam někdo vymýšlel krávovinu; To je individuální – někdy je neologismus nezastupitelný a nemá „standardní“ ekvivalent, jindy ekvivalent má a zní příliš hovorově,*

*neformálně, nesrozumitelně. Jak pravil Komenský: kdo dobře rozlišuje, dobře vyučuje.*²⁴⁶

Celkem jde o 11 odpovědí respondentů ve věku 17 až 60 let.

3. **Ano.** Odpovědi zařazené do této skupiny se pohybovaly (podobně jako u skupiny *ne*) na škále od jednoznačného *určitě*, přes rezervovaný souhlas *spíše ano; asi ano* po *ano* za nějaké podmínky. Celkem takto odpovědělo 29 respondentů ve věku 18 až 73 let.

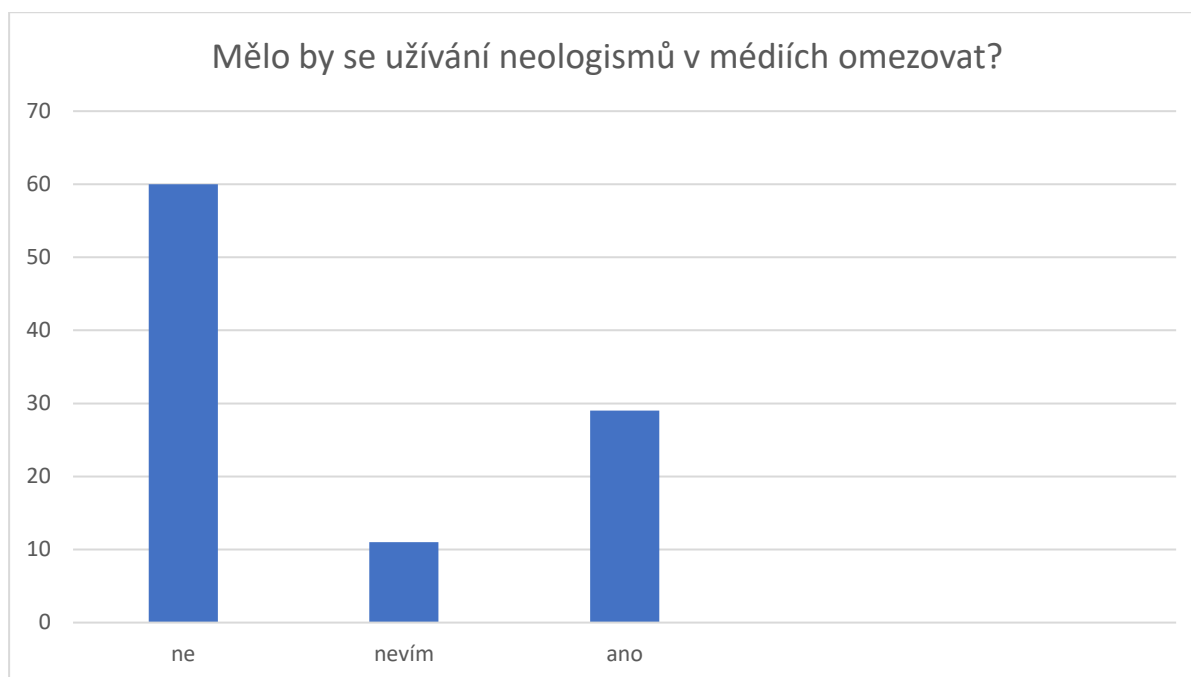
Respondenti by mediální užívání neologismů omezovali kvůli nesrozumitelnosti zejména pro starší osoby, obzvláště v případě přejímek, srov. *určitě, starší lidé jim nemusí rozumět; pokud jde o nová slova, starší člověk se hůře orientuje v jejich významech, bylo by snazší hledat český ekvivalent; v případě, že lze slovo adekvátně nahradit českým výrazem, tak ano, sdělení je pak srozumitelnější; ano, pokud se to dá říci „hezky česky“.*

Jiné odpovědi podtrhávají serióznost, příp. veřejnoprávnost médií, k níž patří kulturnost, konzervativnost, spisovnost, srov. *pokud jde o veřejnoprávní či seriózní média, tak by se měly omezit; záleží na zaměření média, byl bych spíše konzervativní, k většině novotvarů mám mírně negativní vztah; asi ano, pořád považuji projev v médiích jako projev kulturní a vadí mi, když se nepoužívá spisovná čeština.*

Dalším faktorem pro omezování neologismů v médiích byla expresivita nebo negativní hodnocení, srov. *v případě silně expresivních výrazů spíše ano; ano, zvláště takových, které nesou nějaké negativní hodnocení.*

Konečně i zde je zmíněna míra (frekvence), srov. *do takové míry, aby si média udržela jistou vážnost.*

²⁴⁶ Mediální pracovníci jsou zde patrně chápáni jako specifictí učitelé.

Graf 9. Mělo by se užívání neologismů v médiích omezovat?

4. 3. 2. 7. Napište prosím několik neologismů, které vás napadnou; případně přidejte komentář, zda je pokládáte za výstižné, vtipné, či naopak zbytečné, naprosto nevhodné ap.

Byly jmenovány LJ, které v češtině existují již delší dobu, srov. *byznys, internet, líder, mobil*,²⁴⁷ i dobu relativně krátkou, srov. *fejs, hoverboard, swag*,²⁴⁸ *youtuber*.²⁴⁹

Uvedené LJ měly novou formu a nový význam, srov. *babybox, osrdíčkovat, segway*, nový význam, srov. *epický, show, šmejd*, nebo novou formu, srov. *čeknout, písnot, topík*.

Jednoznačně převažovaly LJ jednoslovné, srov. *apka, mileniál, smoothie*, avšak bylo uvedeno také několik LJ víceslovných, a to sousloví, srov. *mobilní aplikace, plechová huba* (automat na telefonní lince), *sdílená ekonomika*, i frazémů, srov. *bílý sex, hrát Ledeckou* (být překvapen z výsledku), *jet bomby, jít do Brusele, mlíko na mozkou*. Vyskytla se jedna zkratka: *EET*.

V souboru příkladů jsou zastoupeny jak LJ lexikalizované, srov. *selfie, textovat, vygooglovat*, tak okazionalní²⁵⁰, srov. *gaučing, slepes* (slepecký pes), *špaldamáma*.

²⁴⁷ Respondenti u méně obvyklých výrazů někdy uváděli jejich význam, zprostředkováváme jej v textu; příp. doplňujeme vlastní explikaci do poznámky pod čarou (nejsou-li zahrnuty v neologické sbírce).

²⁴⁸ Srov. ODE: **swag** 3 US (*informal, mass noun*) Bold self-assurance of style or manner.

²⁴⁹ Nejednotný zápis slov s velkým či malým písmenem necháváme v této sekci bez úpravy podle formy zvolené respondentem.

²⁵⁰ K vymezení okazionalismu srov. 2.3.7.4.

Respondenti uváděli příklady slov původem cizích, srov. *cool, dron, good, hummus, paddleboard*, i domácích, srov. *dobroser, domarodka, vítač*.

Příklady téměř výhradně prezentovaly autosémantika. Zástupcem synsémantik je citoslovce *wow*.

Většina příkladů je apelativní povahy. Bylo uvedeno jen několik proprií (i jako součást frazému), srov. *Čertobraní*,²⁵¹ *Facebook*; *hrát Ledeckou, jít do Brusele*. Depropria zastupují výrazy *babišovina, babišné, pokrndovat*.

Uváděny byly příklady jak LJ spisovných a neutrálních, srov. *bloger, brexit, teambuilding*, tak nespisovných a/nebo expresivních, srov. *fejk, krutopřísny/hustokratopřísny, slimák* (muslim), *určo*.

Jako příklady neologismů byly uváděny lexikální jednotky, jen výjimečně byla předložena valence slovesa, srov. *diskutovat něco*.²⁵²

Respondenti exemplifikovali jak LJ patřící do celospolečenské slovní zásoby, srov. *palačinkárna, sluníčkář, trolit* (dělat si z někoho legraci), tak LJ vázané na určitou profesní nebo zájmovou sféru, srov. *blend, customizovatelnost, chatbot, inkluze, mediálka* (mediální agentura).

Příklady je možné rozdělit také podle tematických okruhů (řazených abecedně),²⁵³ srov. domácnost: *housekeeping, prostírka*; doprava: *elektrokolo, hadrbord/hoverboard, jumbo jet, pokrndovat* (zničit dopravu magistrátu), *sdílená emobilita, segway*; ekonomika a obchod: *audit, auditovat, babišné, benchmark, byznys, EET, e-shop, insider trading, lídr, outsourcovat, sdílená ekonomika, supermarket*; fotografie: *selfie, selfi stick, selfičko*; gastronomie: *bílý sex*,²⁵⁴ *burgr, burgrárna, bublinky, donut, expreso*²⁵⁵, *hummus, makrónky, palačinkárna, smoothie*; kriminální nebo morálně pochybná činnost: *odklonit, šmejď*; marketing a reklama: *kreativka* (kreativní agentura), *mediálka* (mediální agentura); móda: *boxerky, design, outfit, topík*; náboženství: *slimák*; odpočinek a zábava: *gaučing, humorníček, minecraft, shopping, šopovat*; rodina a péče o děti: *babybox, babyrooming, biomatka, domarodka, hlídačka, klokánkování, látkování, mlíko na mozku, šátkování, špaldamáma*; politika: *babišovina, brexit, lídr, lídryně*;

²⁵¹ Srov. <http://www.certobrani.cz/>.

²⁵² Srov. PSJČ: **novotvar**, -u m. (...) Gram. nový tvar, nová vazba, nové slovo v jazyce.

²⁵³ Některé výrazy by mohly patřit zároveň do více tematických okruhů, je však zvolen vždy jeden. Všechny výrazy k tematickým okruhům přiřadit nelze.

²⁵⁴ Srov. Čeština 2.0: **bílý sex** ‚večerní vyjídání ledničky‘.

²⁵⁵ Respondentka patrně reflektuje nikoli neběžný chybný přepis slova *espresso/espresso*.

popkultura: *show*; společenské akce: *Čertobraní*; sport: *beko* (salto vzad), *fitko*, *front – beko* (*back*) – *said* (*side*) – *flik* (výrazy pro salta a skoky v parkuru), *paddleboard*; technika: *biotisk*, *dron*, *navigace*, *skener*; telefony: *esemeska*, *mobil*, *mobilní aplikace*, *smartphone*, *textovat*; tělo: *zadel*; věk: *mileniál*; vzdělání a věda: *blend*, *inkluze*, *nahrotit se*, *voška*, *zatáhnout* (*školu*, *vyučování*), *zuška*; zaměstnání: *brífing*, *lopata*, *manažovat*, *meeting/mítting*, *sívičko*, *speaker*, *teambuilding*, *vzít si sicka* (zdravotní volno); zvířata: *kachnolabut*, *slepes*; životní a ideové nastavení: *bydlenka*, *dobroser*, *ekoterorista*, *frikulín*, *hipsterie*,²⁵⁶ *pravdoláskař*, *selskorozumologie*, *sluníčkář*, *vítač*.

Nejhojněji zastoupenou tematickou oblastí jsou počítače a sociální sítě: *ajpina* (IP adresa), *ajťák*, *apka*, *blogger*, *cloud/klaud*, *commitnout*, *comp/komp*, *customizovatelnost*,²⁵⁷ *déhácépko* (DHCP protokol), *déenesko* (DNS protokol), *face/fejs*, *Facebook/ facebook*, *fejk*, *fejsíček*, *fičura*, *fleška*, *googlit/gúglit*, *googlovat*, *hejt*, *hejtovat*, *chatbot*, *chatovat*, *interfejs*, *instagram*, *internet*, *kliknout*, *lajk*, *lajknout*, *net*, *nořas*, *olajkovat*, *outlook*, *osrdíčkovat*, *pécéčko*, *písíčko*, *postnout*, *postovat*, *sejvnout*, *skypovat/skajpovat*, *smajlík*, *streamovat*, *surfovat*, *šérovat*, *tablet*, *twitter*, *updatovat*, *vygooglit/vygooglit*, *vygooglovat*, *web*, *Youtube*, *Youtuber/youtuber*, *zazipovat*, *zkontingenčnit* (v excelu).

Komentáře. Respondenti v komentářích reflektovali individuální vnímání neologičnosti.

- *Neologismy pokládám za důsledek přirozeného vývoje jazyka, ale sama je většinou ráda nepoužívám. I když je zde otázka, co pro koho neologismus znamená. Mohu běžně používat slova, která by někdo ze starší generace označil jako neologismy, a naopak.* (27letá respondentka, VŠJ)

Komentováno bylo velké množství přejímek z angličtiny a jejich potřebnost či vhodnost.

- *Youtuber, streamovat, fejs (nebo možná face, ve smyslu Facebook), paddleboard (a další názvy nových sportů). Výstižnost se moc nedá posoudit, když jde o označení takhle konkrétních věcí, zbytečné to není, označuje to entity, které je třeba nějak označit, abychom o nich mohli mluvit, ale možná je té angličtiny trochu moc. Napadají mě samé neologismy převzaté z angličtiny a v některých oblastech je takových slov tolik, že to působí až směšně (např. nadpis článku v časopise „Jak outsourcovat housekeeping?“* (32letá respondentka, VŠJ)

²⁵⁶ *Hipsterie* ‚hysterie týkající se hipsterství‘.

²⁵⁷ *Customizovatelnost* ‚možnost přizpůsobování softwaru nebo jiného výrobku individuálním požadavkům zákazníků‘.

- *Napadají mě jen převzatá cizí slova: optovat – vybrat jednu z několika variant (opcí). Připadá mi, že tento neologismus vznikl čistě jen z lenosti vzpomenout si, jak se to řekne česky.*²⁵⁸ *Místo „Optuji pro variantu 2“ se krásně dá říct „Vybírám variantu 2“ nebo „Rozhoduji se pro variantu 2“. Fičura – počestěno z anglického „feature“. Je to IT žargon, ale je potřeba, protože v češtině ekvivalent neexistuje a musí se složitě „okecávat“.*²⁵⁹ (49letý respondent, VŠN)
- *Není to asi přímo neologismus, ale „mějte hezký den“ mi opravdu velmi vadí. Být In nebo Out mi zase připadá jako docela úsměvné a vtipné. Obecně nemám ráda, když česká slova nahrazujeme jazykovým ekvivalentem z angličtiny, třeba výraz level...* (59letá respondentka, VŠN)
- *Např. skajpovat (ok – nejde říci jinak). Šérovat (lze říci „sdílet“, takže zbytečné). Vadí mi větné vazby, přejaté z aj, nevím, zda jde o neologismy (např. Mějte hezký den!).* (53letá respondentka, VŠN)

V krátkém subjektivním hodnocení LJ nalézáme negativní hodnocení jako *děsivý, hnusný, nevkusný, divný, příšernost, vizuálně neestetický, tahá za uši i oči, nelíbí se mi, nevhodný, nepotřebný, bez invence, zbytečný, méně srozumitelný, těžko pochopitelný* i pozitivní hodnocení jako *výstižný, vtipný, krátký, potřebný, není (úplně) zbytečný*.

- *gúglit – velmi divné* (v tištěném dotazníku bylo škrtnuto původní *ů* a nahrazeno *ú*) (18letý respondent, ZŠ)
- *swag – zbytečné* (19letý respondent, ZŠ)
- *šmejd – výstižně charakterizuje nekalé obchodníky, hlídačka – celkem vtipné, hejtovat, lajkovat – logicky utvořené, ale vizuálně neestetické, brífink – zbytečné* (37letá respondentka, VŠJ)
- *ček (check) = zbytečné, zprocesovat = nepotřebné, ovčáček (nadávka) = vtipné, beko (salto vzad) = vtipné, výstižné, dron = potřebné, selfie = vtipné, popisné, lajk = nelíbí, šaltr (přehazovačka na kole) = výstižné, vtipné* (38letý respondent, VŠN)
- *selfičko (nevadí mi), sluníčkář (nelíbí), lajkovat (výstižné), бага (v odborném slangu asi výstižné),²⁶⁰ prostírka (nelíbí se mi)* (38letá respondentka, VŠJ)

²⁵⁸ Srov. ASCS: **optovat** ned. i dok. <l> kniž. a odb. (co) (z)volit mezi dvěma možnostmi; práv. (z)volit státní příslušnost při změnách území, uplatňovat, uplatnit opční právo.

²⁵⁹ Možný překlad anglického slova *feature* je např. *rys, prvek, znak, vlastnost*.

²⁶⁰ Význam nebyl upřesněn, nepodařilo se jej dohledat.

- *lidryně – příšernost, tahá za uši i oči, dobroser – vtipné a výstižné, sluníčkář, vítač – výstižné, frikulín – vtipné, i když jen pro angličtinu ovládající osoby* (42letý respondent, VŠN)
- *hustokratopřísný (vtipný), babybox (výstižný), slimák (nevhodný)* (43letá respondentka, VŠN)
- *googlit, googlovat – považují za děsivé a zbytečné* (46letý respondent, VŠN)
- *Youtuber, streaming,...* – *pro mě zbytečné, pro mladší generaci asi výstižné.* (47letá respondentka, VŠN)
- *domarodka – pro ženu rodící doma, je výstižný a vtipný, nemá běžný ekvivalent, biotisk – výstižné, pojmenovává nový jev, tudíž i potřebné, selskorozumologie – vtipné, výstižné a mělo by být zbytečné, ale není* (46letý respondent, VŠJ)
- *esemeska: vcelku výstižné, již vžitá, teambuilding: relativně výstižné, ale vcelku zbytečné, supermarket: (bohužel) už vžitá, vnímám nepříjemně, audit, auditovat: zbytečné* (60letý respondent, VŠN)
- *burgrárna, palačinkárna – dost nevhodné a nevkusné* (62letá respondentka, VŠN)
- *zazipovat; vygooglovat – jedná se o výrazy pro staršího člověka těžko pochopitelné* (73letá respondentka, SŠ)

Hodnocení slova *selfičko* (srov. výše: *nevadí mi*) bylo velmi různorodé až protikladné:

- *selfičko – výstižné, krátké, neformální* (35letý respondent, VŠJ)
- *selfičko (nesnáším)* (18letý respondent, ZŠ)
- *selfičko – přijaté bez invence, hnusné* (56letá respondentka, VŠN)
- *selfie, selfičko – méně srozumitelné, ale vtipné, hlavně v diminutivu, ne úplně zbytečné, ale uvítal bych „češtější“ verzi odvozenou od „svůj“ – srovnej slovenské „svojko“* (46letý respondent, VŠJ)

Někteří respondenti dokonce prognózovali vývoj LJ.

- *Epický (u puberťáků módní označení čehokoliv, co neumí/Jsou pohodlní jinak pojmenovat; nevhodná, úsměvná módní vlna, která opadne... a slovo epický bude nadále mít svůj původní význam), sdílená ekonomika (asi z nedostatku invence pro přesnější pojmenování; jeví se mi naprosto nevhodné; sdílet lze auto, kolo, byt, ap. ale rozhodně ne ekonomiku), elektrokolo (kolo s pohonem elektromotorem), naprosto výstižné, sdílená emobilita (obecné označení pro používání elektroautomobilů sdíleným*

způsobem ve fantasmagorických vizích některých současníků; jeví se nevystihující podstatu a neujme se ani slovo, ani myšlenka). (42letý respondent, VŠN)

Jeden respondent považuje starší LJ za neologismus, avšak svůj přístup dále nezdůvodňuje.

- *Např. vygooglovat, textovat (např. textni mi = napiš), myslím si, že například i slovo lopata (poněkud hanlivější označení například dělníka) je neologismus, a to i navzdory tomu, že se jistě používá již velmi dlouho. Například toto označení by se podle mě nemělo vyskytovat v médiích.* (46letý respondent, SŠ)

V této části jsme se zabývali různými aspekty neologismů. V části následující vyhodnotíme, jak respondenti na pětistupňové škále posuzovali příznak novosti u 11 typově různých příkladů.

4. 3. 3. Sekce 3

4. 3. 3. 1. Volba výrazů

V této části práce se zastavíme u 11 položek, které představují různé typy a kategorie (neologických) LJ. Jde o:

- **jet bomby** 1. ‚užívat si, bavit se‘, 2. ‚zdolávat překážky, vyvíjet velké úsilí a být úspěšný‘, 3. ‚pronášet překvapivá sdělení‘ – nespisovný expresivní frazém užívaný zejména mladými mluvčími;
- **burkiny** – slovo cizího původu (anglický blend slov *burka* a *bikini*) označující kontroverzní denotát: ‚oděv na koupání zakrývající celé tělo a hlavu kromě obličeje, rukou od zápěstí a nohou od kotníků, nošený některými muslimskými ženami‘;
- **sendvičová generace** ‚generace lidí středního věku, která zároveň vychovává své děti a stará se o své stárnoucí rodiče‘ – obrazné spojení slov;
- **blairovec** ‚stoupenec, přívrženec Tonyho Blaira‘ – deproprium utvořené od příjmení dřívějšího britského premiéra;
- **eldéenka** ‚léčebna dlouhodobě nemocných, zkr. LDN‘ – nespisovný, resp. ne plně spisovný výraz vzniklý ze zkratky;
- **hostka** ‚návštěvnice, účastnice‘ – diskutované, podle některých autorů dokonce neexistující slovo (srov. Karlík – Ziková, 2017);

- **internet** ‚celosvětová počítačová síť sloužící jako komunikační médium‘ a **minisukně** ‚velmi krátká sukně‘ – monosémní slova stará několik desítek let, přesto v současných textech explicitně označená za neologismy (srov. LN, 22. 2. 2016; Krčmová, 2017);
- **satelit** – zde ve významu ‚satelitní město‘ – polysémní slovo explicitně označené za neologismus (srov. LN, 22. 2. 2016, bez upřesnění významu);
- **kráčivec** ‚chodec‘ – řídké, básnické slovo (Vl. Holan, První testament);
- **youtubering** ‚činnost youtubera, youtuberů‘ – přejaté slovo označující nový fenomén, jehož forma je v češtině nápadná a problematická, kolísá zápis i výslovnost.

Respondenti měli za úkol označit jednu z pěti možností na škále od 1 – *určitě ano*, 2 – *ano*, 3 – *napůl/nevím*, 4 – *ne*, 5 – *určitě ne*²⁶¹ podle toho, jestli LJ vnímají jako neologismus. Výsledky vykazují značný rozptyl, jenž potvrzuje významné rozdíly v pocíťování zjišťovaného příznaku. Výraz s nejvyšší mírou neologičnosti je *youtubering*, naopak s mírou nejnižší výrazy *minisukně* a *internet*. Největší míra váhání a pochybností (odpovědi *napůl/nevím*) je doložena u výrazu *kráčivec*.

V této sekci jsme ověřovali stanovenou hypotézu, že pocíťování novosti lexikální jednotky závisí na věku mluvčích: starší lexikální jednotky (např. *minisukně*, *internet*) považují za neologismy starší mluvčí, mladší je jako neologické nepocíťují. Tuto hypotézu se nepodařilo prokázat.

Nepožadovali jsme vysvětlení významu daných LJ. Respondenti mohli podle vlastního uvážení komentovat vybrané LJ nebo sekci jako celek. Přejdeme k detailnímu vyhodnocení jednotlivých položek.

4. 3. 3. 2. Vyhodnocení

Jet bomby

Frazém *jet bomby* je v korpusu SYN v6 doložen od roku 2007, více než 10 dokladů v jednom kalendářním roce má až za rok 2016. Nejvíce respondentů zvolilo odpověď *určitě ano*: 39 %. Druhou nejčastější odpovědí bylo *ano*, 24 %, za neologismus tento frazém tedy považuje celkem 63 % respondentů. Odpověď *ne* nebo *určitě ne* označilo 27 % respondentů.

²⁶¹ Domníváme se, že třístupňová škála by byla příliš hrubá, sedmistupňová škála zase nadměru jemná.

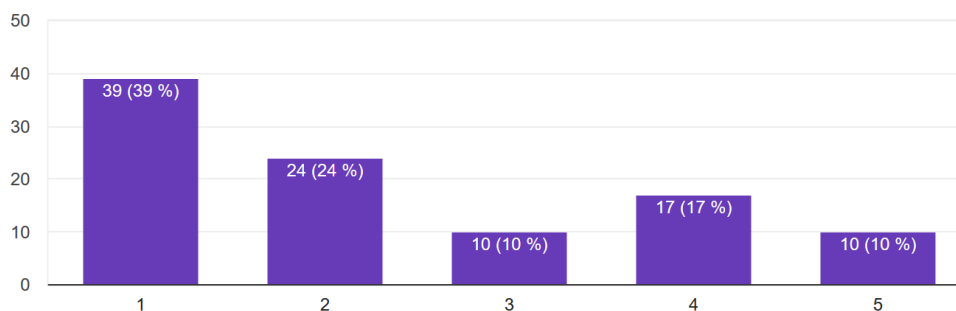
Odpověď *určitě ne* zvolili respondenti ve věku 25, 33, 35, 39, 42 (2×), 45, 56, 63 a 67 let. Není zde zastoupena skupina nejmladších respondentů do 20 let. Výsledky mohou být ovlivněny neznalostí frazému (srov. též souhrnné komentáře), příp. záměnou za expresivum *bomba*, *senzace*, *překvapení*, které dokládá již SSJČ.

Komentáře respondentů: *vůbec neznám* (34letý respondent, VŠN); *Neznám to, ale to neznamená, že to nutně musí být neologismus.* (35letý respondent, VŠJ); *s výrazem a) jsem se zatím neseťkal* (60letý respondent, VŠN)

a) jet bomby: Jeli jsme bomby a podařilo se nám vylepšit celkový výsledek.

100 odpovědí

Graf 10. Jet bomby

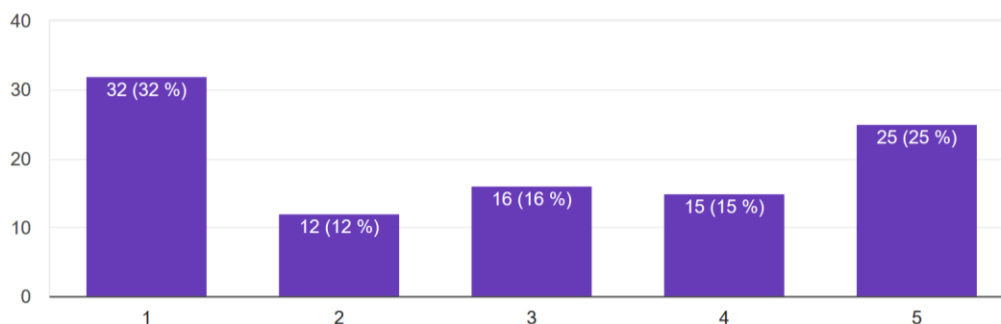
Burkiny

Výraz *burkiny* je v korpusu SYN v6 poprvé doložen roku 2007. Odpovědi v dotazníkovém šetření byly polarizované: možnost *určitě ano* zvolilo 32 % respondentů, druhou nejčastější odpovědí bylo poněkud překvapivě – vzhledem k stáří prvního dokladu v češtině – *určitě ne*, kterou označilo 25 % respondentů. Porovnatelné zastoupení je u možností *ano* (12 %) a *ne* (15 %). Celkově mírně převažuje pocitování novosti, 44 % proti 37 %. Pro odpovědi v obou krajních pólech se rozhodli věkově heterogenní respondenti.

Komentáře respondentů: -

b) burkiny: Majitelky burkin výrazně ušetří na krému s ochranným faktorem.

100 odpovědí

Graf 11. Burkiny

Sendvičová generace

Frazeologická LJ *sendvičová generace* je v korpusu SYN v6 poprvé doložena roku 2004, více než 10 dokladů v jednom kalendářním roce má až za rok 2013. Respondenti ji převážně pocítují jako neologismus, možnost *ano* (28 %) mírně převažuje nad možností *určitě ano* (26 %). Možnost *napůl/nevím* je druhá nejvyšší v daném vzorku, 24 % (stejně *blairovec*). 22 % respondentů tuto LJ za neologismus nepovažuje.

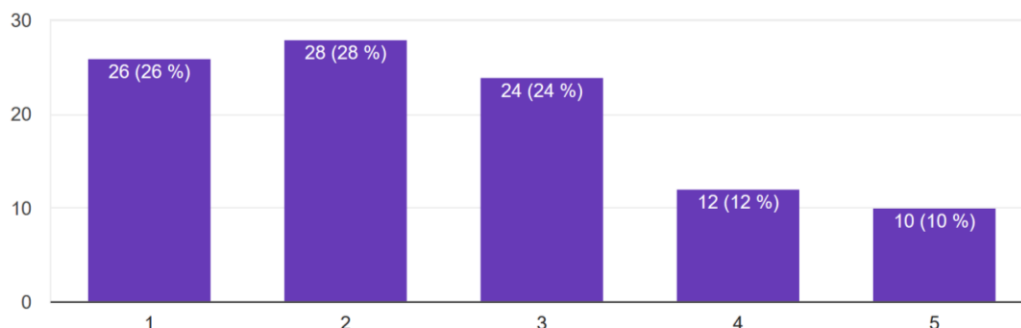
Nejméně častou odpovědí zde bylo *určitě ne*. Zvolilo ji 10 respondentů ve věku 18 (2×), 33, 35, 39, 42, 56, 59, 62 a 69 let, věk respondentů na rozhodování patrně neměl vliv.

Komentáře respondentů: *novinka je podle mne spíše ten pojem než slova, která ho tvoří*²⁶² (49letá respondentka, VŠN)

²⁶² Tato respondentka tedy pevné spojení slov za neologismus nepovažuje.

c) sendvičová generace: Rozrůstá se sendvičová generace, která musí zároveň živit malé děti a starat se o staré rodiče.

100 odpovědí

Graf 12. Sendvičová generace

Blairovec

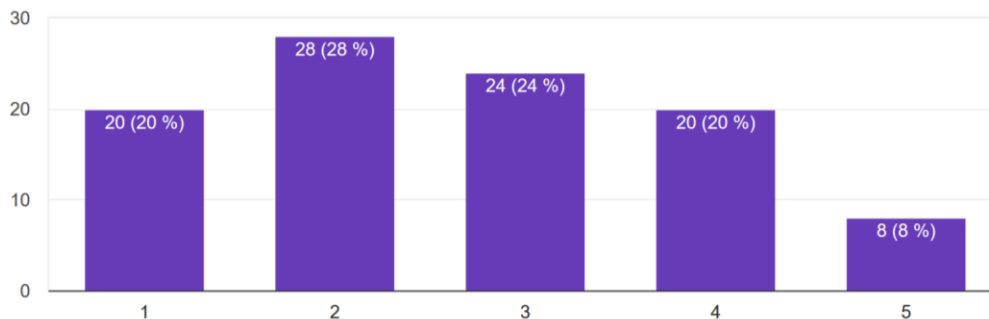
Deproprium *blairovec* se po odchodu Tonyho Blaira z vrcholné politické funkce (2007) z užívání postupně vytrácelo. Poslední doklad v korpusu SYN v6 je z roku 2011, více než 10 výskytů za jeden kalendářní rok nemá doloženo v žádném roce. Za neologismus jej považuje 48 % respondentů; prostý souhlas *ano* (28 %) převažuje nad zdůrazněným souhlasem *určitě ano* (20 %). Na váhání ukazuje vysoké zastoupení možnosti *napůl/nevím*, druhé nejvyšší v daném vzorku: 24 % (stejně *sendvičová generace*).

Pouze 8 % respondentů se rozhodlo pro možnost *určitě ne*. Těmto respondentům bylo 17 (2×), 18 (3×), 59 (2×) a 69 let. Z těchto údajů nelze usuzovat na vliv věkového faktoru.

Komentáře respondentů: -

d) blairovec: Na rozdíl od blairovců chybí českým sociálním demokratům umění veřejné prezentace.

100 odpovědí

Graf 13. Blairovec

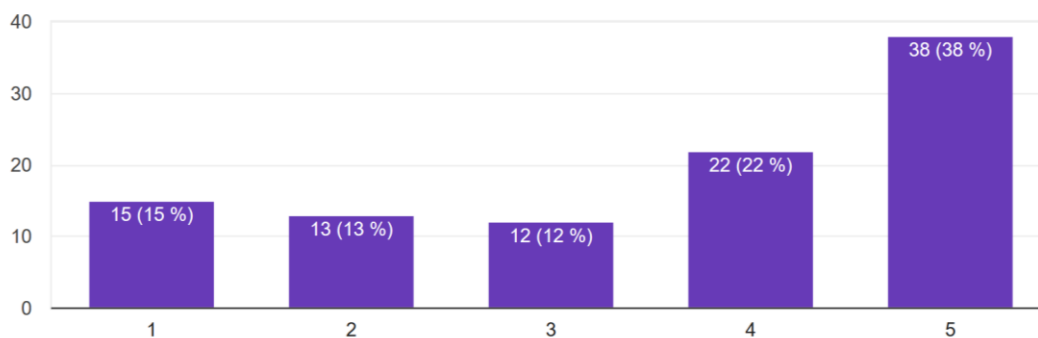
Eldéenka

Slovo *eldéenka* je v korpusu SYN v6 doloženo od roku 1991. Za neologismus jej nepovažuje 60 % respondentů (*určitě ne* 38 %, *ne* 22 %). *Určitě* jako neologismus slovo hodnotí 15 respondentů ve věku od 17 do 81 let (zastoupeni jsou respondenti do 20 let, dvacátníci, třicátníci, čtyřicátníci, padesátníci, šedesátníci a osmdesátníci); kritérium věku není při volbě první možnosti relevantní.

Komentáře respondentů: -

e) eldeenka: Jdu za starou tetou na návštěvu do eldeenky.

100 odpovědí

Graf 14. Eldéenka

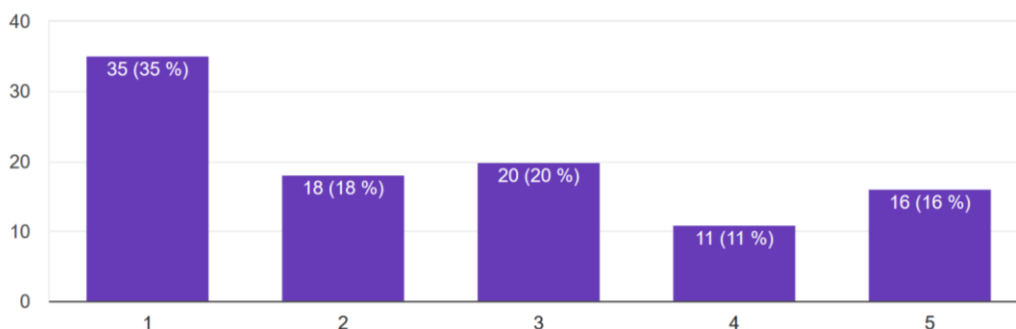
Hostka

Málo užívané, avšak nemálo diskutované je slovo *hostka*. První doklad z korpusu SYN v6 pochází z roku 1994. Převažuje neologické vnímání LJ: *určitě ano* 35 %, *ano* 18 % (celkem 53 %). Za neologismus toto slovo naopak nepovažuje 27 % respondentů. V komentářích respondenti reflektovali nejednoznačné přijímání této přechýleniny.

Komentáře respondentů: *s výrazem f) jsem se možná zatím nesetkal* (60letý respondent, VŠN); *hostka bych spíš registrovala jako chybu* (38letá respondentka, VŠJ); *Vím, že hostka byl jeden čas diskutovaný pojem, ale neslyšela jsem, že by ho někdo v běžné řeči použil.* (38letá respondentka, VŠN)

f) hostka: Vítám zde milé hostky.

100 odpovědí

Graf 15. Hostka

Internet

Slovo *internet* je v korpusu SYN v6 poprvé doloženo v roce 1993. Jako neologismus jej nehodnotí 75 % respondentů: 16 % *ne* a 59 % *určitě ne* (druhá nejvyšší hodnota ve sledovaném vzorku).

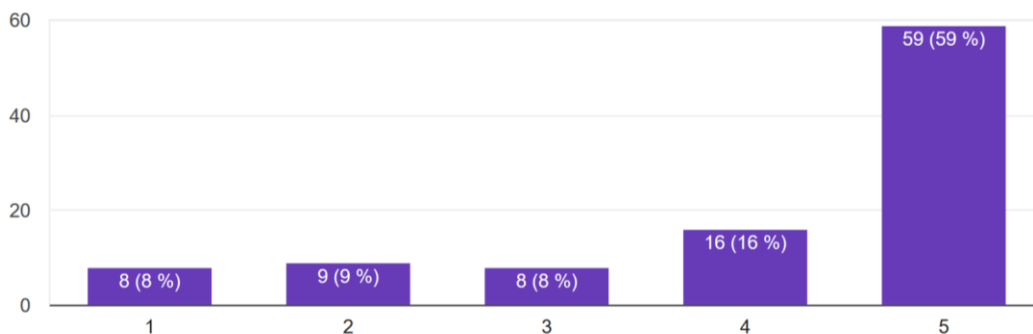
Za neologismus jej považuje pouze 17 % respondentů, z toho 8 % *určitě ano*. Tito respondenti jsou ve věku 17, 19, 39, 40, 47, 59, 63 a 66 let; nelze tedy konstatovat, že by slovo *internet* jako neologismus vnímali pouze zástupci vyšších věkových kategorií.

Komentáře respondentů: *myslím, že internet a satelit už nejsou novotvary, dříve ale byly* (38letá respondentka, VŠN)

g) internet: Průzkumy ukazují, že Češi nakupují na internetu rádi.

100 odpovědí

Graf 16. Internet

Minisukně

Slovo *minisukně* je zaznamenáno již v Ssjč, v korpusu SYN v6 je první doklad z roku 1985. Toto slovo je ze sledovaného souboru chápáno jako jednoznačně nejméně neologické. 87 % respondentů jej jako neologismus nevnímá, z toho 71 % *určitě ne*.

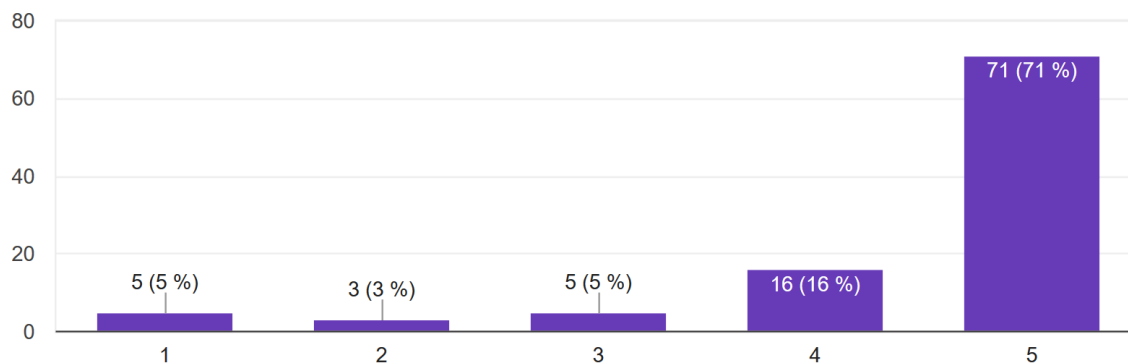
Na opačném pólu jsou odpovědi *určitě ano* (5 %) a *ano* (3 %). Odpověď *určitě ano* zvolili respondenti ve věku 18, 39, 59, 63 a 66 let, odpověď *ano* respondenti ve věku 18, 31 a 41 let. Ani zde tedy nelze věk považovat za rozhodující kritérium při pocíťování neologičnosti.

Komentáře respondentů: *Každé z těchto slov bylo v nějaké době neologismem (minisukně v 60. letech).* (64letý respondent, VŠN)

h) minisukně: Dívka v minisukni sedí na barové židli.

100 odpovědí

Graf 17. Minisukně

Satelit

Polysémní slovo *satelit* je doloženo již v PSJČ. Sledovaný význam je podchycen v SSJČ u spojení *satelitní město*.²⁶³ Univerbát *satelit* s daným významem podává ASCS.²⁶⁴ Převažuje nepocit'ování neologičnosti: 46 % *ne* (z toho 27 % *určitě ne*) nad jejím pocit'ováním: 31 % *ano* (z toho 12 % *určitě ano*).

Komentáře respondentů: *myslím, že internet a satelit už nejsou novotvary, dříve ale byly* (38letá respondentka, VŠN)

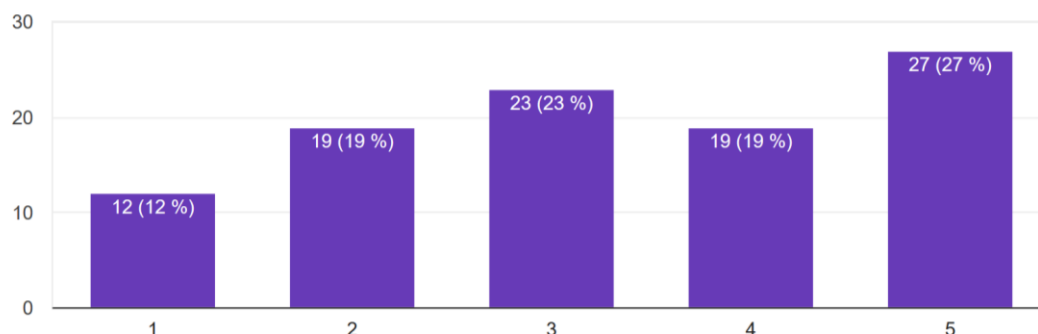
²⁶³ SSJČ: **satelitní** příd.: archit. s. město sídliště závislé na blízkém městě hospodářsky, dopravně, kulturně ap.

²⁶⁴ ASCS: **satelit** 4. archit. (v urbanistice) nově vybudované velkoměstské sídliště přebírající pracovní, obytné i rekreační funkce města, s nímž je spojeno výkonnou dopravou, satelitní město.

i) satelit: Zvažte, kolik času stráví nakonec vaše děti v autě a kolik na zahradě, když budete bydlet v satelitu.

100 odpovědí

Graf 18. Satelit

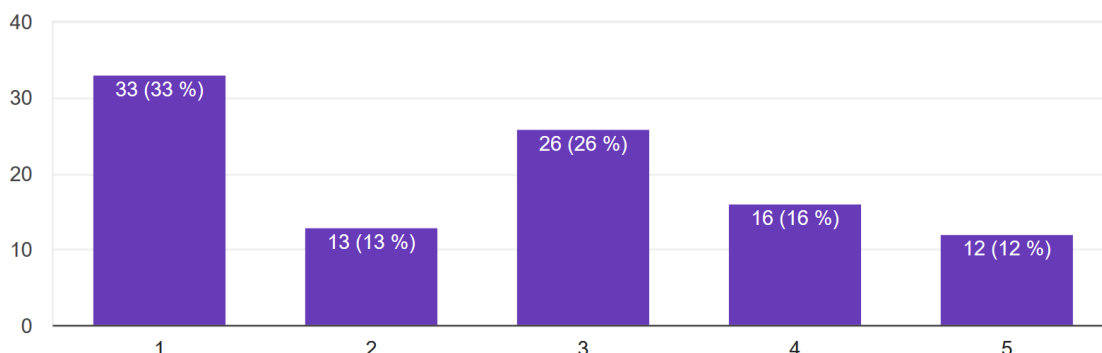
Kráčivec

Nejstarší doklad slova *kráčivec* v korpusu SYN v6 je z roku 1940 (ve všeobecných výkladových slovnících zachyceno není). Celkem 46 % respondentů výraz *kráčivec* za neologismus považuje, naopak 28 % nikoli. Toto řídké, básnické slovo drží prvenství v odpovědi *napůl/nevím*, zvolilo ji 26 % respondentů. Jejich úvahy a pochybnosti vyjadřují komentáře.

Komentáře respondentů: *výraz j) na mne působí spíše jako anachronismus* (60letý respondent, VŠN); *Nevím, jestli toto je neologismus, podle mého citu spíš méně obvyklé slovo, které, odhadoval bych, nijak zvlášť nové asi nebude...* (35letý respondent, VŠJ); *vůbec neznám* (34letý respondent, VŠN); *slovo kráčivec jsem nikdy neslyšela, takže pro mě je to novotvar* (38letá respondentka, VŠN); *Neznám to, ale to neznamená, že to nutně musí být neologismus.* (35letý respondent, VŠJ); *Některá slova neznám, jako například kráčivec, tudíž si nejsem jistá, zdali je to neologismus nebo ne.* (39letá respondentka, VŠN); *Nevím. Nesetkala jsem se s tím. Aby bylo slovo neologismus, tak se myslím musí nějak rozšířit generačně nebo profesně. Jinak vše, co vyžbleptne můj syn, je vlastně neologismem :-)* (49letá respondentka, VŠN)

j) kráčivec: Vratký kráčivec jde alej.

100 odpovědí

Graf 19. Kráčivec

Youtubering

V korpusu SYN v6 je slovo *youtubering* poprvé doloženo roku 2015, již roku následujícího přesáhlo 10 dokladů v jednom kalendářním roce. Představuje nejjednoznačnější výsledek ve prospěch neologičnosti posuzovaného výrazu. *Určitě ano* odpovědělo 71 % respondentů, které doplňuje 15 % odpovědí *ano*, celkem jde o 86 %.

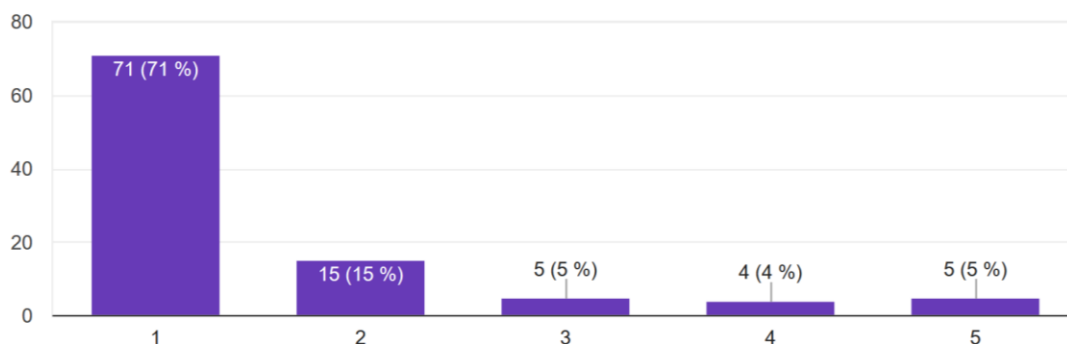
Pro odpověď *určitě ne* se rozhodlo pět respondentů ve věku 18, 39, 42, 62 a 69 let, pro odpověď *ne* čtyři respondenti ve věku 18 (2×), 62 a 65 let. Ani tentokrát nesvědčí stáří respondentů ve prospěch věkových tendencí při posuzování neologičnosti.

Komentáře respondentů: *youtubering* – *prasárna* (a *pičovina*) (18letý respondent, ZŠ)

k) youtubering: Youtubering je celosvětový fenomén, který dobývá i Česko.

100 odpovědí

Graf 20. Youtubering

Komentáře k uvedeným výrazům souhrnně

Jeden respondent explicitně pojmenoval rozhodovací obtíže: *není jednoduché rozlišit, co je a co není neologismem* (34letý respondent, SŠ).

Dále respondenti upozorňovali na to, že s některými výrazy se dosud nesetkali: *Některé výrazy vůbec neznám...* (35letá respondentka, VŠN); *V některých případech jsem byla úplně vedle a netušíla jsem, o čem je řeč.* (59letá respondentka, VŠN); *Přiznám se, že některé slyším poprvé, takže pro mě neologismy jsou :-)* (44letá respondentka, VŠN). Na opačný aspekt upozorňuje následující komentář: *Na uvedených příkladech jsem si uvědomila, jak mnohé výrazy již mám „pod kůží“ a jak u nás ve veřejném prostoru zdomácněly* (62letá respondentka, VŠN). A konečně někteří respondenti postihovali obě hlediska: *Část jsem nikdy neslyšela, část existuje příliš dlouho na novotvar.* (33letá respondentka, VŠN); *Pokud necítím slovo jako neologismus, mám ho již plně integrované ve slovníku (satelit ap.), nebo ho vůbec neznám (jet bomby)*²⁶⁵ (39letá respondentka, VŠJ).

Jedna respondentka pojala komentář jako celkovou kritiku veřejného vyjadřování: *Většina neologismů (samozřejmě musím pominout slovo kráčivec, to je jiná kategorie) mi vadí, a to velice. Zacházení s mateřským jazykem je v současné době zoufalé, postupně upadá, a tam, kde*

²⁶⁵ Tato respondentka označila frazém *jet bomby* možností č. 5 (určitě ne).

upadá jazyk, upadá i národ. Bohužel s mateřštinou zacházejí špatně i ti, pro které je pracovním nástrojem, používají často nelogické neologismy... (66letá respondentka, VŠJ).

V této sekci respondenti nejen hodnotili, jak silně pocítují u 11 různorodých výrazů neologičnost, ale také pomocí komentářů zpřesňovali své chápání neologismů.

Výsledky výzkumu potvrzují podstatné rozdíly v pocítování neologičnosti. Centrálním nositelem daného příznaku je jednoslovný výraz *youtubering* přejatý z angličtiny, mající rozkolísaný způsob zápisu i výslovnosti (mj. *youtuberink*, *jutuberink*; [jutjúb-], [jútjú-], [jutú-], [jútú-]). Z neologického hlediska jsou periferními výrazy *minisukně* a *internet*, v češtině užívané již několik desetiletí a obsažené ve výkladových slovnících češtiny. Respondenti nejvíce váhali (odpovědi *napůl/nevím*) u básnického výrazu *kráčivec*, zejména kvůli neznalosti slova, jeho dřívějšímu vzniku a omezenému počtu uživatelů.

V této sekci jsme ověřovali stanovenou hypotézu, že pocítování novosti LJ závisí na věku mluvčích: starší LJ (např. *minisukně*, *internet*) považují za neologismy starší mluvčí, mladší je jako neologické nepocítují. Tuto hypotézu se v provedeném šetření nepodařilo prokázat.

Možným doplněním do budoucna by bylo testování slova vymyšleného právě pro tento účel; zajímalo by nás, jak velká část respondentů by jej považovala za neologismus pouze pro jeho rys novosti, prosté předchozí neexistence. Vhodným metodologickým doplněním by do budoucna bylo následné (follow-up) interview, které by pomohlo objasnit nebo rozvést některé odpovědi, příp. odhalilo chybné porozumění určité otázce či zadání úkolu.

4. 4. Shrnutí kapitoly

4. 4. 1. Tato kapitola se zabývala běžným obrazem neologismu rekonstruovaným na základě empirického výzkumu (dotazníkové šetření z let 2017 a 2018 na vzorku 100 respondentů ve věku 11 až 81 let). Provedený výzkum potvrdil a upřesnil naše očekávání v odpovědi na otázku *Co je (prototypický) neologismus?*

4. 4. 2. Stanovená dílčí hypotéza o závislosti pocítování neologičnosti na věku mluvčích se nepotvrdila.

4. 4. 3. Představy respondentů o pojmu neologismus jsou heterogenní, v některých aspektech až protikladné; výrazná je axiologičnost. To vše k běžnému obrazu světa patří (srov. Vaňková a kol., 2005, s. 51–56). Dále shrneme naše zjištění.

4. 4. 4. Podle respondentů je neologismus neboli novotvar synchronní LJ, která se vyznačuje novostí. Jen podle jednoho respondenta se neologismem rozumí proces vzniku nových slov (neologizace) a podle jiného nová valence (nezakládající nový význam). Novost je chápána jako předchozí neexistence LJ nebo její neužívání, resp. užívání vázané jen na malý okruh uživatelů nebo na specifické komunikační situace. Neologická povaha LJ zaniká se ztrátou novosti pojmenování či denotátu. Novost se může odvíjet také od individuálního pocíťování, nezdířka spojeného s emocemi.

4. 4. 5. Typický neologismus nese podle provedeného šetření svůj časový příznak po dobu pěti let.²⁶⁶ Časový rozptyl je však značný, dva respondenti kladou horní hranici až ke 100 letům.²⁶⁷

4. 4. 6. Neologismy byly vytvořeny buď jednotlivcem, nebo společností, „uměle“ (cíleně), nebo „přirozeně“ (neplánovaně). Ze způsobů obohacení slovní zásoby byla reflektována derivace, kompozice (nebo pomezí slovtvorné způsoby), přejímání (z angličtiny), sémantické tvoření a tvoření víceslovných pojmenování. Za neologismy jsou považována slova původem cizí i domácí, adaptovaná i neadaptovaná.

4. 4. 7. Neologismy považují respondenti výrazy nové formálně i sémanticky (*lajkovat, hoverboard*), sémanticky (*surfovat, vítač*), formálně (*bílý sex, smoothie*²⁶⁸).

4. 4. 8. Typickými neologismy jsou podle výsledků šetření jednoslovné výrazy (tvary, slova) (*mileniál*), do dané kategorie však respondenti zahrnují též sousloví (*sdílená ekonomika*), frazémy (*jít do Brusele*), slova vytvořená ze zkratk i zkratky (*dénesko, EET*).

4. 4. 9. Respondenti si uvědomují, že neologismy pojmenovávají jak změny v mimojazykové realitě (*dron, selfie, streamovat*) – nejzastoupenějším tematickým okruhem jsou počítače a sociální sítě (*apka, olajkovat, updatovat*) –, tak i slouží jako aktualizací, působivé, expresivní, operativní, zpřesňující, ideologické a další pojmenování entit, které v jazyce své pojmenování již dříve měly (*fejk, hrát Ledeckou, slimák*). Někdy jde jen o módní tendenci. Básnická slova (*kráčivec*) jsou z hlediska neologičnosti přijímána nejednoznačně.

4. 4. 10. Na základě získaných informací lze konstatovat, že neologismy vznikají ve všech komunikačních sférách a jazykových útvarech. Ve vztahu ke spisovnosti jsou akcentovány protilehlé póly: za neologismus je považována jak LJ (již) spisovná, tak LJ (dosud) nespisovná.

²⁶⁶ V předběžném šetření nejvíce respondentů udávalo dobu nižší 10 let.

²⁶⁷ Není proto překvapivé, že při volbě vlastních příkladů respondenti tento rozsah dodrželi, byť volili jak příklady zcela aktuální (*pokrdovat*), tak staré desítky let (*internet*).

²⁶⁸ Tento moderní výraz lze chápat synonymně s výrazem *koktejl*. Srov. též L. Jílková (2018).

4. 4. 11. Jako neologismy jsou respondenty chápány spíše LJ lexikalizované (*brexit, googlovat*), avšak nejsou ojedinělé ani LJ okazionální (*slepes, špaldamáma*). Některé LJ po krátké době užívání zanikají.

4. 4. 12. Pro neologismy je podle respondentů příznačná formální nápadnost a rozkolísanost (srov. *googlit/gúglit/gúglit; youtubering, youtuberink, jutuberink; [jutjúb-], [jútjú-], [jutú-], [jútú-]*) i sémantický vývoj (srov. rozvíjení významů slov původně vázaných jen na prostředí informační a komunikační techniky, jako je *šérovat* nebo *trolit*).

4. 4. 13. Apelativa (*postovat*) jsou podle výzkumu jednoznačně typičtějšimi neologismy než propriálně založené LJ (*Facebook*).²⁶⁹ Depropria jsou typicky vytvořena z příjmení politiků (Andreje Babiše, Adriany Krnáčové): *babišné, babišovina, pokrndovat*.

4. 4. 14. Neologismy téměř výhradně reprezentují autosémantika. Ojedinělým zástupcem sysémantik je citoslovce přejaté z angličtiny *wow*.

4. 4. 15. S neologismy se mluvčí obvykle setkávají denně, příp. měsíčně a týdně.²⁷⁰ Nejčastěji je zaznamenávají na internetu (včetně sociálních sítí), dále v médiích, v běžném životě, v profesní a specializované komunikaci (zejména oblast IT, techniky a technologií, marketingu a reklamy, politiky ad.). Z věkových kategorií užívají nejvíce neologismy mladí lidé a děti.

4. 4. 16. Omezovat užívání neologismů v médiích si většina mluvčích nepřeje, zhruba třetina však ano ((subjektivní) důvody jsou uvedeny níže, viz negativní hodnocení 4.4.20.).

4. 4. 17. Starší mluvčí neologismům hůře rozumí, užívají je méně než mladí mluvčí. Samo pocíťování neologičnosti však podle výsledků šetření na věku mluvčích závislé není.

4. 4. 18. Nelze opomenout institucionální rozhodování, vyjádření nějaké autority (jazykovědců, školy). Podle výsledků šetření je slovo zařazené do neologického slovníku buď neologismem až do vydání dalšího slovníku neologismů, příp. je neologismem slovo nově zařazené do všeobecného výkladového slovníku, nebo naopak, zařazením do všeobecného slovníku ztrácí LJ svůj neologický charakter.

²⁶⁹ V předběžném šetření z let 2014 a 2015 propria absentovala.

²⁷⁰ V předběžném šetření to bylo typicky v měsíčním intervalu nebo častěji (týdně, denně). Tento rozdíl je poněkud zarážející, je možné, že respondenti interpretovali otázku různě, jednak jak často narážejí na nový neologismus, který dosud neznali, jednak jak často se setkávají s neologismy – včetně opakovaného setkávání se se stejnými novými slovy; toto riziko předběžné šetření neodhalilo.

4. 4. 19. V jednom případě se za neologismus považuje LJ tehdy, když je jako neologismus traktována, používána.

4. 4. 20. Neologismy jsou hodnoceny velmi heterogenně, pozitivně i negativně (i názory na konkrétní slovo se mohou pohybovat od „výstižné, vtipné“ až po „prasárna, pičovina“).

K pozitivům neologismů patří potřebné pojmenování nových entit v měnícím se světě, vítané obohacování slovní zásoby, ozvláštnění, zpestření jazyka i komunikace, kreativita, vtip, dále zpřesnění, výstižnost, ekonomičnost/krátkost, funkčnost, ulehčení komunikace, poznávací hodnota a podnětnost, estetický požitek.

Mezi negativa se řadí cizost přejatých neologismů a jejich přílišné množství v komunikaci, jejich počesťování i nepočesťování, zbytečnost/nepotřebnost, módnost, nesprávnost, nesmyslnost, nelogičnost, nevhodnost (mj. v souvislosti s tématem uprchlictví), nevkusnost, neinvenčnost, nesystémovost, vznik pomocí netypických slovtvorných způsobů, nadužívání neologismů vůbec, nesrozumitelnost, nezvyk, novota, estetické podráždění. Při hodnocení byla použita i (silně) příznaková slova jako *děsivý*, *hnusný*, *krávovina*, *pičovina*, *prasárna*, *příšernost*.

4. 4. 21. Pojem neologismus je těžko uchopitelný, vágní, tzv. fuzzy. Jednoznačná kategorizace, zda jde, nebo nejde o neologismus, často není ani obecně možná.

V další části práce předkládáme vybrané nové LJ v podobě slovníkových hesel.

5. Sbírka neologismů

V této kapitole představujeme výběr z vlastní neologické sbírky. Tato část textu v původním plánu disertační práce nebyla a má pouze doplňkový, ilustrativní charakter.

Při přípravě práce vyvstala potřeba přehledně spravovat shromážděný neologický lexikální materiál, poznamenávat si různé údaje, např. variantní podoby grafické i výslovnostní, výklad významu, synonymii, stylistické hodnocení, neobvyklý původ LJ ap. Pro tento účel jsme využili samostatného, neveřejného modulu opensourcového softwaru pro psaní slovníku Alexis (k softwaru Alexis srov. Barbierik a kol., 2015). Vybrané LJ jsme zpracovávali podle modifikované koncepce ASSČ (Kochová – Opatřáková, 2016²⁷¹) a v předkládané sbírce představujeme přes 700 LJ, které svědčí o proměnách současné češtiny i mimojazykové reality, resp. českého jazykového obrazu světa. Jde však o a) pouze malou část nové slovní zásoby, b) spíše náznakové zpracování, neboť výkladový slovník, byť specializovaný, bývá výsledkem úsilí celého týmu spolupracovníků, kteří odpovídají za různé úseky slovníkové makrostruktury a mikrostruktury, včetně externích konzultantů (srov. aktuálně 14, celkem 20 členů autorského týmu ASSČ a desítky oborových konzultantů²⁷²).

5. 1. Poznámky ke zpracování

Zpracovatelské zásady podáváme nutně v zkrácené podobě; koncepční pravidla shodná s ASSČ neopakujeme (z prostorových důvodů by to ani nebylo možné).²⁷³

Využíváme také zkratk a značek stanovených pro ASSČ, jejichž přehled je uveden zde: <http://www.slovníkcestiny.cz/web/zkratky.php> (všechny zkratky použité v ASSČ se pochopitelně neuplatnily). Na rozdíl od ASSČ jsou označovány neosémantismy (pojmenování vzniklá zejména na základě metafory, metonymie, zúžení nebo rozšíření významu), a to znakem °, např. *kulich*°.²⁷⁴

²⁷¹ Tam i seznam (meta)lexikografické literatury.

²⁷² Stav k 6/2018, srov. <http://www.slovníkcestiny.cz/web/autori.php>.

²⁷³ Je běžné, že se slovníkové koncepce v průběhu zpracování rozsáhlejších lexikonů proměňují; i koncepce ASSČ aktuálně (6/2018) prochází dílčími úpravami. Jednu z těchto změn představuje sloučení tradičně oddělovaných heslářů (tzv. hlavního hesláře a seznamů propriet a zkratk) do hesláře jediného, jež bylo motivováno rozhodnutím o výhradně elektronickém (nikoli zároveň tištěném) slovníkovém výstupu. S touto změnou je naše sbírka v souladu. Diskuse se dále vede např. o rozsahu hnízdování či o jednotnosti zpracování poznámek pro uživatele.

²⁷⁴ Referenčními lexikony byly SSJČ, SSČ, CSN, SN1, 2, NASCS a SSoučČ.

5. 1. 1. Jazykový materiál, zařazování LJ, jejich struktura

Jazykový materiál byl získán výběrovou excerpcí současných lingvistických i popularizačních textů (srov. kap. 2), databáze Neomat, synchronních, především psaných korpusů Českého národního korpusu²⁷⁵ a elektronického archivu mediálních textů Newton Media (v němž také převládají primárně psané texty). Přihlédnuto bylo i k výsledkům dotazníkového šetření (srov. kap. 4) a k zahraničním slovníkům neologismů a dalším neologickým zdrojům (Neologismenwörterbuch (OWID), OED – New words list, Cambridge Dictionaries Online – New Words).

Tvorba hesláře je jednou z nejnáročnějších částí přípravy každého slovníkového díla. V současném českém prostředí je situace obzvlášť náročná, neboť chybí aktuální kvalitní všeobecný slovník alespoň středního rozsahu (srov. SSČ, 1. vydání 1978, 2., opravené a doplněné vydání 1993, 3., opravené vydání 2003).²⁷⁶

Při sestavování naší sbírky jsme kombinovali více kritérií.

1. Hlavní kritérium je lexikografické: výrazy a významy obsažené v předchozích všeobecných i specializovaných slovnících akademických (SSJČ, SSČ, ASSČ;²⁷⁷ CSN, SN1, 2, NASCS)²⁷⁸ i slovnících komerčních (SSoučČ, SNČ) jsme nezařazovali.²⁷⁹ Toto kritérium je specificky aplikováno na (nikoli vyčerpávající)²⁸⁰ výběr slovotvorných komponentů s plným nebo oslabeným lexikálním významem, které se při sériovém tvoření uplatňovaly zpravidla již dříve, ale s jejichž pomocí se frekventovaně tvoří nové výrazy.²⁸¹

²⁷⁵ Úzkou spolupráci neografie a korpusové lingvistiky považujeme za přínosnou – a do budoucna nevyhnutelnou. Srov. Klímová (2005); k zahraničním zkušenostem srov. Grochocka, 2013; Nishimoto, 2004; Prinsloo, 2006; O'Donovan – O'Neil – Harrap, 2008.

²⁷⁶ O splacení tohoto lexikografického dluhu veřejnosti v současnosti usiluje Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Termín dokončení ASSČ je však dosud bohužel nejasný.

²⁷⁷ Jde o hesla s násl. *a-*, která byla zveřejněna počátkem roku 2017 (<http://www.slovníkcestiny.cz/>).

²⁷⁸ Některé zařazené LJ obsahuje IJP, srov. *kurzarbeit*, *patio*. Výklad významu, stylistické hodnocení ad. však podává IJP spíše ojediněle.

²⁷⁹ Výjimkou jsou výrazy *lajkovat*, *lajknout* a *selfie*, které podává SSoučČ, avšak opomíjí slova z daného slovotvorného hnízda: *lajk*, *lajkovací*; *selfie* příd., *selfičkář*, *selfičkářka* a *selfičko*.

²⁸⁰ Zařazené nebyly mj. komponenty: *agro-*, *akva-*, *aroma-*, *audio-*, *-blog*, *celo-*, *-centrum*, *čecho-*, *de-*, *demo-*, *dermo-*, *digi-*, *e-*, *etno-*, *ex-*, *-fil*, *-filie*, *fit-*, *fitness-*, *gala-*, *-gate*, *-holik*, *info-*, *infra-*, *inter-*, *jako-*, *jakoby-*, *jedno-*, *kino-*, *kontra-*, *krimi-*, *kryo-*, *krypto-*, *kvazi-*, *kyber-*, *-land*, *lego-*, *lži-*, *makro-*, *malo-*, *-man*, *-maniak*, *mezi-*, *mikro-*, *mimo-*, *místo-*, *mono-*, *monstr-*, *moto-*, *multi-*, *nano-*, *narko-*, *neo-*, *nízko-*, *ново-*, *para-*, *pidi-*, *polo-*, *post-*, *pre-*, *profi-*, *psycho-*, *radio-*, *re-*, *rychlo-*, *samo-*, *sebe-*, *sex-*, *sexy-*, *skoro-*, *soft-*, *spolu-*, *staro-*, *sub-*, *šéf-*, *také-taky-*, *taxi-*, *teen-*, *-téma*, *tele-*, *termo-*, *top-*, *truc-*, *turbo-*, *uni-*, *vnitro-*, *vzdoro-*, *znovu-*.

²⁸¹ K tvoření pomocí afixoidů srov. Bozděchová, 1991, 1993; Martincová, 2003a, 2003e; Michálek, 2015; Mitter, 2001, 2003, 2003–2004, 2006, 2008; Svobodová, 2007; Šmídová, 2000, ad.

2. Časové kritérium navazuje na kritérium lexikografické: zahrnovali jsme zejména LJ, které se začaly užívat (frekventovaněji v celospolečenské slovní zásobě) po roce 2004, kdy byl vydán SN2.²⁸² Údaje byly ověřovány v ČNK a databázi Neomat.
3. Kritérium rozšíření v úzu: usilovali jsme o zařazování především uzualizovaných LJ. Příležitostné výrazy zařazené do druhé části sbírky dokládají vývojové tendence v jazyce.
4. Kritérium komunikačních sfér: zařazovány byly LJ užívané zejména ve sféře žurnalistické, reklamní, odborné, administrativní, ve sféře běžného dorozumívání; stranou zůstala sféra umělecká. Podávané LJ příslušejí především ke spisovné slovní zásobě, v menším množství ke slovní zásobě nespisovné.²⁸³
5. Kritérium výběrovosti: ve sbírce se podávají hesla výběrově (doložení různých typů hesel a lexikografických řešení), nejde o systematické zpracování nové slovní zásoby s ohledem na proporcionalitu a vnitřní diferenciaci (reprezentativní zastoupení termínů, profesionalismů, slangismů, mluvy mládeže ap.).

Abecedně uspořádaná sbírka ve dvou samostatných částech obsahuje:

- 665 hesel bez hesel odkazových (844 včetně odkazových hesel), z toho je 65 sousloví, 12 frazémů, 49 přihnízdovaných přechýlenin a sedm zkratek;
- 39 slovotvorných komponentů uplatňujících se jako první nebo koncové části nových výrazů.

Zařazené LJ označují mimojazykovou realitu globální (*fake news*, *nomofobie*) i lokální (*arabská revoluce*, *hikikomori*). Rekrutují se z pestrých tematických oblastí (řazených abecedně), např. barvy (*limetkový°*, *mentolový°*), cestovní ruch (*cestovko*, *infopoint*), doprava (*hoverboard*, *vybrzdit*), drogy (*ayahuasca*, *šiša*), ekonomika (*bitcoin*, *kurzarbeit*), exotismy (*hikikomori*, *karoši*), gastronomie²⁸⁴ (*foodie*, *wasabi*), hračky (*fidget spinner*, *reborn*), hudba (*muzak*, *písničkář*), komunikace (*bruselština*, *small talk*), kriminální nebo morálně pochybná činnost (*odkláněť°*, *šmejď°*), lázeňství (*polarium*, *thalassoterapie*), krása a móda (*DD krém*, *džegíny*, *vynést°*), marketing a reklama (*advertorial*, *hype*), náboženství (*islamofobie*, *šaháda*), nábytek (*futon*), rodina a péče o děti (*domorodička*, *osmerče*, *patchworková rodina*), počítače

²⁸² Patří sem i obnovené užití, např. **kampaň°**: vlivem anglického *campaign* se revitalizoval význam zachycený předchozími slovníky, srov. PSJČ: arch. ‚válečné tažení‘, SSJČ: kníž. a zast. ‚válečné tažení‘.

²⁸³ Rozlišování mezi spisovnými a nespisovnými LJ není snadné ani u výrazů bez časového příznaku, natož u neologismů, které procházejí vývojem i v tomto směru. Z praktických důvodů návaznosti na ASSČ se však přidržujeme tohoto tradičního rozlišování jazykových prostředků.

²⁸⁴ Jde o silně zastoupenou oblast, M. Bočák (2016) píše ve studii „Ste na *masooo*, alebo na *veggie*? (Ku konštituovaniu nových českých kulinárskych časopisov)“ o současně *kulinarizaci* západní kultury.

a sociální sítě (*emoji, youtuber*), politika (*brexit, vykroužkovat°*), popkultura (*docureality, grafický román*), právo (*eurozatykač*), sexuální orientace (*queer, vyoutovat se*), společnost (*sociální bublina, ovčan*), sport (*bosu, slackline*), technika (*koptéra, powerbanka*), stavebnictví (*gabion°, syndrom nemocných budov*), věk (*generace Z, mileniál*), zábava (*cosplay, únikovka*), vzdělávání (*dětská univerzita, webinář*), zdravotnictví (*kulich°, hymenoplastika*), životní styl (*hygge, lagom*) nebo žurnalistika (*fake news, kontinuál*). Ne všechny LJ lze však přiřadit k tematickým oblastem, stranou zůstala především nová konkurenční pojmenování (*libový°, vypsychlý*).

5. 1. 2. Stavba hesel

Zpracování hesel je z podstaty věci stručné, ačkoli některým výrazům a slovotvorným komponentům byly již dříve věnovány samostatné studie či příspěvky popularizační povahy, srov. *açai* (Vančová, 2017), *bitcoin* (Patráš, 2014), *brexit* (Dvořáčková, 2017b, Kálmánová, 2016a, Smejkalová, 2016b), *burkiny* (Černá, 2017c, Kálmánová, 2016c, Lišková, 2017b), *busking* (Černá, 2013b), *dát°*, *dávat°* (Štěpán, 2016), *geek* (Procházková, 2018), *gurmán°* (Lišková, 2018a), *influencer* (Dvořáčková, 2017e, Štícha, 2018), *lajkovat* (Mislovičová, 2016a, Prošková, 2012a), *kotlíková dotace* (Prošek, 2016b), *patio* (Smejkalová, 2006), *petent* (Černá, 2015c), *porno-* (Janovec, 2006), *segway* (Prokšová, 2014a, Smejkalová, 2017d), *selfie* (Dvořáčková, 2015, Smejkalová, 2017e), *sluníčkář* (Nejedlý, 2017), *smoothie* (Jílková, 2018), *summit°* (Černá, 2017a), *svatební list* (Jílková, 2007b), *tanorexie* (Lišková, 2018e), *šmakuláda* (Ireimová, 2017), *šmejdo* (Dvořáčková, 2015c), *šrotovné* (Tichá, 2010), *youtuber* (Mislovičová, 2017), *wearables* (Lišková, 2018b), *webinář* (Kálmánová, 2016b), *wifi* (Dvořáčková, 2015), *zika* (Černá, 2016c) ad.

V souladu se zásadami ASSČ jsou uváděny varianty lemmatu v záhlaví. Na rozdíl od všeobecného slovníku uvádíme v poznámce k heslu také méně časté alternativy, srov. **kurzarbeit**: Návrhy na česká synonyma (podle A. Černé, 2014): *krátkodělka, krátkodělání, málopráce, zkrácenka, zkráp (zkrácená práce)*; **velbloud°**: Méně často se užívá výrazů *velbloudí kopyto, velbloudí packa, velbloudí palec, velbloudí stopa*.

Synonymní víceslovná pojmenování jsou v souladu s ASSČ sloučena do jednoho lemmatu, srov. **autentické víno, naturální víno**. Na rozdíl od ASSČ jsou však pro úsporu místa zařazena pouze pod abecedně první plnovýznamový komponent, u komponentů dalších se využívá

odkazu. Uvedené heslo tedy najdeme pod adjektivem **autentický**, hesla **naturální** a **víno** slouží pouze jako odkazová.

Homonyma jsou značena římskými číslicemi. Ve sbírce jde o homonymii slovnědruhovou, srov. **cameo I** s., **cameo II** příd.; **foodie I** m. živ., **foodie II** příd.

Výslovnost některých slov byla ověřována v elektronickém archivu Českého rozhlasu a České televize, příp. dalších internetových zdrojích, v několika případech konzultována s pracovníky oddělení jazykové kultury ÚJČ. V této oblasti však cítíme značnou nedostatečnost podaného popisu, a to jak z hlediska jazykového (množství výslovnostních variant je někdy skutečně zarážející, srov. Jílková, 2018, jež zaznamenala 14 různých způsobů výslovnosti slova *smoothie*²⁸⁵), tak z hlediska uživatelského (do budoucna lze uvažovat o specializovaných fonetických znacích, prepisech celých slov, ne pouze jejich částí, příp. o začlenění nahrávek do elektronického slovníku). Ve sbírce je uváděna výslovnost obvyklá (je-li možné to zjistit), srov. **quesadilla** [kesadila, kesadilja, kesadija].

Původ uvádíme u slov přejatých v současnosti tam, kde byl zjistitelný na základě dostupných informací (v sekundární literatuře, zahraničních slovnících ap.), v některých případech jej doplňujeme podrobnějším poučením, srov. **zika** <VJ>: Podle pralesa Zika v Ugandě, kde byl virus poprvé zaznamenán; **BB krém** <angl.>: Anglický výraz *BB cream* vznikl zkrácením sousloví *beauty balm cream* nebo *blemish balm cream*. U podslovních částí se na rozdíl od ASSČ původ neuvádí. Při případném rozpracování sbírky bude třeba etymologickým údajům věnovat soustředěnější pozornost.

Stylistickému hodnocení hesel může být i přes snahu o pečlivé studium materiálu vyčtena subjektivita. Při jednom zpracovateli sbírky je to předpokládatelná slabina práce (s níž se však potýkají i slovníky tvořené zpracovatelskými kolektivy). Příznakovost nových výrazů navíc nezřídka podléhá relativně rychlým proměnám (srov. Bosák, 2008).

Dynamickým vývojem prochází i význam nových výrazů. Využíváme některých zjednodušení oproti ASSČ; jako příklad jmenujme výkladovou perifrázi kvalifikačního významu charakteristické vlastnosti „charakteristický“ místo v ASSČ užívaného „příznačný, charakteristický“. Ve výkladu výrazů z jednotlivých lexikálněsémantických skupin mohou být dílčí nejednotnosti.

²⁸⁵ Zvuková nahrávka 14 způsobů výslovnosti slova *smoothie* je k dispozici zde: <https://bit.ly/2M97i1D>.

V rámci sbírky jsou propojeny synonymní výrazy, srov. **webinář** a **webinářový**, **soft skills** a **měkké dovednosti**. LJ, které ve sbírce nejsou uvedeny jako heslářové položky, mohou sloužit jako prvek výkladu významu, srov. **plnotučný**^o expr. ‚plnohodnotný, kvalitní; intenzivní, silný‘. Doplnující informace o řidších synonymech je výjimečně připojena jako poznámka k heslu, srov. poznámka u hesla **kettlebell**: Synonyma *bulina* a *girja* jsou méně častá.

V exemplifikaci mohou být použity dosud slovníkově nepodchycené LJ, které se ve sbírce nepodávají jako samostatná hesla. Exemplifikace může být u některých hesel poněkud delší vzhledem ke snaze doložit LJ v různých tvarech, demonstrovat spojitelnost nebo uvést relevantní (někdy nadvětný) kontext. Stejně jako v ASSČ nejsou příklady vymyšlené (mohou být zkrácené, pravopisně upravené ap.), avšak vzhledem k povaze materiálu si dovoluujeme větší míru explikativnosti a zařazujeme nezanedbatelné množství citátových dokladů. Pro větší názornost se na rozdíl od ASSČ exemplifikují i sousloví. Odlišně přistupujeme také k exemplifikování slovotvorných komponentů. Místo prostého výčtu výrazů, které jsou následně zpracovány jako samostatná hesla (ASSČ), uvádíme nové výrazy v kontextu, který přibližuje jejich význam, a jako samostatné výrazy je nezpracováváme.²⁸⁶

Poznámky k heslům se týkají rozmanitých aspektů, kromě již výše uvedených např. strukturního zařazení (**anti-**), typického spojení s vlastním jménem (**-gate**), pravopisu (**-manie/-mánie**), užívání (**syndrom nemocných budov**) ap.

Z výše uvedeného je patrné, že ve sbírce se aplikuje přístup deskriptivní, nikoli preskriptivní.

5. 2. Vybraná neologická hesla

A

açai, açai, acai, acai [asají] neskl. s. <port.<tupí-guaraní>
malý kulatý tmavě fialový jedlý plod jihoamerické palmy (kapustově brazilské): *kosmetické přípravky s bobulkami açai chrání kůži před předčasným stárnutím; ze šťavnatého açai se připravují lahodné nápoje povzbuzující mozkovou činnost*

advertorial -lu (6. j. -lu) m. než. <angl.> market.
reklamní text prezentovaný jako novinový nebo časopisecký článek: *advertorial nekriticky vychvalující scientologickou církev; mezi přednosti advertorialu patří, že sděluje více informací než klasická inzerce*
Anglický výraz *advertorial* vznikl jako blend slov *advert* a *editorial*.

²⁸⁶ Nebylo v našich silách vyhodnocovat jednotlivé výrazy takto tvořené, usilovali jsme o ilustraci dynamických tendencí v současné češtině.

alkorektik [-tyk] -ika (3., 6. j. -ikovi, -iku, 1. mn. -ici, -ikové) m. živ.

kdo trpí alkorexií; syn. drunkorektik: *mladí alkorektici dlouhé dny nevezmou nic do úst, jen aby si o víkendu mohli dovolit pít od večera do rána; Alkorektikům a alkorektičkám bývá zpočátku docela fajn, jimi naordinovaná odtučňovací kúra nese svoje ovoce.* [Internet 2012]

► **alkorektička** -čky (2. mn. -ček) ž. přechýl.: *stát se alkorektičkou; jsem opilá, odvázaná a hubená – jsem alkorektička*

alkorexie -ie ž. <angl.<(arab.+řec.)>

porucha příjmu potravy projevující se odmítáním stravy ze strachu z nadváhy, kterou by mohl způsobit konzumovaný alkohol; syn. drunkorexie: *propadnout alkorexii; osmnáctiletá dívka trpí alkorexii; alkorexie postihuje především ženy; Celý týden hladoví jen proto, aby se o víkendu mohli utopit v chlastu a nepřibrali ani gram. Alkorexie je krutá nemoc.* [Instinkt 2012]
Anglický výraz *alcorexia* vznikl jako blend slov *alcohol* a *anorexia*.

alternativní příd.

□ **alternativní fakta** zjem. informace, které manipulativně podporují něčí interpretaci událostí a neodpovídají ověřitelným údajům: *mluvčí nelhal, poskytl alternativní fakta*

appka [apka] appky (2. mn. appek), **apka** apky (2. mn. apek) ž. kolokv. expr.

software se specializovanou funkcí, aplikace: *šikovná appka; mobilní apky pro vaše chytrá zařízení; nová česká appka pro milovníky cestování a fotografie*

arabský příd.

□ **arabské jaro** období protivládních povstání s cílem zahájit demokratickou reformu v některých severoafrických zemích a na Středním východě (např. v Tunisku, Jemenu, Libyi), které začalo v prosinci 2010: *V řadě severoafrických zemí vypuklo arabské jaro a nepokoje přiměly desítky tisíc lidí, aby opustily domovy a vydaly se hledat štěstí na starý kontinent.* [MFD 2012]

asistentka ž.

□ **sexuální asistentka** pracovnice pomáhající postiženým lidem vést uspokojivý sexuální život: *školení pro odborné sexuální asistentky; pracovat jako sexuální asistentka*

autentický příd.

□ **autentické víno, naturální víno** víno tradičních odrůd vyráběné ekologicky, bez použití oxidu siřičitého a dalších přídatných látek: *nabídka autentických vín; festival naturálních vín; návštěvníci mohou ochutnat naturální neboli autentická vína z Francie i z Moravy, která jsou vyráběna tradičními postupy*

autopilot m. než.

◇ **na autopilota** bez vědomého rozhodování, automaticky: *chvíli jsem fungoval na autopilota, vůbec si nepamatuju, jak jsem se dostal dovnitř; Děti jednájí intuitivně. Přesně vnímají, kdy se rodiče přepnou na autopilota a nevěnují jim tolik pozornosti, kolik by bylo záhodno.*

[Maminka 2014]

ayahuasca [aja-ska], **ayahuaska** [aja-] -sky (2. mn. -sek) ž. <šp.<keč.>

1. tropická rostlina z Amazonie obsahující halucinogenní alkaloid, bot. *Banisteriopsis caapi*: *liána ayahuasca; vypít odvar z ayahuasky*

2. halucinogenní droga připravovaná z ayahuasky 1: *ayahuasca zvyšuje koncentraci*

a redukuje úzkost; psychotropní ayahuasca se užívá napříč celou Jižní Amerikou; lidé pod vlivem ayahuasky nebývají příliš pohybliví, běžně se dostavuje zvracení, pocení, průjem

ayahuascový [aja-sk-], **ayahuaskový** [aja-] příd.

vztahující se k ayahuisce 2 (droze): *ayahuascový trip; ayahuaskové rituály; absolvovat ayahuaskové sezení*

B

bambilion, bambilión -nu (6. j. -nu) m. než. kolokv. expr.

velké množství: *má bambilion peněz; dokument má bambilion stránek; v pokoji má asi bambilion knížek; byl jsem sám a možná jsem umíral bambilion kilometrů od domova*

banánový příd.

□ **banánové dítě**, často mn. **banánové děti** mladí Vietnamci trvale žijící v České republice, kteří mají asijský vzhled, ale cítí se převážně jako Češi: *studentka napsala příspěvek o dvojitě životě banánových dětí; Banánové dítě je hned po narození bombardováno dvěma jazykovými proudy a samozřejmě dvěma kulturami.* [Internet 2016]

Metaforické pojmenování odkazuje na žlutou slupku a světlou dužinu banánu.

banka ž.

□ **potravinová banka** zařízení, které shromažďuje potraviny a zdarma je poskytuje potřebným: *litomyšlská potravinová banka rozdala během prvního roku své činnosti pomoc za více než milion korun*

barefoot I [bérfút, bérfút] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

chůze, běh naboso nebo ve speciální obuvi, která je navržena tak, aby pocit bosých chodidel simulovala; syn. barefooting, bosování: *žít barefootem; Přestože si barefoot získává stále více příznivců, člověk se nemůže zbavit dojmu, že opět přichází do módy něco, co tu bylo již dříve.* [Týden 2011]

barefoot II [bérfút, bérfút] neskl. příd. <angl.>

vztahující se k barefootu I (chůzi, běhu naboso nebo ve speciální obuvi); syn. barefootový: *běhat v barefoot botách; Nepřehlédnutelným fenoménem posledních let je také barefoot běh a chůze, tedy styl, který vyžaduje buď holé chodidlo, nebo speciální minimalistické obutí – takzvané prstáky.* [Reflex 2015]

barefooting [bérfút-, bérfút-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

chůze, běh naboso nebo ve speciální obuvi, která je navržena tak, aby simulovala pocit bosých chodidel; syn. barefoot I, bosování: *propagátor, stoupenec barefootingu; Celkově si obuvi často ničíme nohy. Proto se objevil barefooting, hnutí za osvobození chodidel od bot.* [Respekt 2013]

barefootový [bérfút-, bérfút-] příd.

vztahující se k barefootu I (chůzi, běhu naboso nebo ve speciální obuvi); syn. barefoot II: *barefootový festival; barefootové boty; podobně jako bosá chůze zažívá boom také speciální barefootová obuv s ultratenkou podrážkou*

basic [bejzik] neskl. příd. <angl.>

(o oblečení) základní, hodící se ke všemu, nezávislý na aktuálních módních trendech; syn. basicový: *basic tričko s krátkým rukávem; basic oblečení si nejčastěji kupuju v H&M*

basicový [bejzik-] příd.

(o oblečení) základní, hodící se ke všemu, nezávislý na aktuálních módních trendech; syn. basic: *basicový bavlněný rolák; basicové oblečení v různých barvách*

BB krém [bíbí, bebé] -mu (6. j. -mu) m. než. <angl.>

kosmetický přípravek spojující vlastnosti krému a make-upu, užívaný k hydrataci, ochraně před UV zářením, sjednocení tónu pleti ap.: *recenze BB krémů; používat BB krém; hledám kvalitní BB krém na citlivou pleť*

Anglický výraz *BB cream* vznikl zkrácením sousloví *beauty balm cream* nebo *blemish balm cream*.

bigorektický [-ty-] příd.

vztahující se k bigorexii, bigorektikům: *bigorektická porucha; bigorektičtí muži věří, že jejich svaly nejsou dostatečně vyvinuté*

bigorektik [-tyk] -ika (3., 6. j. -ikovi, -iku, 1. mn. -ici, -ikové) m. živ.

kdo trpí bigorexií: *bigorektik chce mít svaly jako z akčního filmu; před společenskými kontakty dávají bigorektici přednost posilování ve fitcentru*

bigorexie -ie ž. <angl.<angl.+řec.>

psychická porucha projevující se nerealistickým vnímáním vlastního těla jako nedostatečně osvaleného a nutkavým získáváním větší muskulatury: *trpět bigorexii; bigorexie jako každá závislost leze do peněz – fitcentra i potravinové doplňky jsou drahé; bigorexii mnohdy okolí vnímá jako zdraví prospěšnou činnost, kterou někteří jen trochu přehánějí*

Anglický výraz *bigorexia* vznikl ze slov *big* a řeckého *orexis* ‚chuť k jídlu‘ podle modelu *anorexia*.

biologický příd.

□ **biologický pas** sport. soubor zdravotních záznamů sportovce (např. o počtu červených krvinek, hladině steroidních hormonů), jejichž neobvyklá hodnota může být známkou dopingu: *vyšetřování nesrovnalostí v biologickém pasu; v biologickém pasu hráčů budou vedle testů krve uchovávány i výsledky testů moči*

birkin -nky (2. mn. -nek) ž. <VJ> kolokv. Δ

velmi drahá, ručně vyráběná kožená kabelka značky Birkin bag od firmy Hermès: *mít birkinu z krokodýla; birkin není „jen“ kabelka, ale také symbol společenského statusu; birkin se vyrábějí v pestrých barvách od růžové přes modrou až po zlatou*

Podle herečky a zpěvačky Jane Birkin, pro niž byla první kabelka tohoto typu vyrobena.

bitcoin [bitkojn] -nu (6. j. -nu) m. než. <angl.>

kryptoměna (decentralizovaná digitální měna existující nezávisle na centrálních bankách); platidlo této měny: *kurz bitcoinu; platit bitcoiny; vydějte si bitcoiny*

bitcoinový [bitkojn-] příd.

vztahující se k bitcoinu: *bitcoinový účet; bitcoinový bankomat umožňuje obousměrnou výměnu peněz – koruny za bitcoiny i bitcoiny za koruny* □ **bitcoinová peněženka** software umožňující přijímat a odesílat bitcoiny: *veškeré transakce, které s bitcoiny provádíte, jsou realizovány přes bitcoinovou peněženku*

bizár, bizar -ru (6. j. -ru) m. než. kolokv. expr.

bizarní, podivná, značně neobvyklá věc, jev: *milovník bizáru; film je zábavným béčkovým bizárem; coververze skladby aspiruje na cenu bizár roku; Připadala vám truchlící hysterie po úmrtí Kim Čong-ila jako čistý „bizar“?* [LN 2012]

Bollywood [balivú-, bolivú-] -du (6. j. -du) m. než.

centrum indického filmového průmyslu sídlícího v Mumbaji (dříve Bombaji) • filmy zde vzniklé, charakteristické bohatými tanečními a pěveckými prvky a zprav. nekomplikovaným dějem: *filmová hudba z Bollywoodu; Bollywood má velký vliv na indickou společnost; Bollywood je u nás oblíbený především u ženského publika*

bollywoodsky [balivú-] (2. st. -dštěji) přísl.

charakteristicky pro Bollywood: *snímek je bollywoodsky roztančený; v letadle civíme na bollywoodsky připitoměly film*

bollywoodský [balivú-] (2. st. -dštější) příd.

vztahující se k Bollywoodu • charakteristický pro Bollywood: *bollywoodský tanec; bollywoodští filmaři; festival bollywoodského filmu; bollywoodské hvězdy natáčejí v Praze; preferují bollywoodštější typy písni*

bomba ž.

◇ **jet bomby** kolokv. expr. **1.** užívat si, bavit se: *skvělý vánoční večírek, jedeme bomby; Akce se povedla, komentáře účastníků „Bylo to prostě parádní.“ nebo „Ústí jede bomby!“ mluví samy za sebe.* [Internet 2016] **2.** zdolávat překážky, vyvíjet velké úsilí a být úspěšný: *jeli jsme bomby a podařilo se nám vylepšit celkový výsledek; Cristovao jede bomby i v jiu jitsu, na mistrovství Asie vybojoval bronz* **3.** pronášet překvapivá sdělení: *Nešpor z Bohnic na Twitteru jede bomby: Ovčáčka ve škole jistě šikanovali, ale málo.* [Internet 2015]; *Ženolog Patrik jede bomby: A teď vám řeknu, proč (ne)randit s pornoherečkou!* [Internet 2017]

bonanza^o -zy ž.

situace přinášející náhlý růst štěstí, bohatství, úspěchů: *ligový finiš je tou pravou bonanzou pro fanoušky; posoutěžní čas je hotovou bonanzou pro jídelnu McDonald's; na Moniku narazil náhodou, ovšem z náhody se vyklubala bonanza*

boombox [búm-] -xu (6. j. -xu) m. než. <angl.>

velký přenosný rozhlasový přijímač s přehrávačem kazet, CD, konektorem pro USB, mobilní telefon ap., schopný hlasitě reprodukovat: *výkonný boombox; reproduktory boomboxu; boomboxy si pevně hoví na ramenou adolescentů*

bosování^o -í s.

chůze, běh naboso nebo ve speciální obuvi, která je navržena tak, aby simulovala pocit bosých chodidel; syn. barefoot I, barefooting: *propagátor bosování; pozitivní dopady bosování; v Rakousku a Německu se bosování těší velké oblibě*

bosu neskl. s. <angl.>

gumová balanční podložka ze spodní strany rovná, z horní strany vypouklá, využívaná k posilování: *cvičení na bosu se zabydlelo v mnoha wellness centrech; s bosu mám skvělou zkušenost při rehabilitaci po operaci kolene*

Anglický výraz BOSU vznikl zkrácením sousloví *Both Sides Up*; podložku je možné umístit na plochu i na vypouklou stranu.

botox -xu (6. j. -xu) m. než. <VJ.>

přípravek z botulinu užívaný k dočasnému vyhlazování vrásek, způsobující přechodnou paralýzu obličejových svalů: *chodit na botox; nechat si aplikovat botox; vylepšovat si obličej botoxem; před turné si nechala novou dávkou botoxu vyhladit vrásky*

Z obchodního názvu Botox.

botoxový příd.

vztahující se k botoxu • obsahující botox: *botoxová injekce; za botoxové procedury se utratí miliardy dolarů*

breatharián [breta-] -na (3., 6. j. -novi, -nu, 1. mn. -ni) m. živ. <angl.>

stoupenec breathariánství: *osobně jsem nikdy žádného breathariána nepotkal; breathariáni jsou přesvědčeni, že energii může člověk čerpat i jinak než z jídla*

► **breathariánka** -nky (2. mn. -nek) ž. přechýl.: *stala se breathariánkou – tvrdí, že jí k životu stačí pouze vzduch*

brethariánský [breta-] příd.

vztahující se k breathariánovi, breathariánství: *brethariánské celebrity; V Kalifornii vznikla první breathariánská restaurace. A není to vtip. Zákazník si objedná jídlo, zaplatí a potom ho očichává, což mu osvěží jeho pránický jídelníček.* [Instinkt 2015]

brethariánství [breta-] -í s.

přesvědčení, že lidé nepotřebují k životu potraviny, neboť energii lze čerpat ze vzduchu, příp. ze slunečního světla: *propagátor breathariánství; skloubit rodinný život s breathariánstvím se mu nepovedlo*

brexit [-ksit, -gzit] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

(hypotetické) vystoupení Spojeného království Velké Británie a Severního Irska z Evropské unie: *referendum o brexitu; jednoznační zastánci brexitu; Evropa se smiřuje s brexitem*

Anglický výraz *Brexit* vznikl roku 2012 jako blend slov *British* (nebo *Britain*) a *exit* pravděpodobně podle slova *Grexit*, které vzniklo dříve ve stejném roce. O opuštění Evropské unie se rozhodlo v referendu dne 23. 6. 2016.

brexitový [-ksit-, -gzit-] příd.

vztahující se k brexitu • způsobený brexitem: *brexitová vláda; brexitový šok; brexitové hádky ovlivní evropský finanční sektor*

bruselština -ny ž. expr.

byrokratický jazyk Evropské unie, newspeak: *předseda vyčinił vládám podstatně ostřeji, než je v diplomatické bruselštině zvykem; ... Vladimír Špidla je spokojen: „Předmětná signatura není pro mě enervující ani devalvující, jedná se o reguli Bruselu a všechny regule Bruselu jsou validní,“ řekl plynnou bruselštinou.* [MFD 2008]

bruschetta [-sketa] -ty ž. <it.>

opečené italské pečivo pokapané olivovým olejem, servírované obvykle s česnekem nebo pokrájenými rajčaty: *objednat bruschetty; polévku podáváme s bruschettou; jako předkrm máme bruschettu*

brutálně^o (2. st. -něji) přísl. expr.

s výrazným překročením obvyklé míry • skvěle: *absolvovala jsem brutálně náročný seminář; jeho texty jsou brutálně upřímné; kvůli roli ve filmu brutálně zhubla; nejbrutálněji „vytuněnou“ verzi Nissanu byla pětisetkoňová úprava Z-Tune*

brutální^o (2. st. -nější) příd. expr.

výrazně překračující obvyklou míru • skvělý: *peleton udržoval po celou dobu závodu brutální tempo; nechystám se na žádné brutální změny; na kurtech bylo brutální vedro; nejbrutálnější hlášky pronášel s kamennou tváří*

břicho s.

◇ **motýli v břiše, motýlci v břiše** rozechvění, nervozita projevující se šimráním v břiše: *při stresu můžete mít pocit motýlů v břiše, trápit vás může i nevolnost; přestala cítit motýlky v břiše a do svazku se vkradla nuda a šed'*

bubble tea [babl tý] neskl. m. než. i s. <angl.>

studený ochucený čaj s tapiokovými kuličkami podávaný zprav. v plastovém kelímku s brčkem, původně tchajwanský nápoj: *pít bubble tea; bubble tea můžete ochutnat v ovocné i mléčné verzi; podnik se specializuje na přípravu bubble tea*
Příležitostně psáno též *bubbletea*. Méně časté je synonymum *bublínkový čaj*.

bublina ž.

□ **sociální bublina** prostředí, v němž se lidé setkávají pouze s názory, které souznějí s těmi jejich, a proto nejsou brány v úvahu alternativní pohledy: *snažím se vyhnout uzavření se v sociální bublině; na vojně byste alespoň vypadli ze své sociální bubliny a potkali lidi, kteří mají dvouciferné IQ*

bucket list [bakit, baket] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

seznam událostí, které by chtěl člověk zažít, míst, která by chtěl navštívit ap., než zemře: *nápady do bucket listu; odškrtnout si položku z bucket listu; podělte se o svůj bucket list*
V angličtině vznikl výraz *bucket list* z frazému *kick the bucket* 'umřít' a rozšířil se zásluhou amerického filmu z roku 2007 s názvem *The Bucket List* (do češtiny přeložený jako *Než si pro nás přijde*).

budova ž.

□ **syndrom nemocných budov** různé zdravotní potíže chronického rázu způsobené nepříznivými vlivy interiéru zprav. moderních staveb: *syndrom nemocných budov se projevuje bolestmi hlavy, podrážděním očí, únavou a příznaky, které jsou shodné s nachlazením*

Méně častým synonymem je *syndrom nezdravých budov*.

V knize *Problematika neologismů v současné spisovné češtině* (Martincová, 1983, s. 103) je pro toto onemocnění uveden název *budovová* nebo *panelová nemoc*. Ani sousloví *choroba nemocných interiérů*, uváděné v SN2 jako ekvivalent anglického *sick building syndrome*, se dnes již neužívá.

burkiny -n ž. pomn. <angl.<arab.+VJ>

oděv na koupání zakrývající celé tělo a hlavu kromě obličeje, rukou od zápěstí a nohou od kotníků, nošený některými muslimskými ženami: *prodej burkin; některá francouzská města burkiny z hygienických důvodů zakázala*

Anglický výraz *burkini* vznikl jako blend slov *burka* a *bikini*. Formální podoba *burkini* není v českých textech náležitá.

busker [bas-] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři) m. živ. <angl.<fr.>

kdo hraje na hudební nástroj nebo předvádí jiné dovednosti na veřejných místech za účelem zisku, pouliční umělec: *kodeks buskera; Jakub je básník, busker a příležitostný režisér; buskeři smí vystupovat jen v době od 10 do 22 hodin; Pokud strážník buskera nasytí na místě, kde být nesmí, může mu udělit pokutu až 30 tisíc korun.* [LN 2013]

► **buskerka** -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *Veronika je studentka medicíny a buskerka; známá olomoucká buskerka vydává své první album*

buskerský [bas-] příd.

vztahující se k buskerovi, buskerství: *buskerská komunita; buskerská etiketa; podpora buskerského umění; bylo by dobré, aby v Praze vznikla sebevědomá buskerská scéna*

buskerství [bas-] -í s.

hraní na hudební nástroj nebo předvádění jiných dovedností na veřejných místech za účelem zisku, pouliční umění; syn. busking: *fenomén buskerství je starý tisíce let; buskerstvím si sice něco vyděláme, ale v Dublinu to není žádná sláva*

busking [bas-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.<fr.>

hraní na hudební nástroj nebo předvádění jiných dovedností na veřejných místech za účelem zisku, pouliční umění; syn. buskerství: *dokument o evropském buskingu; provozovat busking; vydělávat si buskingem; vyhláška zakazuje busking na místech, kde se již koná nějaká akce; v centru Prahy nemá busking na různých ustláno*

buskingový [bas-] příd.

vztahující se k buskingu: *buskingová kapela; buskingová legenda z Brna; buskingové zóny; buskingová vyhláška; malá buskingová pódia*

buskovat [bas-] (1. j. -kuji, -kuju, 3. j. -kuje, 3. mn. -kují, -kujou, rozk. -kuj, čin. -koval, podst. jm. -kování) ned.

(kdo || ~) hrát na hudební nástroj nebo předvádět jinou dovednost na veřejných místech za účelem zisku: *zde nebuskovat!; video o buskování v Barceloně; Muzikant, artista, divadelník, žonglér, živá socha nebo kouzelník může „buskovat“ od 10 do 21 hodin a každé dvě hodiny by měl měnit místo. [MFD 2015]*

být ned.

◇ **být přes čáru** překračovat nějakou hranici: *kýče jako skleněné kvítečky jsou přes čáru; lidi strašně naštvál, bylo to přes čáru*

◇ **to je nejvíc** je to skvělé, mimořádné: *domácí karbanátky, to je nejvíc; slyšet hymnu, to je nejvíc, rozplýval se kanoista po triumfu*

C

cachaca, cachaça [kašása, kašasa] -ci ž. <port.>

brazilský alkoholický nápoj podobný rumu: *sklenka cachaci; cachaca je v Brazílii k dostání všude; kvalitní cachaca má od 38 do 54 procent alkoholu*

cache° [keš] cache, **keš** keše, **keška** kešky (2. mn. kešek) ž. <angl.> kolokv.

schránka užívaná při geocachingu: *hledat cache; v keši jsem našla chechtací pytlík; kešku jsem lovil v rybníce*

caipirinha [kajpiriňa, kajpiriňa] -hy ž. <port.>

brazilský alkoholický koktejl složený z cachaci, třtinového cukru a limety: *pít caipirinha; zajít si na skleničku caipirinha*

camel toe [kejml tou] neskl. m. než. i s. i ž. <angl.> expr.

zvýraznění obrysů ženských genitálií vinou příliš těsného oblečení (kalhot, šortek ap.); syn.

velbloud: *pěkný camel toe; krásné camel toe; herečka ukázala mohutnou camel toe; v této galerii najdete camel toe neboli zářez těch nejvíc sexy holek; legíny se jí zařízly a ona ukázala prvotřídní camel toe*

Příležitostně psáno též *cameltoe*.

cameo I [ka-] -ea (6. j. -eu) s. <angl.<fr.>

malá role, kterou hraje známá osobnost nebo člověk nějak spjatý s daným filmem, inscenací, seriálem ap.: *čestné cameo „odcházejícího“ Arnolda Schwarzeneggera; ve filmu zaujme výstřední zmrzlinář (půvabné cameo Jima Jarmusche); cameo Bruce Willise končí stylovým výstřelem*

cameo II [ka-] neskl. příd. <angl.<fr.>

vztahující se ke cameo I (malé roli): *pikantní cameo rolička režiséra Neila Jordana; Madonna k filmu nazpívala titulní skladbu a zahrála si v něm i malou cameo roli; veškeré cameo výstupy, jimiž se film pyšní, jsou samoučelná nuda*

cannelloni [kanelony] neskl. ž. zprav. mn. <it.>

větší těstoviny v podobě dutého válce: *těsto na cannelloni; cannelloni plněné špenátem a ricottou; cannelloni posypeme nastrouhaným parmazánem a krátce zapečeme*

cappuccinově → **kapučínově**

cappuccinový → **kapučínový**

CC krém [cécé] -mu (6. j. -mu) m. než. <angl.>

kosmetický přípravek spojující vlastnosti krému a make-upu, užívaný k hydrataci, ochraně před UV zářením, sjednocení tónu pleti ap., který obsahuje více krycích pigmentů než BB krém: *test CC krému; po CC krému sáhněte, pokud potřebujete redukovat černé tečky, pigmentové skvrny a začervenání pleti*

Anglický výraz *CC cream* vznikl zkrácením sousloví *colour control cream* nebo *colour correcting cream*.

cestovko -ka (6. j. -ku) s. kolokv. Δ

cestovní pojištění: *vyhraje cestovko na rok zdarma; máte zkušenosti s cestovkem od AXA Assistance?*

claim^o [klejm] -mu (6. j. -mu) m. než. <angl.> market.

reklamní, propagační heslo, slogan: *úderný claim; Reklamní kampaň doprovázely claimy „Nepodepsala“ a „Jde to i jinak“*. [Strategie 2010]

cliffhanger [klífhengr] -ru (6. j. -ru) m. než. <angl.>

napínavý konec seriálového dílu, knižní kapitoly ap., který diváka, čtenáře motivuje k dalšímu sledování, čtení: *seriál by měl končit pořádným cliffhangerem; na konci se dočkáme cliffhangeru, který snad každého donutí okamžitě sáhnout po posledním dílu trilogie*

coleslaw [ko-] -wu (6. j. -wu) m. než. <nizoz.>

salát ze syrového strouhaného bílého zelí, mrkve, majonézy a příp. dalších přísad: *sendvič se šunkou a coleslawem; připravit coleslaw; burger podáváme s porcí coleslawu*

cosplay I [kosplej] neskl. m. než. <angl.>

převlékání se za hrdinu z filmu, knihy, počítačové hry ap.: *vynavači cosplay; soutěže cosplay začaly jako japonská subkultura; cosplay se stal pro desítky tisíc lidí z celého světa způsobem,*

jak se přiblížit svým fiktivním hrdinům

Anglický výraz *cosplay* vznikl jako blend slov *costume* a *play* podle japonského *kosupure*, a to z anglického *costume play*.

cosplay II [kosplej] neskl. příd. <angl.>

vztahující se ke *cosplay I* (převlékání se za hrdinu) • určený pro *cosplay*: *cosplay celebrita*; *cosplay komunita*; *výrobci cosplay kostýmů*; *specializované cosplay obchody*

cosplayer [kosplejer] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři) m. živ. <angl.>

kdo se věnuje *cosplay I* (převlékání se za hrdinu): *na festival přijedou úspěšní cosplayereři z Polska, Belgie i Finska*; *cosplayer se při výrobě kostýmů i při make-upu snaží o maximální autentičnost postavy*

► **cosplayerka** -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *přední evropská cosplayerka*; *fotil cosplayerku jako královnu Amidalu*

couchsurfing [kaučserf-, kaučsurf-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

(při cestování) spaní zdarma u místních hostitelů: *výhody couchsurfingu*; *máme s couchsurfingem převážně kladné zkušenosti*; *Nadšenci do couchsurfingu rádi zdůrazňují, že zdaleka nejde jen o levné cestování, ale především o poznávání jiných kultur*. [Instinkt 2014]

couchsurfingový [kaučserf-, kaučsurf-] příd.

vztahující se ke *couchsurfingu*: *couchsurfingový hostitel*; *couchsurfingový web*

crocsa [krok-] -sy, zprav. mn. **crocsy** [krok-] -s, **crocska** [krok-] -sky, zprav. mn. **crocsky**

[krok-] -sek, **kroksa** -sy, zprav. mn. **kroksy** -s, **krokska** -sky, zprav. mn. **kroksky** -sek ž. <VJ> gumová obuv zn. Crocs: *prodám modré crocsy vel. 24*; *dceři jsem pořídila blikací crocsky*; *kroksy jsou dnes nezbytnou součástí nabídky vietnamských tržišť*; *kde máš tu druhou kroksu?*; *přehrabovala se v krabici s různobarevnými krokskami*

Příležitostně psáno též *croksy*, *croksky*, *krocsy*.

crossfit [krosfít] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.> sport.

obvykle skupinové intenzivní cvičení kombinující různé typy pohybů: *sportovci vyznávající crossfít*; *věnovat se crossfítu*; *budovat svaly díky crossfítu*

Anglický výraz *CrossFit* vznikl ze slov *cross training* a *fit*. Méně časté podoby jsou *cross-fit* a *cross fit*.

crowdfunding [kraudfan-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

získávání peněžních prostředků po malých částkách od velkého množství dobrovolných přispěvatelů zejména prostřednictvím internetu: *získat peníze prostřednictvím crowdfundingu*; *crowdfunding je zajímavý zejména pro malé projekty*

crowdfundingový [kraudfan-] příd.

vztahující se ke *crowdfingu* • vzniklý s pomocí *crowdfingu*: *crowdfundingová společnost*; *crowdfundingový projekt*; *crowdfundingový portál, server*

crowdsourcing [kraudsórs-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

získávání peněžních prostředků, informací ap. od velkého množství dobrovolných přispěvatelů zejména prostřednictvím internetu: *agentura se specializuje na crowdsourcing*; *při přípravě spotu jsme využili crowdsourcing*

crowdsourcingový [kraudsórs-] příd.

vztahující se ke crowdsourcingu • vzniklý s pomocí crowdsourcingu: *crowdsourcingový projekt; crowdsourcingový portál Hithit.cz*

cupcake [kapkej] -aku (6. j. -aku, 1. mn. -aky, 6. mn. -acíh) m. než. <angl.>

pečivo podobné muffinu s krémem navrchu: *banánový, kakaový cupcake; cupcaky se naučila péct v Americe; dejte krém do cukrářského sáčku s tenkou trubičkou a ozdobte cupcaky*
Příležitostně psáno též *cup cake*.

cupcakový [kapkej-] příd.

vztahující se ke cupcaku: *cupcaková soutěž; cupcakový občůdek; cupcakové šílenství zachvacuje celý svět*

Č

čaj m. než.

□ **pečený čaj** 1. směs z pečeného ovoce a koření pro přípravu teplého nápoje: *domácí pečený čaj je oblíbeným jedlým dárkem* 2. nápoj připravovaný z horké vody a pečeného čaje 1: *dám si pečený čaj se zázvorem*

čára ž.

→ **být přes čáru**

čauky mňauky citosl. expr.

pozdrav používaný při setkání nebo loučení mezi lidmi, kteří si tykají, rozšířený zejména mezi mládeží: *mějte se, čauky mňauky!; dcera a neteř mě nejčastěji zdraví čauky mňauky*

čmoud° -da (3., 6. j. -dovi, -du, 1. mn. -dové, -di) m. živ. hanl.

člověk tmavší barvy pleti (i jako nadávka): *na letišti v Hurghadě přemýšlím, kolik dám čmoudům bakšiš*

► **čmoudka** -dky (2. mn. -dek) ž. přechýl.: *naše šéfová je čmoudka, ale je dost v pohodě a každému říká honey*

čokolaterie, čokolatérie -ie ž. <fr.>

výrobna a prodejna kvalitní čokolády: *majitelka čokolaterie; exkurze do čokolatérie; degustace v čokolaterii*

čokolatiér -éra (3., 6. j. -érovi, -éru, 1. mn. -éři) m. živ. <fr.>

výrobce kvalitní čokolády: *práce čokolatiéra; Český čokolatiér Dan Syrový se specializuje na přípravu čokolád chuťově vyladěných k vínům a ušlechtilým destilátům.* [Internet 2007]

► **čokolatiérka** -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *čokolatiérka nám předvedla výrobu pralinek*

čokolatiérský příd.

vztahující se k čokolatiérovi: *čokolatiérský mistr; pařížské čokolatiérské podniky čokolaterie*

D

daň ž.

□ **daň z tuku** publ. daň z nezdravého jídla způsobujícího tloustnutí: *Dánsko zavedlo daň*

z tuku; Důvodem pro zavádění daně z tuku nebývá pouze starost vlád o zdraví svého lidu, ale především obrovská nákladnost systému zdravotnictví. [DB 2006]

dárek m. než.

□ **dárek zdarma** mark. reklamní předmět, poukaz ap.: *účastníci akce obdrží dárek zdarma; vánoční balení obsahuje kvalitní nůž s dvojitým ostřím jako dárek zdarma; Byt má přeplněný dárky zdarma od vzorků kosmetiky až po přívěsky na klíče.* [DM 2011]
Spojení *dárek zdarma* je kritizováno jako pleonastické.

dát° (3. j. dá, rozk. dej, čin. dal, trp. dán, podst. jm. dání, záporný infinitiv nedat) dok. kolokv. expr. (kdo || co) zvládnout: *zkoušky jsem dal napoprvé; trenér jí opakoval: to dáš, máš na to; V 38 letech babičkou? To nedám!*

ned. → **dávat**

datovka -vky (6. j. -vek) ž. kolokv. Δ

elektronické úložiště dokumentů určené k úřední komunikaci; syn. datová schránka: *datovky ušetří čas; formuláře stačí vyplnit a odeslat z vaší datovky do datové schránky úřadu*

datový příd.

□ **datová schránka** elektronické úložiště dokumentů určené k úřední komunikaci: *zřídit si datovou schránku; chození na úřady nahradí datová schránka*

dávat° (3. j. dává, rozk. dávej, čin. dával, trp. dáván, podst. jm. dávání) ned. kolokv. expr.

(kdo || co) zvládat: *trochu hekal, ale dával to s přehledem; Petr to v nemocnici nedává; těžký sjezd jsem v tréninku dával bez problémů*

dok. → **dát**

DD krém [dédé] -mu (6. j. -mu) m. než.

kosmetický přípravek spojující vlastnosti krému a make-upu, užívaný k hydrataci, ochraně před UV zářením, sjednocení tónu pleti, redukci vrásek, snížení tvorby mazu ap.

Anglický výraz *DD cream* vznikl zkrácením sousloví *daily defense* nebo *dynamic do-all*.

dělat ned.

◇ **dělat vofuky** kolokv. expr. zbytečně něco komplikovat, odkládat rozhodnutí • urážet se, tvářit se dotčeně: *přichází do věku, kdy zcela logicky dělá vofuky; dělal vofuky s podpisem dokumentů; nedělej vofuky a přijed!; některé hráčky dělají „vofuky“, mě ale nebaví předstírat, že mě hra netěší*

◇ **dělat Zagorku/zagorku** kolokv. expr. být nerozhodný, rozpakovat se • zdráhat se něco udělat: *nedělej zagorku a pojd!; nechci dělat Zagorku a nechat se přemlouvát, ale musím být soudný*
Podle populární zpěvačky Hany Zagorové. Přesnou motivaci vzniku tohoto fražému nezná podle mediálních vyjádření ani H. Zagorová.

demence ž.

□ **digitální demence** zhoršení kognitivních schopností způsobené častým užíváním elektronických zařízení: *digitální demence může přerůst v pandemii; pro digitální demenci je charakteristické zhoršení poznávacích schopností*

Sousloví zpopularizovala kniha Manfreda Spitzera *Digitální demence* (česky 2014).

den m. než.

□ **pyžamový den** odpočinkový den strávený doma, kdy se lidé nepřevléknou z pyžama nebo jiného nočního úboru, čtou si, sledují filmy ap.: *navštívují vás v pyžamových dnech kamarádky?*; *Velká rodina je úžasná a pyžamový den je opravdu dárek k nezaplacení. Všichni se namačkáme na pohovku, pustíme si pohádku a zakousneme se do voňavých sušenek.* [MFD 2014]

designovka [dyzajn-] -vky (2. mn. -vek) ž. kolokv.

výrobek s atraktivním designem: *tahle pohovka není žádná designovka; velká dámská taška je super designovkou, která nesmí chybět ve vašem šatníku*

deskovka -vky (2. mn. -vek) ž. kolokv. Δ

desková hra: *hrát deskovky; v knihovně jsou k dispozici i deskovky; deskovky jsou velmi dobrým prostředkem k rozvoji dětí; Osadníci z Katanu jsou úspěšnou deskovkou*

deskovkář -ře (3., 6. j. -ři, -řovi, 1. mn. ři) m. živ. kolokv. Δ

hráč deskových her: *zapálený deskovkář; klub deskovkářů; čajovna je nakloněná deskovkářům*

► **deskovkářka** -řky (2. mn. -řek) ž. přechýl.: *zuřivá deskovkářka*

dětský příd.

□ **dětská univerzita** populárněvědné kurzy pro děti zajišťované univerzitou, obvykle pro děti ve věku 8–16 let: *slavnostní zakončení dětské univerzity; letní dětská univerzita proběhne v termínu 27. 7. až 9. 8.; díky dotacím z Evropské unie je dětská univerzita zdarma*

dieta ž.

□ **krabičková dieta** pravidelná konzumace malých porcí jídla, které jsou zprav. připraveny předem na celý den v plastových krabičkách: *krabičková dieta mě naučila optimalizovat porce*

□ **digitální dieta, digitální půst** období, v němž někdo nepoužívá elektronické přístroje (mobilní telefon, počítač, tablet ap.): *půl hodiny před odchodem do postele si dejte digitální půst; Zatímco dospělý si může digitální dietu více či méně zodpovědně naordinovat, děti to samy nezvládnou.* [Internet 2015]

digitální příd.

□ **digitální domorodec** mladý člověk, který dobře ovládá elektronická zařízení a suverénně se pohybuje na sociálních sítích: *digitálním domorodcům přináší uspokojení mnohvrstevná aktivita; digitální domorodci se přirozeně pohybují mezi reálným a virtuálním světem*

→ **digitální demence**

dildo -da (6. j. -du) s. <angl.>

umělý penis používaný především při masturbaci: *silikonové, skleněné dildo; vyberte si z naší nabídky dild; ... ve škole učím sexuální výchovu a mám neustále dildo v ruce, abych žákům ukázala, jak se navléká kondom.* [JOY 2012]

dítě s.

□ **slané dítě**, často mn. **slané děti** dítě, děti trpící cystickou fibrózou: *pomáháme slaným dětem; Nemocné cystickou fibrózou na první pohled nepoznáte. Jedním z příznaků této nemoci je až*

pětkrát slanější pot, proto se nemocným říká slané děti. [DB 2012]

→ **banánové dítě, banánové děti**

dobovka -vky (2. mn. -vek) ž. kolokv. Δ

filmové nebo televizní dílo zasazené do minulosti: *točit dobovku; dobovky mám mnohem raději než současné inscenace; Mašínův film je řemeslně mistrovsky provedená dobovka; Váš film je dobovka, bylo těžké sehnat všechny rekvizity, kostýmy a kulisy?* [DM 2009]

dobroser -era (3., 6. j. -erovi, 1. mn. -erové, -eři) m. živ. vulg.

kdo přehnaně koná činnost, o níž se domnívá, že je prospěšná; syn. dobrotrus: *z ministra se stal dobroser; dobroseri jsou lidé, kteří nabyli dojmu, že byli nějakou vyšší silou nadáni k tomu, aby nás všechny ostatní poučovali, jak máme žít*

► **dobroserka** -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *Paní novinářka by jako správná dobroserka ráda radila ostatním, jak mají naložit se svými penězi.* [Internet 2015]

dobrotrus -sa (3., 6. j. -sovi, 1. mn. -sové) m. živ. hanl.

kdo přehnaně koná činnost, o níž se domnívá, že je prospěšná; syn. dobroser: *boj s dobrotrusy; dnes to musí být jasné už i tomu nejzabedněnějšímu dobrotrusovi*

► **dobrotruska** -sky (2. mn. -sek) ž. přechýl.: *senátor označil ministryni za dobrotrusku*

docudrama [doku-], **dokudrama** -atu (6. j. -atu) s. <angl.>

dramatizovaný televizní pořad, film ap. založený na skutečných událostech: *první české dokudrama ve stylu BBC; Česká televize představila nové televizní formáty, jimž v poslední době věnuje zvýšenou pozornost: docusoap, docudrama či docureality*

Méně časté podoby jsou *doku-drama, docu-drama* a *doku drama, docu drama*.

docureality I [doku-], **dokureality I** neskl. ž. <angl.>

televizní pořad, film ap. vzniklý propojením dramatizačního a dokumentárního přístupu: *cestovatelská docureality; příprava osmidílné dokureality; nové díly docureality Výměna manželek*

Méně časté podoby jsou *docu-reality, doku-reality* a *docu reality* (*doku reality* není doloženo).

docureality II [doku-], **dokureality II** příd. <angl.>

vztahující se k docureality I (televiznímu pořadu ap. vzniklému propojením dramatizačního a dokumentárního přístupu): *docureality, dokureality show; Třída 8. A je velice zajímavý docureality pořad*

Méně časté podoby jsou *docu-reality, doku-reality* a *docu reality* (*doku reality* není doloženo).

docusoap [dokusoup], **dokusoap** [-soup] -pu (6. j. -pu) m. než. <angl.>

dokument sledující lidi v určitém zaměstnání nebo na určitém místě po jistou dobu: *v docusoapech vidíme skutečné lidi v reálném prostředí, ale nejde o časoběr; Česká televize představila nové televizní formáty, jimž v poslední době věnuje zvýšenou pozornost: docusoap, docudrama či docureality*

Méně časté podoby jsou *docu-soap, doku-soap* a *docu soap, doku soap*.

dokudramatický [-ty-] příd.

vztahující se k dokudramatu: *dokudramatická metoda; dokudramatická série*

dokureality → **docureality**

dokusoap → **docusoap**

domorodec m. živ.

→ **digitální domorodec**

domorodička, domarodička -čky (2. mn. -ček) ž.

žena, která plánovaně rodí doma, nikoli v porodnici; syn. domorodka, domarodka: *nezodpovědná domarodička; občas se při porodu něco pokazí, tohle by si měla každá domorodička uvědomit; hon na matky domorodičky mi silně připomíná hon na homeschoolery*

domorodka°, domarodka -dky (2. mn. -dek) ž.

žena, která plánovaně rodí doma, nikoli v porodnici; syn. domorodička, domarodička: *porodní bába mě představila: tak to je domorodka; porod doma neuděláme bezpečný tím, že budeme ženy domarodky odsuzovat*

dotace ž.

□ **kotlíková dotace** státní příspěvek na nový ekologický kotel nebo tepelné čerpadlo do domácnosti: *lidé mohou opět žádat o kotlíkové dotace; frontu na kotlíkovou dotaci stáli zbytečně; probíhá druhá vlna kotlíkové dotace na výměnu ručně plněných kotlů za nízkoemisní automatické kotle nebo kotle na biomasu*

dotykáč -če m. než. kolokv.

elektronický přístroj, zprav. mobilní telefon, s dotykovou obrazovkou: *éra dotykáčů; ty ještě nemáš dotykáč?; potřebuju poradit s výběrem vhodného dotykáče pro staršího člověka*

dovednost ž.

□ zprav. mn. **měkké dovednosti** soubor sociálních dovedností (např. komunikativnost, kooperativnost, pohotovost, odolnost vůči zátěži), které umožňují přátelsky a efektivně vycházet s dalšími lidmi; syn. soft skills: *rozvíjíme měkké dovednosti studentů; personalisté hodnotí i měkké dovednosti uchazečů*

druhý čísl.

◇ **něco je něčí druhé jméno** nějaká vlastnost, rys ap. jsou pro někoho typické: *provokace je její druhé jméno; strach je jeho druhé jméno; listuju všemi módními časopisy, elegance je moje druhé jméno*

drunkorektik [dran-tyk] -ika (3., 6. j. -ikovi, -iku, 1. mn. -ci, -ikové) m. živ.

kdo trpí drunkorexií; syn. alkorektik: *drunkorektik silně omezuje příjem potravy, ale zároveň pije velká množství alkoholu*

► **drunkorektička** -čky (2. mn. -ček) ž. přechýl.: *Jana je ukázkovým příkladem drunkorektičky – dívky, která drží drastické diety v kombinaci s alkoholem*

drunkorexie [dran-] -ie ž. <angl.<angl.+řec.>

porucha příjmu potravy projevující se odmítáním stravy ze strachu z nadváhy, kterou by mohl způsobit konzumovaný alkohol; syn. alkorexie: *onemocnět drunkorexií; Jedinci, kteří jsou postiženi drunkorexií, holdují alkoholu, ale zároveň si úzkostně hlídají tělesné proporce.*

[Internet 2013]

Anglický výraz *drunkorexia* vznikl ze slov *drunk* a řeckého *orexis* ‚chuť k jídlu‘ podle modelu *anorexia*.

dvoukolka°, **dvojkolka°** -lky (2. mn. -lek) ž.

dvoukolový motorový osobní dopravní prostředek s držadlem, řízený náklonem jezdce; syn. segway: *výrobce dvoukolek; strážníci osedlali rychlé dvojkolky s majáčky*

dysmorfofobie -ie ž. <angl.<řec.>

psychická porucha projevující se strachem z vlastní ošklivosti: *trpět dysmorfofobií; psychiatr se zabývá dysmorfofobií*

džegíny -ín ž. pomn. <angl.>

zprav. dámské legíny, které vzhledem připomínají džíny: *dámské černé džegíny; džegíny s nakládanými zadními kapsami; džegíny jsou velmi upnuté přes nohy a zadek*
Anglický výraz *jeggings* vznikl jako blend slov *jeans* a *leggings*.

džihád° -du (6. j. -du) m. než. publ.

tažení, kampaň proti něčemu: *daňový džihád; džihád proti „palmáči“; vést antihazardní džihád*

E

EET [éété] zkr. ekon.

elektronická evidence tržeb: *odpůrci, zastánci EET; zkušební provoz EET; kvůli EET očekáváme růst cen*

eetěčko, **éétéčko** -ka (6. j. -ku) s. kolokv.

elektronická evidence tržeb, zkr. EET: *hospodští nadávají na eetěčko; spuštění éétéčka se u nás v obchodě obešlo bez komplikací*

→ **EET**

efekt m. než.

□ **lotosový efekt** samočisticí schopnost lotosových listů, která je napodobována a využívána při povrchové úpravě různých materiálů: *lotosového efektu s úspěchem využívá nanotechnologie; povlaky s lotosovým efektem chrání sanitární keramiku i topné spirály varných konvic před usazováním nečistot a rzi*

ekonomika ž.

□ **sdílená ekonomika** ekonomický systém, v němž jsou služby a majetek sdíleny (zdarma nebo za poplatek) mezi soukromými osobami: *sdílená ekonomika je produktem internetové doby; Sdílená ekonomika najednou přestala být nostalgickou vzpomínkou na éru hippies; stala se mainstreamem. [Euro 2014]*

elcédéčko -ka (6. j. -ku, 2. mn. -ček, 6. mn. -čkách) s. kolokv. Δ

obrazovka z tekutých krystalů, zkr. LCD • výrobek s touto obrazovkou: *dotyková elcédéčka; koupit si elcédéčko; elcédéčko podává barvy ostřeji, plazma jemněji*

elcédéčkový příd. kolokv. Δ

vztahující se k elcédéčku: *elcédéčková televize; elcédéčkové obrazovky; je lepší elcédéčková, nebo plazmová technologie?*

elektronika ž.

□ **nositelná elektronika** oblečení a doplňky obsahující elektronická zařízení; syn. wearables:

nositelná elektronika se stává jedním z největších hitů; do nositelné elektroniky spadají fitness náramky, brýle od Googlu či chytré hodinky

emoji [emodži, emoudži, imoudží], **emodži** neskl. s. <angl.<jap.>

malý obrázek, který se užívá k vyjádření emocí v elektronické komunikaci, např. v e-mailech nebo na sociálních sítích: *milovníci emoji; ideogramy emodži; firma zavede hnědé a černé emoji, aby je každý mohl používat podle své barvy pleti; První emoji se objevily v roce 1998, šlo o sadu 172 znaků vytvořených japonským výtvarníkem Šigetakou Kuritou.* [Týdeník Květy 2015]

epicky^o (2. st. epičtější) přísl. expr.

mimořádně povedeně, obdivuhodně • ve velké míře, velmi: *epicky brutální frajer; pankáč s epicky vystříhaným čírem; fotka je epicky dokonalá; epicky zostudili svůj národ; chci to udělat co nejepičtější*

epický^o (2. st. epičtější) příd. expr.

mimořádně povedený, obdivuhodný • mající velkou míru, veliký: *epická hláška; epický výkon motokrosaře; hustá mlha, sychravo a všechen ten podzimní epický hnus; ve hře mi chyběly epické honičky; bylo to epické, díky všem!; byla to ta nejepičtější party*

ereska -sky (2. mn. -sek) ž. med. slang.

roztroušená skleróza, zkr. RS: *ereska mi změnila život; včasné odhalení eresky výrazně zvětšuje šanci zastavit její rozvoj*

ereskář -ře (3., 6. j. -ři, -řovi, 1. mn. -ři) m. živ. med. slang.

kdo trpí ereskou, roztroušenou sklerózou: *přijďte si zacvičit s ereskáři*

► **ereskářka** -řky (2. mn. -řek) ž. přechýl.: *zkušenosti ereskářky s konopím; ve 4 měsících jsem musela ukončit kojení (jsem ereskářka)*

eurozatykač -če m. než.

soudní příkaz k zatčení platný ve všech státech Evropské unie: *na podnikatele byl vydán eurozatykač; čeští policisté zadrželi na základě eurozatykače tři cizince hledané kvůli několika trestným činům*

F

fake news [fejk nús] neskl. ž. mn. <angl.>

lživé, klamavé zprávy: *německá vláda hrozí Facebooku vysokými pokutami za šíření fake news; fake news jsou problém, ale i příležitost; Fenomén tzv. fake news se v nejrůznějších obměnách objevuje už od osmdesátých let.* [Reflex 2012]

Příležitostně psáno též *fakenews*.

faktum s.

→ **alternativní fakta**

fandom -mu (6. j. -mu) m. než. <angl.>

komunita fanoušků sci-fi, fantasy, hororů a podobných žánrů: *na Festivalu fantazie potkáš mnoho osobností fandomu; přibývají mladí fanoušci, kteří zaplňují místa po těch, kteří fandom opustili*

fanfiction, fan fiction [fanfikšn, fenfikšn] neskl. ž. <angl.>

beletrie ztvárňující pokračování nebo alternativní verze příběhů populárních fikčních postav psaná fanoušky, zveřejňovaná často na internetu: *psát fanfiction; seriál inspiroval tisíce autorů fan-fiction; Pro fan fiction je vděčný i svět Bradavic, vlastní tvorbou si mohou čtenáři zkrátit čekání na další díl.* [HN 2005]

Příležitostně psáno též *fan-fiction*.

faq, FAQ [ef ej kjú, fak] neskl. m. než. <angl.>

seznam často kladených otázek a odpovědí sestavený s cílem pomoci uživatelům určité služby: *dlouhý faq; našel jsem skvělý FAQ; než položíte dotaz, projděte si FAQ*
Z anglického *frequently asked questions*.

fatboy [fetboj] -ye m. než. <VJ> kolokv. Δ

pytel na sezení a odpočinek zn. Fatboy, obsahující měkkou výplň přizpůsobující se tvaru těla: výrobce *fatboyů*; *sednu si do svítivě zeleného fatboye; každý člen rodiny se zaborí do svého fatboye; studenti mají k dispozici několik fatboyů, v nichž se mohou pohodlně uvelebit*

fidget spinner → **spinner**

finger food, fingerfood [fingrfú-] neskl. m. i s. než. <angl.>

pokrm servírovaný tak, aby bylo vhodné ho jíst jen pomocí rukou, např. jednohubky, kanapky: *kurzy zaměřené na fingerfood; poslední dobou nejraději připravuji finger food*
Příležitostně psáno též *finger-food*.

flash mob, flashmob [fleš-] -bu (6. j. -bu) m. než. <angl.>

velká skupina lidí, kteří se plánovaně sejdou na veřejném místě, něco udělají (např. zatančí, projedou se metrem bez kalhot, hází po sobě polštáři) a zase se rozejdou • taková akce: *žádost o ruku s flash mobem; pořádat flash moby; zapojit se do tanečního flashmobu; zúčastnil jsem se flashmobu v Brně*

Příležitostně psáno též *flash-mob*.

flat white [flet vajt] neskl. s. i m. než. <angl.>

káva připravená ze dvou dávek espressa a horkého našlehaného mléka: *objednat si flat white; dáme si flat white?; domovinou flat white je Austrálie*

Příležitostně psáno též *flatwhite*.

flexitarián -na (3., 6. j. -noví, -nu, 1. mn. -ni) m. živ. <angl.>

stoupenec flexitariánství: *maso nebo rybu si naservíruje jen velmi zřídka, je flexitarián*

► **flexitariánka** -nky (2. mn. -nek) ž. přechýl.: *do studie byly zahrnuty ženy flexitariánky, které měly omezený příjem masa*

Anglický výraz *flexitarian* vznikl jako blend slov *flexible* a *vegetarian*.

flexitariánství -í s.

stravovací styl, při němž se do obvykle bezmasé stravy občas zařadí (především bílé) maso

fluid [fluj-] -du (6. j. -du) m. než. <angl.<fr.<lat.>

jemný, snadno rozdíratelný polotuhý kosmetický přípravek: *zkrášlující fluid; hluboce hydratující fluid; fluid pro šetrné očištění pokožky; voděodolný tónovací ochranný fluid SPF 50 chrání pleť před sluníčkem a zároveň zakrývá nedokonalosti pleti*

fluidní^o [fluj-] příd.

vztahující se k fluidu: *fluidní korektor, make-up; omlazující fluidní krém pro normální až smíšenou pleť*

flyboard [flajbór-, flajbor-] -du (6. j. -du) m. než. <angl.>

zařízení připevňované na nohy, které je hadicí připojeno k vodnímu skútru a které pomocí vodních trysek nadnáší člověka nad vodu: *užívat si dovolenou s flyboardem; přijedou borci ovládající flyboard; Flyboard funguje na mechanismu cirkulace vody, na trysky je hadicí napojený vodní skútr, skrz něj se nasává voda, která projde hadicí do trysek a následně zpátky do vody.* [DB 2013]

Příležitostně psáno též *fly board*.

flyboarding [flajbór-, flajbor-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

létání nad vodou pomocí flyboardu: *závody ve flyboardingu; vyzkoušet si flyboarding; vydat se za flyboardingem na Orlickou přehradu; Flyboarding skvěle prověří vaši rovnováhu, zažijete stav beztlíže i pořádnou euforii.* [Instinkt 2015]

flyboardista [flajbórdy-, flajbordy-] -ty (3., 6. j. -tovi, 1. mn. -té, -ti) m. živ.

kdo se věnuje flyboardingu: *zdatnost flyboardisty; své umění předvedl flyboardista v efektním obleku z LED světel; flyboardisté obutí do speciálních bot s tryskami dokázali nad hladinou jezera divy*

focaccia [fokáča, fokača] -ii ž. <it.>

italský plochý chléb připravovaný z mouky, kvasnic, olivového oleje, bylinek a dalších přísad: *focaccia s kozím sýrem; hamburger s rozmarýnovou focacciou; focacciu pečte přibližně dvacet minut; zavzpomínejte si na léto při požívání pravé italské focaccii*

follower [folouer] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři, -erové) m. živ. <angl.>

kdo sleduje osobu, skupinu, organizaci ap. na sociální síti: *followerři jako měřítko úspěchu; získat více followerů na Instagramu; bez followerů není Twitter zábavný*

► **followerka** -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *máš krásný blog, jsem nová followerka*

food kritik, foodkritik [fút -tyk] -ika (3., 6. j. -ikovi, -iku, 1. mn. -ici, -ikové) m. živ. <angl.>

hodnotitel pokrmů, nápojů a restaurací: *živit se jako food kritik; přední foodkritici vybírali nejlepší restaurace do ročenky; někteří food kritici ve svých recenzích prskají, že jim nechutná zdejší káva*

► **food kritička, foodkritička** -čky (2. mn. -ček) ž. přechýl.: *vlivná food kritička označila restauraci za nejfantastičtější americký podnik; káva je tu výborná, nabídka k odnesení domů také, říká foodkritička*

Příležitostně psáno též *food-kritik, food-kritička*.

food stylist, foodstylista [fúststyl-, fúststajl-] -ty (3., 6. j. -tovi, 1. mn. -té, -ti) m. živ. <angl.>

pracovník věnující se estetické přípravě nebo aranžování jídla, zejména pro fotografování: *foodstylista naaranžoval jídlo tak, že vypadá neodolatelně; jídlo fotí tak, jak skutečně vypadá, nevyužívá žádné finty food stylistů*

► **food stylistka, foodstylistka** -tky (2. mn. -tek) ž. přechýl.: *foodstylistka Petra upravuje a fotí pokrmy především pro kuchařské knihy*

Příležitostně psáno též *food-stylista, food-stylistka*.

foodie I [fúdý] neskl. m. živ. <angl.>

příznivec dobrého stravování, který má gastronomické znalosti a rád o jídle mluví: *stal se nadšeným foodie; blogerka a foodie se zamýšlí nad tím, proč se více nestaráme o to, co máme na talíři; Každý slušný foodie totiž jí jenom čerstvé, sezonné a lokální suroviny.* [LN 2009]

foodie II [fúdý] neskl. příd. <angl.>

vztahující se k foodie I (příznivci dobrého stravování) • určený pro foodie: *foodie web; hit podzimní pražské foodie sezony; patří k foodie komunitě, o které se všude mluví*

foodkritik → **food kritik**

foodstylista → **food stylista**

freegan [frí-] -na (3., 6. j. -novi, -nu, 1. mn. -né, -ni) m. živ. <angl.>

stoupenec freeganství: *subkultura freeganů; freegani jedí jídlo z popelnic; freegani upozorňují na environmentální problémy*

► **freeganka** -nky (2. mn. -nek) ž. přechýl.: *rodina nechápe, že jsem se stala freegankou*
Anglický výraz *freegan* vznikl jako blend slov *free* a *vegan*.

freeganský [frí-] příd.

vztahující se k freeganovi, freeganství: *freeganský úlovek; zkušenosti se freeganským životem; v Berlíně rozjel freeganskou školku*

freeganství [frí-] -í s.

snaha šetřit životní prostředí, zejména konzumováním (zdravotně nezávadné) stravy, kterou ostatní vyhodí: *v Česku si freeganství získává pomalu, ale jistě nemalou oblibu; plýtvání inspirovalo vznik alternativního životního stylu freeganství*

fresh [freš] -she m. než. <angl.>

čerstvě vymačkaný džus z ovoce nebo zeleniny a příp. dalších přísad: *melounový fresh; pít fresh; koupili jsme si dva freshe*

Příležitostně psáno též *freš*.

frittata [fritá-] -ty ž. <it.>

italský smažený, příp. i zapečený pokrm připravený z vajec, brambor a dalších přísad: *frittata se slaninou a hráškem*

funkční^o příd.

(o oblečení) zajišťující tělesný komfort v různých klimatických podmínkách nebo při fyzické zátěži (rychle schnoucí, hřející nebo ochlazující, vysoce odolné ap.): *funkční ponožky; funkční trika perte šetrně*

□ **funkční potravina** 1. potravina obohacená o vitamíny, minerální látky, vlákninu ap. s předpokládanými příznivými účinky na zdraví: *výroba funkčních potravin je náročnější než těch tradičních; Funkční potraviny nedělají s tělem nic jiného než ty běžné, mají jen lepší reklamu.* [HN 2010] 2. jakákoli potravina obsahující zdraví prospěšné látky: *mezi funkční potraviny se řadí cibule a česnek (mají antikancerogenní účinky); brokolice nebo borůvky jsou funkční potraviny, které prokazatelně snižují riziko vzniku mnoha nemocí*

futon -nu (6. j. -nu) m. než. <jap.>

(původně japonská) matrace z přírodních materiálů pokládaná na zem nebo na nízký rošt, užívaná jako lůžko nebo pohovka • toto lůžko nebo pohovka: *údržba futonů; natáhnout se na*

futon; nabízíme futony pro zdravý spánek; rozkládací futon je určený jak pro sezení, tak na přespání

futonový příd.

vztahující se k futonu • určený pro futon: *futonové lůžko; futonový rošt; futonová matrace je z ručně zpracované bavlny; velmi módní jsou futonové postele*

G

gabion° -nu (6. j. -nu) m. než

hrnatý drátěný koš naplněný kameny využívaný ve stavebnictví, např. pro stavbu plotů nebo zábran proti sesuvu terénu: *místo betonu použili stavbaři gabiony; gabiony se využívají i jako mobilní protipovodňové hráze*

gabionový příd.

vztahující se ke gabionu° • vytvořený z gabionů°: *gabionové koše; pokračující erozi svahu mají zabránit gabionové zdi; u skateareálu bude vybudována gabionová stěna*

garam masala -ly ž. <urd.>

směs koření obsahující římský kmín, černý pepř, hřebíček, koriandr, kardamom ad., užívaná v indické kuchyni: *restovaná zelenina s garam masalou; přidat do pokrmu garam masalu; směs garam masaly se liší podle regionu; garam masalou se dá kořenit i hotové jídlo na talíři*

gastronomie ž.

□ **molekulární kuchyně, molekulární gastronomie** gastronomie využívající fyzikální a chemické procesy k přípravě netradičních pokrmů z běžných surovin: *prezentace molekulární kuchyně v tuzemských podnicích je zatím nárazová, málokdy jde o pravidelnou součást jídelníčku; zažijte nečekané okamžiky při konzumaci specialit molekulární gastronomie*

gaučing -gu (6. j. -gu), **gaučink** -ku (6. j. -ku) m. než. expr.

polehávání na gauči, odpočinek, lenošení: *vyznavačka gaučingu; zájmy: cestování, muzika, občas gaučink; ti, kteří dali večerní procházce přednost před gaučinkem, nelitovali; jako městský člověk ovládal bravurně gaučink u televize a počítače*

gay friendly [gej frendli] v platnosti přívlastku <angl.>

přátelský, vstřícný k homosexuálům, poskytující pro ně bezpečné prostředí: *zájezdy zaměřené na gay friendly destinace a hotely; Hned na dveřích vás uvítá duhová vlajka, podnik je gay friendly. [Instinkt 2014]; Nejvíce gay friendly je samozřejmě Praha, která se za to poslední dva roky vůbec nestydí. Naopak. Gay byznys v ní kvete přímo neuvěřitelně. [Strategie 2012]*
Příležitostně psáno též *gayfriendly*.

gaydar [gejdar] -ru (6. j. -ru) m. než. <angl.>

schopnost založená na intuici napomáhající rozpoznat, že je někdo homosexuál: *spolehlivý gaydar; gaydarem se zabývají i odborné studie; máme gaydar a ten nám prozradí, jestli je někdo homosexuál*

Anglický výraz *gaydar* vznikl jako blend slov *gay* a *radar*.

geek I [gík] geeka (3., 6. j. geekovi, 1. mn. geeci, geekové) m. živ. <angl.<něm.> (někdy podivínská) osoba, která vyniká v nějakém oboru, zejména v informačních technologiích: *geek chce mít svůj Android stále aktuální; jako ekologický geek musíte mít kompostovač*

geek II [gík] neskl. příd.
vztahující se ke geekovi, geekům • charakteristický pro geeky • určený pro geeky; syn. geekovský: *youtuberský a geek festival; vstup žen do geek komunity; zavítat do geek doupěte*

geekovský [gí-] přísl.
charakteristicky pro geeky: *klučík je geekovsky mimózní a ajťácky zamyšlený; na první pohled vypadá stránka dost geekovsky*

geekovský [gí-] příd.
vztahující se ke geekovi, geekům • charakteristický pro geeky • určený pro geeky; syn. geek II: *geekovské projekty; geekovské digitálky; geekovský seriál Teorie velkého třesku; ukažte svou geekovskou stránku*

generace já generace já ž. často hanl.
generace lidí narozených kolem roku 2000: *mentalita generace já; Pro mnoho lidí jsou současní studenti, kteří jsou také označováni jako generace já, sebestřední, narcističtí, soupeřiví a individualističtí...* [Psychologie Dnes 2010]

generace Y generace Y ž.
generace lidí narozených v 80. a 90. letech 20. století: *značná část generace Y se cítí stresovaná a má obavy z budoucnosti; příslušníci generace Y žijí život plný změn, který je reakcí na nestálý svět kolem*
Písmeno Y následuje v abecedě po písmeni X, které specifikovalo předchozí generaci (generace X).

generace Z generace Z ž.
generace lidí narozených po roce 2000, pro niž je běžný život online: *vstup generace Z do pracovního života; než se většina českých firem stihne přizpůsobit potřebám generace Y, přijde čas generace Z; po generaci X (dnešní třicátníci až čtyřicátníci) a generaci Y (lidé narození v 80. a 90. letech) přichází na scénu generace Z*
Písmeno Z následuje v abecedě po písmenech X, Y, která specifikovala dvě předchozí generace (generace X, Y).

geocacher [-kešr, -kešer], **geokešer** -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři) m. živ. <angl.>
kdo se věnuje geocachingu: *správný geocacher nejen hledá, ale také zakládá cache; pro geokešery jsou souřadnice základem pro plánování dovolené*
► **geocacherka** [-kešer-], **geokešerka** -rky (2. j. -rek) ž. přechýl.: *úspěšná geocacherka; geokešerka odlovila kešku u muzea*

geocacherský [-kešer-], **geokešerský** příd.
vztahující se ke geocacherovi • určený pro geocachery: *geocacherský server; zajímavý geokešerský zážitek*

geocaching [-kešin-], **geokešing** -gu (6. j. -gu), **geokešink** -ku (6. j. -ku) m. než. <angl.>
zájmová aktivita, při níž se podle zeměpisných souřadnic hledají schránky s malými předměty: *milovník geocachingu; skryše pro geokešing; geokešink je pro mě hlavní důvod, proč se zvednout od počítače*

geocachingový [-kešin-], **geokešingový**, **geokešinkový** příd.

vztahující se ke geocachingu: *geocachingová soutěž; geokešinková aplikace; pro děti je připravena geokešingová výprava na koloběžkách*

gerilový^o, **guerillový**^o [gerilo-] příd.

prováděný bez schválení autorit, neoficiální: *gerilový výlep nálepek; představitelem guerillového umění je skupina Ztohoven; v Praze se z guerillového zahradničení stala v poslední době velká móda; mezi způsoby guerillové komunikace patří graffiti, různé formy street artu nebo performance*

□ **guerillový marketing**, **gerilový marketing**, **guerillový marketink**, **gerilový marketink** nízkonákladové, inovativní, nekonvenční, někdy kontroverzní marketingové metody cílené na maximální zviditelnění produktu: *guerillový marketing přitáhne pozornost, ale nedodá instituci na důstojnosti; gerilový marketink balancuje na hraně etických a zákonných norem*

gomasio -ia s. <jap.>

ochucovadlo z mletého sezamu, soli a příp. dalších přísad: *posypat rýži gomasiem; gomasio je vhodné i pro děti jako zdravá varianta průmyslových dochucovadel*

grafický příd.

□ **grafický román** román vyprávěný pomocí obrázků propojených s textem: *grafický román umožňuje odstínit nálady způsobem, k němuž psaná literatura nemá klíč; ke slavnému grafickému románu Marjane Satrapi Persepolis bývá přirovnáván komiks Marzi*

grexit -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

(hypotetické) vystoupení Řecka z eurozóny: *na grexit jsme připravení; eventuální grexit by měl proběhnout za podpory Evropské centrální banky*

Anglický výraz *Grexit* vznikl roku 2012 jako blend slov *Greek* (nebo *Greece*) a *exit*. Výslovnost [gregzit] není obvyklá (na rozdíl od běžného [bregzit]).

guacamole [gvaka-] neskl. s. <šp.<ind.>

mexický studený pokrm z rozmačkaného avokáda, nakrájených rajčat, cibule a koření, podávaný zprav. jako dip nebo pomazánka: *recept na guacamole; základem dobrého guacamole je správně uzrálé avokádo*

guacamolový [gvaka-] příd.

vztahující se ke guacamole • připravený z guacamole: *guacamolové jednohubky; kuřecí tacos s guacamolovou salsou*

guerillový → **gerilový**

guilty pleasure [gilty pležr] neskl. ž. i s. <angl.>

záliba, radost, které si někdo užívá i přesto, že mají nepříznivé následky nebo že nejsou všeobecně vnímány jako hodnotné, hříšné potěšení: *křehký koláč s malinami je Evino guilty pleasure; cigaretu považuje za své největší guilty pleasure; Upíři. Tak tuhle guilty pleasure jsem přiznala jen svým nejbližším kamarádkám. [Internet 2017]*

gourmet^o -ta (3., 6. j. -tovi, -tu, 1. mn. -ti) m. živ.

labužnický znalec kulinářského umění, milovník dobrého jídla a pití, gurmán: *čeští gurmeti propadli kvalitním hamburgerům; jaký on může být gourmet, když nejí zvěřinu; lanýže jsou jednou z největších pochoutek gurmetů*

Ústav pro jazyk český v odpovědi na otázku po významu slov *gurmán* a *gourmet* uvádí (<http://www.ujc.cas.cz/jazykova-poradna/dotazy/0198.html>), že oproti slovníkovému podání se význam slov nezměnil, *gurmán* je tedy chápán jako ‚labužnický znalec vína‘. Aktuální jazykový materiál však s tímto názorem není v souladu.

H

háelpěčko -ka (6. j. -ku, 2. mn. -ček, 6. mn. -čkách) s. žurn., film. slang., někdy iron. pohnutý individuální osud • novinářský příspěvek, film ap. na něm postavený, zkr. HLP; syn. hluboký lidský příběh: *zcyničtělé redaktorky pasoucí po háelpěčkách; možná nezpívala nejlíp, ale v televizních soutěžích vyhrávají spíš háelpěčka než pěvecké schopnosti; před Vánoci jdu do jídelny Červeného kříže, mám za úkol vyrobit nějaké „háelpěčko“*

halal neskl. příd. <arab.>

(o jídle) připravený v souladu s muslimskými zásadami: *halal maso; halal jídlo; na Žižkově blízko sebe prosperují „magaziny“ s ruskými delikatesami, obchůdek s korejskými potravinami nebo halal řeznictví*

hashtag [hešte-] -agu (6. j. -agu, 6. mn. -azích) m. než. <angl.>

slovo nebo fráze označené znakem #, který se užívá na sociálních sítích pro tematické zařazení zpráv: *hashtagy usnadňují vyhledávání; označ místo, kam dnes večer půjdeš, hashtagem #autopilot; ke každé fotce jde přidat až 30 hashtagů, ale takové množství rozhodně nedoporučujeme*

hashtagovat [hešte-] (1. j. -guji, -guju, 3. j. -guje, 3. mn. -gují, -gужou, rozk. -guj!, čin. -goval, trp. -gován, podst. jm. -gování) ned. i dok.

(kdo || co; ~) označovat, označit hashtagem, psát, napsat jako hashtag: *máma se učí hashtagovat; Hashtagovat můžete i několik slov najednou (#nejlepsirestaurace) či vymyslet svůj vlastní hashtag (#prepalenehranolky)*. [Internet 2015]

hashtagový [hešte-] příd.

vztahující se k hashtagu: *hashtagová zkratka; kampaň byla podpořena hashtagovou soutěží o nejlepší fotografii při tanci*

hate → **hejt**

hater → **hejtr**

hatovat → **hejtovat**

havarijko -ka (6. j. -ku) s. kolokv. Δ

havarijní pojištění: *sleva na havarijko; zavolejte do pojišťovny, ať vám vypočítají nové havarijko*

hejt -tu (6. j. -tu), **hate** [hejt] hatu (6. j. hatu) m. než. <angl.> kolokv. expr.

projev nenávisi, kritická poznámka ap. zejména na internetu: *pražácký hejt vůči Brnu; hejty na blogu čtou denně tisíce lidí; tím, že do nich budete hustit haty, jim akorát uděláte radost*

hejtovat, hatovat [hej-] (1. j. -tuji, -tужu, 3. j. -tужe, 3. mn. -tужí, -tужou, rozk. -tуж, čin. -toval, trp. -tován, podst. jm. -tování) ned. kolokv. expr.

(kdo || koho4, co; ~) projevovat nenávisť, kritizovat ap. zejména na internetu: *hejtujeme hejtry;*

napřed se vtírá, potom hejtuje; hejtoval jsem je na Twitteru; chci být u toho, jak se bude hatovat a pranýřovat Google

Příležitostněpsáno též *hateovat*. Nejfrekventovanější je podoba *hejtovat*.

hejtr -tra (3., 6. j. -trovi, 1. mn. -tři, -trové), **hater** [hejtr] -era (3., 6. j. -erovi, 1. mn. -eři, -erové) m. živ. <angl.> kolokv. expr.

kdo projevuje nenávisť, kritizuje ap. zejména na internetu: *ignorovat sprosté hejtry; s hatery jsou potíže; z hejtrů si nic moc nedělá; hejtři šíří v diskusích nenávislné příspěvky; internetoví haterové jsou běžný jev a ani bych se nenamáhal na ně reagovat*

► **hejterka, haterka** [hejter-] -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *napišu svůj příběh, jak se z haterky stala pozitivní osoba; tyto dvě hejterky jsou pořád s něčím nespokojené, takže v diskusích dokáží udělat pořádnou neplechu*

high five [haj fajv] neskl. s. <angl.>

gesto dvou lidí spočívající ve vzájemném plácnutí dlaní se zdviženýma rukama vyjadřující uznání nebo pozdrav: *zpěvák si dal high five s předními řadami; Máta dělá s tátou high five; už jsme si to vyříkali, dali jsme si high five a šli jsme hrát; přen. jedno velké high five pro tuhle párty!*

Někdy se užívá také výraz *placák* nebo frazém *dát někomu/si pět*.

highlight^o [hajlajt] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

1. vynikající, mimořádná událost, vrcholný zážitek, zlatý hřeb: *highlight kariéry; olympiáda je highlight mého sportování; koncert byl dokonalý, byl to největší highlight za poslední roky*

2. **highlighty** televizní sestřih nejlepších okamžiků sportovní nebo jiné události: *jejich výkony by se do highlightů určitě nedostaly; Takovou hloupost může napsat jen někdo, kdo viděl maximálně highlighty.* [Sport 2013]

hikikomori neskl. m. živ. <jap.>

(v Japonsku) osoba, obvykle adolescent mužského pohlaví, abnormálně se vyhýbající sociálnímu kontaktu: *někteří hikikomori parazitují na svých pracujících rodičích; Vyhledávání samoty není v Japonsku nový trend. V zemi žije 3,6 milionu takzvaných hikikomori, tedy samotářů zcela se izolujících od světa.* [MFD 2015]

hipster I [-tr, -ter] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři) m. živ. <angl.>

osoba následující módní trendy, zejména ty, co stojí mimo hlavní proud: *hipster s cool účesem; kavárna nejen pro hipstery; hipster má rád všechno, co je originální; Londýn je rájem hipsterů; Hipsteři totiž vrátili do módy vousy, kterých se metrosexuálové tak rádi zbavovali.* [Instinkt 2014]

► **hipsterka** [-ter-] -rek (2. mn. -rky) ž. přechýl.: *necítí se jako hipsterka; Na otázku, jestli je hipsterka, odpovídá: „V původním významu toho slova ano. Hipster je bohém, jeho předchůdci byli beatnici. Byla bych ráda, kdyby se to označení znovu pojilo s lidmi, kteří něco vytvářejí a přinášejí nové podněty...“* [Marie Claire 2014]

hipster II [-tr, -ter] neskl. příd. <angl.>

vztahující se k hipsterovi • charakteristický pro hipstera, hipstery; syn. hipsterský: *hipster styl oblékání; čím víc vintage, tím víc hipster!*

hipstersky (2. st. -rštěji) přísl.

způsobem vlastním hipsterovi • charakteristicky pro hipstera: *hipstersky vyladěný outfit; vypadáš hipsterštěji než naši sousedi*

hipsterský (2. st. -rštější) příd.

vztahující se k hipsterovi • charakteristický pro hipstera, hipstery; syn. hipster II: *hipsterská móda; hipsterská subkultura; hipsterský plnovous je odznakem mužnosti; nejhipsterštější kavárnu ve městě najdete ve dvoře Novoměstské radnice*

hipsteřina -ny ž.

věc, jednání charakteristické pro hipstery: *pročistit si hlavu skákáním mi připadá jako dost dobrá hipsteřina; U mladých pánů vítězí takzvaná hipsteřina, což jsou většinou účesy s vyholenými boky a divočejší kreací nahoře, často doprovázenou třeba patkou.* [Regionální týdeník 2014]

historie^o -ie ž.

záznam o zobrazených stránkách v internetovém vyhledávači: *nezapomeň smazat historii; při běžném surfování za sebou zanecháváte množství stop v podobě IP adresy a historie vyhledávání; při testování ovšem novinka moc nefungovala, pornostránky se do historie normálně ukládaly*

hluboký příd.

□ **hluboký lidský příběh** žurn., film. profes., někdy iron. pohnutý individuální osud • novinářský příspěvek, film ap. na něm postavený, zkr. HLP: *média jsou plná hlubokých lidských příběhů o zdravotně postižených a samoživitelkách v existenční nouzi; dobře natočené hororové scény střídají pokusy o dojmání hlubokými lidskými příběhy*

hmyzí příd.

□ **hmyzí hotel** dřevěná konstrukce s úkryty pro hmyz umístěvaná v zahradách: *nejčastějšími obyvateli hmyzího hotelu bývají slunéčka sedmitečná, škvoři, zlatoočky, vosíci a čmeláci*

homosexualismus^o [-izm-], **homosexualizmus**^o -mu (6. j. -mu) m. než. často hanl.

názorový směr podporující homosexualitu: *starý řád je nahrazován multikulturalismem, feminismem a homosexualismem; Václav Klaus prohlásil, že by společnost měla respektovat homosexualitu, ale ne homosexualismus*

hormon m. než.

□ **hormon lásky** oxytocin: *hormon lásky pomáhá párům ke zlepšení komunikace; Oxytocin, hormon lásky, utužuje vztah s miminkem a mateřská láska dodává ženě energii v nelehkém období šestinedělí.* [Maminka 2014]

hotel m. než.

→ **hmyzí hotel**

hotspot^o -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

záchytné centrum pro uprchlíky: *uprchlické hotpoty; běženci by měli být registrováni v hotpotech; Řecko otevírá první hotspot na ostrově Lesbos*

hoverboard [hovrbór-, hoverbor-, havrbór-, haverbor-] -du (6. j. -du) m. než. <angl.>

dvoukolé elektrické balanční vozítko bez držadla: *hoverboardy jsou něco jako segwaye, ale*

bez řídítek

Příležitostně psáno též *hover board*. Synonymně se užívá dosud nepříliš frekventovaných výrazů *gyroboard* a *kolonožka*.

hra ž.

□ **úniková hra** zábava, jejímž cílem je dostat se v omezeném čase z uzamčeného prostoru pomocí vyřešení logických úloh ap.

hromadič -če (3., 6. j. -či, -čovi, 1. mn. -či) m. živ.

kdo chorobně hromadí věci: *hromadiči sami od sebe nevyhledávají pomoc; hromadič zanáší své obydlí nepotřebnými věcmi pod heslem, že by se to někdy mohlo hodit; vědci zkoumali na magnetické rezonanci mozek nemocných „hromadičů“*

► **hromadička** -čky (2. mn. -ček) ž. přechýl.: *neštěstí, sousedka je hromadička*

hummus -su (6. j. -su) m. než. <arab.>

studený pokrm z mleté vařené cizrny, olivového oleje, citronové šťávy a dalších přísad, původem ze Středního východu: *recept na hummus; hummus je zdravá lahůdka; udělala jsem skvělý hummus se sušenými rajčaty*

hummusový příd.

vztahující se k hummusu • vyrobený z hummusu: *hummusový dip; hummusové hody; hummusový chlebiček; hummusové jednohubky*

hustodémonskey přísl. kolokv. expr.

mimořádně povedeně, obdivuhodně: *hustodémonskey krutopřísné odpoledne pro děti i dospělé*

hustodémonskey příd. kolokv. expr.

mimořádně povedený, obdivuhodný: *píše hustodémonskey kritiky*

hygge [hige] neskl. ž. <dán.>

životní styl praktikovaný v Dánsku, v němž se oceňují drobné radosti, pohodlí, pohoda a jehož významnou složkou je nerušené trávení času s rodinou a přáteli: *turisté sem jezdí načerpat hygge; Hygge je synonymum Dánska. Je to koncept myšlení a bytí, je to umění udělat si život příjemným, mít se hezky... [MFD 2012]*

hype [hajp] hypu (6. j. hypu) m. než. <angl.>

přehnaná, intenzivní publicita nebo marketing: *obrovský hype pomalu utichl; jen málokterému debutu předcházela takový internetový hype; pronikání sportu do módy podpořil hype kolem sneakers*

Ch

chatbot [čet-] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

počítačový program schopný simulovat rozhovor s člověkem: *využít chatboty v marketingu; Chatbot může být snadno vnímán jako naplnění temných vizí odosobněné společnosti, v níž už není čas na mezilidské vztahy a zoufalí osamělci si musejí povídat s roboty. [Respekt 2015]*

cheesecake [čískej] -aku (6. j. -aku, 1. mn. -aky, 6. mn. -acích) m. než. <angl.>

zákusek zhotovený zprav. ze sušenkového podkladu, náplně ze smetanového sýra a dalších

přísad: *tvarohový, čokoládový, jahodový cheesecake; velký výběr cheesecaků; večeri jsme završili vanilkovým cheesecakem; Tradiční české zákusky jsou vůči cheesecakům a tiramisu v čím dál větší defenzivě.* [HN 2012]

Příležitostně psáno též *cheese cake*.

cheesecakový [čískej-k-] příd.

vztahující se k cheesecaku: *cheesecaková náplň; cheesecaková příchut' zmrzliny*

chemtrail [chemtrejl] -lu (6. j. -lu, 1. mn. -ly, -ls) m. než. <angl.>

stopa za letadlem, která podle spikleneckých teorií obsahuje látky, s jejichž pomocí je ovlivňováno obyvatelstvo: *na fotce jsou zachycené typické chemtraily; Chemtrails patří k základním mechanismům, kterými prý NWO ovlivňuje myšlení lidí na Zemi.* [Reflex 2016]

chemtrailový, chemtrailsový [chemtrejl-] příd.

vztahující se k chemtrailu: *jak přežít chemtrailové deště; máme doma chemtrailsovou chřipku*

chia [čia] ž.

□ **chia semínko, semínko chia** drobné, hnědošedé až černé semeno šalvěje hispánské, konzumované pro své výborné nutriční vlastnosti: *chia semínka mají jemnou oříškovou chuť; semínka chia mohou být užitečná těm, kteří potřebují zredukovat váhu*

chůze ž.

□ **severská chůze** sportovní aktivita, při níž se chodí v přírodě s pomocí hůlek připomínajících lyžařské hůlky; syn. nordic walking: *severská chůze je vhodná pro starší i pro lidi s nadváhou*

chyba ž.

◇ **chyba v matrixu** [me-, ma-] zdánlivě rozumem nevysvětlitelné nedopatření, velmi zvláštní událost, vzbuzující pochybnosti o přirozenosti chodu světa: *Jak se to mohlo stát? – To je asi chyba v matrixu; 30 zvířat, které dokazují, že existují chyby v Matrixu.* [Internet 2014]

Podle kultovního filmu Matrix.

I

infanticida^o [-ty-] -dy ž. odb.

zabíjení novorozenců (lidských nebo zvířecích): *případy infanticidy jsou u primátů časté; Ženská infanticida, tak běžná v dobách nedávných, je i nyní praktikována v Číně a Indii.* [LN 2004]

influencer [influensr, influencer] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři) m. živ. <angl.>

kdo má schopnost ovlivnit veřejné mínění nebo potenciální klienty svým názorem, propagací na sociálních sítích ap.: *kampaně s influencery; influenceri v Česku: hlavně youtubeři, ale i politici; jak snadné je stát se instagramovým influencerem s hezkým přívýdělkem?*

► **influencerka** [influenser-] -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *rozhovor s instagramovou influencerkou; knižní influencerka: Češi jsou čtenáři; kvůli influencerkám vzrostla poptávka po plastické chirurgii*

influencerský [influenser-] příd.

vztahující se k influencerům: *influencerská kampaň; moderátor Leoš Mareš se*

influencerským aktivitám věnuje primárně na Instagramu; v influencerském prostředí mají největší slovo youtuberi, bloggeři a celebrity

infopoint -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

místo, kde lze obdržet informace a informační materiály: *pracovníci infopointu; zřízení infopointu Středočeského kraje; součástí výstavy jsou dva infopointy*

inkludovaný příd.

vztahující se k inkluzi • zapojený do inkluze: *inkludované školství; rodiče inkludovaných dětí čeká ještě hodně bojů*

inkluze^o -ze ž.

začlenění dítěte s duševním nebo tělesným postižením do běžné školní třídy: *úspěšná inkluze; odpor k inkluzi; diskuse o inkluzi je bouřlivá; Pozitivní efekt inkluze navíc působí na celou společnost. Učí nás, že být různí je normální.* [LitN 2011]

instagramista -ty (3., 6. j. -tovi, 1. mn. -té, -ti) m. živ.

uživatel aplikace Instagram umožňující vkládání a sdílení fotografií: *jeden z nejsledovanějších instagramistů; instagramisté se nebrání spolupráci s komerčními značkami*

► **instagramistka** -tky (2. mn. -tek) ž. přechýl.: *vášnivá instagramistka; populární instagramistkou je instantní celebrita Kim Kardashianová*

Méně častými synonymy jsou *instagramák* a *instagramačka*, *instagramer* a *instagramerka*.

instagramovat (1. j. -muji, -muju, 3. j. -muje, 3. mn. -mují, -mujou, rozk. -muj, čin. -moval, trp. -mován, podst. jm. -mování) ned. i dok.

(kdo || ~; co) používat, použít aplikaci Instagram umožňující vkládání a sdílení fotografií: *syn instagramuje z Thajska; asijskou kosmetiku jsem už instagramovala* vložila její fotografii na Instagram; *našla si zálibu v instagramování*

instagramově přisl.

z hlediska aplikace Instagram umožňující vkládání a sdílení fotografií • jako na Instagramu: *instagramově velmi aktivní teenagerka; instagramově se zapojuje celý štáb; vaše nehty budou až instagramově krásné*

instagramový příd.

vztahující se k aplikaci Instagram umožňující vkládání a sdílení fotografií: *instagramové příspěvky; instagramové fotky zlaté mládeže; její instagramový profil sledují 2 miliony lidí; podle jeho instagramového účtu to nevypadá, že by umíral steskem*

interaktivka [-ty-] -vky (2. mn. -vek) ž. kolokv. Δ

elektronická tabule propojená s projektorem, počítačem a internetem, často s dotykovou obrazovkou, syn. interaktivní tabule: *prvouka s interaktivkou; ve výuce používám interaktivku; Jenom bacha, když s nadšením na interaktivce gúglíte třeba dudy nebo bobra.* [Internet 2014]

interaktivní příd.

□ **interaktivní tabule** elektronická tabule propojená s projektorem, počítačem a internetem, často s dotykovou obrazovkou: *výukový software pro interaktivní tabuli; děti si zábavnou formou procvičily dovednosti na interaktivní tabuli*

internet m. než.

□ **internet věcí** síť objektů, které jsou připojeny do internetu, což umožňuje jejich vzájemnou

interakci, dálkové ovládání ad.: *internet věci dramaticky změní veškerou zdravotní péči; ve městech se internet věci postará například o kvalitu ovzduší, plynulost dopravy nebo zaplnění parkovacích ploch*

inženýr m. živ.

□ **raketový inženýr, raketový vědec** pronikavě inteligentní osoba: *Martin není raketový inženýr, pracuje rukama jako každý druhý; nemusíte být raketovým vědcem, abyste přišli na to, že byste měli podepsat smlouvu se solidní společností*

islamobijec -jce (3., 6. j. -jci, -jcovi, 1. mn. -jci) m. živ.

kdo nemá rád islám a muslimy: *profesionální islamobijci typu Nizozemce Geerta Wilderse; proměnil se v úhlavního islamobijce*

islamofil -la (3., 6. j. -lovi, 1. mn. -lové) m. živ. často hanl.

(nekritický) obdivovatel islámu: *za status na Facebooku jsem dostal nálepkou islamofila*

islamofob -ba (3., 6. j. -bovi, 1. mn. -bové) m. živ.

kdo nemá rád islám nebo muslimy nebo má vůči nim předsudky: *fanatický islamofob; veřejný dopis islamofobům; nizozemský populist a islamofob Geert Wilders uspěl v místních volbách*

► **islamofobka** -bky (2. mn. -bek) ž. přechýl.: *islamofobka s xenofobními předsudky; je zapálenou islamofobkou a ultranacionalistkou*

islamofobie -ie ž.

strach z islámu nebo muslimů, nechuť k nim, předsudky vůči nim: *média varují před islamofobii; obavy z nařčení z islamofobie vedou k autocenzuře*

islamofobní příd.

vztahující se k islamofobii, islamofobům: *islamofobní výroky; vede otevřeně islamofobní kampaň; spisovatel svou vizí posílí ve Francii už tak silné islamofobní tendence*

J

jaro s.

→ **arabské jaro**

jerky [džer-] neskl. s. <angl.<ind. jaz.>

sušené kořeněné maso, které bylo před sušením nakrájeno na podlouhlé plátky: *hovězí jerky; jerky z kapra; jerky se řadí mezi potraviny vhodné při redukční dietě*

jet ned.

→ **jet bomby**

jméno s.

→ **něco je něčí druhé jméno**

jogalates, jógalates neskl. m. než. i s. <angl.<ind.+VJ>

cvičení kombinující prvky jógy a pilates: *orgánový jogalates; jógalates intenzivně formuje postavu; jogalates tvoří pomyslný most mezi východními a západními formami cvičení*

Anglický výraz *Yogalates* vznikl jako blend slov *yoga* a *Pilates*.

K

kaftan° -nu (6. j. -nu) m. než.

dámské volné šaty zprav. se širokými rukávy: *dámský šifonový kaftan; měla na sobě vyšívaný kaftan z broskvově zbarveného hedvábí; kolik dní z celého roku strávíte nošením plavek, slaměných klobouků, žabek a kaftanů?*

kaftanový° příd.

vztahující se ke kaftanu°: *ležérní kaftanový střih; kaftanové šaty s ozdobnými lemy*

kakuro neskl. s. <jap.>

číselná křížovka, do níž se zapisují čísla od 1 do 9 tak, aby vznikl součet, který je předvyplněn: *vyluštit kakuro; nedílnou součástí mezinárodního festivalu her se staly soutěže v luštění křížovek, sudoku a kakuro; Svůj prapůvod má kakuro v Americe šedesátých let minulého století, kde se ovšem jmenovalo cross sums (sčítací křížovky)*. [Blesk 2006]

kamarád m. živ., **kamarádka** ž.

□ **kamarád/kamarádka s výhodami** osoba, s níž se někdo nejen přátelí, ale i sexuálně stýká, aniž by šlo o milostné partnery: *jestliže chcete zažít výborný sex, pořídte si kamaráda s výhodami; před kamarádkou s výhodami upřednostňuji pevný vztah*

kampaň° -ně ž.

válečné tažení: *Rusko zareagovalo zintenzivněním letecké kampaně v Sýrii; vojenská kampaň proti Afghánistánu pokračuje bez větších překvapení; Aliance se při své ozbrojené kampani zaměřuje na vojenské cíle*

kapučínově, cappuccinově [kapučí-] přísl.

ve světle hnědé barvě kapučína: *kapučínově zbarvená čepice; celý dům byl laděn do kapučínově hnědé*

kapučínový°, cappuccinový° [kapučí-] příd.

mající světle hnědou barvu kapučína: *kapučínové kozačky; kapučínové řasené šaty; oční stíny kapučínové barvy*

karambola -ly ž. <port.<marát.>

tropické ovoce se žlutou slupkou, které má při příčném rozkrojení tvar hvězdy: *karambola po nakrájení tvoří krásné hvězdice; v Brazílii se karambola doporučuje jako diuretikum; čerstvá karambola má svěží chuť připomínající dobře vyzrálý angrešt*

kari° neskl. s.

zeleninový, masový aj. pokrm připravený v indickém stylu s pomocí koření kari: *recept na zvěřinové kari; ochutnat krevetové kari v banánovém listu; nejoblíbenější kari v Londýně je kuřecí tikka masala*

karoši, karoshi [-oši] neskl. s. <jap.>

(v Japonsku) smrt z přepracování: *z hlediska karoši jsou rizikové profese, které vyžadují práci přes noc nebo dlouhé hodiny práce bez přestávky; v Česku dosud žádný případ karoshi oficiálně zaznamenán nebyl*

kavárna ž.

□ **pražská kavárna** (hypotetická) skupina zejména pražských intelektuálů, kteří nesouhlasí s politickým vystupováním prezidenta Miloše Zemana; syn. lumpenkavárna: *at' si pražská kavárna mluví, jak chce, mně je to jedno; Po Schwarzenbergovi zbyla pražská kavárna, která se stala vděčným cílem mnoha Zemanových výpadů.* [LitN 2015]

□ **vědecká kavárna** popularizační přednáška spojená s diskusí, zprav. v komorním prostoru kavárny: *vědecká kavárna na téma netradiční textilní techniky; uspořádat vědeckou kavárnu*

kec m. než.

◇ **kecy v kleci** kolokv. expr. nesmyslné, nepravdivé, nabubřelé, nudné nebo vyhýbavé vyjádření, pindy: *piárkové kecy v kleci; dvacet let to slibují, ale jsou to jenom kecy v kleci*

keš, keška → **cache, keš, keška**

keškař -ře (3., 6. j. -ři, -řovi, 1. mn. -ři) m. živ. kolokv.

kdo se věnuje geocachingu; syn. geocacher: *s mladším synem, který je nadšený keškař, budeme hledat po lesích kešky*

► **keškařka** -řky (2. mn. -řek) ž. přechýl.: *zkušená keškařka*

kettlebell [ketlbel] -lu (6. j. -lu) m. než. <angl.>

cvičební náčiní v podobě koule s jednoručním držadlem užívané k posilování: *zvedání kettlebellů; s kettlebellem můžete dělat dřepy, skoky nebo rotace; až s kettlebelly jsem pochopila, jak slabá mám záda a břicho; pro zdatnější jedince tu máme dvacetikilový kettlebell*

Příležitostně psáno též *kettle bell*. Synonyma *bulina* a *girja* jsou méně častá.

kettlebellový [ketlbelo-] příd.

vztahující se ke kettlebellu • prováděný s pomocí kettlebellu: *kettlebellový trénink; kettlebellová soutěž; základní kettlebellové pohyby*

kimči, kimčchi neskl. s. <kor.>

korejský pikantní salát z kvašené zeleniny, čili, česneku a dalších přísad: *kimči je silně návyková pochoutka; kimči existuje v mnoha verzích; na přípravu kimči se tradičně používá krevetová či rybí omáčka*

Méně časté jsou podoby *kimchi, kim-chi, kim chi, kim-či, kim či*.

klec ž.

→ **kecy v kleci**

kodér^o -éra (3., 6. j. -érovi, -éru, 1. mn. -ěři) m. živ.

odborník v kódování: *pracuji jako kodér na volné noze; Dnes všichni kodéři oslavují – Microsoft totiž tímto dnem ukončil podporu Internet Exploreru 8–10.* [Internet 2016]

► **kodérka** -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *hledáme kolegu/kolegyni na pozici: kodér/kodérka*

kohoutkovka -vky (2. mn. -vek) ž. kolokv. Δ

voda natočená z vodovodního kohoutku, kohoutková voda: *kohoutkovka s citrónem a mátou; čišnice donesla karafu kohoutkovky; některé restaurace nabízejí kohoutkovku dokonce v perlivé verzi: okysličují ji hostům samy*

komfortní příd.

□ **komfortní zóna** podmínky, za nichž se jedinec cítí příjemně a bezpečně: *někdy je potřeba opustit komfortní zónu a jít do dobrodružství; Možná jste se už setkali s učiteli nebo trenéry, kteří záměrně své svěřence vystavovali nepříjemným situacím. Věděli, že za hranicemi komfortní zóny se totiž učíme nejlépe.* [DM 2007]

kompromat -tu (6. j. -tu) m. než. <rus.>

poškozující, znevažující informace shromážděné za účelem vydírání nebo diskreditace někoho (často politika), kompromitující materiál: *kompromat na Jelcina; kompromat byl použit k politickému vydírání*

komunitka [-ny-] -tky (2. mn. -tek) ž. kolokv. Δ

pozemek pro pěstování okrasných i užitkových rostlin, který je obdělávaný určitou komunitou, např. obyvateli městské části, komunitní zahrada: *zalévat bylinky na komunitce; s družinou jsme šli na komunitku*

kontinuál [-ty-] -lu (6. j. -lu) m. než. žurn. profes.

kontinuální, nepřetržitě zpravodajství: *odstartovali jsme předvolební kontinuál; z nového studia se budou vysílat kontinuály na ČT24; kontinuál je atraktivní, ale musí mít silné téma*

koptéra -ry ž. <angl.<řec.>

bezpilotní, dálkově ovládané létací zařízení, dron: *létat s koptérou; koptéra stoupá k obloze*

korma^o kormy (2. mn. korem) ž.

jemně kořeněný indický pokrm sestávající z dušeného masa nebo zeleniny v omáčce s jogurtem, smetanou nebo kokosovým mlékem: *lilková korma; z hrnce s kuřecí kormou se line orientální vůně; korma je jedno z mála neostrých nekořeněných indických jídel*

kotlíkový příd.

→ **kotlíková dotace**

kouřový příd.

□ **kouřové líčení** líčení očí spočívající v nanesení tmavé linky a tmavého očního stínu tak, aby barva směrem od oka postupně přecházela doztracena, případně se postupně prolнула se světlým stínem: *dva odstíny šedé, perleťově bílá a černá vám pomohou hravě vykouzlit trendy kouřové líčení očí*

krabičkový příd.

→ **krabičková dieta**

krav maga -gy ž. <hebr.>

sebeobranný fyzický i psychologický trénink založený na reflexivních reakcích v ohrožujících situacích: *seminář krav maga; izraelský sebeobranný systém krav maga; článek o krav maze; mám za sebou půl roku s krav magou*
Příležitostně psáno též *kravmaga*.

kroksa, kroksy, krokska, kroksky → **crocsa**

kroužkovat^o (1. j. -kují, -kuju, 3. j. -kuje, 3. mn. -kují, -kujou, rozk. -kuj, čin. -koval, trp. -kován, podst. jm. -kování) ned.

(kdo || koho; ~) na volebním lístku pomocí označení kroužkem upřednostňovat vybrané

kandidáty, a tím zlepšovat jejich pozici: výzva ženám, aby na volebních kandidátkách solidárně kroužkovaly ženy; Středočeši na volebních lístcích příliš nekroužkovali; kroužkování bylo jednou ze vzácných možností voličů, jak zasáhnout do her politických stran dok. → **vykroužkovat** I

krutopřísně přísl. kolokv. expr.

mimořádně, obdivuhodně: *krutopřísně vtipné momentky; krutopřísně sexy modelka*

krutopřísný příd. kolokv. expr.

mimořádný, obdivuhodný: *tento krutopřísný web vytvořil Věna; hustodémonska narozeninová párty v divočině pouze pro nejotrlejší krutopřísný skauty*

kryoterapie -ie ž. <angl.<řec.>

užití extrémního chladu k léčebným účelům, např. k urychlení zotavení po úraze nebo operaci: *kryoterapie patří mezi šokové terapie; kryoterapie je vhodná pro zmírnění ostrých bolestí; kryoterapie se začala využívat v 70. letech minulého století v Japonsku*

kryptoměna -ny ž.

decentralizovaná digitální měna existující nezávisle na centrálních bankách: *kryptoměnu bitcoin provázejí velké výkyvy; litecoin je dvojka na trhu s kryptoměnami; ... Česká národní banka kryptoměny nepovažuje za skutečnou měnu ani za elektronické peníze. [MFD 2015]*

kryptoměnový příd.

vztahující se ke kryptoměně: *kryptoměnová burza; kryptoměnová horečka snížila bezpečnost používaných hesel, osm znaků již dávno nestačí*

křídlo s.

□ **nemoc motýlích křídel** dědičné puchýřnaté onemocnění pojivové tkáně, med. bulózní epidermolýza *Epidermolysis bullosa congenita: nemoc motýlích křídel není nakažlivá; miminko trpí nevyléčitelnou nemocí motýlích křídel*

kuchyně ž.

→ **molekulární kuchyně, molekulární gastronomie**

kulich^o -icha (3., 6. j. -ichovi, -ichu, 1. mn. -ichové, -iši) m. živ. med. slang.

proteční pacient: *nemocnice v Olomouci prý kulichy nemá; mám špatné zkušenosti, a to jsem byla kulich, tak se bojím, co se bude dít, když už tam dlouho nepracuju a neznají mě*

kumquat [-mkvat], **kumkvat** -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.<čín.>

exotické ovoce připomínající malý pomeranč: *kumquat je bohatý na vitamin C; kumkvaty se konzumují i se slupkou; kumquat je výborný čerstvý, ale i s pečeným masem nebo jako ozdoba alkoholických nápojů*

Příležitostně psáno též *kumkvát*.

kurvítka -ka (6. j. -ku, 6. mn. -kách) s. zhrub.

součástka, která snižuje životnost výrobku a je za tímto účelem údajně do výrobků montována: *odstranění kurvítka; Pozor ovšem i na servisy! Řada z nich spolupracuje na osazování kurvítek s výrobcem, takže po záruce staré kurvítka nahrazuje novým... [Internet 2006]*

kurzarbeit [kurcarbajt] -tu (6. j. -tu) m. než. i neskl. ž. <něm.> ekon. profes.

práce se zkrácenou pracovní dobou při ekonomických problémech podniku, kdy ušlý zisk doplatí zaměstnancům stát: *vláda kurzarbeitem pomůže velkým firmám; lidovci razí zaměstnávání na kratší pracovní úvazek, takzvanou kurzarbeit*

Návrhy na česká synonyma (podle A. Černé, 2014): *krátkodělka, krátkodělání, málopráce, zkrácenka, zkráp (zkrácená práce).*

kvízomat -tu (6. j. -tu) m. než.

výherní automat umožňující hru až po zodpovězení snadných kvízových otázek (vzniklý ve snaze obejít zákaz hazardu, který je založen na náhodě), kvízový automat: *provozovatelé kvízomatů; v Ostravě se množí nelegální kvízomaty; otázka na kvízomatu je tak bagatelní věc, že jde o převlečený loterijní terminál*

L

ladyboy [lejdyboj] -ye (3., 6. j. -yovi, -yi, 1. mn. -yové, -ys) m. živ. <angl.>

(zejména v Thajsku) muž oblékající se jako žena nebo žena narozená v mužském těle, transvestita nebo transsexuál: *nalíčení ladyboyové; znám lidi, kteří se na ladyboye přímo orientují; personál je příjemný, možná taky díky ladyboyovi, který si nás až nezdravě oblíbil; někteří ladyboys se nechají kompletně přeoperovat*

lagom neskl. i -mu (6. j. -mu) m. než. <švéd.>

(ve Švédsku) přiměřený, umírněný životní styl, zaměřený proti konzumerismu a hromadění majetku: *domovem lagomu je Švédsko; lagom je spojován se starým nábytkem, teplým oblečením a spoustou rostlin*

lajk lajku (6. j. lajku), **like** [lajk] liku (6. j. liku) m. než. <angl.> kolokv.

vyjádření pozitivního hodnocení nebo souhlasu s příspěvkem na sociálních sítích pomocí kliknutí na ikonu zvednutého palce: *zpěvačka Shakira má na Facebooku přes 100 milionů lajků; potřebuju získat hodně liků*

Méně časté je expresivum *lajkanec* nebo zdvojnásobení *lajčik, lajčíček*.

lajknout, liknout [lajk-] (3. j. -ne, rozk. -ní, čin. -nul, trp. -nut, podst. jm. -nutí) dok. kolokv.

(kdo || co) vyjádřit pozitivní hodnocení nebo souhlas s příspěvkem na sociálních sítích pomocí kliknutí na ikonu zvednutého palce: *lajkni to!; lajknout si svou vlastní fotku je trapné; liknul jsem vaši stránku; „liknutí“ na facebookové stránce*

ned. → **lajkovat, likovat**

lajkovací, likovací [lajk-] příd. kolokv.

vztahující se k lajkování • určený k lajkování: *lajkovací tlačítko; kdy končí likovací soutěž?; Lajky opravdu fungují jako digitální oblečení. Stačí, aby se na ně podíval někdo, kdo rozumí specifickému lajkovacímu stylu a hned vás dokáže odhadnout stejně tak dobře, jako kdyby vás viděl třeba v tričku s rockovou kapelou, v hiphopové kšiltovce nebo sportovní teplákovce.*

[ABC 2013]

lajkovat, likovat [lajk-] (1. j. -kuji, -kujou, 3. j. -kuje, 3. mn. -kují, -kujou, rozk. -kuj, čin. -koval, trp. -kován, podst. jm. -kování) ned. kolokv.

(kdo || co) vyjadřovat pozitivní hodnocení nebo souhlas s příspěvkem na sociálních sítích pomocí

kliknutí na ikonu zvednutého palce: *lajkovat fitness stránku; likoval všechny moje posty; kdo vám nejvíce lajkuje fotky?*; uživatelé mohou na příspěvky reagovat nebo je lajkovat

dok. → **lajknout, liknout**, dok. → **olajkovat, olikovat**

Příležitostně psáno též *likeovat*. Nejfrekventovanější je podoba *lajkovat*.

lampion m. než.

□ **lampion štěstí** lampion z lehkého materiálu, který se (obvykle na společenských akcích) vypouští do vzduchu se zapálenou svíčkou uvnitř, aby se splnilo nějaké přání: *byly vypuštěny lampiony štěstí, které symbolizují víru v naplnění lidských přání; na střechu domu v Soukenické ulici dopadl lampion štěstí a zapálil ji*

láska ž.

□ **zámek lásky** visací zámek umístěný jako znak partnerské lásky na veřejné místo (často na most, klíč je pak vhozen do vody pod ním): *věšet zámky lásky na most; Ve světě mají zámky lásky dlouholetou tradici. V Česku na svůj boom teprve čekají.* [DB 2014]

◇ **madla lásky** tuk v pase a na bocích: *můj pas „ozdobila“ madla lásky; splývavý materiál skvěle skryje madla lásky*

→ **hormon lásky**

ledka ledky (2. mn. ledek) ž. kolokv. Δ

světelný zdroj využívající technologii LED: *úsporka, nebo ledka?; používat ledky; poněkud mě znervózňuje blikající ledka oznamující činnost pevného disku, když zrovna na počítači nic nedělám*

legenda ž.

□ **městská legenda, městský mýtus** (strašidelná) smyšlená historka vydávaná za pravdivou, šířená zejména v neformální komunikaci; žánr současného folkloru; syn. urban legend: *městským legendám v českém prostředí se věnuje trojdielná sbírka Černá sanitka folkloristy Petra Janečka; městské mýty stavějí na lidské slabosti pro historky, které v sobě nesou příjemné vzrušení*

LGBT [elgébété, eldžíbítý] zkr. <angl.>

lesby, gayové, bisexuálové a transsexuálové: *pochod Prague Pride chce život pod značkou LGBT přiblížit většině*; ve funkci přívlastku *LGBT komunita*

Iniciálová zkratka anglických výrazů *lesbian, gay, bisexual* a *transgender*.

LGBTI [elgébétéí, eldžíbítýáj] zkr. <angl.>

lesby, gayové, bisexuálové, transsexuálové a osoby s nevyhraněnou sexuální identitou: *představitelé LGBTI*; ve funkci přívlastku *LGBTI komunita*

Iniciálová zkratka anglických výrazů *lesbian, gay, bisexual, transgender* a *intersex*.

LGBTQ [elgébétékvé, eldžíbítýkjú] zkr. <angl.>

lesby, gayové, bisexuálové, transsexuálové a odlišní (nebo tázající se) • vztahující se k nim: *zájemci o problematiku LGBTQ*; ve funkci přívlastku *podpůrná skupina pro LGBTQ rodiče*
Iniciálová zkratka anglických výrazů *lesbian, gay, bisexual, transgender* a *queer* (nebo *questioning*).

LGBTQI [elgébétékvéí, eldžíbítýkjúáj] zkr. <angl.>

lesby, gayové, bisexuálové, transsexuálové, odlišní (nebo tázající se) a osoby s nevyhraněnou sexuální příslušností: ve funkci přívlastku *příslušník LGBTQI menšiny*

Iniciálová zkratka anglických výrazů *lesbian, gay, bisexual, transgender, queer* (nebo *questioning*) a *intersex*.

LGBTQIA [elgebétékvéiá, eldžíbítýkjúájej] zkr. <angl.>

lesby, gayové, bisexuálové, transsexuálové, odlišní (nebo tázající se), osoby s nevyhraněnou sexuální příslušností a asexuálové: *přišla doba LGBTQIA a nic není trapnější než redukovat svět na pouhé dva rody*; ve funkci přívlastku *hlásit se k LGBTQIA identitám*

Iniciální zkratka anglických výrazů *lesbian, gay, bisexual, transgender, queer* (nebo *questioning*), *intersex* a *asexual*.

libový^o (2. st. -větší) příd. expr.

výborný, vynikající, skvělý: *libový výkon; libová show*; v *Žatci* *proběhne libová akce*; *nejlibovější záležitostí bude bezesporu vyzkoušení virtuální reality*

líčení s.

→ **kouřové líčení**

lidský příd.

→ **hluboký lidský příběh**

like → **lajk**

liknout → **lajknout**

likovací → **lajkovací**

likovat → **lajkovat**

limetkově přisl.

ve světle žlutozelené barvě limetky: *limetkově zelená bunda; Ferrari v neobvyklé limetkově zelené barvě*; *kontryhel kvete množstvím limetkově žlutých kvítků*

limetkový^o příd.

mající světle žlutozelenou barvu limetky: *limetková sukně; dámský limetkový svetr*; *sháním limetkovou kabelku*; *limetková barva je u sedacích pytlů nejoblíbenější*

limitka -tky (2. mn. -tek) ž. kolokv. Δ

výrobek limitované edice: *luxusní limitka*; *must have limitka*; *letní limitka multifunkčního pečujícího oleje*

list m. než.

□ **svatební list** seznam věcí, které by si snoubenecký pár přál jako svatební dary: *nechte se inspirovat naším svatebním listem*; *možnost založit svatební list využívají v naší firmě průměrně čtyři páry týdně*

Synonymum *svatební seznam* je méně časté.

longboard [-bór-, -bor-] -du (6. j. -du) m. než. <angl.>

dlouhý skateboard: *půjčovna longboardů*; *jezdit na longboardu*; *rozhodujete se, zda si pořídit skateboard, či longboard?*

Příležitostně psáno též *long board*.

longboarding [-bórdy-, -bordy-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

ježdění na longboardu: v Česku se začal mezi mladými lidmi rozmáhat longboarding; *longboarding je obdobou skateboardingu, prkno je ale uzpůsobené hlavně pro volnou jízdu z kopce*

longboardový [-bór-, -bor-] příd.

vztahující se k longboardu: *longboardová kolečka; longboardový svaz; tradiční zahájení longboardové sezony v pražském parku Stromovka*

lotosový příd.

□ **lotosový porod** porod, při němž není přestřižen pupečník a placenta zůstává s novorozencem spojena ještě několik dní, než pupečník samovolně odpadne: *propagátorka lotosového porodu; lotosový porod je svými příznivkyněmi označován za nejpřirozenější vstup do života*

→ **lotosový efekt**

lovec m. živ.

□ **lovec nehod** osoba oslovující účastníky autonehody se zištnou nabídkou pomoci (získává podíl ze zprostředkovaných obchodů od odtahové služby, autoservisu ap.): *jak se ubránit lovcům nehod?; opravy zajišťované lovci nehod probíhají mnohdy amatérsky; motorista zcela ztratil kontrolu nad situací ve prospěch lovce nehod*

lumbersexuál [lambr-] -la (3., 6. j. -lovi, -lu, 1. mn. -lové) m. živ. <angl.>

mladý městský muž, který se svou vizáží stylizuje do představy o kanadském dřevorubci (obvykle nosí vousy a kostkovanou košili): *z Davida Beckhama je lumbersexuál; zatímco metrosexuál byl spíš zženštilce, lumbersexuál se svými vousy a pracovním oblečením je jednoznačně chlapák*

Anglický výraz *lumbersexual* vznikl ze slov *lumberjack* a *sexual*, podle modelu *metrosexual*.

lumbersexuální [lambr-] příd.

vztahující se k lumbersexuálovi • charakteristický pro lumbersexuála: *lumbersexuální image; nemůžu se dočkat, až bude lumbersexuální mánii konec; Lumbersexuální vousy jsou reakcí na trend postupného odstraňování vousů i ostatních chlupů na těle, které začalo někdy v 80. letech.* [ZEN magazín 2015]

lumpenkavárna -ny ž. hanl.

(hypotetická) skupina zejména pražských intelektuálů, kteří nesouhlasí s politickým vystupováním prezidenta Miloše Zemana; syn. pražská kavárna: *Hlavu státu to pobouřilo. Došla k závěru, že je za tím „pražská kavárna“ neboli „lumpenkavárna“, kterou z duše nesnáší.* [DM 2014]; *V duchu nejlepších bolševických tradic rozděluje a kádruje podle třídního původu, vidí smyšlený spor pracující venkov versus líná pražská lumpenkavárna.* [HN 2015]

M

mača → **matcha**

madlo s.

→ **madla lásky**

mahjong [mahjong, mádžon, mážon] -gu (6. j. -gu) m. než. <čin.>

čínská stolní hra, v níž hráči přikládají a odebírají 136 nebo 144 obdélníkových kamenů, dokud nedocílí kombinace potřebné k vítězství: *pravidla mahjongu; hra inspirovaná mahjongem; hrát mahjong*

Příležitostně psáno též *mah-jong, mah jong*.

mamahotel, mama hotel -lu (6. j. -lu, 6. mn. -lech, -lích) m. než. expr.

domácnost vedená matkou obstarávající všechny potřeby dospělého dítěte (zprav. mladého muže), které k chodu domácnosti zprav. nepřispívá finančně ani domácími pracemi: *syn konečně opustil mamahotel; třetina mladých Evropanů žije v mama hotelu*

Příležitostně psáno též *mamma hotel*.

mamolog -oga (3., 6. j. -ogovi, -ogu, 1. mn. -ogové, 6. mn. -ozích) m. živ.

odborník v mamologii: *po čtrnácti dnech znal mamolog výsledky; mamolog objevil u pacienta nádor*

► **mamoložka** -žky (2. mn. -žek) ž. přechýl.: *klinika rozšířila svůj tým o mamoložku a sonografistku*

Příležitostně psáno též *mammolog, mammoložka*.

mamologický příd.

vztahující se k mamologii: *mamologické vyšetření; mamologický screening; mamologické centrum; mamologické sympozium*

V korpusu SYN v6 převažuje psaní s dvěma m: *mammologický*. ASCS a IJP uvádějí u slova se stejnou první částí pouze podobu *mamografický*.

mamologie -ie ž.

1. lékařský obor zabývající se diagnostikou a léčbou onemocnění ženských prsů: *uznáváný odborník na mamologii; mamologie je naší vlajkovou lodí – jsme největším poskytovatelem prevence rakoviny prsu*

2. lékařské pracoviště zaměřené na mamologii 1: *na tamní mamologii je šestiměsíční čekací lhůta; seděla jsem v čekárně na mamologii*

Příležitostně psáno též *mammologie*. ASCS a IJP uvádějí u slova se stejnou první částí pouze podobu *mamografie*.

marketing, marketink m. než.

→ **guerillový marketing, gerilový marketing, guerillový marketink, gerilový marketink**

matcha [mača] -chy, **mača** mači ž. i m. než. <jap.>

ceněný zelený čaj pěstovaný zejména v Japonsku, který má jasně zelenou barvu a je prodáván v podobě prášku: *zelený čaj matcha zrychluje metabolismus; zelené sušenky s čokoládou, makadamovými ořechy a mačou si jistě oblíbíte; Ač je to neuvěřitelné, pravý matcha není ničím dobarven*. [Instinkt 2015]

matka ž.

□ **náhradní matka, surogátní matka** žena, která je uměle oplodněna nebo které je do dělohy vloženo oplodněné vajíčko, aby porodila dítě pro jiné rodiče: *kolik dětí se narodí náhradním matkám, nikdo přesně neví; Jsem ochotna se stát surogátní matkou slušnému manželskému páru, který nemůže mít svoje vlastní děti*. [Instinkt 2011]

□ **tygří matka** přísná matka s velkými nároky na úspěch dítěte: *výchovný styl tygřích matek; jako tygří matka uspěla jen částečně*

mátově přísl.

ve světle tyrkysové barvě (jako mátová zmrzlina, krém ap.); syn. mentolově: *mátově zelený kabátek; mátově zelený lak na nehty*

mátový^o příd.

mající světle tyrkysovou barvu (jako mátová zmrzlina, krém ap.); syn. mentolový: *mátová sukně se vzorem; bunda mátové barvy*

matrix [me-, ma-] m. než.

→ **chyba v matrixu**

měkký příd.

→ **měkké dovednosti**

mem memu (6. j. memu) m. než. <angl.<řec.>

1. myšlenka, chování, styl ap., které se šíří prostřednictvím kultury (kulturní obdoba genu): *pojmem mem vymyslel Richard Dawkins; memy se šíří bez ohledu na účelnost*

2. obrázek, video, text ap., obvykle humorné povahy, které se rychle šíří mezi internetovými uživateli: *internetové memy lze využít v marketingu*

memový příd.

1. vztahující se k memu 1 (myšlenka, chování ap.): *každý jsme dostali do vínku konkrétní kulturní dědictví, jehož memový světový názor přejímáme*

2. vztahující se k memu 2 (obrázku, videu ap.): *memový obrázek k virálnímu šíření; memový potenciál pranksu*

mentolově přísl.

ve světle tyrkysové barvě (jako mátová zmrzlina, krém ap.); syn. mátově: *mentolově zbarvený top; mentolově zelená dámská koženková taška*

mentolový^o příd.

mající světle tyrkysovou barvu (jako mátová zmrzlina, krém ap.); syn. mátový: *mentolové šaty; mentolová barva je velmi elegantní*

městský příd.

→ **městská legenda, městský mýtus**

metrosexuál -la (3., 6. j. -lovi, -lu, 1. mn. -lové) m. živ. <angl.>

(mladý) muž, který intenzivně pečuje o svůj zevnějšek: *nejsem žádný metrosexuál, ale to neznamená, že o sebe nedbám; mezi slavné metrosexuály patří David Beckham*

Anglický výraz *metrosexual* vznikl jako blend slov *metropolitan* a *heterosexual*.

metrosexualita -ty ž.

metrosexuální životní styl: *průzkum ukazuje, že metrosexualita už je pevně zakořeněný evropský styl; doufám, že se na mně nepodepsala léta strávená v našem hlavním městě, kde metrosexualita jen bují*

metrosexuálně přísl.

způsobem vlastním metrosexuálovi: *chovat se metrosexuálně; Partnera hraje šarmantní Justin Timberlake, dokonale metrosexuálně upravený, že se ho jeho kolega z práce stále ptá, zda opravdu není gay. [E15 2011]*

metrosexuální příd.

vztahující se k metrosexuálovi • charakteristický pro metrosexuála: *metrosexuální blondák;*

metrosexuální chování; Hlavní hrdina... má natolik metrosexuální vzhled, že mu toho záchranáře snad nemůže zbaštit ani obtloustlý sledovač dopoledních televizních seriálů.
[Internet 2009]

micelárka -rky (2. mn. -rek) ž. kolokv. Δ

tekutý odličovací prostředek obsahující olejové molekuly pro účinné čištění pleti, syn. micelární voda: *zkusit micelárku od Bourjois; micelárku má dnes ve svém repertoáru skoro každá kosmetická značka*

micelární příd.

□ **micelární voda** tekutý odličovací prostředek obsahující olejové molekuly pro účinné čištění pleti: *micelární voda šetrně čistí citlivou pleť; micelární voda nahradí pleťové mléko, odličovač očí a pleťovou vodu*

mileniál [-ny-] -la (3., 6. j. -lovi, -lu, 1. mn. -lové), řidč. **milenián** [-ny-] -na (3., 6. j. -novi, -nu, 1. mn. -ní, -nové) m. živ.

osoba, která dosáhla dospělosti počátkem 21. století: *životní postoje mileniálů; v práci milenián nehodlá sedět od nevidím do nevidím; Barta vykazuje znaky příslušníka generace mileniálů, tedy lidí narozených od osmdesátých let do konce tisíciletí: vystudoval v Londýně, bloguje, podniká v mnoha různých oborech, v nichž většinou nějak figuruje internet.* [Respekt 2016]

► **mileniálka** -lky (2. mn. -lek), řidč. **mileniánka** -nky (2. mn. -nek) ž. přechýl.: *interview s mileniálkou Katkou; mileniálka vyrůstající v rozdvojeném světě, mezi reálným životem a virtuální realitou; jak to vidí mileniánka?*

mingle, zprav. mn. **mingles** neskl. m. živ. <angl.>

sezdaní lidé, kteří žijí životem singles: *buďte mingles; lidé žijící jako mingles jsou na sobě finančně, časově i jinak naprosto nezávislí, a přesto k sobě patří; Proč lidé žijí jako mingles i poté, co si pořídí děti?* [DM 2015]

Výraz vznikl jako blend anglických slov *married* a *single*, tradiční anglickojazyčné slovníky jej však v tomto významu nepodávají.

mockument [mok-] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

hraný pořad prezentovaný jako dokument: *hybrid sitcomu, mockumentu a stand-up vystoupení; paranormální jevy jsou natočeny ve stylu mockumentu, diváka to víc vtáhne do děje; Skutečnost je záměrně zkreslována třeba v mockumentech, což ale ještě neznamená, že o ní nakonec pravdivě nevyprávějí.* [Respekt 2017]

molekulární příd.

→ **molekulární kuchyně, molekulární gastronomie**

monokolo -la (6. j. -le) s.

dopravní prostředek s jedním kolem, jednokolka, monocykl: *akrobatické monokolo; jezdit na monokole*

motýl m. živ.

→ **motýli v břiše, motýlci v břiše**

motýlek m. živ.

→ **motýli v břiše, motýlci v břiše**

motýlí příd.

→ **nemoc motýlích křídel**

multikulti [-ty-ty-] neskl. příd. kolokv. Δ, někdy hanl.

vztahující se ke kultuře vzniklé propojením kultur různých etnik, společenství různých tradic a náboženského vyznání, multikulturní: *multikulti společnost; obyvatelé Cardiffu jsou multikulti směs*

multitasking^o [-tytás-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

schopnost provádět více činností najednou, např. telefonovat a pracovat na počítači: *generace Z je dobrá v multitaskingu; skončujte s multitaskingem; ještě nedávno bylo moderní zdůrazňovat ženský talent na multitasking*

mumblecore [mamblkór] -ru (6. j. -ru) m. než. <angl.>

nezávislý, nízkozpočtový film založený na improvizaci a výkonech neherců: *zástupce mumblecoru; programový blok Spektrum představí fenomén zvaný mumblecore*
První část slova odkazuje k anglickému slovu *mumble* (mumlání, mumlat) pravděpodobně jako odkaz na neherecký styl hraní doprovázený nezřetelnou výslovností.

muslimák -áka (3., 6. j. -ákovi, 6. mn. -ácích, -ákách) m. živ. hanl.

muslim: *integrace muslimáků*

must have I [mast hef] neskl. m. než. <angl.> expr.

nezbytná, velmi potřebná nebo vytoužená věc: *mým must have je bílý kožich; podzimní must have jsou pro mne kašmírové svetry; paletka neutrálních očních stínů je must have, který vám nesmí v kosmetické taštičce chybět*

Příležitostně psáno též *musthave*.

must have II [mast hef] neskl. v platnosti přívlastku <angl.> expr.

nezbytný, velmi potřebný nebo vytoužený: *must have limitka; deset must have věcí; pudrové lodičky jsou must have kouskem*

Příležitostně psáno též *musthave*.

muzak -ku (6. j. -ku) m. než. <angl.> hanl.

reprodukováná hudba zprav. nevalné kvality pouštěná na pozadí v obchodech, restauracích ap. • nekvalitní hudba vůbec: *povrchní muzak; muzak z nóbl restaurace; jedná se o pouhý muzak, hudbu do výtahů a odbavovacích hal; vypočítavým vytvořením popové písně ze známého melodického nápadu klasické hudby pravidelně vzniká kýčovitý muzak; vánoční alba popových umělců bývají přelazeny muzaky*

muzakový příd.

vztahující se k muzaku: *muzaková nahrávka; muzakové kousky, co se vtírají jak pitralon*

mystery shopper [šopr, šoper] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři) m. živ. <angl.>

pracovník, který inkognito navštěvuje obchody, restaurace ap. a prověřuje kvalitu nabízených služeb nebo zboží: *mystery shopper postupuje na základě předem stanovených otázek; mystery shopperi si všimli padesáti třech kritérií; o možnosti návštěvy mystery shoppera bývá zaměstnanec informován už v pracovní smlouvě*

► **mystery shopperka** [šoper-] -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *na brigádě pracuji jako mystery*

shopperka; musela jsi projít nějakým školením, než jsi byla vyslána jako mystery shopperka?
Příležitostně psáno též *mysteryshopper*.

mystery shopping [šopi-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

činnost spočívající v inkognito navštěvě obchodů, restaurací ap. a prověřování kvality nabízených služeb nebo zboží: *součástí mystery shoppingu často bývá i pořízení audionahrávky; pomocí mystery shoppingu sondují nabídku padělků v tržnicích; většina mystery shoppingů jde přes agentury; společnosti se snaží mystery shoppingem předejít negativním zkušenostem*

mýtus m. než.

→ **městská legenda, městský mýtus**

N

náhradní příd.

→ **náhradní matka, surogátní matka**

naturální příd.

→ **autentické víno, naturální víno**

navigačka -čky (2. mn. -ček) ž. kolokv.

přístroj k vedení dopravního prostředku po určené dráze, navigace: *čínská navigačka se zase sekla; autoatlas není můj přítel, s navigačkou mi to jde líp; navigačka mě najednou zavedla na cestu, která vůbec nebyla udržovaná*

nehoda ž.

→ **lovec nehod**

nejvíc přísl.

→ **to je nejvíc**

nemoc ž.

→ **nemoc motýlích křídel**

nemocný příd.

→ **syndrom nemocných budov**

nepodmíněný

□ **nepodmíněný základní příjem** ekon. experimentální dávka sociálního zabezpečení vyplácená ve stejné výši všem lidem daného státu: *piráti připravují nepodmíněný základní příjem*

Synonymně se užívají i další pojmenování: *všeobecný základní příjem, univerzální základní příjem, občanský příjem, občanský plat* ad.

no-go příd.

□ **no-go zóna** [nougou] městská oblast, do níž se z bezpečnostních důvodů nedoporučuje chodit: *no-go zóna v severoirském Londonderry; no-go zóny jsou podhoubím kriminality v Evropě*

nomofobie -ie ž. <angl.<rec.>

strach ze ztráty mobilního připojení: *nomofobií trpí hlavně mladí lidé; nomofobie je popisována ve vzrůstající míře od začátku 21. století*

nomofobik -ika (3., 6. j. -ikovi, -iku, 1. mn. -ici, -ikové) m. živ.

kdo trpí nomofobií: *pro nomofobiky je příznačné, že mají několik telefonů; nomofobik má u sebe mobil čtyřicet hodin denně, sedm dnů v týdnu a nikdy ho nevypíná*

nordic walking [-dyk vók-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

sportovní aktivita, při níž se chodí v přírodě s pomocí hůlek připomínajících lyžařské hůlky; syn. severská chůze: *lekce nordic walkingu; trasy pro nordic walking; nordic walking je nesmírně populární v Německu nebo Holandsku*

Příležitostně psáno též *nordic-walking*.

nositelný příd.

→ **nositelná elektronika**

nový příd.

◇ **něco je nové něco** něco přichází do módy, a nahrazuje tak předchozí oblíbenou, oceňovanou nebo obvyklou věc, jev: *oranžová je nová černá; trend: tepláky jsou nové kalhoty; sociální sítě jsou nová telka; děsí vás, že vám bude brzy čtyřicet? to ale vůbec nemusí, protože čtyřicítka je nová dvacítka*

O

občanský příd.

□ **občanská žurnalistika** tvorba, analýza a šíření zpráv neprofesionálními novináři (občany) prostřednictvím nových médií, sociálních sítí ap.: *mnoho profesionálních novinářů občanské žurnalistice příliš nefandí; ke slovu se stále více dostává občanská žurnalistika, natáčená na mobilní telefony přímo samotnými účastníky děje*

odklánět^o (3. j. -ní, 3. mn. -nějí, -ní, rozk. -něj, čin. -něl, trp. -něn, podst. jm. -nění) ned. zjem., někdy žert.

(kdo || co {odkud; kam; před kým}) nakládat s penězi nebo majetkem účelově tak, aby nemusely být poctivě daněny, děleny (např. převádět finance na jiný účet nebo měnit vlastníka majetku), krást, zpronevěřovat: *odklánět majetek; senátor varuje, že jsou odkláněny peníze z Evropské unie; neodkláněl majetek před exmanželkou?; odklánění finančních prostředků na Panenské ostrovy*

dok. → **odklonit**

odklonit^o (3. j., 3. mn. -ní, rozk. -ň, čin. -nil, trp. -něn, podst. jm. -nění) dok. zjem., někdy žert.

(kdo || co {odkud; kam; před kým}) naložit s penězi nebo majetkem účelově tak, aby nemusely být poctivě daněny, děleny (např. převést finance na jiný účet nebo změnit vlastníka majetku), ukrást, zpronevřit: *exministr odklonil majetek před partnerkou; desítky miliard budou odkloněny ze solidárního systému do soukromých rukou; politik za odklonění 16 milionů stíhán nebude*

ned. → **odklánět**

olajkovat, olikovat [-laj-] (1. j. -kuji, -kuju, 3. j. -kuje, 3. mn. -kují, -kujou, rozk. -kuj, čin. -koval, trp. -kován, podst. jm. -kování) dok. kolokv.

(kdo || co) vyjádřit pozitivní hodnocení nebo souhlas s příspěvkem na sociálních sítích pomocí kliknutí na ikonu zvednutého palce: *olajkovat komentář; olikoval jsem ti všechny fotky; Thajští generálové přitvrzují. Muži hrozí 32 roků vězení za olajkování příspěvku o králi.* [Internet 2015]

ned. → **lajkovat, likovat**

Příležitostně psáno též *olikeovat*. Nejfrekventovanější je podoba *olajkovat*.

olikovat → **olajkovat**

oranžový příd.

□ **oranžová revoluce** revoluce na Ukrajině v letech 2004–2005: *rozpoutala se oranžová revoluce: lidé v ulicích si vynutili nové kolo voleb, v němž zvítězil Juščenko; I oranžová revoluce, nad kterou na Západě všichni jásali, byla umělá a jenom přesunula vliv od velkých oligarchů k velkému množství malých oligarchů.* [LN 2011]

ortorektik [-tyk] -ika (3., 6. j. -ikovi, -iku, 1. mn. -ici, -ikové) m. živ.

kdo trpí ortorexíí: *pro ortorektiky je téma zdravé výživy na prvním místě; ortorektiků přibývá, varují odborníci*

► **ortorektička** -čky (2. mn. -ček) ž. přechýl.: *není žádná ortorektička chorobně závislá na zdravém jídle*

ortorexie -ie ž. <angl.<řec.>

posedlost výhradním konzumováním jídla, které je pokládáno za zdravé: *trpět ortorexíí; ortorexie může být předstupněm anorexie či bulimie; Pojem ortorexie (z řeckého orthos = správný a orexis = chuť) vznikl teprve před patnácti lety a dodnes není uznán jako svébytná diagnostická kategorie.* [LN 2012]

Anglický výraz *orthorexia* vznikl z řeckého komponentu *ortho-* ‚správný‘ a slova *orexis* ‚chuť k jídlu‘ podle modelu *anorexia*.

osmerče -ete, zprav. mn. **osmerčata** -t s.

jedno z osmi dětí z téhož porodu: *matka, otec osmerčat; porodit osmerčata; žena čekající osmerčata odmítla redukci plodů; indickému prodáváči Apuovi a jeho ženě se narodí osmerčata, která jejich život změní v permanentní stres*

V tomto slovníku je zařazeno slovo *šesterče* a *osmerče*; PSJČ obsahuje heslo *sedmerče* ‚jedno ze sedmi spolu narozených dětí‘.

ovčan -na (3., 6. j. -noví, -nu, 1. mn. -né) m. živ. expr.

pasivní, snadno ovladatelný člověk bez vlastního názoru: *paternalističtí politici mění občany v „ovčany“; nebud' ovčan!*

Výraz vznikl jako blend slov *ovce* a *občan*; možná podle anglického výrazu *sheeple*, který vznikl ve 40. letech 20. století jako blend slov *sheep* a *people*.

P

paddleboard [pedlbór-, pedlbor-] -du (6. j. -du) m. než. <angl.>

surfové prkno, na němž se stojí, klečí, sedí nebo leží, a pohyb ve vodě se zajišťuje

pádlváním pádlem nebo rukama: *jízda na paddleboardech; vyzkoušet si paddleboard na Lipně; paddleboard je vratký, ale nevychyluje se po každém záběru do strany jako loď*
Příležitostně psáno též *paddle board*.

paddleboarding [pedlbór-, pedlbor-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

sport, při němž se pádluje na prkně pomocí pádla nebo rukou: *věnovat se paddleboardingu; paddleboarding se k nám dostal z Havajských ostrovů; při paddleboardingu spadl z prkna do moře a zranil si koleno*

paddleboardista [pedlbórdy-, pedlbordy-] -ty (3., 6. j. -tovi, 1. mn. -té, -ti) m. živ.

kdo se věnuje paddleboardingu: *nadšený paddleboardista; jezy sjížděli paddleboardisté pro jistotu vkleče*

► **paddleboardistka** -tky (2. mn. -tek) ž. přechýl.: *během chvíle si osvojila základy a na konci kurzu už byla zdatnou paddleboardistkou*

paletka^o -tky (2. mn. -tek) ž.

sada očních stínů: *nadělte si nejlepší paletky v okouzlujících odstínech; z paletky použijte tmavě modrou a napojte ji na zlatou*

pareo -ea (6. j. -eu) s. <tahit.>

pruh látky nošený kolem obnaženého těla původně polynéskými muži a ženami, dnes rozšířený jako dámský plážový oděv: *nosit pareo; pareo uvázané jako šaty; hitem léta jsou pareo; na dovolenou nezapomeňte plavky, pareo a pokrývku hlavy*

pas

→ **biologický pas**

patetický^o [-ty-] (2. st. -ičtější) přísl.

trapně, uboze: *ve smrti vypadal stejně pateticky jako jakýkoli člověk; bylo jim líto pateticky vyhlížejícího muže, který o průběh procesu nejevilo žádný zájem*

patetický^o [-ty-] (2. st. -ičtější) příd.

trapný, ubohý: *pokus získat náklonnost fyzickým dotekem je patetický a únavný; zbytek desky je patetický, plytký a nudný i na mě; autor nemá nadhled, píše tou nejpatetičtější metalovou hantýrkou*

patio^o [pátjo] -ia (6. j. -iu) s.

dlážděný, obvykle nezastřešený prostor sousedící s budovou: *slavnostní degustační večere na venkovním patiu; v patiu za kostelem je kašna*

patiový [pátjo-] příd.

vztahující se k patiu: *otevřená patiová veranda; lilky se výborně hodí do patiových zahrádek*

péče

□ **střídavá péče** práv. uspořádání výchovy dítěte po rozchodu rodičů, při němž se rodiče o potomka starají postupně (např. týden je u matky a týden u otce): *při střídavé péči dítě nepřichází ani o jednoho rodiče; střídavá péče je problematická – kde má dítě svoje doma?*

pečený příd.

→ **pečený čaj**

peněženka ž.

→ **bitcoinová peněženka**

penzijko -ka (6. j. -ku) s. kolokv. Δ

penzijní připojištění, penzijní spoření: *účet penzijka; penzijko vás chytře zajistí na budoucnost; zájemců o penzijko pro děti je relativně dost*

petent^o -ta (3., 6. j. -tovi, -tu, 1. mn. -ti) m. živ.

kdo podepsal petici, signatář: *petici podepsalo 52 petentů; upozorňujeme petenty, aby včas vraceli podpisové listiny na sběrná místa; nejvíc chyb bylo v tom, že petenti neuvedli datum narození či adresu*

► **petentka**^o -tky (2. mn. -tek) ž. přechýl.: „*Doufám, že se situace na tržnici nyní změní,*“ *podotkla petentka. Její názor sdílí i ředitel školy Zdeněk Navrátil, který se pod petici též podepsal.* [Internet 2011]

pětikvalt -tu (6. j. -tu) m. než. motor. slang.

převodovka s pěti rychlostními stupni: *u minulého modelu byl jen pětikvalt; testované aygo mělo klasický pětikvalt; manuální pětikvalt je dobře odstupňovaný a přesný*

phablet [fa-] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

chytrý telefon s velkou obrazovkou, který lze užívat jako tablet: *elegantně štíhlý phablet; sledujeme raketový růst zájmu o zařízení typu phablet; phablet je dostatečně velký pro pohodlnou práci, ale zároveň náležitě komfortní i pro telefonování*
Anglický výraz *phablet* vznikl jako blend slov *phone* a *tablet*.

pho [fo] neskl. s. <viet.>

vietnamský pokrm, vývar s masem, nudlemi a bylinkami podávaný jako hlavní jídlo: *nejlepší pho ve městě; uvařte si doma voňavou polévku pho*

physalis [fisá-] neskl. i -su (6. j. -su) m. než. <lat.<řec.>

1. rostlina rodu *Physalis* s oranžovými bobulemi uzavřenými v červeném kalichu, u nás pěstovaná v zahradách nebo zplanělá, mochyň: *physalis je rostlina pocházející z Peru a Guatemaly*

2. jedlé oranžové plody této rostliny: *vanička physalis; jáhlová kaše s physalisem; čerstvá šťáva z physalis potlačuje svědění; nová řada kosmetiky obsahuje výtažky z physalis*

piñata, piñata -ty ž. <šp.>

zdobená papírová nádoba k zavěšení, do níž děti při narozeninové oslavě střídavě tlučou holí, aby se roztrhla a vypadly z ní sladkosti a drobné dárky: *narozeninová piñata; chtěla bych vyrobit piñatu jako sovičku*

pindulína -ny ž. expr., někdy hanl.

žena, která (přehnaně) dbá na svůj vzhled: *Iveta se chce stát dokonalou pindulínou; pindulína si to žene obchodním centrem od Gantu ke Guessu; Jestli se Lady Gaga tváří jako dementní pindulína, ve skutečnosti je mazaná jako prériová liška.* [MFD 2010]

písničkál -lu (6. j. -lu) m. než.

1. pásmo písni, někdy kombinované s mluveným slovem: *nazkoušet písničkál; pohádkový písničkál o chudé dívce, která najde svého prince*

2. hanl. nekvalitní muzikál bez nápaditého propojení hudební, dějové a taneční složky: *české*

muzikály by se kvůli slabé úrovni měly označit spíš za „písničkály“ plné televizních tváří
Výraz vznikl jako blend slov *písnička* a *muzikál*.

playstation [plejstejšn] -nu (6. j. -nu) m. než. <VJ>

zařízení k hraní her připojované k televizi: *nejhorší trest je pro mě zákaz hraní na playstationu; Největší problém je dostat děti od Facebooku, playstationů a debilních počítačů, které se sociálními sítěmi mrzačí dnešní svět.* [Týden 2016]

Podle názvu herní konzole *PlayStation* od společnosti Sony.

playstationový [plejstejšn-] příd.

vztahující se k playstationu • určený pro playstation: *playstationová hra; čtveřice tlačítek s playstationovými symboly; brácha je playstationový maniak*

plazma^o -my ž. kolokv. Δ

plazmová obrazovka: *hodnocení plazem Samsung; nevíte, co k Vánocům? no přece plazmu; Počet elcédéček a plazem, které dovedou vnést do našich obýváků virtuální obrazový prostor, se utěšeně rozrůstá.* [STEREO & VIDEO 2010]

plnotučný^o (2. st-nější) příd. expr.

plnohodnotný, kvalitní • intenzivní, silný: *díky precizní výpravě i kameře se mohou diváci těšit na plnotučný filmový zážitek; plnotučná kniha klasické vojenské historie u nás neexistuje; Pátá kniha s podtitulem Časohrátky je přitom tím nejklassičtější předfinále ve své nejplnotučnější podobě.* [Internet 2016]

plovoučka -čky (2. mn. -ček) ž. kolokv. Δ

plovoucí podlaha: *položít plovoučku; plovoučka pod květináčem často trpí; jak opravit poškrábanou plovoučku?*

plus size [-sajz] neskl. příd. <angl.>

(o oděvu) větší než obvyklý, nadměrný • (o člověku) mající nadměrnou velikost: *kde seženeš pěkné plus size oblečení?; plus size modelka ukázala své kypré křivky v bikinách*

podcast [-ká-] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

rozhlasový program přístupný na internetu, který lze stáhnout a přehrát na počítači, mobilním telefonu ap.: *autor podcastu; odebírat podcast; poslouchal jsem podcast na oficiálním webu NHL; studenti si stahují podcasty rozhovorů z rozhlasu a ty pak poslouchají v přehrávačích cestou do školy*

Anglický výraz *podcast* vznikl ze slov *iPod* a *broadcast*.

podcasting [-ká-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

zveřejňování rozhlasových programů na internetu, které lze stáhnout a přehrát na počítači, mobilním telefonu ap.: *program na podcasting; česká rádia začínají nabízet podcasting; podcasting patří v zámoří k rychle se rozvíjejícím formám užívání médií*

podcastingový [-ká-] příd.

vztahující se k podcastingu: *podcastingové vysílání; podcastingové rubriky; rostoucí obliba podcastingových pořadů mění přístup uživatelů k internetu*

podcastový [-ká-] příd.

vztahující se k podcastu: *podcastový pořad; podcastové vysílání; podcastový kanál*

poi neskl. m. než. <angl.<maor.>

malý lehký míček připevněný na provázek nebo řetěz, s nímž se rytmicky točí a žongluje: *žonglování s poi; blahodárný účinek míčků, kuželů, poi a jednokolek; tančím s ohnivými vějíři a poi*

polárium -ia (6. j. -iu) s.

prostor, zařízení k léčbě chladem: *navštěvovat polárium; polárium působí blahodárně na celé tělo; na polárium zapomeňte, jestliže máte alergii na chlad; v lázních je možné navštívit polárium, kde vytvoří chlad až -160 °C*

polyamorický příd.

vztahující se k polyamorii • vyznávající polyamorii: *polyamorický vztah; polyamorická osoba; Týdeník Newsweek roku 2009 zveřejnil informaci, že počet polyamorických párů v USA se odhaduje na více než půl miliónu.* [Reflex 2014]

polyamorie -ie ž. <angl.<řec.+lat.>

přiznaný paralelní milostný vztah s dvěma a více osobami nechápaný jako nevěra: *stoupenec, vyznavač polyamorie; fenomén polyamorie tu byl vždycky, ale nenosila se dnešní otevřenost; polyamorie se často vyskytuje u bisexuálů*

polyamorik -ika (3., 6. j. -ikovi, -iku, 1. mn. -ici, -ikové), **polyamorista** -ty (3., 6. j. -tovi, 1. mn. -té, -ti) m. živ.

kdo vyznává polyamorii: *pokud se polyamorista potají vyspí s někým, koho nemá „dovoleného“, jde o klasickou nevěru; Miloš Kopecký byl svým způsobem také polyamorik – manželce i dceři své přítelkyně představoval*

► **polyamorička** -čky (2. mn. -ček), **polyamoristka** -tky (2. mn. -tek) ž. přechýl.: *fotila české polyamoristky; vyznání jedné polyamoričky: jsem šťastná, když mi můj přítel vypráví, co zažil s další partnerkou*

polyamorismus [-izm-], **polyamorizmus** -mu (6. j. -mu) m. než.

polyamorický přístup k životu: *polyamorismus může fungovat ve trojici, mezi dvěma páry či v rámci větší sítě*

porod m. než.

→ **lotosový porod**

post^o [post, poust] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

příspěvek na sociální síti: *tak to je hodně vtipný post; upozornění, můj post může obsahovat stopy sarkasmu; tohle je snad nejtrapnější post, co jsem od tebe četl*

postnout [post-, poust-] (3. j. -tne, rozk. -tni, čin. -tl, -tnul, trp. -tnut, podst. jm. -tnutí) dok. kolokv.

(kdo || co, co kam) přidat příspěvek na sociální síť: *můžeš postnout svojí fotku?; postnul na Facebook, že zrovna před Thermalem potkal Marka Ebena; děkuji za postnutí odkazu*

ned. → **postovat**

Příležitostně psáno též *poustnout*.

postovat [post-, poust-] (1. j. -tují, -tují, 3. j. -tuje, 3. mn. -tují, -tují, rozk. -tují, čin. -toval, trp. -tován, podst. jm. -tování) ned. i dok. kolokv.

(kdo || co) přidávat, přidat příspěvky na sociální síť: *nejradši fotím, jím a postuju sladké snídaně a dezerty; fotí zadečky svých přítelkyň a postuje je na Instagramu; tohle jsem*

postovala před třemi lety; modelka postovala fotku se sexy zajdou

dok. → **postnout**

Příležitostně psáno též *poustovat*.

potravina ž.

→ **funkční potravina**

potravinový příd.

→ **potravinová banka**

powerbanka [pavr-, paur-] -ky ž. <angl.>

přenosné zařízení umožňující nabíjet baterii mobilního telefonu nebo jiného elektronického přístroje: *kapacita powerbanky; nabít mobil z powerbanky; zajímavým tipem je powerbanka vestavěná do držáku telefonu na kolo*

prank [prenk] pranku (6. j. pranku, 6. mn. prancích) m. než. <angl.>

veselý kousek k pobavení publika, recesistická akce, šprým, kanadský žert: *povedený prank; nejšílenější pranky českého internetu; vystrašit přítele drsným prankem; Slávu si získal prank zvaný „Bez kalhot“, kdy vždy jednou v roce skupina vyzve lidi, aby ráno do práce jeli metrem jenom ve spodním prádle.* [Reflex 2008]

pražský příd.

→ **pražská kavárna**

prekariát -tu (2. j. -tu) m. než. <angl.> sociol.

lidé s nejistým zaměstnáním a příjmem chápaní jako společenská třída: *frustrovaný prekariát; prekariát může výrazně ovlivnit volby; Mladí lidé pracují bez smlouvy, nemají šanci dostat hypotéku, žijí tedy u rodičů. Je to ten městský prekariát (...), o němž mluví sociologové.* [Euro 2015]

Anglický výraz *precariat* vznikl jako blend slov *precarious* a *proletariat*.

prekarita -ty ž. <angl.> sociol.

stav sociální nejistoty, bez jistého zaměstnání nebo příjmu: *čelit prekaritě; neoliberalismus vystavuje obyvatelstvo prekaritě; mladí Španělé znají pracovní prekaritu až moc dobře*

prepper [preper, prepr] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři, -ers) m. živ. <angl.>

osoba, která věří, že v blízké budoucnosti přijde katastrofa, a proto se na ni připravuje zásobami potravin, zbraněmi, úkrytem ap.: *prepeři počítají s tím, že jednou nevyhnutelně stanou se zbraní v ruce proti neozbrojené části společnosti; preppers získali více stoupenců po přírodních katastrofách, například po hurikánu Katrina*

► **prepperka** [preper-] -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *pod vlivem manžela se stala prepperkou*

prepperský [preper-] příd.

vztahující se k prepperům, prepperství: *prepperské hnutí; prepperská vesnice; v prepperských garážích či sklepeních naleznete obrovské zásoby trvanlivých potravin, léků, generátorů, zbraní a nábojů*

prepperství [preper-] -í s.

činnost preppera, prepperů: *prepperství má mnoho podob; žijí běžný civilní život, prepperství je jen jakási pojistka*

prosecco [-eko] -ca (6. j. -cu) s. <VJ>

italské šumivé bílé víno: *popíjet prosecco; k menu se podává sklenice prosecca*
Pravděpodobně podle italského města Prosecco.

první čísl.

□ **první svět** nejvyspělejší a nejbohatší země světa: *pocit osamělosti patří mezi problémy prvního světa; planeta zůstává rozdělena: první svět v krizi z nadbytku, třetí svět v krizi z nedostatku*

předváděčka^o -čky (2. mn. -ček) ž. kolokv. Δ

1. marketingová akce, na níž se předvádí zboží zprav. seniorům a která bývá spojena s bezplatným občerstvením a výletem: *jezdit na předváděčky; předváděčka se koná v kulturáku; šmejdy z předváděček zatkla policie*

2. předváděcí akce vůbec: *předváděčka neprůstřelných vest na policejní akademii; Divoká předváděčka. Muž při zkoušce Mustangu vystrčil prodejce z auta a ujel.* [Internet 2018]

příběh příd.

→ **hluboký lidský příběh**

příjem m. než.

→ **nepodmíněný základní příjem**

půst m. než.

→ **digitální dieta, digitální půst**

pyžamový příd.

→ **pyžamový den**

Q

QR kód [kjú ár] -du (6. j. -du) m. než. <angl.> motor.

obrazec tvořený černými a bílými čtverečky umožňující zakódovat velké množství informací, které je možné rozkódovat pomocí specializované aplikace chytrého mobilního telefonu: *QR kód na vizitce; generátor QR kódů; na faktuře chybí platební QR kód*
Z anglického *quick response code*.

quad [kvo-, kva-] -du (6. j. -du) m. než. <angl.<lat.>

motorové vozidlo se čtyřmi koly podobné motorce, čtyřkolka: *vývoj sportovních quadů; šampionát sajdkár a quadů; pod koly quadů hynou chránění živočichové a rostliny; čtyřkolky neboli quady byly původně stvořeny pro práci v lese a těžkém terénu*

queer [kvír] neskl. příd. <angl.>

(o sexuálních preferencích) odlišný od většinové společnosti: *queer komunita; život v queer rodinách; akce na podporu queer hrdosti; queer festival vyjadřuje otevřenost vůči všem neheterosexuálním orientacím; diváci uvidí snímky s gay, lesbickou, trans a queer tematikou*

quesadilla [kesadila, kesadilja, kesadija] -ly ž. <šp.>

zapečená přeložená tortilla plněná sýrem a někdy i dalšími přísadami, např. masem a zeleninou: *mexická quesadilla; kuřecí quesadilla s chilli omáčkou*

quilling [kvili-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

technika zdobení smotanými proužky papíru, látky ap.: *věnovat se quillingu; quilling se dá využít třeba pro tvorbu přáníčka; připravíme si proužky papíru na quilling*

quillingový [kvili-] příd.

vztahující se ke quillingu • určený pro quilling: *quillingové výrobky; quillingové kytičky; quillingové přání k Velikonocům*

R

raketový příd.

→ **raketový inženýr, raketový vědec**

raw [ró] neskl. příd. <angl.>

vztahující se k stravě, při jejíž přípravě nebyla překročena teplota 42 °C: *raw pamlsky; raw strava má díky enzymům nesporný vliv na udržení mladého vzhledu*

reality tv [tývý] neskl. ž. <angl.>

televizní vysílání, v němž vystupují obyčejní lidé (nikoli herci) v situacích, které mají představovat běžný život: *pořad v sobě pojí prvky soutěže s reality tv; show je natočená jako pseudodokument inspirovaný reality tv; boom reality tv začíná v 90. letech jako alternativa unavené dramatické tvorby*

reborn I -na (3., 6. j. -noví, 1. mn. -ní) m. živ. <angl.>

panenka vypadající jako skutečné nemluvně: *pokojíček pro reborny; sbírat reborny; vědci prokázali, že reborni pomáhají lidem s Alzheimerem*

reborn II neskl. příd. <angl.>

vztahující se k rebornovi I (panence); syn. rebornový: *reborn panenka; prodám realistické reborn miminko Chloe*

rebornista [-ny-] -ty (3., 6. j. -tovi, 1. mn. -té, -ti) m. živ.

tvůrce rebornů I (panenek): *rebornisté vymodelují jedinečné panenky; panenky se až neskutečně podobají miminkům, ručně je vytvářejí profesionální rebornisti*

► **rebornistka** -tky (2. mn. -tek) ž. přechýl.: *rebornistky vám vyrobí panenku přesně podle fotografie vašeho potomka*

rebornovat (1. j. -nují, -nuju, 3. j. -nuje, 3. mn. -nují, -nujou, rozk. -nuj, čin. -noval, trp. -nován, podst. jm. -nování) ned.

(kdo || co) tvořit nebo přetvářet panenky, které vypadají jako skutečná nemluvnata: *Monika panenku rebornovala; smyslem rebornování je proměna panenky v hračku, která je k nerozeznání od nemluvněte*

dok. → **zrebornovat**

rebornový příd.

vztahující s k rebornovi I (panence); syn. reborn II: *studentka vyrábí rebornové panenky; na výstavě jsou barbíny a také rebornová miminka*

resort°, **rezort°** -tu (6. j. -tu, -tě) m. než.

rekreační středisko: *lyžařský rezort*; *vydali jsme se po pláži do sousedního resortu půjčit si motorku*

retweet [-tvít] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.<VJ.>

příspěvek jiného autora zveřejněný na vlastním účtu v aplikaci Twitter: *jak získat co nejvíce retweetů*; *To by bylo, abychom si ty lajky, pluska a retweety nenaklikali.* [Extra PC 2014]; *Na celý rok nugetky zdarma? Chlapík potřebuje 18 milionů retweetů, aby fastfoodový řetězec vyhověl jeho žádosti.* [Internet 2017]

retweetnout [-tvít-] (3. j. -ne, rozk. -ni, čin. -tl, -tnul, trp. -tnut, podst. jm. -tnutí) dok.

(kdo || co) zveřejnit příspěvek jiného autora na vlastním účtu v aplikaci Twitter: *možnost retweetnout tweet s vlastním komentářem*; *retweetl vzkaz fanouška*; *obrázek retweetnula i J. K. Rowlingová*; *turecká studentka byla odsouzena k jednomu roku podmíněně za retweetnutí satirického článku*

ned. → **retweetovat**

retweetovat [-tvít-] (1. j. -tuji, -tují, 3. j. -tuje, 3. mn. -tují, -tující, rozk. -tují, čin. -toval, trp. -tován, podst. jm. -tování) ned.

(kdo || co) zveřejňovat příspěvek jiného autora na vlastním účtu v aplikaci Twitter: *příspěvky z Twitteru lze retweetovat*; *máte možnost podívat se na to, co retweetují vaši známí*; *je mistrem retweetování, vlastních myšlenek dává na Twitter pomálu*

dok. → **retweetnout**

rezort → **resort**

rodina ž.

→ **patchworková rodina**

román m. než.

→ **grafický román**

runner [ranr, raner] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 6. j. -eři) m. živ. <angl.> film. slang.

pracovník plnící rozmanité neodborné povinnosti: *začít u filmu jako runner neboli holka pro všechno*; *pracoval jako runner při natáčení Kubrickova snímku Osvícení*

► **runnerka** [raner-] -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *Pracovala jsem jako runnerka asi na šesti reklamách, ale necítila jsem se ve své kůži, nevyznala se v tom prostředí a měla jsem těžké pochybnosti...* [Marianne 2013]

rychlorande s. neskl., v 7. j. i -em kolokv. Δ

organizovaný způsob seznamování za účelem navázání milostného vztahu spočívající v sérii několikaminutových rozhovorů potenciálních partnerů, v nichž se zjišťuje vzájemná náklonnost: *absolvovat rychlorande*; *na rychlorande se náležitě vyfíkl*; *rychlorande vymyslel losangeleský rabín Yaacov Deyo*

S

sars -su (6. j. -su) m. než., **SARS** zkr. <angl.>

nakažlivé onemocnění způsobené koronavirem, projevující se horečkou a kašlem, vedoucí

v některých případech k selhání dýchacího systému, těžký akutní respirační syndrom: *epidemie SARS; chytit SARS; zemřít na SARS; sarsem se tu zatím nikdo nenakazil*
Iniciálová zkratka SARS vznikla v angličtině zkrácením sousloví *severe acute respiratory syndrome*.

scrapbook [skrepbuk] -oku (6. j. -oku, 6. mn. -ocích) m. než. <angl.>

vzpomínkové (fotografické) album, které je zdobeno kresbami, vpisky, nálepkami, výstřižky ap.: *vzpomínky v scrapboocích; vzorované papíry na scrapbook; výroba scrapbooků je mým koníčkem; připravte si předem scrapbook, v němž vytvoříte kapsičky na vstupenky a účtenky*
Příležitostně psáno též *scrap-book*.

scrapbooking [skrepbuk-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

tvorba scrapbooků: *mou současnou vášní je scrapbooking; scrapbooking není nic složitého, do češtiny se dá tento pojem volně přeložit jako „tvoření fotoknih z odpadu“*

scrapbookový [skrepbuk-] příd.

vztahující se k scrapbooku • určený pro scrapbook: *scrapbooková mánie; scrapbookový papír; vytvořit scrapbookové album pro uchování nejkrásnějších zážitků z dovolené*

sdílený příd.

→ **sdílená ekonomika**

segway [segvej] -ye (7. j. -yem, 2. mn. -yů, 3. mn. -yům, 7. mn. -yi) m. než. i -ye (7. j. -yí, 2. mn. -yí, 3. mn. -yím, 7. mn. -yím) ž. <angl.<umělé slovo>

dvoukolový motorový osobní dopravní prostředek s držadlem, řízený náklonem jezdce; syn. dvoukolka, dvojkolka: *zóna bez segwayů; Praha 1 bojuje se segwayi; segway může dosáhnout rychlosti až 25 kilometrů v hodině; jezdci na segwayi ohrozili jak sebe, tak další účastníky silničního provozu; díky segwayím a buginám prožijete netradiční zážitky*

segwayista [segvejis-] -ty (3., 6. j. -tovi, 1. mn. -té, -ti) m. živ.

jezdec na segwayi: *na úzkém chodníku uhýbám segwayistovi; segwayista musí dbát na to, aby neohrozil a neomezil ostatní účastníky silničního provozu; Itálie segwaye nereguluje vůbec, ve Švédsku je segwayista považován za cyklistu*

► **segwayistka** -tky (2. mn. -tek) ž. přechýl.: *před časem mi jedna segwayistka jen o vlásek nevjela na nohu*

segwayový [segvejo-] příd.

vztahující se k segwayi: *segwayový jezdec; narůstající počet fanoušků segwayové turistiky*

selfičkář -ře (3., 6. j. -řovi, -ři, 1. mn. -ři) m. živ. expr.

kdo si pořizuje selfie I (fotografie): *ministr je známý selfičkář; s touto selfie tyčkou dokážete pořídit snímky, které vám ostatní selfičkáři budou závidět*

► **selfičkářka** -řky (2. mn. -řek) ž. přechýl.: *nafintěné selfičkářky mi lezou na nervy*

selfičko -ka (6. j. -ku, 6. mn. -kách) s. expr.

fotografie sebe samého pořízená zprav. mobilním telefonem; syn. selfie I: *udělat si selfičko; selfička jsou fenoménem posledních let; vymazlené selfičko se musí umět; herec se na svém profilu ztrapňuje selfičky*

Méně častým synonymem je výraz *sebičko*.

selfie I [-fí] neskl. (1. mn. i -ies) s. i ž. <angl.>

fotografie sebe samého pořizená zprav. mobilním telefonem; syn. selfičko: *udělat, pořídit si selfie; to by nebyl on, aby nedal na internet aspoň jedno selfie; na parketu probíhá focení hromadné selfie; nadšeně fotili selfies; stáhni si do mobilu šikovnou aplikaci na selfies*

selfie II [-fí] neskl. příd. <angl.>

vztahující se k selfie I (fotografii) • určený k pořizování selfie: *selfie nadšenec; selfie posedlost; selfie tyč; můj telefon má selfie tlačítko*

seminář m. než.

□ **webový seminář** seminář, jehož účastníci spolu komunikují prostřednictvím internetu; syn. webinář: *vyučující vypisuje webové semináře; webový seminář poskytl praktické rady výrobcům fréz*

semínko s.

→ **chia semínko, semínko chia**

severský příd.

→ **severská chůze**

sexkouč -če (3., 6. j. -čí, -čovi, 1. mn. -či, -čové) m. živ. <angl.>

školitel v oblasti sexuálního života: *s problémy v sexu vám může pomoci sexuolog nebo sexkouč; sexkouč učí rozpoznávat signály, že se blíží chvíle, kdy už vzrušení není možné ovládnout*

► **sexkoučka** -čky (2. mn. -ček) ž. přechýl.: *kurzy sexkoučky Julie Poupětové*

sexkoučink -ku (6. j. -ku), **sexkoučing** -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

školení v oblasti sexuálního života: *individuální sexkoučink; vedl sexkoučing k tomu, že se nějaký vztah vašich klientů rozpadl?*

sexuální příd.

→ **sexuální asistentka**

show^o [šou] neskl. ž.

televizní pořad, seriál: *Sex ve městě je nesmírně populární show; herci už pomalu uvažují, co budou dělat, až show Hry o trůny skončí*

schránka ž.

→ **datová schránka**

sít' ž.

□ **sociální sít'**^o webová nebo jiná aplikace umožňující uživatelům komunikovat mezi sebou, zveřejňovat texty, komentáře, fotografie, videa ap.: *máte svůj profil na Facebooku nebo jiné sociální síti?; opustila internetové sociální síť kvůli posměškům a necitlivým vzkazům, jež dostávala od dalších uživatelů*

skener m. než.

□ **tělesný skener**, publ. **svlékací skener** zařízení v kabině na letišti využívající radiaci, ultrazvuk a magnetickou rezonanci k bezpečnostní kontrole cestujících, zobrazí tělesný obrys a příp. zbraně, výbušniny, drogy ap.: *V USA se šíří vlna odporu cestujících i pilotů proti*

tělesným skenerům na letištích. Považují je za nedůstojné i zdraví škodlivé. [Právo 2010]; Ani svlékací skener, ani takzvaný profilování podezřelých cestujících by atentátu na boeing směřující do Detroitu s jistotou nezabránilo. [Respekt 2010]

skyr -ru (6. j. -ru) m. než. <isl.>

skandinávský výrobek ze sraženého mléka mající jemnou chuť podobnou jogurtu: *skyr s příchutí lesních plodů; pomazánka ze skyru; skyr se vyznačuje velmi nízkým obsahem tuku*

slackline [sleklajn] -nu (6. j. -nu) i neskl. ž. <angl.>

1. gumová páska k chození nad zemí: *chůze na slacklinu; obliba chození po slackline u nás i ve světě roste*

2. chůze na gumové pásce natažené nad zemí: *vynavači slackline; kromě standardních sportů jsme zařadili i ty netradiční – slackline či brännball*

Příležitostně psáno též *slack line* a *slack-line*.

slackliner [sleklajnr, sleklajner] -era (3., 6. j. -erovi, 1. mn. -eři), **slacklinista** [sleklajny-] -ty (3., 6. j. -tovi, 1. mn. -té, -ti) m. živ.

kdo se věnuje slacklinu: *sloupy pro slacklinery; ve Stromovce se scházejí slacklineři; otrlejší slacklinisté si neodpustí různé poskoky a figury; v parcích vidíte slacklinisty, kteří mají své lajny natažené poměrně nízko nad zemí*

► **slacklínka** [sleklajner-] -rky (2. mn. -rek), **slacklínka** -tky (2. mn. -tek) ž. přechýl.: *beseda se slacklínkou; slacklínka přejde po laně na náměstí v Českých Budějovicích*

slacklinový [sleklajn-] příd.

vztahující se ke slacklinu: *slacklinová komunita; slacklinový festival; slacklinový internetový obchod*

slaný příd.

→ **slané dítě, slané děti**

slimky -mek ž. pomn. <angl.> kolokv. Δ

kalhoty s úzkými nohavicemi: *květované slimky; jednoduché slimky sedí různým typům postavy; jezdecké kozačky a slimky vytvoří štíhlý look*

sluníčkář -ře (3., 6. j. -řovi, -ři, 1. mn. -ři) m. živ. expr., často hanl.

člověk zprav. levicového a multikulturního zaměření, ochotný pomáhat, někdy považovaný za naivního; syn. sluníčko: *naivní sluníčkář odtržený od reality; nejsem multi-kulti sluníčkář; Vadí mi, že člověk, který imigraci nebo Romy nevnímá jako ohrožení a nebezpečí, je okamžitě škatulkovaný hanlivě jako sluníčkář. [MFD 2015]*

► **sluníčkářka** -řky (2. mn. -řek) ž. přechýl.: *ženy jsou přirozenou součástí pražské kavárny, některé se dají dokonce považovat za sluníčkářky*

sluníčkaření -í s. expr., často hanl.

činnost sluníčkáře nebo jeho celkový životní postoj: *vystřízlivět z květinkového sluníčkaření; Daniel Landa má s Tomášem Klusem mnoho společného. Když si u jednoho odmyslíme nacionalismus a u druhého pozitivní sluníčkaření, uslyšíme v podstatě totéž. [Reflex 2015]*

sluníčkářsky přísl. expr., často hanl.

způsobem vlastním sluníčkáři: *sluníčkářsky přehnaná snaha o začlenění menšiny; zní to sluníčkářsky*

sluníčkářský příd. expr., často hanl.

vztahující se ke sluníčkáři • charakteristický pro sluníčkáře: *sluníčkářský novinář, blogger; z filmu dýchá naivita a sluníčkářský přístup*

sluníčkářství -í s. expr., často hanl.

sluníčkářské smýšlení: *multikulturní sluníčkářství; sluníčkářstvím zavánějící názor*

sluníčko^o -ka (6. j. -ku, 6. mn. -kách) s. expr., často hanl.

člověk, zprav. levicového a multikulturního zaměření, ochotný pomáhat, někdy považovaný na naivního; syn. sluníčkář: *je opravdu naivní sluníčko; sluníčka se ohání láskou a pochopením; nepochopím, proč sluníčka myslí tak, jak myslí*

small talk [smól tók] -ku (6. j. -ku) m. než. <angl.>

neformální, zdvořilý rozhovor o tématech nevzbuzujících rozpory, krátká společenská konverzace: *ovládat small talk; Nesnášíte trapné ticho? Naučte se small talk!*

smoothie I [smútý, smúdý] neskl. (1. mn. i -ies) s. <angl.>

hustý nápoj z rozmixovaného ovoce nebo zeleniny, mléka nebo mléčných výrobků a dalších přísad, koktejl: *jahodové smoothie; skvělé recepty na smoothies; vypít sklenici smoothie; čas od času nahradte jedno jídlo výživným smoothie*

smoothie II [smútý, smúdý] neskl. příd. <angl.>

vztahující se k smoothie I (hustému nápoji z rozmixovaného ovoce nebo zeleniny) • určený k výrobě smoothie: *smoothie mixér; jsem smoothie maniak; majitelka raw-veganské kavárny si pochutnává na smoothie koktejlech*

snažilka -lky (2. mn. -lek) ž. mateř. slang.

žena, která se snaží otěhotnět: *dlouhodobě neúspěšná snažilka; nejhorší rada snažilkám – hlavně na to nemysli; poradí někdo snažilce začátečníci s výběrem IVF centra?*

sněžit^o (3. j., 3. mn. -ží, rozk. -ž, čin. -žil, podst. jm. -žení) ned. nark. slang.

(kdo || ~) užívat kokain: *Hugo Haas i Saša Rašilov sněžili; Závěje kokainu. Sněžím a jsem down, zapsal si exšéf Homolky Dbalý do diáře.* [Internet 2014]

sociální příd.

→ **sociální bublina**

→ **sociální síť**

soft skills [skils] neskl. ž. mn. <angl.>

soubor sociálních dovedností (např. komunikativnost, kooperativnost, pohotovost, odolnost vůči zátěži), které umožňují přátelsky a efektivně vycházet s dalšími lidmi; syn. měkké dovednosti: *tréninky soft skills; pracovala jako lektorka soft skills; soft skills při setkání s klienty často hrají větší roli než detailní znalost oboru*

Příležitostně psáno též *softskills, soft-skills*.

spinner [spinr, spiner], **fidget spinner** [fidžet spinr, fidžet spiner] -ru (6. j. -ru) m. než. <angl.>

jednoduchá hračka v podobě plochého disku tvořeného ložiskem a několika zprav. oblými

listy, které se roztácejí pomocí prstů: *duhový spinner; triky se spinnerem; fidget spinner má dnes pomalu každé dítě; fidget spinner by měl uvolňovat stres*
Méně častým synonymem je *točítka*.

stalker [stolker, stolkr, stókr] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři) m. živ. <angl.>

1. kdo někoho po delší čas pronásleduje nebo obtěžuje nevyžádaným, nutkavým zájmem: *obrana proti stalkerům; pro chování stalkera je typický narcismus; stalker pronásledoval oběť cestou do práce a čekal hodiny před domem; stalker zabil mladou ženu*

2. expr. kdo sleduje něčí aktivity na sociální síti: *Stalkeři, pozor! Uživatelé Instagramu uvidí, když si uděláte screenshot z jejich Stories.* [Internet 2016]

► **stalkerka** [stolker-, stóker-] -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl. k 1: *byl jsem obětí stalkerky; ženu pronásledovala a obtěžovala neúnavná stalkerka*

stalking [stol-, stók-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

1. pronásledování nebo obtěžování oběti nevyžádaným, nutkavým zájmem po delší čas: *oběť stalkingu; stalking je trestný čin; patří mezi lidi, kteří na vlastní kůži poznali hrůzy stalkingu*

2. expr. sledování něčích aktivit na sociální síti: *baví mě instagramový stalking*

stalkovat [stol-, stók-] (1. j. -kuji, -kuj, 3. j. -kuje, 3. mn. -kují, -kujou, rozk. -kuj, čin. -koval, trp. -kován, podst. jm. -kování) ned. (kdo || koho4)

1. pronásledovat nebo obtěžovat oběť nevyžádaným, nutkavým zájmem po delší čas: *stalkuje mě expartner*

2. expr. sledovat něčí aktivity na sociální síti: *25 holek, co rozhodně musíte stalkovat na Instagramu; stalkování bývalých partnerů na Facebooku*

stand-up I, standup I, stand up I [stendap] -pu (6. j. -pu) m. než. <angl.>

individuální komické vystoupení, při němž komik vypráví příběhy a vtipy a komunikuje s publikem • tento žánr zábavy: *televizní stand-upy; milovníci dobrého standupu; stand up baví všechny generace; dá se stand-upem uživit?; základním principem stand-upu jsou osobní příhody a postřehy vypravěče*

stand-up II, standup II, stand up II [stendap] neskl. příd. <angl.>

vztahující se ke stand-upu I (komickému vystoupení); syn. standupový, stand-upový: *stand up komik; DVD se záznamem stand-up vystoupení; patří k nejoblíbenějším bavičům ve stand-up představeních v pořadu Na stojáka; Karel Hynek je jeden z nejlepších standup komiků České republiky*

standupista [stendap-] -ty (3., 6. j. -tovi, 1. mn. -té, -ti) m. živ.

komik věnující se stand-upu I (komickému vystoupení): *můžete se těšit na standupisty Jakuba Žáčka nebo Josefa Poláška; Čeští kritici nám permanentně vyčítají, že se schováváme za postavu, ale spousta geniálních amerických standupistů má svoje charaktery pečlivě vybudovaný, byť civilně.* [Respekt 2008]

► **standupistka** -tky (2. mn. -tek) ž. přechýl.: *mladší kolegyně jsou strašně drahé, takže to musím hrát já, smála se oblíbená herečka a standupistka*
Příležitostně psáno též *stand-upista*.

stand-upový, standupový [stendap-] příd.

vztahující se k stand-upu I (komickému vystoupení); syn. stand-up II, standup II, stand up II:

stát se standupovou komičkou; standupový komik Lukáš Pavlásek vypráví anekdotu; mám rád jeho stand-upové výstupy

stavebko -ka (6. j. -ku) s. kolokv. Δ

stavební spoření: *mám stavebko na cílovou částku 1 200 000 Kč; konečně mi přišly peníze ze stavebka*

strollering [-ole-] -gu (6. j. -gu) m. než.

aerobní cvičení zprav. matek s kočárky, v nichž jsou děti: *lektorka strolleringu; kurzy strolleringu; základem strolleringu je sportovní chůze; při strolleringu si maminky mohou tvarovat postavu, setkají se se stejně zaměřenými ženami a vychovávají své děti ke sportu*
Vytvořeno podle anglického slova *strollerobics*.

strolleringový [-ole-] příd.

vztahující se ke strolleringu: *strolleringová lekce; strolleringové závody; setkávají se dvakrát týdně při strolleringovém tréninku*

střídavka -ky ž. kolokv. Δ

uspořádání výchovy dítěte po rozchodu rodičů, při němž se rodiče o potomka starají postupně (např. týden je u matky a týden u otce), střídavá péče: *může si ex vynutit střídavku?; soudkyně navrhla střídavku na zkoušku; se střídavkou mám dobrou zkušenost*

střídavý příd.

→ **střídavá péče**

stylus^o -su (6. j. -su) m. než.

dotykové pero, jímž se píše nebo kreslí na obrazovku počítače: *test stylusů; psaní poznámek pomocí stylusu; hra se ovládá stylusem na dotykovém displeji; stylus displej nezamastí tak jako lidské ruce; stylus od firmy Abacus je miniaturizován*

summit^o [samiť] -tu (6. j. -tu) m. než.

pracovní setkání slibující vysokou úroveň: *vzdělávací projekt pro studenty středních a vysokých škol Pražský studentský summit; učitelský summit se zaměří na progresivní metody výuky*

superpotravina^o -ny ž.

nutričně hodnotná potravina (obsahující vitamíny, antioxidanty, nenasycené mastné kyseliny aj.), o níž se předpokládá, že je velmi prospěšná fyzickému i psychickému zdraví (např. avokádo, brokolice, losos): *jíst superpotraviny; čočka je superpotravinou: obsahuje spoustu mědi, železa a kyseliny listové; superpotraviny jsou napěchované tím, co naše tělo potřebuje, abychom byli zdraví a v pohodě*

surogátní příd.

→ **náhradní matka, surogátní matka**

svatební příd.

→ **svatební list**

svět m. než.

→ **první svět**

svlékací příd.

→ **tělesný skener, svlékací skener**

syndrom m. než.

→ **syndrom nemocných budov**

Š

šaháda -dy ž. <arab.>

muslimské vyznání víry: *na vlajce je text šahády v arabském písmu; před dvěma kamarádkami jsem odřikala šahádu, a tím jsem se stala muslimkou; Tálib si pořád dokola opakoval šahádu*

šahíd -da (3., 6. j. -dovi, -du, 1. mn. -dě, -di) m. živ. <urd.<arab.>

muslimský mučedník: *smrt dětských šahídů; čečenský šahíd přijel s tunou trhaviny; věřil, že hlavním posláním muslima je být šahíd; podle muslimské tradice ten, kdo padne jako šahíd, bude okamžitě uveden do ráje*

► **šahídka** -dky (2. mn. -dek) ž. přechýl.: *atentátníci trénovali dívku na šahídku; šahídky na palubě letadla odpálily výbušné systémy mobilními telefony*

šátkařka -řky (2. mn. -řek) ž. mateř. slang.

matka, která přenáší své malé dítě pomocí šátku přivázaného k vlastnímu tělu: *oblečení pro šátkařky; měla spoustu známých v komunitě šátkařek, protože pořádala kurzy nošení dětí*

šátkovat^o (1. j. -kuji, -kuju, 3. j. -kuje, 3. mn. -kují, -kujou, rozk. -kuj, čin. -koval, trp. -kován, podst. jm. -kování) ned. mateř. slang.

(kdo || ~) nosit malé dítě přivázané v šátku na vlastním těle: *jestliže nechcete šátkovat, vyzkoušejte některá z nosítek; v chladnějších ročních obdobích se mnohdy šátkuje lépe, v létě se nosič potí námahou; výhod šátkování oproti kočárku je mnoho: větší mobilita v terénu, zvládnání domácích prací nebo lepší kontrola miminka*

šesterče^o -ete, zprav. mn. **šesterčata** -t s.

jedno z šesti dětí z téhož porodu: *čekat šesterčata; čtyřadvacetiletá žena porodila zdravá šesterčata*

V tomto slovníku je zařazeno slovo *šesterče* a *osmerče*; PSJČ obsahuje heslo *sedmerče* 'jedno ze sedmi spolu narozených dětí'.

šestikvalt -tu (6. j. -tu) m. než. motor. slang.

převodovka s šesti rychlostními stupni: *manuální šestikvalt; automatický šestikvalt poměrně chaoticky podřazuje; Co se změnilo, je počet převodových stupňů. Začínalo se na čtyřech, dneska už těžko koupíte káru bez šestikvalu.* [Maxim 2011]

šíša šíši ž. <arab.<tur.>

orientální dýmka s dlouhou hadičkou, v níž se kouř ochlazuje přes vodní filtr, vodní dýmka; syn. vodnice: *kouřit šíšu; šíši jsou nejvyhledávanějším sortimentem obchodů s orientálním zbožím; dáme šíšu, kámo?*

Podoba *šíša* je řídká.

šíšový příd.

vztahující se k šíše • určený pro šíšu; syn. vodnicový: *šíšový boom; šíšový tabák*

šmakuláda -dy ž. hanl.

jen zdánlivě dobrý pokrm nebo potravina vyrobené z nekvalitních surovin: *testovat nejhorší „šmakulády“ na trhu; nedaleké fast foody jsou i ve tři ráno plné a lidé se ládují chemickými šmakuládami; Češi konečně přestávají kupovat šmakulády*

šmejdo -da (3., 6. j. -dovi, 1. mn. -di) m. živ. hanl.

prodejce užívající nekalých obchodních praktik, cílící zejména na starší obyvatelstvo: *babička naletěla šmejdům; šmejdi dostali za předváděcí akce pokutu, lhali ve smlouvách; šmejdy můžeme při akcích tajně nahrávat, libují si inspektoři*

šrotovné -ého s.

dotace na nový vůz výměnou za sešrotování staršího auta: *zavedení šrotovného; vyplácet šrotovné; díky šrotovnému narostl prodej aut*

šťěstí s.

→ **lampion šťěstí**

T

tabule ž.

→ **interaktivní tabule**

tacos [takos] neskl. s. <šp.>

mexické jídlo z přeložených tortill naplněných různorodou směsí, např. mletého masa, fazolí, cibule a sýra: *ochutnávka tacos; tacos lze připravit na mnoho způsobů; jedno tacos ze lvího masa stojí 35 dolarů; v tuzemských restauracích vám k tacos dají vidličku a nůž, v Mexiku by za to trhali ruce*

Podoba *taco* pro označení jedné plněné tortilly se užívá jen ojedinele.

tajin, tajine → **tažín, tažin**

tanorektik [-tyk] -ika (3., 6. j. -ikovi, 1. mn. -ici, -ikové) m. živ.

kdo trpí tanorexií: *tanorektik může věřit, že je extrémně světlý, i když je ve skutečnosti tmavší než průměrný člověk; záření slunce nebo trubíc v soláriu tanorektikovi pomalu ale jistě ničí kolagenová vlákna, která pokožku udržují pevnou a hladkou*

► **tanorektička** -čky (2. mn. -ček) ž. přiznává, že je tanorektička, že je na opalování závislá

tanorexie -ie ž. <angl.<angl.+řec.>

chorobná závislost na opalování: *tanorexie se často vyskytuje ve spojení s anorexií; tanorexie postihuje hlavně ženy a dívky, neopálené si připadají ošklivé; pětatřicetiletá žena trpící tanorexií po častém pobytu v soláriích a na slunci vypadá na padesát*

Anglický výraz *tanorexia* vznikl jako blend slov *tan* a *anorexia*.

tapas I neskl. s. <šp.>

španělský pokrm složený z (pikantních) chuťovek obvykle podávaný jako předkrm nebo k nápojům v barech: *k vínu se hodí tapas; většinu tapas můžete jíst za tepla i za studena; k typickým tapas patří například olivy, pálivé klobásy chorizo nebo krevety s česnekem; Bez tapas jste neochutnali Španělsko. [HN 2004]*

tapas II neskl. příd. <šp.>

vztahující se k tapas I (pokrmu z chuťovek) • nabízející tapas: *tapas bar*; *v blízkosti Alicante se nacházejí velmi příjemné tapas restaurace*

tažín, tažin [-ín], **tajine, tajin** [tažín] -nu (6. j. -nu) m. než. <arab.>

1. severoafrický pokrm z masa a zeleniny připravený pomalým dušením ve speciální mělké nádobě s kónickou poklicí: *tažin podávejte posypaný čerstvým koriandrem; typickým marockým jídlem je tajin*

2. nádoba užívaná pro přípravu tažínu 1: *cihlová nádoba tajine; nádoba tažin bývá upravena glazováním, někdy s dekorativními motivy*

tělesný příd.

→ **tělesný skener, svlékací skener**

tempura -ry ž. <jap.>

japonský pokrm z malých kousků ryb, zeleniny ap. osmažených v těstíčku: *těsto na tempuru; tempurám chuťově svědčí limetka*

tepidárium^o -ia (6. j. -iu) s.

místnost s teplým vzduchem využívaná ve wellness centrech, v lázeňství ap.: *tepidárium s vyhřívanými kamennými křesly; pobyt v tepidáriu; zájemci si mohou vyzkoušet tepidárium podobné sauně*

tetovačka -čky (2. mn. -ček) ž. kolokv. Δ

obtisk na kůži připomínající tetování: *děti dostaly tetovačky; syn mi chodí ukazovat tetovačky ze žvýkaček; s metalickými tetovačkami zazáříte na pláži*

thalassoterapie [talaso-] -ie ž. <angl.<řec.>

terapie využívající působení koupelí, masáží a léčivého účinku mořského vzduchu a vody: *účinků thalassoterapie často využívají profesionální sportovci při léčbě svých zranění v rámci rehabilitace; Prvním průkopníkem thalassoterapie byl Hippokratés, který k prevenci i léčbě řady nemocí ordinoval koupele v ohřáté mořské vodě.* [Moje zdraví 2013]

Anglický výraz *thalassotherapy* vznikl z řeckého slova *thalassa* ‚moře‘ a slova řeckého původu *therapy*.

transformer [-mr, -mer] -era (6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři, -ers) m. živ. <angl.>

hračka, kterou lze přestavět z podoby robotického panáka na dopravní prostředek a naopak: *výrobce transformerů; film o transformerech; od Ježíška si přeju transformera; autobus byl transformer, tedy maskovaný robot*

tregíny -ín ž. pomn. <angl.>

zprav. dámské legíny, které vzhledem připomínají kalhoty: *nosit tregíny; pončo ladí k úzkým džínům nebo k tregínám; tregíny nejen dobře vypadají, ale jsou také super pohodlné*

Anglický výraz *treggings* vznikl jako blend slov *trousers* a *leggings*.

troll^o [trol] -la (3., 6. j. -lovi, -lu, 1. mn. -lové) m. živ. <angl.<švéd., dán.>

1. účastník internetových diskusí, který zveřejňuje provokativní příspěvky často ani nesouvisející s diskusním tématem: *ignore trollů; cílem trolla je bavit se rozvracením diskuse; Pokud se mě snažíš trollit, tak věz, že troll vytrollit nejde.* [Internet 2012]

2. kdo si z někoho dělá legraci, dobírá si ho (často nemilosrdně, tvrdě): *mediální troll; bullshitteri jsou trollové, kteří to dotáhli až k profesionalitě*

Podoba *trol* je ojedinělá.

trollovat [-olo-] (1. j. -luji, -luj, 3. j. -luje, 3. mn. -lují, -lujou, rozk. -luj, čin. -loval, trp. -lován, podst. jm. -lování), **trollit** [-oli-] (3. j., 3. mn. -lí, rozk. -l, čin. -lil, trp. -len, podst. jm. -lení) ned.

1. (kdo || ~) rozvracet internetové diskuse provokativními příspěvky, které často ani nesouvisejí s diskusním tématem: *trollování, trollení na internetu; běž si trollovat jinam*

2. (kdo || co, koho; co, koho čim; ~) dělat si z někoho legraci, dobírat si někoho (často nemilosrdně, tvrdě): *britský spratek trolluje lidi; McDonald's trollí Burger King billboardem; Já bych se spíše přikláněl k interpretaci, že „datумы“ tolerovat nelze a příručka trolluje.*

[Internet 2015]

dok. → **vytrollovat, vytrollit**

Podoby *trollovat, trollit* jsou ojedinělé.

trollovský [-olo-] příd.

vztahující se k trollovi^o1 (účastníkovi internetových diskusí): *trollovské komentáře*

Podoba *trollovský* je ojedinělá.

třídéčko -čka (6. j. -čku, 2. mn. -ček, 6. mn. -čkách) s. kolokv. Δ

film nebo počítačová hra vzbuzující dojem prostorovosti (tři dimenze, 3D), obvykle využívající stereoskopické technologie: *akční třídéčko; dívat se na třídéčko; třídéčka na Androidu mě příliš nebaví; třídéčko potřebuje opravdu velké plátno*

třídéčkový příd. kolokv. Δ

vztahující se k třídéčku: *třídéčkové megahity; třídéčková animace; promítat třídéčkové filmy*

tuk m. než.

→ **daň z tuku**

tweet [tvít] -tu (6. j. -tu) m. než. <angl.>

příspěvek zveřejněný v aplikaci Twitter: *papež Benedikt XVI. poslal svůj první tweet; sportovkyně se za svůj tweet omluvila a nazvala ho hloupým vtipem; který váš tweet sklidil největší ohlas?*

tweetnout [tvít-] (3. j. -tne, rozk. -tní, čin. -tl, -tnul, trp. -tnut, podst. jm. -tnutí) dok.

(kdo || co; o čem) zveřejnit příspěvek v aplikaci Twitter: *Trump „tweetl“ Mussoliniho výrok; tweetni svůj zážitek s hashtagem #myjsmesparta; tweetnout o tom, jak jsou nové křupky výborné; populnoční tweetnutí*

ned. → **tweetovat**

tweetovat [tvít-] (1. j. -tuji, -tují, 3. j. -tuje, 3. mn. -tují, -tují, rozk. -tuj, čin. -toval, trp. -tován, podst. jm. -tování) ned.

(kdo || ~; co; o čem) zveřejňovat příspěvky v aplikaci Twitter; syn. twitterovat: *tweetoval o svém rozčarování; budu tweetovat postřehy z cesty; udělej mi fotku, chci tweetovat; stovky lidí začaly post linkovat, tweetovat a retweetovat; kouzlu tweetování propadli i politici*

dok. → **tweetnout, zatweetovat**

twerk [tve-] -ku (6. j. -ku) m. než. <angl.>

tanec spočívající v opakovaném prudkém pohybu boků, vedoucím k charakteristickému natřásání hýždí: *královna twerku; twerk je provokativní tanec, který efektivně posiluje hýžd'ové svaly*

twerking [tve-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

tanec, tančení spočívající v opakovaném prudkém pohybu boků, vedoucím k charakteristickému natřásání hýždí: *lekce twerkingu; posedlost twerkingem; za svůj provokativní twerking sklidila tvrdou kritiku*

twerkovat [tve-] (1. j. -kuji, -kuju, 3. j. -kuje, 3. mn. -kují, -kujou, rozk. -kuj, čin. -koval, trp. -kován, podst. jm. -kování) ned.

(kdo || ~) tančit twerk: *sexbomba twerkuje; twerkuj jako Miley; zpěvačka na koncertu v Praze málo twerkovala; baví vás twerkování?*

twerkový [tve-] příd.

vztahující se k twerku: *twerkové vystoupení; twerková královna natřásá zadečkem*

twitterista [tвите-] -ty (3., 6. j. -tovi, 1. mn. -té, -ti) m. než.

uživatel aplikace Twitter: *počet twitteristů roste; zkušení twitteristé přepisují do délky 140 znaků slavné romány či obsahy známých filmů; Twitter přemýšlí, jak vydělávat na nových způsobech šíření reklamy, která by twitteristy neodehnala*

► **twitteristka** -tky (2. mn. -tek) ž. přechýl. *vtipná twitteristka; máma není zrovna nadšená twitteristka*

twitterovat [tвите-] (1. j. -ruji, -ruju, 3. j. -ruje, 3. mn. -rují, -rujou, rozk. -ruj, čin. -roval, trp. -rován, podst. jm. -rování) ned.

(kdo || ~; co; o čem) zveřejňovat příspěvky v aplikaci Twitter; syn. tweetovat: *poslanci twitterují; Oprah Winfrey začala twitterovat naživo ze své talk show; co twitteruju, přestal jsem klasicky blogovat; twitteroval dva veršiky perského literáta Umara Chajjáma; twitteroval o tom, jak ho štvou spolucestující v tramvaji; na twitterování si potrpí i slavné hvězdy z Hollywoodu*

twitterovský [tвите-] příd.

vztahující se k aplikaci Twitter • charakteristický pro Twitter: *twitterovská mánie; instantně rychlá twitterovská doba; z iPhonu musel smazat twitterovskou aplikaci; Facebook sáhl do twitterovského „arzenálu“ a rozhodl se zavést hashtagy; na twitterovském účtu oznámil, že se koalice shodla na volbě eurokomisařky*

twitterový [tвите-] příd.

vztahující se k aplikaci Twitter: *twitterový účet, profil; twitterové zpravodajství; sportovní komentátoři se stali twitterovými hvězdami; Sociální média odchovala twitterovou generaci, pro niž „skleněná osobnost“, jak se říká v Německu – tedy pro úřady skrz naskrz průhledný člověk bez soukromí – již není problém, ale normální součást exhibicionistického ega. [Právo 2013]*

tygří příd.

→ **tygří matka**

U

umami neskl. ž. <jap.>

chuť jídla, která není sladká, kyselá, hořká ani slaná, je obsažena např. v mase, sýru nebo rajčatech: *receptory chuti umami; umami zvyšuje pocit příjemného vnímání potravy*

únikový příd.

→ **úniková hra**

univerzita ž.

→ **dětská univerzita**

ups citosl. <angl.>

vyjadřuje překvapení nad něčím neočekávaným, často jako komentář nějakého nedopatření, faux pas, jejda: *ups, zasmála se, a dort je v klíně; ups, tak to se nepovedlo!*

urban legend [urban ledže-] neskl. ž. <angl.>

(strašidelná) smyšlená historka vydávaná za pravdivou, šířená zejména v neformální komunikaci; žánr současného folkloru; syn. městská legenda, městský mýtus: *populární urban legend; tahle urban legend koluje po světě už přes pět let*

urbex -xu (6. j. -xu) m. než. <angl.>

volnočasová aktivita spočívající v prozkoumávání opuštěných budov a dalších objektů vytvořených člověkem: *vyznavači urbexu; urbex je většinou nelegální zábava; Takže průkopníkem urbexu byl nepochybně Jaroslav Foglar a jeho Rychlé šípy, protože prolézání takových Stínadel se starými nepoužívanými kostely a podzemními chodbami, to je přece jasný urbex.* [LN 2014]

Výraz vznikl v angličtině zkrácením sousloví *urban exploration*.

urbexer [-xer, -xr] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři) m. živ. <angl.>

kdo se věnuje urbexu: *objevování opuštěných míst urbexery je stále populárnější; Základním pravidlem urbexerů, vedle toho, že se do opuštěné továrny nebo třeba sanatoria nesmí vnikat násilím, je tiché pozorování.* [Instinkt 2015]

► **urbexerka** [-xer-] -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *opuštěná místa zachycená objektivem dvou urbexerek; rozhovor s urbexerkou měl výborný ohlas*

urbexový příd.

vztahující se k urbexu: *urbexové fotografie; urbexový průzkumník; urbexové stránky o opuštěných silech*

V

věc ž.

→ **internet věci**

vědec m. živ.

→ **raketový inženýr, raketový vědec**

vědecký příd.

→ **vědecká kavárna**

velbloud^o -da (3., 6. j. -dovi, -du, 1. mn. -di, -dové) m. živ. expr.

zvýraznění obrysů ženských genitálií vinou příliš těsného oblečení (kalhot, šortek ap.); syn. camel toe: *ženy si vycpávají rozkrok, aby jim byl vidět velbloud; oblékla podivný módní*

výstřelek a ukázala velblouda v intimních partiích

Méně často se užívá výrazů *velbloudí kopyto*, *velbloudí packa*, *velbloudí palec*, *velbloudí stopa*.

víla ž.

□ **zoubková víla** pohádková bytost, která dává dětem za vypadlé mléčné zuby schované pod polštář minci nebo drobný dárek: „*To mi zoubková víla určitě něco pěkného přinese, když jsem byl tak šikovnej,*“ *mudrcuje Kubík, když jdeme do koupelny vypláchnout pusy.* [DB 2011] Méně časté je pojmenování *víla Zubnička*. Podle anglického *tooth fairy*.

víno s.

→ **autentické víno, naturální víno**

virál -lu (6. j. -lu) m. než. kolokv. Δ

video, obrázek, informace ap. rychle se šířící mezi uživateli internetu: *celosvětový virál; povedený virál není náhoda; negativní virál firmy nesmí ignorovat; Zatím zřejmě vůbec nejúspěšnější „dětskou“ reklamou v českých dějinách je virál „Mňam, mňam Bobík“, který se z kanálu YouTube.com šíří dalším sdílením, tedy zcela zdarma.* [LN 2013]

virální příd.

(o videu, obrázku, informaci ap.) rychle se šířící mezi uživateli internetu: *virální video; virální reklama; virální šíření obsahu v on-line prostoru; kampaň hospice Dobrého Pastýře patřila v minulém týdnu mezi virální hity*

viróza^o -zy ž. expr.

stav po alkoholickém opojení, kocovina: *už mi nedolívej, nebo budu mít zítra virózu; Marek s vámi nepůjde, včera slavili s kamarády a teď ho trápí viróza*

Podle oficiálního zdůvodnění vrávorání prezidenta Miloše Zemana v katedrále sv. Víta roku 2013.

vítač^o -če (3., 6. j. -či, -čovi, 1. mn. -či) m. živ. expr., někdy hanl.

kdo vítá uprchlíky, schvaluje jejich (neomezené) přijímání cílovými zeměmi: *nejsem vítač ani islamofil; Jen málokterý vítač neomezeného stěhování „zoufalých uprchlíků“ byl loni tak horlivě hlasitý jako Vídeň.* [Právo 2016]

► **vítačka** -čky (2. mn. -ček) ž. přechýl.: *dobrovolnice je známá jako vítačka uprchlíků*

vizuál -lu (6. j. -lu) m. než. mark. slang.

vizuální (obrazový, textový) materiál užívaný v marketingu: *festivalový vizuál; vybrat klíčové vizuály pro další komunikaci; kampaň začala tiskovými vizuály; přibudou nové vizuály určené pro venkovní reklamu; z tiskového vizuálu vychází i bannery v on-linu*

vlog vlogu (6. j. vlogu, 6. mn. vložích) m. než. <angl.>

webová stránka nebo účet na sociálních médiích, kde někdo pravidelně zveřejňuje krátká videa, videoblog: *úspěšný vlog; každou neděli dělám vlog, kde pro vás vymyslím soutěž*

vloger [-ger, -gr], **vlogger** [-oger, -ogr] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři) m. než. <angl.>

kdo uveřejňuje příspěvky na vlogu: *vloger roku; vloggeři na internetu slaví obrovský úspěch*

► **vlogerka, vloggerka** [-ger-] -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *srdcervoucí video nemocné vloggerky; kanál nejúspěšnější české vlogerky Teri Blitzen sleduje přes 300 tisíc lidí*

vlogerský, vloggerský [-oge-] příd.

vztahující se k vlogerovi: *vlogerská komunita; vlogerská scéna; kolega z vloggerské branže; populární arabská vloggerská síť*

vlogovat, vloggovat [-ogo-] (1. j. -guji, -guju, 3. j. -guje, 3. mn. -gují, -gujou, rozk. -guj, čin. -goval, podst. jm. -gování) ned.

(kdo || ~; o čem) tvořit videopříspěvky a uveřejňovat je na vlogu: *jak se naučit blogovat a vlogovat v 10 krocích; neumím si představit, že bych přestala vloggovat; Petr vlogoval o aktualitách z prodejny; rozhovor na téma vlogování*

voda ž.

→ **micelární voda**

vodnice^o -ce ž.

orientální dýmka s dlouhou hadičkou, v níž se kouř ochlazuje přes vodní filtr, vodní dýmka; syn. šíša: *tabáky do vodnice; kouřit vodnici; Že je „vodnice“ méně škodlivá, je lež. Jedna je jako sto cigaret, říká onkolog Vyzula. [LN 2016]*

vodnicový příd.

vztahující se k vodnici • užívaný ve vodnici; syn. šíšový: *vodnicový tabák; v šeru vodnicového dýmu rozebírají politické aktuality*

vofuky

→ **dělat vofuky**

vybrzdit (3. j., 3. mn. -rzdí, rozk. -rzdí, -rzd', čin. -rzdil, trp. -rzděn, -ržděn, podst. jm. -rzd'ování, -ržd'ování) dok. kolokv. Δ

(kdo || co, koho) záměrným prudkým brzděním před jiným vozidlem ohrozit bezpečnost silničního provozu, přinutit jiné řidiče k zastavení, nebezpečným manévřům ap.: *řidič volkswagenu vybrzdil autobus; ohrozil jiného řidiče, kterého se pokoušel vybrzdit v levém jízdním pruhu; muž vůz během jízdy „vybrzdil“, takže řidička musela prudce zabrzdit a narazila do dalších aut; za vybrzdění auta na dálnici D1 si řidič odpyká šest let ve vězení*
ned. → **vybržd'ovat, vybrzd'ovat**

vybržd'ovač, vybrzd'ovač -če m. živ. kolokv. Δ

kdo ohrožuje účastníky silničního provozu tím, že záměrně prudce brzdí před jiným vozidlem, a nutí tak řidiče k zastavení, nebezpečným manévřům ap.: *dálniční vybržd'ovač; vybržd'ovač způsobil nehodu, když z plné rychlosti úmyslně zastavil před řidičem, který se mu znelíbil; vybrzd'ovač dostal šest let vězení*

vybržd'ovat, vybrzd'ovat (1. j. -d'uji, -d'uju, 3. j. -d'uje, 3. mn. -d'ují, -d'ujou, rozk. -d'uj, čin. -d'oval, trp. -d'ován, podst. jm. -d'ování) ned. kolokv. Δ

(kdo || co, koho) záměrným prudkým brzděním před jiným vozidlem ohrožovat bezpečnost silničního provozu, nutit jiné řidiče k zastavení, nebezpečným manévřům ap.: *riskantně vybržd'oval jiná auta; řidič začal muzikanty vybrzd'ovat; na Facebooku se chlubí tím, jak dobře se s jeho Audi vybržd'uje na dálnici; za vybrzd'ování padl přísný trest; Řidiče naštvál autobus, při vybržd'ování se srazili. [MFD 2015]*

dok. → **vybrzdit**

výhoda ž.

→ **kamarád/kamarádka s výhodami**

vykroužkovat^o (1. j. -kuji, -kuju, 3. j. -kuje, 3. mn. -kují, -kujou, rozk. -kuj, čin. -koval, trp. -kován, podst. jm. -kování) dok.

1. (kdo || koho {kam; odkud kam}) na volebním lístku pomocí označení kroužkem upřednostnit vybrané kandidáty, a tím zlepšit jejich pozici: *hejtmanka příliš nevěří, že by ji lidé mohli vykroužkovat až do Sněmovny; jeho úspěch je o to větší, že ho voliči vykroužkovali ze čtvrtého místa na místo první*

2. (kdo || koho) vyřadit kandidáta z voleb tím, že na volebním lístku byli pomocí označení kroužkem upřednostněni jiní kandidáti: *poslanec byl ve volbách vykroužkován a v politice skončil; možného vykroužkování v komunálních volbách se neobává*

ned. k 1 → **kroužkovat**

vynést^o (3. j. -se, 3. mn. -sou, rozk. -s, čin. -sl, trp. -sen, podst. jm. -sení) dok.

(kdo || co) vzít si na sebe do společnosti: *moderátorka vynesla cibulákový model; blogerka vynesla šaty, které už jsme viděli na jiné ženě*

vyoutovat se [viau-] (1. j. -tuji se, -tuju se, 3. j. -tuje se, 3. mn. -tují se, -tujou se, rozk. -tuj se, čin. -toval se, podst. jm. -tování se) dok.

(kdo || ~) veřejně přiznat svou homosexualitu: *jak se vyoutovat na maloměstě?; až budeš v pohodě, vyoutuj se; ... už dávno neplatí to klišé vystrašených rodičů, kterým se právě vyoutovala dcera: Jejda, tak to nebudeme mít vnoučky.* [Marianne 2012]

Podoba *vyautovat se* je pro tento význam ojedinelá.

vypsychlý (2. st. -lejší) příd. kolokv. expr.

vynervovaný, vystresovaný: *byl jsem vypsychlej, jak mě žádná nechce; já maturovala včera a jsem z toho doted' vypsychlá; čím víc pohovorů jsem navštívil, tím jsem vypsychlejší*

vytrollovat (1. j. -luji, -luju, 3. j. -luje, 3. mn. -lují, -lujou, rozk. -luj, čin. -loval, trp. -lován, podst. jm. -lování), **vytrollit** (3. j., 3. mn. -lí, rozk. -l, čin. -lil, trp. -len, podst. jm. -lení) dok. (kdo || koho4)

1. rozvrátit internetové diskuse provokativními příspěvky, které často ani nesouvisejí s diskusním tématem: *pokud ti to přijde nesrozumitelné (ačkoli se domnívám, že tomu rozumíš moc dobře a jen se mě snažíš vytrollovat), tak je to vysvětleno v dalším příspěvku; facebookové vytrollení proruského aktivisty*

2. udělat si z někoho legraci (často nemilosrdně, tvrdě): *odolat pokušení někoho vytrollit je hrozně těžké; vytrollování nácků*

ned. → **trollovat, trollit**

Podoba *vytrolovat* je ojedinelá.

vyvoněný (2. st. -nější) příd. expr.

vynikající, skvělý: *vyvoněné tuningové káry; vyvoněné výstavní město; byla to nejvyvoněnější narozeninová oslava, jakou jsem kdy měla; Natěšené publikum na vyvoněném zimáčku si ještě ani nestačilo prohlédnout všechny novinky a už dvakrát burácelo.* [DB 2014]

vztahovka -vky (2. mn. -věk) ž. kolokv. Δ

filmové nebo televizní dílo zabývající se především mezilidskými vztahy: *natočit solidní komorní vztahovku; v polovině snímku začne mít divák pocit, že ho čeká jen další průměrná*

vztahovka; Snímek je ryzí vztahovkou o lidech, kteří ztratili sami sebe a jsou unaveni životem.
[Týdeník Květy 2013]

W

wakame I neskl. ž. <jap.>

jedlá mořská řasa používaná v čínské a japonské kuchyni: *wakame obsahuje velké množství vápníku; požívání wakame zlepšuje metabolismus tuků; jednu lžičku instantní wakame dáme na jednu porci polévky*

wakame II neskl. příd. <jap.>

vztahující se k wakame I (jedlé řase) • obsahující wakame: *wakame salát; hosté si mohou objednat zajímavé tapas, třeba srdíčka artyčoků či wakame řasy*

wasabi I neskl. s. <jap.>

japonský zelený křen s ostrou chutí • pasta z něj: *suší s nakládaným zázvorem a wasabi; práškem z wasabi se potírají luštěniny, které se smaží a podávají jako křupavé občerstvení*

wasabi II neskl. příd. <jap.>

vztahující se k wasabi I (japonskému křenu) • ochucený wasabi: *wasabi oříšky; nabídl nám wasabi chipsy; tuňákový steak potřeme wasabi pastou*

waterboarding [vótrbór-, vótrbor-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.>

technika mučení spočívající v navození pocitu, že se člověk topí: *Američan týral waterboardingem nevlastní dceru; waterboarding používala španělská inkvizice již v 15. století; při waterboardingu je vyslýchanému navozován pocit topení litím vody na přikrytý obličej*

wearables [verebls, vérebls] neskl. ž. mn. <angl.>

oblečení a doplňky obsahující elektronická zařízení; syn. nositelná elektronika: *trh s wearables; mezi wearables patří i brýle (především Google Glass); nejdostupnějším typem wearables jsou interaktivní náramky; wearables si lidé pořizují hlavně kvůli sledování fyzické aktivity, zdraví a kondice*

webinář -ře m. než. <angl.<angl.+lat.>

seminář, jehož účastníci spolu komunikují prostřednictvím internetu; syn. webový seminář: *videozáznamy z webinářů; účast na webináři je podmíněna dostatečnou rychlostí připojení k internetu*

Anglický výraz *webinar* vznikl jako blend slov *web* a *seminar*.

webinářový příd.

vztahující se k webináři • určený pro webinář: *webinářový kurz; webinářová platforma; spolehlivost webinářového systému; série webinářového vzdělávání pro knihovníky*

webový příd.

→ **webový seminář**

whistleblower [vislblouer] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři) m. živ. <angl.>

osoba informující policii nebo veřejnost o tom, že v organizaci, kde pracuje, se uskutečňují

nečestné či nezákonné praktiky: *odvážní whistlebloweri; nabízet azyl whistleblowerovi; whistleblower upozornil na nevýhodné smlouvy na ministerstvu vnitra*

► **whistleblowerka** -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *whistleblowerka upozornila média na neetické chování FBI vůči osobám podezřelým z terorismu*

whistleblowerský [vislblouer-] příd.

vztahující se k whistleblowerovi, whistleblowerství: *whistleblowerský server; politik připravuje whistleblowerský zákon*

whistleblowerství [vislblouer-] -í s.

činnost whistleblowerů, whistleblowerů: *whistleblowerství se prý příliš nevyplácí; Na whistleblowerství je zajímavé, že se celebrity staly pouze z těch, kteří kradli informace v neprospěch Západu.* [Internet 2017]

wifi I, wi-fi I, Wi-fi I, Wi-Fi I, Wifi I neskl. ž. i s. (7. j. s. i wifim) <angl.>

bezdrátová počítačová síť: *zřízení bezplatné WiFi; veřejné připojení k internetu prostřednictvím Wifi; všem návštěvníkům bude zdarma k dispozici wifi*

Výraz je někdy nesprávně interpretován jako zkrácení spojení Wireless Fidelity, ale vznikl z anglického výrazu *Wi-Fi* vytvořeného ze slova *wireless* a arbitrárního prvku *Fi* (zřejmě jako analogie k *hi-fi*). Varianty uvedené v záhlaví jsou v souladu s IJP, do níž bylo heslo přidáno začátkem roku 2015.

wifi II, wi-fi II, Wi-fi II, Wi-Fi II, Wifi II neskl. příd. <angl.>

vztahující se k wifi I (bezdrátové počítačové síti) • určený pro provozování wifi: *wifi síť; Wi-Fi router; volné Wi-fi zóny na letištích; jak zesílit wi-fi signál?; wifi připojení jsme zaváděli pro potřeby vnitřní nemocniční sítě*

wiki I neskl. ž. <VJ> kolokv.

online otevřená encyklopedie Wikipedia: *spoluvytvářet wiki; díval ses na wiki?; wiki to má docela hezky popsané*

wiki II neskl. příd. <VJ> kolokv.

vztahující se k wiki I (encyklopedii); syn. wikipedický: *wiki dokument; editovat wiki stránky; studenti místo klasických seminářek píšou wiki články*

wikipedický [-dy-] příd. <VJ>

vztahující se k encyklopedii Wikipedia: *wikipedické heslo; wikipedická definice; wikipedický údaj; do Svitav se sjeli wikipedičtí nadšenci z devíti zemí*

wikipedista [-dy-] -ty (3., 6. j. -tovi, 1. mn. -té, -ti) m. živ. <VJ>

kdo přispívá (zejména pravidelně) do encyklopedie Wikipedia: *sít' wikipedistů; filozof Jan Sokol patří mezi nejznámější české wikipedisty*

► **wikipedistka** -tky (2. mn. -tek) ž. přechýl.: *diskuse s wikipedistkou; wikipedistka Markéta píše o českých malířích*

wikipedistický [-dysty-] příd.

vztahující se k wikipedistovi, wikipedistům: *vystupují pod svými wikipedistickými přezdívkami; „U nás převažují studenti a koníčkáři,“ popisuje českou wikipedistickou obec Jan Sokol... [Respekt 2011]*

wow [vau] citosl. <angl.>

vyjadřuje podiv, obdiv, ocenění: *viděla jsem to na vlastní oči a wow!*; *Wow! Koukám, že náš nověj klip Na vodě má za prvních deset dní skoro 100 000 zhlédnutí.* [Internet 2016]

Y

youtube [jutjúb, jútjúb, jutúb, jútúb] neskl. příd. <angl.<VJ>

vztahující se k webové stránce YouTube, umožňující umisťovat a sledovat různá videa; syn.

youtubeový: *youtube komunita*; *youtube tvorba mě opravdu chytla!*

Někdy psáno *YouTube*, spíše žertovně též *jutjúb, jútjúb, jútjúb, jútúb* ap.

youtuber [jutjúbr, jutjúber, jútjúbr, jútjúber, jutubr, jutuber, jútubr, jútuber, jútúbr, jútúber] -era (3., 6. j. -erovi, -eru, 1. mn. -eři) m. živ. <angl.<VJ>

kdo nahrává videa na webovou stránku YouTube: *pomoc začínajícím youtuberům*; *žebříček 100 nejlepších českých a slovenských youtuberů*; *ještě před pár lety byli youtuberi k smíchu, ale dnes jejich úspěch vyráží dech*; *k penězům nebo nejnovějším produktům se youtuberi dostanou díky spolupracím s nejrůznějšími firmami*

► **youtuberka** [-ber-] -rky (2. mn. -rek) ž. přechýl.: *youtuberka roku*; *Teri a Nikola patří mezi nejsledovanější české youtuberky*

Někdy psáno *YouTuber, youtubr*, spíše žertovně též *jutjúber, jutjúbr, jútjúber, jútjúbr, jútjúber, jutúber, jútúbr* ap.

youtubering [jutjúb-, jútjúb-, jutúb-, jútúb-] -gu (6. j. -gu) m. než. <angl.<VJ>

činnost youtubera, youtuberů; syn. youtuberství: *vydělávat youtuberingem*; *youtubering vytváří naprostý generační řez, kdy od třicátníků výš málokdo chápe, co je tak fascinujícího sledovat na videu někoho, kdo vybaluje nákup*

Někdy psáno též *YouTubering, youtuberink* ap.

youtubersky [jutjúb-, jútjúb-, jutúb-, jútúb-] přísl.

charakteristicky pro youtubery, youtubování: *mluvíte youtubersky?*

K formálním variantám srov. heslo *youtuber*.

youtuberský [jutjúb-, jútjúb-, jutúb-, jútúb-] příd.

vztahující se k youtuberovi, youtuberům: *česká youtuberská scéna*; *největší výběr youtuberských triček, náramků, odznaků a dalších doplňků od oblíbených videotvůrců*

K formálním variantám srov. heslo *youtuber*.

youtuberství [jutjúb-, jútjúb-, jutúb-, jútúb-] -í s.

činnost youtubera, youtuberů; syn. youtubering: *věnovat se youtuberství*; *fenomén youtuberství dorazil i do České republiky*; *youtuberství je blbost, říká šestnáctiletý filmař*

Někdy psáno též *YouTuberství, jútúberství, jutuberství* ap.

youtubko [jutjú-, jútjú-, jutú-, jútú-] -ka (6. j. -ku) s. expr.

webová stránka YouTube, umožňující umisťovat a sledovat různá videa: *brouzdat youtubkem*; *dívat se na klipy na youtubku*

Někdy psáno též *YouTubko, jútúbko, jútúbko* ap.

youtubovat [jutjú-, jútjú-, jutú-, jútú-] (1. j. -buji, -bujou, 3. j. -buje, 3. mn. -bují, -bujou, rozk. -buj, čin. -boval, trp. -bován, podst. jm. -bování) ned.

(kdo || ~; co; o čem) nahrávat videa na webovou stránku YouTube, umožňující umisťovat a sledovat různá videa: *Karel bloguje a youtubuje; dva zbrusu noví youtubeři youtubují, o čem se jim zachce; natáčejte, youtubujte a užívejte zbytek léta; youtubování parkourových videí*

Někdy psáno též *YouTubovat*, spíše žertovně též *jútúbovat* ap.

youtubový [jutjúb-, jútjúb-, jutúb-, jútúb-] příd.

vztahující se k webové stránce YouTube, umožňující umisťovat a sledovat různá videa; syn. youtube: *youtubová generace; zahraniční youtubové celebrity mají miliony fanoušků; ViralBrothers jsou pro mnohé mladé největšími hvězdami tuzemské youtubové scény; studoval technickou univerzitu, ale praštil s tím, aby se mohl plně věnovat youtubové kariéře*

Někdy psáno též *jútúbový, jútjúbový* ap.

Z

zádel, zadel -le ž. expr., někdy zjem.

zadek, zadnice: *pád na zádel; frajer s fialovou zadeli; nakopali je do sádelnatých zádeli*

Zagorku, zagorku jen ve fraz.

→ **dělat Zagorku/zagorku**

základní příd.

→ **nepodmíněný základní příjem**

zámek m. než.

→ **zámek lásky**

zatweetovat [-tví-] (1. j. -tuji, -tuju, 3. j. -tuje, 3. j., 3. mn. -tují, -tujou, rozk. -tuj, čin. -toval, trp. -tován, podst. jm. -tování) dok.

(kdo || co {komu}; o čem) zveřejnit příspěvek v aplikaci Twitter: *budeš nám chybět, zatweetovala; šťastní rodiče zatweetovali fotku, na niž opouštějí porodnici; zeď nezaplatíme, zatweetoval Trumpovi bývalý mexický prezident; papež František hned po svém zvolení zatweetoval na populární sociální síti Twitter o svém zvolení*

ned. → **tweetovat**

zdarma přísl.

→ **dárek zdarma**

zduř citosl. kolokv. expr.

pozdrav používaný při setkání nebo loučení mezi lidmi, kteří si tykají, rozšířený zejména mezi mládeží: *zduř, děcka; zduř, již dlouho se bavíme, že se pojedeme podívat na hokej na MS do Prahy*

zika ziky ž. <VJ>

virus přenášený komáry způsobující horečnaté onemocnění, které je rizikové zejména pro těhotné ženy, neboť může zavinit mikrocefalii dítěte: *donedávna byl virus zika považován za relativně neškodný; v Riu se během olympiády nevyskytl žádný případ nákazy zikou*

Podle pralesa Zika v Ugandě, kde byl virus poprvé zaznamenán.

zóna ž.

→ **no-go zóna**

→ **komfortní zóna**

zoubkový příd.

→ **zoubková víla**

zrebornovat (1. j. -nuji, -nuju, 3. j. -nuje, 3. mn. -nují, -nujou, rozk. -nuj, čin. -noval, trp. -nován, podst. jm. -nování) dok.

(kdo || co) vytvořit nebo přetvořit panenky, které vypadají jako skutečná nemluvnata: *dcera chce v nejbližší době zrebornovat svou první panenku; zrebornování chlapečka*

ned. → **rebornovat**

Ž

žánrovka -vky (2. mn. -vek) ž. kolokv. Δ

filmové, literární ap. dílo odpovídající pravidlům určitého žánru: *dějově řídká žánrovka; ani obdivuhodná technická profesionalita film nepromění ve víc než standardní hollywoodskou žánrovku; Půlroční bilance Filmového centra ČT: Nejsou autoři ani žánrovky. Nejvíc chybí detektivky a komedie.* [DM 2012]

životko -ka (6. j. -ku) s. kolokv. Δ

životní pojištění: *ukončení životka; jak životko a penzijko snižují daň?*

žurnalistika ž.

→ **občanská žurnalistika**

5. 3. Slovtvorné komponenty

anti-

předpona mající význam stojící, působící proti někomu, něčemu, namířený proti zájmům někoho v nových výrazech, např.: *antikonfliktní tým* určený k předcházení agresivního jednání na veřejnosti (při sportovních akcích, při prosazování nových nařízení ap.); *antiislamisté se z kyberprostoru přesunují do ulic; s antimuslimskými excesy jednotlivců policie tvrdě zúčtovala; část českých politiků se snaží „surfovat“ na populistické antiuprchlické vlně*

Slovníky neologizmů 1, 2 hodnotí komponent jako předponu, zatímco Slovník afixů užívaných v češtině jako první část přejatých i hybridních složených slov.

auto- I

první část složených slov s významem automobilový v nových výrazech, např.: *obří autovýtahy vozí auta do podzemních garáží; expr. jsem autofob, nesnáším auta a cokoli s nimi spojené: smrad benzinu, tunning shows, zvuk motoru...*

auto- II

první část složených slov s významem samo-, samostatný, vlastní v nových výrazech, např.: *studijní*

autokoncepce; šaman jen spouští autoregeneraci vašeho těla; nikoho nehledej, buď autosexuál upřednostňující sebeuspokojování před jinou sexuální aktivitou

bio-

1. první část složených slov s významem biologický, pokrevně spřízněný v nových výrazech, např.: *pěstouni jsou povinni stýkat se s biorodinou*

2. první část složených slov s významem vyrobený, získaný bez umělých látek • mající certifikační označení bio v nových výrazech, např.: *vyrobte si doma biošampon; rád si pochutnám na biouheráku*

cyklo-

první část složených slov s významem cyklistický v nových výrazech, např.: *elastické cyklokalahoty; jezdit cyklomaratonu; s cyklonavigací vždy dojedete do zvoleného cíle*

divno-

první část složených slov s významem neobvyklý, zvláštní, podivný, bizarní v nových výrazech, např.: *říkala jsem kadeřnici, ať mi zkrátí konečky, a mám tohleto divnomikádo; jejich mix popu, elektroniky, opery a hip hopu začal být ihned řazen do škatulky divnofolku*

eko-

první část složených slov s významem ekologický v nových výrazech, např.: *výrobci ekodrogerie; ekolikvidace autovraků; ekoláhev je stoprocentně recyklovatelná*

elektro-

první část složených slov s významem elektrický, mající elektrický pohon v nových výrazech, např.: *prodej elektrokoloběžek; elektromotorky jsou téměř nehlučné; elektrokola a elektroskútry zažívají velký boom*

euro-

první část složených slov s významem evropský, týkající se Evropské unie v nových výrazech, např.: *vyplňování složitého papírového euroformuláře má nahradit jednoduchá aplikace do telefonu; expr. Česko postojí k uprchlíkům platí za europotížistu; hnutí není protievropské, ale odmítá eurodiktáty*

-exit [eksit, egzit]

koncová část složených slov s významem (hypotetické) vystoupení z eurozóny nebo z Evropské unie v nových výrazech, např.: *nepravděpodobný czexit* vystoupení České republiky; *obavy z frexitu* vystoupení Francie; *Geert Wilders se snaží dovést zemi k nexitu* vystoupení Nizozemí

ezo-

první část složených slov s významem ezoterický v nových výrazech, např.: *nenechte si vymývat hlavy ezobludy; doma nerodí jen „ezoženy“; ezoestetiku nelze při vši slušnosti nazvat jinak než pokleslou*

-fobie

koncová část složených slov s významem (chorobný) strach z něčeho v nových výrazech, např.: *lidé trpící hipopotomonstroseskvipedaliofobii panikaří už jenom při pohledu na název své nemoci, bojí se totiž dlouhých slov; Roger Moore trpí hoplofobií, tj. strachem ze střelných zbraní*

Slovníky neologizmů a Internetová jazyková příručka se shodují na pouze krátké podobě -fobie, zatímco Slovník afixů užívaných v češtině uvádí též: menšinová podoba -fóbie.

foto-

první část složených slov s významem fotografický v nových výrazech, např.: *rys zachycený fotopastí v Javorníkách; lékaři a sestřičky v jihlavské nemocnici vymysleli fotostory týkající se hygieny rukou*

gastro-

první část složených slov s významem gastronomický v nových výrazech, např.: *psát gastroblog; tohle místo by měl každý gastroturista navštívit; podnik je na pražské gastromapě zavedený už léta; podívám se na Twitter, co je nového ve světě gastrokomunity*

-gate [gejt]

koncová část složených slov s významem aféra v nových výrazech, např.: *kauza pozměněné receptury tradičních piškotů zvaná piškotgate; je možné, že „dieselgate“ napomůže rychlejšímu rozvoji elektromobilů*

Často ve spojení s vlastním jménem, např. *Bártagate, Ištvangate, Kategate, Nagygate, Rubygate, Šlachtagate.*

giga-

první část složených slov s významem mimořádně velký, gigantický v nových výrazech, např.: expr. *postavit gigatovárnu; silniční kontroly způsobily až čtyřicetakilometrové gigakolony; předpokládaná stavební gigaakce vyvolává řadu otázek*

hurá-

první část složených slov s významem s přehnaným nadšením, narychlo, bez rozmyslu v nových výrazech, např.: *hurábudování lepší společnosti; huráreformní cesta změn ve zdravotnictví*

hyper-

1. předpona mající význam mimořádně velký v nových výrazech, např.: *proměna romských ghett v hyperghetta*

2. předpona mající význam vykazující nezvykle vysokou míru vlastnosti v nových výrazech, např.: expr. *hypernáročný trénink; hyperfuturistický dron; naivně hyperoptimistický tón*

-logie

koncová část složených slov s významem nauka v nových výrazech, např.: *Marie Kondo se vrhla na výuku úklidologie; vítězný nápoj splňuje všechny atributy moderní mixologie nauky o míchání nápojů; na Technické univerzitě v Liberci lze studovat aristologii nauku zabývající se pokrmy a stolováním*

-manie, -mánie

koncová část složených slov s významem nadměrné, vášnivé zaujetí v nových výrazech, např.: *vzepětí retromanie; slevomanie ve veletržnictví; tiskovou konferenci ovládla selfiemánie*

Slovníky neologizmů 1, 2 dodržují nevariantní podobu *-manie*. Slovník afixů užívaných v češtině uvádí podoby *-manie/-mánie*. Internetová jazyková příručka není jednotná; ve výkladové části uvádí: „Podle PČP i NASCS píšeme ve složeninách *-manie*, dochází tedy ke krácení *-á* na *-a* (*toxikomanie, kleptománie, pyrománie*), v jazykové praxi (např. i ve Velkém lékařském slovníku) však velice často zůstává kvantita zachována jak v odborných výrazech: *toxikománie, dipsománie, erotománie, nymfománie, kleptománie, pyrománie, megalománie, grafománie, bibliománie*, tak i ve slovech příležitostných: *cestománie, citátománie, ufománie, céčkománie* ap. Rovněž tyto podoby lze považovat za správné.“ Ve slovníkové části IJP, v poznámce k heslu

mánie, se však píše: „v koncové části složených slov se samohláska *-a-* píše krátce: *-manie*“.²⁸⁷
Časté je spojení s vlastním jménem, např. *jacindamanie, jágrmánie, obamanie/obamamanie, trudeaumánie*.

-mat

koncová část složených slov s významem *automat* v nových výrazech, např.: *peníze na účet lze vložit přes vkladomat; pizzomaty obslouží rychle, ale gurmánský zážitek neposkytnou; poptávka po zlatu je extrémní, mincovna proto přichází se zlatomatem*

maxi-

první část složených slov s významem *velmi velký, obrovský, největší* v nových výrazech, např.: *na děti čeká maxitrampolína a další atrakce; expr. minidům nabídl maxipohodlí*

mega-

první část složených slov s významem *velmi velký, obrovský, nadmíru* v nových výrazech, např.: *expr. megacitlivá data; klání v pojídání megaburgerů na čas; ekozakázku považují experti za megatunel*

mini-

první část složených slov s významem *velmi malý, miniaturní* v nových výrazech, např.: *v hustě zastavěných velkoměstech se zakládají minijezírka; herečky daly dohromady minisoubor; pivovarničtí giganti nabízejí bonusy, které si minipivovarníci nemohou dovolit*

multi-

první část složených slov s významem *mnoho, více* v nových výrazech, např.: *charitativní multikoncert; multcloudové datacentrum; multikomfortní dům se vyznačuje nízkou energetickou náročností, odhlučněním, světelnou i tepelnou pohodou*

neo-

první část složených slov s významem *NOVO-, nový* v nových výrazech: *pokus sovětských neostalinistů o převrat; herec získal Oscara za ztvárnění kriminálního v neowesternu Tahle země není pro starý*

porno-

první část složených slov s významem *pornografický* v nových výrazech, např.: *známá pornobásnířka; takřka každý významný film má svoji parodickou pornoverzi; po provalení své pornominulosti musela z televize odejít*

post-

předpona mající význam *následnost v čase, po-* v nových výrazech, např.: *postmileniální pop; zvýšení rizika kostních fraktur u postmenopauzálních žen; žijeme v „postpravdivém“ světě založeném více na emocích než na faktech*

proti-

předpona mající význam *namířený, zaměřený proti něčemu nebo někomu, vyjadřující záporný postoj k někomu, něčemu* v nových výrazech, např.: *protimuslimská demonstrace; šíření protiislámské propagandy; kritika protiuprchlických postojů*

²⁸⁷ Zmiňovaná poznámka u hesla *mánie* byla z IJP v červenci 2018 odstraněna.

pseudo-

předpona mající význam zdánlivý, předstíraný • zdánlivě, předstíraně v nových výrazech, např.: expr. *vychrtlá pseudomodelka; pseudolaskavá dogmaticka; v supermarketu nabízejí pseudomásla*
Slovníky neologizmů 1, 2 hodnotí komponent jako předponu s doplněním, že po stránce významové a funkční má vlastnosti jak předpony, tak kořeného morfému. Slovník afixů užívaných v češtině hodnotí komponent jako první část přejatých i hybridních složených slov.

rádoby-

první část složených slov s významem chtěný, zdánlivý, předstíraný • chtěně, zdánlivě, předstíraně v nových výrazech, např.: expr. *rádobyčokoládové polevy; podle traileru film působí rádobyartově; rádobyidylka končí rozvodem*

retro-

první část složených slov s významem týkající se určitého minulého období, jeho módy, výrobků, nálady v nových výrazech, např.: *příznivci kriminálních retroseriálů; lidé shání retronábytek; retrovýstava hraček přenesl návštěvníky do minulosti*

-sexuál

1. koncová část složených slov s významem kdo má určitou sexuální preferenci v nových výrazech, např.: *ekosexuál shledává přírodu sexy; pansexuála přitahují muži i ženy, ale také celá řada dalších variant lidské identity*

2. koncová část složených slov s významem kdo má typický (stylizovaný) vzhled, příp. povahové vlastnosti v nových výrazech, např.: *spornosexuál je muž zaměřený na své svaly, kérky a porno; ideální neosexuál by měl vypadat jako pravý muž, zároveň by měl být ale citlivý a vnímavý ke své partnerce*

3. koncová část složených slov s významem kdo je něčím zaujat v nových výrazech, např.: *datasexuálové si o svém životě zaznamenávají co nejvíce údajů; než by šel technosexuál na fotbal, pobaví se raději sestřihem nejzajímavějších momentů na webu; gastrosexuál vaření nevnímá pouze jako prostředek k nasycení žaludku, ale hlavně jako zábavu*

super-

1. první část složených slov s významem vyšší, nadřazené postavení v hierarchii v nových výrazech, např.: expr. *každou odpověď hodnotili dva hodnotitelé, když se neshodli, rozhodl „superhodnotitel“*

2. první část složených slov s významem prvotřídní, mimořádný • prvotřídně, mimořádně v nových výrazech, např.: expr. *superloajální státní úředník; superaromatické koření potěší každého gurmeta*

techno-

první část složených slov s významem technický v nových výrazech, např.: *žadonit o nové technohračky; firma představila software za lehké skepse technogeeků; příčiny technopaniky leží v tom, že lidé jsou velmi závislí na technice*

-terapie

koncová část složených slov s významem léčení, terapie v nových výrazech, např.: *felinoterapie se osvědčila hlavně při léčení neuróz či závislostí léčení, při němž se využívá příznivého vlivu kočky na člověka; výraz gelototerapie je sice poměrně mladý, ale jeho význam, tedy „léčba smíchem“, je znám mnohem déle*

ultra-

předpona mající význam velký, extrémní • velmi, mimořádně v nových výrazech, např.: *expr. ultraluxusní hotely; ultrakomerčně uvažující režisér; herectví můžou dělat jen psychicky silní lidé, protože ultracitlivky to nevydrží*

video-

první část složených slov s významem vztahující se k záznamu a reprodukci obrazu a zvuku v nových výrazech, např.: *univerzita zveřejňuje videopřednášky; policie testuje videovýslechy; knižních videoupoutávek přibývá a mají úspěch*

web-

první část složených slov s významem webový v nových výrazech, např.: *populární webseriál; stát se globální „weblebritou“; pracuje jako webredaktor; pacienti se mohou objednávat přes internet díky webdiáři*

5. 4. Shrnutí kapitoly

V této kapitole jsme jen náznakově, bez nároku na větší systematickosti, představili přes 700 položek neologické sbírky (665 samostatných hesel a 39 podslovních komponentů). Při zpracování sbírky jsme vycházeli z koncepce ASSČ, uzpůsobené ovšem specifickým potřebám (odlišná kritéria zařazování LJ do hesláře, modifikované odkazování a zpracování exemplifikace, signalizace neosémantismů ad.). Stupeň novosti je u předložených LJ různý jak z genetického hlediska, tak z hlediska psychologického (různí mluvčí jej beze sporu pocítují odlišně).

Jde o výběr z velkého množství nových LJ v češtině, které dosud nejsou zachyceny v českých akademických ani komerčních, všeobecných ani specializovaných slovnících (viz 5.1.1.). Řadu již (před)zpracovaných hesel jsme do předkládané sbírky nezařadili: snažili jsme se udržet její omezený rozsah (původně jsme plánovali rozsah hesláře do 500 položek). Další zpracovatel by mohl z neologického modulu databáze Alexis vybrat určitou část jiných hesel, neboť mezera v lexikografickém podání nové české slovní zásoby skutečně není malá. Tato sbírka by snad mohla sloužit jako podklad pro slovník nových slov či výběrově jako tzv. draft hesel slovníku všeobecného.

Aktuální slovník neologismů v českém prostředí chybí. Veřejnost od jazykovědců očekává pohotové objasnění nových výrazů, rychlé zaplnění časové mezery ve vydávání slovníků (srov. Sochová – Poštoľková, 1994). S proměňujícími se uživatelskými návyky lze předpokládat, že očekává také elektronicky přístupnou příručku využívající (pokročilých) nástrojů elektronické

lexikografie (srov. Granger – Paquot, 2012). O rychlém rozvoji zpracovatelských lexikografických nástrojů svědčí fenomén *one-click dictionary* (M. Jakubíček a kol., 2017, <https://bit.ly/2y9WugU>). Deziderátem – nejen v českém prostředí – je systematický výzkum užívání výkladových slovníků.²⁸⁸

J. Filipec (1995, s. 22) uvádí, že lexikograf musí „prokázat svůj cit a smysl pro odhad a prognózu perspektivních LJ“. J. Radimský (2003, s. 41) přiznává, že někdy nezbývá, než se spolehnout pouze na intuici a vzít v úvahu i možnost omylu. Ačkoli je prognózování v jazyce vždy ošemetné, není nutné při komplikovaném sestavování slovníkového hesláře podléhat rozhodovací paralýze: neologické databáze lze průběžně přehodnocovat a vybrané LJ nejenom doplňovat, ale též vyřazovat (srov. O’Donovan – O’Neil – Harrap, 2008, s. 578). Ve slovníkovém popisu neolexikonu²⁸⁹ je žádoucí kontinuita.

Devizou neologických lexikonů je vedle pomoci při porozumění a tvorbě současných jazykových projevů také zaznamenání a reflexe změn současného světa, objevů, vynálezů, změněných životních podmínek i životního stylu, radostí a starostí uživatelů jazyka. Dějiny slov jsou vždy také dějinami kultury – a naopak (srov. Bartmiński, 2016, Dolník, 2009). Názorně to demonstrují mj. už názvy knih *Slova a dějiny* (Němec a kol., 1980), *Wörter, die Geschichte machten: Schlüsselbegriffe des 20. Jahrhunderts* (Slova, která tvořila dějiny: klíčové pojmy 20. století, 2001) a *Movers and Shakers: A chronology of words that shaped our age* (Hybatalé a revolucionáři: chronologie slov, která utvářela naši dobu, 2006). Nový slovník neologismů v češtině bychom uvítali jak jakožto praktickou jazykovou příručku, tak jako bázi pro neologické, resp. lexikologické studie, ale i jako svědectví o národní kultuře, identitě a proměnách jazykového obrazu světa.²⁹⁰

²⁸⁸ V současné době se vyhodnocují výsledky dotazníkového výzkumu *European survey on dictionary use* (<https://bit.ly/2sTyPMY>), který probíhá ve 29 zemích na 26 jazycích. Koordinátorem pro češtinu je Mgr. Michal Škrabal, Ph.D.

²⁸⁹ Nejnovější vrstvu slovní zásoby označuje jako *neolexikon* V. Straková (1985).

²⁹⁰ K jazykovému obrazu světa Poláků v období změn srov. Bartmiński, 2000.

6. Závěr

V současnosti dochází – snad trochu zjednodušeně řečeno – ke změně paradigmatu ve vědě, pozorujeme změny technické, ekonomické, kulturní, společenské, duchovní, změny způsobu života, myšlení, prožívání i hodnotové orientace člověka. Na to navazují změny jazykové, zejména lexikální; ve velké míře vznikají pojmenování nová, proměňuje se sémantika již existujících výrazů a mění se i stereotypy a konotace spojené s mnoha lexémy.

Neologismům se v evropském prostoru věnuje cílená pozornost již půl století, přestože citlivý vhled do problematiky dynamiky slovní zásoby pochopitelně prokazovali i autoři v dřívějších obdobích. Uvedme nakonec ještě jedno výstižné pozorování M. Dokulila (1951):

Nejde ovšem vždy jen o vznik slov zcela nových. (...) V obrovské většině případů jde o proměny a obměny slov starých, o změny v jejich pojmovém rozsahu a obsahu, v jejich vrstvové příslušnosti, v jejich citovém hodnocení, v jejich slohovém úkonu. Jde tu dále o to, že stará slova se slučují novým způsobem, že vcházejí, vstupují v nová pojmenování, která jako celek odrážejí nové rysy skutečnosti. A jde konečně i o frekvenci slov, o častost jejich užití, která je znakem nejnápadnějším. (Dokulil, 1951, s. 122n.)

Ve vývoji slovní zásoby jde tedy o komplexní procesy a vztahy, jejichž zjednodušený popis nemůže být uspokojující. V disertační práci *Neologismus v lingvistickém, mediálním a běžném obrazu světa* jsme se pokusili ukázat, že v této oblasti existuje řada různých přístupů, které vyzdvihují rozličná kritéria, hlediska či aspekty neologismu, zasazují jej do odlišných rámců, přisuzují mu rozmanité vztahy k dalším lexikálním jednotkám ap.

Tradiční definice neologismu – v naší práci zastoupené definicemi O. Martinové či D. Herberga – bývají stručné, nerozporné a neproblematizující. Pro těžko uchopitelný, vágní, „fuzzy“ termín, jímž neologismus bezpochyby je, se jeví jako výhodné mít k dispozici také výklad alternativní, a to v podobě podrobné explikativní charakteristiky, jež zohledňuje i konotace s ním spojené. Na badatelskou otázku *Co je neologismus?* jsme se pokusili odpovědět v interdisciplinárním záběru.

Při analýze českých a zahraničních lingvistických studií jsme postupovali podle sedmi – vzájemně se prolínajících – kritérií, která se uplatňují pro vymezení neologismu: kritéria existenčního, časového, lexikografického, psychologického, strukturního, kritéria variety a kritéria nestability a stability. Jak se ukázalo, nejen v souvislosti s kritériem psychologickým hraje roli to, jak danou LJ hodnotí jednotliví mluvčí, jejichž názory se – nepřekvapivě – vždy

neshodují. Proto jsme k odborným názorům na povahu neologismu doplnili pohled mediální a laický.

S využitím kvalitativně-kvantitativní metody mediální obsahové analýzy jsme prozkoumali 93 celostátních a celospolečenských mediálních textů z let 2006, 2007, 2016 a 2017. V médiích se setkávají laické i jazykovědné pohledy na neologickou problematiku. Laický úhel pohledu jsme rekonstruovali na základě empirického výzkumu z let 2017 a 2018. Na otázky elektronického nebo tištěného dotazníku odpovědělo 100 respondentů. Stanovenou hypotézu, že pocitování novosti LJ závisí na věku mluvčích, tedy že starší LJ (z hlediska časového nové před desítkami let, např. *minisukně*) považují za neologismy starší mluvčí a mladší je jako neologické nepocítují, se ovšem v provedeném šetření nepodařilo prokázat. Shrnutí obou kapitol názorně dokládá, jak nejednoznačně, roztržštěně až protichůdně a v silné závislosti na kontextu je pojem neologismus chápán.

Pro jazykový výzkum je stěžejní, zda daná LJ vůbec „existuje“. Pro zásadní nejednoznačnosti (demonstované na příkladu slova *hostka*) jsme v této souvislosti nedoporučili k užívání termín *existence slova*, který navazuje na anglické termíny *actual word*, *existing word* a *occurring word*. Blízkou otázkou je, kde či v jakém ohledu určitá LJ existuje; ta bývá diskutována v souvislosti s dichotomií *langue* a *parole*. Ani tuto dvojici nepovažujeme v neologicko-neografické oblasti za ideální. Jednak výklad termínů *langue* a *parole* značně variuje, jednak jasně nevyplývá, které jednotky lze v lexikální rovině považovat za *parolové* a které za *languové* (tj. ty, které by měly být přijaty celým jazykovým společenstvím). Jako výhodné se nám naopak jeví pracovat s opozicí *centrum* a *periferie*; v inovačním kontinuu pak dominují prototypické neologismy, resp. okazionalismy, a proti polarizovanému vidění jevů se akcentuje plynulost přechodů.

Na věčnou otázku, jak dlouho může být nové slovo považováno za neologismus, odpovídá S. Tullochová (1992) protiotázkou: Jak dlouhý je kousek provázku? Z dotazníkového šetření vyplynulo, že typický neologismus nese svůj časový příznak přibližně po dobu pěti let (výjimečně byla horní hranice kladena až ke 100 letům). Značný časový rozptyl lze pozorovat také na příkladech neologismů uváděných v kapitolách 2, 3 a 4. Existuje řada činitelů, které v různých konfiguracích ovlivňují proces temporální demotivace (délka lexikálního života neologismu, užívání a původ denotátu, frekvence v komunikátech, způsob tvoření slova ad.).

Nehomogenost LJ chápaných ve zkoumaných textech jako neologické je patrná na příkladech z následujících frekventovaných tematických okruhů (řazených abecedně), např. doprava (*elektrokolo*, *hoverboard*, *krndačka*, *vybrzdit*), ekonomika (*babišné/babišovné*, *bitcoin*,

kurzarbeit, outsourcovat, sdílená ekonomika), gastronomie (*burgrárna, foodie, chlebista, müsli, smoothie, wasabi*), hudba (*muzak, písničkál*), krása a móda (*DD krém, džegíny, outfit, topík, vynést°*), kriminální nebo morálně pochybná činnost (*darker, odklánět°, šmejď°, tunel°, zčápit*), marketing a reklama (*advertorial, hype, logo, silanizovat*), náboženství (*dalajlamismus, islamofobie, slimák°, šaháda*), počítače a sociální sítě (*emoji, googlit, lajkovat, myš°, procesor, selfie, youtuber*), politika (*babišovina, brexit, lidryně, okamurovat, tentry, vykroužkovat°*), popkultura (*docureality, grafický román*), rodina a péče o děti (*babybox, domorodička, patchworková rodina, špaldamáma*), sexuální orientace (*queer, vyoutovat se*), sport (*bosu, paddleboard, slackline*), technika (*dron, koptéra, mobil, powerbanka, satelit, skener*), vzdělávání (*dětská univerzita, inkluze, zuška, webinář*), zábava (*cosplay, minecraft, shopping, únikovka*), zaměstnání (*manažer, McJob, sick day*), životní a ideové nastavení (*dobroser, dobrotrus, hipsterie, sluníčkář, vítač*), žurnalistika (*fake news, kontinuál*). Samo tematické dělení lexikonu s sebou nese řadu obtíží, které dosud nebyly uspokojivě vyřešeny. Problém představuje stanovení počtu kategorií a jejich případná hierarchizace a dále pojmenování, překrývání nebo zpracování specifických typů LJ, jako je frazeologie.

Neologismy jsou často předmětem – racionálního i emocionálního – hodnocení. Ve sledovaných mediálních textech a v empirickém šetření byly různé konkrétní neologismy i neologismy jako abstraktum hodnoceny velmi heterogenně, pozitivně i negativně (názory na konkrétní slovo jsou na škále od „výstižné, vtipné“ až po vulgárně vypjaté „prasárna, pičovina“). Mezi negativa se ve vnímání uživatelů jazyka řadí cizost přejatých neologismů, jejich přílišné množství v komunikaci, dále jejich nepočestování (ale i počestování), zbytečnost/nepotřebnost, módnost, nesprávnost, nesmyslnost, nelogičnost, nevhodnost (mj. v souvislosti s tématem uprchlictví), neinvenčnost, nesystémovost, vznik pomocí netypických slovotvorných způsobů, nadužívání neologismů vůbec, nesrozumitelnost, novota; mnohdy způsobují pouze blíže nespecifikované estetické podráždění. Naopak k pozitivům neologismů patří potřebné pojmenování nových entit v měnícím se světě, vítané obohacení slovní zásoby, ozvláštňení, zpestření jazyka i komunikace, kreativita, vtip, dále výstižnost, ekonomičnost/krátkost, funkčnost, poznávací hodnota a podnětnost, estetický požitek. Neologismy mohou být podle reflexe respondentů i autorů zkoumaných textů důmyslné (obrana proti čínské cenzuře), být zdrojem hrdosti (tvůrčí čin vybočující z rutiny) či radosti, např. při psaní beletrie nebo při četbě neologického slovníku.

Otázka, co je neologismus, může mít charakter jak teoretický, tak praktický. Slovníkově neologismy – s rozdílnými cíli a výsledky – zpracovávají jak odborníci (např. SN1, 2), tak laici

(např. Čeština 2.0). Vzhledem k postupné proměně globálního lexikografického prostředí, v němž se využívá tzv. občanské vědy, crowdsourcingu ap., budou do budoucna tyto dvě kategorie stále prostupnější. Zmíněné prostupování lze pozorovat již dnes na zahraničních lexikografických platformách, jako je Cambridge Dictionary nebo Macmillan Dictionary. Velmi aktuální je také téma (polo)automatické excerpcce, na posledním kongresu Euralex (2018) se mu věnovaly hned dva příspěvky (Abel – Stemle, 2018; Klosa – Lungen, 2018).

Doplňěk práce představuje neologická sbírka, která vznikla původně z potřeby přehledně spravovat neologický lexikální materiál, shromážděný při přípravě disertační práce. Sbíрка obsahuje přes 700 heslářových položek (665 samostatných hesel a 39 podslovních komponentů) a pro její koncipování byly využity modifikované koncepční zásady ASSČ. Při volbě heslářových položek bylo kombinováno několik kritérií: kritérium lexikografické, kritérium časové, dále kritérium rozšíření v úzu, kritérium uplatnění v různých komunikačních sférách, a ovšem také kritérium výběrovosti (zařazeny byly jednotky dokládající různé typy hesel a různá lexikografická řešení). Předložená sbírka by mohla sloužit jako základ pro další rozšíření, prohloubené lexikografické zpracování a následné publikování. Domníváme se, že do budoucna je vhodné, aby byla nová slovní zásoba lexikograficky zpracovávána systematicky a průběžně. Výstupem mohou být specializované tištěné či elektronické neologické slovníky zveřejňované v nepříliš dlouhých intervalech (např. po třech letech), event. zvláštní modul aktuálního online všeobecného výkladového slovníku.

V disertační práci jsme se nemohli věnovat neologicko-neografické problematice v celé její šíři, stranou zůstala např. oblast tvoření nových slov, inovační tendence v jazyce nebo koncepce neologických lexikonů. Neologie a neografie, která se vyznačuje výraznou dynamikou popisovaného materiálu i užívaných metod, si zaslouží další odbornou pozornost. Za nejnaléhavější úkol považujeme publikování aktuálního slovníku neologismů (ať již v jakékoli formální podobě). Solidní zpracování snadno přístupného jazykového materiálu je bezpochyby hodnotou samo o sobě, a navíc podnítlí a ukotví další teoretické, čistě lingvistické i interdisciplinární a případně i kulturně-společenské úvahy.

Seznam obrázků

Obrázek 1. Ukázka excerpta <i>neologismus</i> , 1892.....	16
Obrázek 2. Ukázka excerpta <i>neologism</i> , 1916	17
Obrázek 3. Ukázka excerpta <i>novotvar</i> , 1973a.....	17
Obrázek 4. Ukázka excerpta <i>novotvar</i> , 1973b	18
Obrázek 5. Ukázka excerpta <i>novotvar</i> , 1975	18
Obrázek 6. Paradigma substantiva <i>neologizmus</i> ve Slovenském národním korpusu.....	21
Obrázek 7. SyD – slova <i>neologismus</i> a <i>novotvar</i> v psaném a mluveném jazyce.....	22
Obrázek 8. SyD – rozložení slov <i>neologismus</i> a <i>novotvar</i> v typech textů (psaný jazyk)	23
Obrázek 9. Rozložení kolokací slova <i>neologismus</i> podle nástroje Word Sketch	24
Obrázek 10. Rozložení kolokací slova <i>novotvar</i> podle nástroje Word Sketch	26
Obrázek 11. Rozložení výskytů lemmatu <i>neologism</i> v korpusu Collins COBUILD od 1801 do 2006.....	30
Obrázek 12. Rozložení výskytů lemmatu <i>neologism</i> v korpusu Collins COBUILD od 1998 do 2008.....	31
Obrázek 13. Schéma dynamiky temporálnosti.....	33
Obrázek 14. Excerptum <i>hostka</i> , první doklad v NLA, 1837.....	50
Obrázek 15. Excerptum <i>hostka</i> , poslední doklad v NLA, 1972.....	50
Obrázek 16. Přehled excerpt s komponentem <i>-sexuál</i> , databáze Neomat.....	61
Obrázek 17. Webový formulář pro zasílání nových slov, databáze Čeština 2.0.....	62
Obrázek 18. New Words, Cambridge Dictionary	64
Obrázek 19. Heslo <i>facebook</i> , <i>Facebook</i> v SSoučČ	78

Seznam tabulek

Tabulka 1. Srovnání neologických lexikonů.....	59
Tabulka 2. Přehled výsledků hledání slova <i>neologismus</i> podle zdrojů a kalendářních roků .	114
Tabulka 3. Přehled výsledků hledání slova <i>neologismus</i> podle žánrů a kalendářních roků ..	116
Tabulka 4. Jak dlouho je podle vás slovo neologismem?	167
Tabulka 5. Kde se s neologismy nejčastěji setkáváte?.....	17069–170

Seznam grafů

Graf 1. Přehled výsledků hledání slova <i>neologismus</i> podle zdrojů souhrnně.....	115
Graf 2. Přehled výsledků hledání slova <i>neologismus</i> podle žánrů souhrnně	117
Graf 3. Zastoupení respondentů podle pohlaví	158
Graf 4. Zastoupení respondentů podle věku.....	159
Graf 5. Zastoupení respondentů podle dosaženého vzdělání	160
Graf 6. Jak dlouho je podle vás slovo neologismem?	168
Graf 7. Jak často narazíte na neologismus?.....	170

Graf 8. Vztah k neologismům	172
Graf 9. Mělo by se užívání neologismů v médiích omezovat?	178
Graf 10. <i>Jet bomby</i>	185
Graf 11. <i>Burkiny</i>	186
Graf 12. <i>Sendvičová generace</i>	187
Graf 13. <i>Blairovec</i>	188
Graf 14. <i>Eldéenka</i>	188
Graf 15. <i>Hostka</i>	189
Graf 16. <i>Internet</i>	190
Graf 17. <i>Minisukně</i>	191
Graf 18. <i>Satelit</i>	192
Graf 19. <i>Kráčivec</i>	193
Graf 20. <i>Youtubering</i>	194

Seznam literatury a zdrojů

- ABEL, A. – STEMLE, E. W. (2018): On the Detection of Neologism Candidates as a Basis for Language Observation and Lexicographic Endeavors: the STyrLogism Project. In: J. Čibej – V. Gorjanc – I. Kosem – S. Krek (eds.), *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, s. 535–544.
- ABRAMOWICZ, M. – BARTMIŃSKI, J. ad. (eds.) (2012, 2014): *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów 1, 2*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- ADAM, R. (2008): Ledovka. *Naše řeč*, 91, 5, s. 267–268.
- ADAM, R. (2012a): Anglicizace češtiny a českého komunikačního prostoru. In: J. Hasil (ed.), *Přednášky z 55. běhu Letní školy slovanských studií* [online]. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 21–36. <<https://bit.ly/2II7qZW>>.
- ADAM, R. (2012b): Máme se obávat anglicizace češtiny? In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová – J. Klímová (eds.), *Čeština v pohledu synchronním a diachronním: Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, s. 831–837.
- ADAM, R. (2017): Tvářičky namažeme sanskrýnem... a budeme světoví! In: R. Adam a kol., *O jazyce bez hranic a další zajímavosti ze současného zkoumání češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 101–104.
- ALGEO, J. (1991): *Fifty Years among the New Words: A Dictionary of Neologisms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ALLEN, M. (1978): *Morphological Investigation*. Connecticut: University of Connecticut.
- ARONOFF, M. (1983): *Word Formation in Generative Grammar*. Cambridge: MIT Press.
- ARTEMOV, A. (2018): Zakončení přídavných jmen na -ózní v současné češtině. *Bohemistika*, 1, s. 19–29.
- Autor neuveden (2008): Ako písať slová Facebook, Twitter, Pokec a Wikipédia? *Kultúra slova*, 51, 3, s. 192.
- AUXOVÁ, D. (2006): Neologizmy a ich vzťah k slovnej zásobe. In: M. Olšiak (ed.), *Varia XIV. Zborník materiálov zo XIV. kolokvia mladých jazykovedcov (Nitra – Šintava 8.–10. 12. 2004)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, s. 189–198.
- AYTO, J. (2006): *Movers and Shakers: A chronology of words that shaped our age*. Oxford: Oxford University Press.

- BAKOŠOVÁ-KIŠOVÁ, J. (2008): Miesto neologizácie v dynamike jazyka. In: A. Gálisová – A. Chomová (eds.), *Varia XV. Zborník materiálov z XV. kolokvia mladých jazykovedcov (Banská Bystrica – Tajov 7.–9. 12. 2005)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Katedra slovenského jazyka a literatúry FHV UMB v Banskej Bystrici, s. 16–25.
- BARBAPOSTOLOSOVÁ, L. (2006): Teenageři a neologismy. Tzv. základní výzkum v lingvistice – desideratum, nebo realis? In: P. Pořízka – V. P. Polách (eds.), *Sborník příspěvků z 5. mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů, konané na Filozofické fakultě Univerzity Palackého ve dnech 17.–19. května 2004*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 1–12.
- BARBIERIK, K. – BODLÁK, M. – DĚNGEOVÁ, Z. – JARÝ, V. – LIŠKA, T. – LIŠKOVÁ, M. – NOVÝ, J. – VIRIUS, M. (2015): The Current Status of the Development of the ALEXIS Dictionary Writing System. In: K. Gajdošová – A. Žáková (eds.), *Natural Language Processing, Corpus Linguistics, Lexicography*. Lüdenscheid: RAM-Verlag, s. 17–25.
- BARTALOŠOVÁ, P. (2016): Páčky, svojky a statusy alebo aké slová nám priniesol fejsbúk. *Naša univerzita*, 63, 2, s. 32.
- BARTMIŃSKI, J. (2000): *Językowy obraz świata Polaków w okresie przemian*. In: S. Gajda (ed.), *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, s. 179–195.
- BARTMIŃSKI, J. (2014): Ankieta jako pomocnicze narzędzie rekonstrukcji językowego obrazu świata. In: J. Bartmiński (ed.), *Polskie wartości w europejskiej aksjoserze*. Lublin: UMCS, s. 279–208.
- BARTMIŃSKI, J. (2016): *Jazyk v kontextu kultury: Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Praha: Karolinum.
- BAUER, L. (2001): *Morphological Productivity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BENEŠ, M. (2009): Kdo je laureátem (Nobelovy ceny)? *Naše řeč*, 92, 5, s. 268–270.
- BLAGOEVA, D. – KOLKOVSKA, S. – LIŠKOVÁ, M. (eds.) (2013): *Problemi na neologijata v slavjanskite ezici*. Sofija: Prof. Marin Drinov Academic Publishing House.
- BLATNÁ, R. (1995): Metajazyk v lexikografii. In: F. Čermák – R. Blatná (eds.), *Manuál lexikografie*. Jinočany: H&H, s. 72–89.
- BLATNÁ, R. (1997): Anglické neologismy a jejich lexikografické zpracování. *Časopis pro moderní filologii*, 79, 1, s. 24–32.
- BOČÁK, M. (2016): Ste na masooo, alebo na veggie? (Ku konštituovaniu nových českých kulinárskych časopisov). *Jazyk a kultúra* [online], 7, 26–27, s. 12–21.
<<http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo27-28.html>>.

- BOSÁK, J. (2008): Odras dynamiky jazyka v sústave funkčných kvalifikátorov. In: A. Jarošová – A. Rangelova – J. Světlá (eds.), *Lexikografie v kontextu informační společnosti*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 123–131.
- BOZDĚCHOVÁ, I. (1991): Nakupujeme v diaprodejnách. *Naše řeč*, 74, 2, s. 109–111.
- BOZDĚCHOVÁ, I. (1993): Diskosloženiny. *Naše řeč*, 76, 2, s. 103–104.
- BOZDĚCHOVÁ, I. (1997): Vliv angličtiny na češtinu. In: F. Daneš (ed.), *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 271–280.
- BOZDĚCHOVÁ, I. (2010): Teorie terminologie a kognitivní lingvistika: k pojetí kategorizace, definice a nominace. *Slovo a slovesnost*, 71, 3, s. 163–175.
- BOZDĚCHOVÁ, I. (2017a): Anglicismy v českém lexiku. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2KzZh0z>>.
- BOZDĚCHOVÁ, I. (2017b): O znovutátinkovství, myčkosporáku a NIMBY syndromech. In: R. Adam a kol., *O jazyce bez hranic a další zajímavosti ze současného zkoumání češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 201–204.
- BUSSE, U. (1996): Neologismen. Der Versuch einer Begriffsbestimmung. In: M. Gellerstam et al. (eds.), *Papers submitted to the 7th EURALEX International Congress on Lexicography in Gothenburg, Sweden*. Göteborg: Göteborg University, s. 645–658.
- BUZÁSSYOVÁ, K. (1990): Okazionálna slovotvorba ako indikátor synchronnej a diachronnej dynamiky. In: V. Blanár et al. (eds.), *Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov. Materiály zo sympózia konaného v rámci 7. zasadnutia Lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov (Nové Vozokany 24.–26. apríla 1989)*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, s. 63–73.
- BUZÁSSYOVÁ, K. (1999): Tvorivosť a reprodukovanosť v jazyku. In: J. Genzor – S. Ondrejovič (eds.), *Pange Lingua: Na počesť Viktora Krupu*. Bratislava: Veda, s. 131–147.
- BUZÁSSYOVÁ, K. – MARTINCOVÁ, O. (2003): Neuzual'noje slovoobrazovanije: Zapadnoslavjanskije jazyki: Neuzuální slovotvorba v západoslovanských jazycích. In: I. Ohnheiser (ed.), *Słowotwórstwo/Nominacja. Komparacja współczesnych języków słowiańskich*, 1. Opole: Uniwersytet Opolski, s. 262–275.
- BUZÁSSYOVÁ, K. (2008): Jazyk a spoločnosť: krátka „kariéra“ niektorých slov a významov slov (Príspevok k vymedzeniu pojmu efemérne slovo). In: S. Mislovičová (ed.), *Jazyk a jazykoveda v pohybe: Zborník štúdií vychádza na počesť Slavomíra Ondrejoviča pri príležitosti jeho životného jubilea*. Bratislava: Veda, s. 245–255.

- CABRÉ, M. T. (1999): *Terminology: Theory, methods, and applications*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- CAÑETE GONZÁLEZ, P. (2017): Women and Men Facing Lexical Innovation. *Colombian Applied Linguistic Journal*, vol. 19, s. 219–233.
- CVRČEK, V. (2008): *Regulace jazyka a Koncept minimální intervence*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny a Ústav českého národního korpusu.
- ČECHOVÁ, M. (1993): Kulturní frazeologie v současné komunikaci. *Naše řeč*, 76, s. 179–183.
- ČECHOVÁ, M. (2005): Móda, nebo nákaza v řeči? In: S. Čmejrková – I. Svobodová (eds.), *Oratio et ratio: Sborník k životnímu jubileu Jiřího Krause*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 63–69.
- ČECHOVÁ, M. (2017): *Život s češtinou: Nomen omen. Češka – češtinářka – Čechová*. Praha: Academia.
- ČECHOVÁ, M. – CHLOUPEK, J. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. (1997): *Stylistika současné češtiny*. Praha: ISV.
- ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. (2008): *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ČERMÁK, F. (2010): *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ČERNÁ, A. (2005): Akvabela a krasoplavec. *Naše řeč*, 88, 5, s. 268–269.
- ČERNÁ, A. (2006): Suši a suši bar. *Naše řeč*, 89, 2, s. 109–111.
- ČERNÁ, A. (2012): Hostka. In: M. Pravdová (ed.), *Jsmo v češtině doma?* Praha: Academia, s. 48.
- ČERNÁ, A. (2013c): Šerpa. *Naše řeč*, 96, 1, s. 54–57.
- ČERNÁ, A. (2016a): Sankcionovat. *Naše řeč*, 99, 5, s. 271–275.
- ČMEJRKOVÁ, S. (2008): Ulítávat na něčem? *Naše řeč*, 91, 3, s. 161–165.
- DANEŠ, F. a kol. (1997): Situace a celkový stav dnešní češtiny. In: F. Daneš (ed.), *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 12–24.
- DANEŠ, F. (1979): *Postoje a hodnotící kritéria při kodifikaci*. In: J. Kuchař (ed.), *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. Praha: Academia, s. 79–91.
- DAVID, J. (2017): Historická sémantika. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2yZmmfK>>.
- DE SAUSSURE, F. (1996): *Kurs obecné lingvistiky*. Praha: Academia.
- DEMJANOVÁ, L. (2005): O okazionalizmech, neologizmech, potenciálních a existujících slověch. *Slovak Studies in English*, I, s. 69–76.

- DĚNGEOVÁ, Z. (2010): Nové lexikální jednotky motivované jmény českých politiků. *Bohemistika*, 3, s. 167–186.
- DĚNGEOVÁ, Z. (2011): Nová pojmenování motivovaná příjmením Jiřího Čunka. *Naše řeč*, 94, 5, s. 267–271.
- DĚNGEOVÁ, Z. (2014): Uplatnění anglického sufixálního formantu –ing v Korpusu soukromé korespondence. In: K. Dudová (ed.), *Varia XXII. Zborník abstraktov z XXII. kolokvia mladých jazykovedcov (Nitra 5.–7. 12. 2012)*. Nitra: Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, s. 38–43.
- DICKINS, T. (2008): Postoje k výpůjčkám v soudobé češtině. *Naše společnost*, 1, s. 14–28.
- DIEZ-ARROYO, M. (2015): From *atelier* to *e-commerce*. *Terminology*, 21, 1, s. 51–75.
- DISMAN, M. (2002): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- DOKULIL, M. (1951): Nová skutečnost v zrcadle slovní zásoby češtiny. *Naše řeč*, 35, 7–8, s. 121–131.
- DOLNÍK, J. (2003): *Lexikológia*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- DOLNÍK, J. (2009): Jazyk a kultura. *Slovenská řeč*, 74, 5, s. 257–267.
- DOROTÍKOVÁ, S. (1998): *Filosofie hodnot: Problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.
- DUCHKOVÁ, S. (2015): Nové slovo kazítka? *Kultúra slova*, 49, 4, s. 252.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2013): Invakuace v Čechách. *Naše řeč*, 96, 4, s. 220–221.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2015a): Berlusconiace po česku. *Naše řeč*, 98, 2, s. 107–111.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2015b): Selfie, selfies, selfičko. *Naše řeč*, 98, 4, s. 216–220.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2015c): Šmejdy a šmejdi. *Naše řeč*, 98, 5, s. 267–271.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2016): Nostalgie po dobách nedávno minulých. *Naše řeč*, 99, 4, s. 218–223.
- DVOŘÁKOVÁ, K. (2015): Jak se píše wifi. *Naše řeč*, 98, 4, s. 220–223.
- DZANOVÁ, M. (2015): Charakteristické módy a kódy česko-slovenských fashion blogov. *Jazyk a kultura* [online], 6, 23–24, s. 202–214. <<https://bit.ly/2tSa6bg>>.
- ERTL, V. (1929): *Časové úvahy o naší mateřštině*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků.
- European survey on dictionary use* [online] (2017). European Network of e-Lexicography. <<https://bit.ly/2sTyPMY>>.
- FILIAČOVÁ, S. (2016): Blends v elektronickém neologickém archivu Neomat. *Jazykovědné aktuality*, 53, 3–4, s. 100–105.

- FILIAČOVÁ, S. – RYBOVÁ, M. – SLÁMA, J. (v tisku): *Selfičkářka dodebatovala u burčákomatu před retrobarákem* aneb Jak se sbírají nová slova. In: M. Lišková – M. Šemelík (eds.), *Jak se píše slovníky aneb Lexikografie pro každého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- FILIPEC, J. – ČERMÁK, F. (1985): *Česká lexikologie*. Praha: Academia.
- FILIPEC, J. (1992): Naše současná společnost, slovní zásoba a slovníky. *Naše řeč*, 75, 1, s. 1–11.
- FILIPEC, J. (1995): Teorie a praxe jednojazyčného slovníku výkladového. In: F. Čermák – R. Blatná (eds.), *Manuál lexikografie*. Jinočany: H&H, s. 14–49.
- FILIPEC, J. (1995): Neologismy z pohledu francouzské lexikologie a lexikografie. *Časopis pro moderní filologii*, 77, 1, s. 42–48.
- FINDRA, J. – GOMBALA, E. – PLINTOVIČ, I. (1987): *Slovník literárnevedných termínov*. Bratislava: SPN. Citováno dle Skladaná, J. (1997): Čo s archaizmami a historizmami v súčasných slovníkoch. In: S. Ondrejovič (ed.), *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. *Sociolinguistica Slovaca* 3. Bratislava: Veda, s. 246–251.
- FINDRA, J. (2002): Dynamika a vývin jazyka. In: S. Ondrejovič (ed.), *Jazykoveda v bibliografii: Bibliografie v jazykovede. Na počesť Ladislava Dvonča*. Bratislava: Veda, 2002, s. 46–51.
- GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, L. – OLOŠTIAK, M. – REŠOVSKÁ, S. (2015): Slovo tvorná motivácia a temporálna motivácia. In: M. Ološtiak (ed.), *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 830–906.
- GOLÁŇOVÁ, H. (2011): Novočeský lexikální archiv a excerptce v průběhu let 1911–2011. *Slovo a slovesnost*, 72, 4, s. 287–300.
- GRANGER, S. – PAQUOT, M. (2012): *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- GREGORCZYKOWA, R. – WASZAKOWA, K. (eds.) (2000, 2003): *Studia z semantyki porównawczej* I, II. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- GROCHOCKA, M. (2013): Extracting neologisms from a corpus using NeoDet. In: V. Zakharov – O. Mitrofanova – M. Khokhlova (eds.), *Proceedings of the International Conference CORPUS LINGUISTICS*. St. Petersburg: St. Petersburg State University, s. 38–43.
- HAŠANOVÁ, J. (2017): Adjektívne okazionalizmy s formantom *-oidný*. *Slovenská reč*, 82, 2, s. 199–205.
- HAUSER, P. (1980): *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN.
- HAVRÁNEK, B. (1963): *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakladatelství ČSAV.

- HEBAL-JEZIERSKA, M. (2016): Słowa roku w czeskim dyskursie publicznym. *Przegląd Humanistyczny*, 60, 3, s. 95–109.
- HENDL, J. (2016): *Kvalitativní výzkum: Základní metody, teorie a aplikace*. Praha: Portál.
- HERBERG, D. (1988): Neologismen – lexikologisch und lexikographisch betrachtet. *Sprachpflege*, 37, 8, s. 109–112.
- HERBERG, D. – KINNE, M. (1998): Neologismen. *Studienbibliographien Sprachwissenschaft* 23. Heidelberg: Groos.
- HERBERG, D. – KINNE, M. – STEFFENS, D. (2004): *Neuer Wortschatz. Neologismen der 90er Jahre im Deutschen*. Schriften des Instituts für Deutsche Sprache 11. Berlin – New York: De Gruyter.
- HILDENBRAND, Z. – POLICKÁ, A. (2014): Nové výpůjčky a jejich ekvivalenty v češtině, francouzštině, řečtině a polštině. *Časopis pro moderní filologii*, 96, 1, s. 100–110.
- HLADKÁ, Z. (1995): Lexikologie. In: P. Karlík – M. Nekula – Z. Rusínová (eds.), *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 65–108.
- HLADKÁ, Z. (2017a): Hapax legomenon. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2IKVDFK>>.
- HLADKÁ, Z. (2017b): Lexikalizace. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2NaFzNU>>.
- HLADKÁ, Z. (2017c): Lexikon. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2ySzMKu>>.
- HLADKÁ, Z. (2017d): Teorie polí. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2tQBxZd>>.
- HLÁVKOVÁ, A. (2010): Calta: Malý příspěvek ke staročeským reáliím. *Linguistica Brunensia*, 58, 1–2, s. 247–252.
- HOFFMANNOVÁ, J. (2016): Sféra literární komunikace. In: J. Hoffmannová a kol., *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, s. 396–463.
- HOFFMANNOVÁ, J. – JÍLKOVÁ, L. (2016): Sféra běžné každodenní komunikace. In: J. Hoffmannová a kol., *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, s. 22–143.
- HOFFMANNOVÁ, J. – ŠIMANDL, J. (2008): „Euročeština“ v lucemburských překladech dokumentů Evropského parlamentu. *Naše řeč*, 91, 3, s. 113–126.

- HOMOLÁČ, J. – MRÁZKOVÁ, K. (2014): K stylistickému hodnocení jazykových prostředků, zvláště lexikálních. *Slovo a slovesnost*, 75, 1, s. 3–38.
- HOMOLÁČ, J. – MRÁZKOVÁ, K. (2016): Sféra institucionální komunikace. In: J. Hoffmannová a kol., *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, s. 144–181.
- HORÁLEK, K. (1972): Jazyk jako systém a norma. *Naše řeč*, 55, 2–3, s. 65–68.
- HORECKÝ, J. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. (1989): *Dynamika slovné zásoby spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Veda.
- HOSKOVEC, T. (2002): Synchronie a diachronie. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 471.
- IREINOVÁ, M. (2009): Knihotoč. *Naše řeč*, 92, 3, s. 165–166.
- IREINOVÁ, M. (2017): Šmakuláda. *Naše řeč*, 100, 3, s. 189–191.
- JACKO, J. (1992): Neologizmy a okazionalizmy v súčasnej publicistike. *Slovenská reč*, 57, 1, s. 19–25.
- JAKUBÍČEK, M. – KOVÁŘ, V. – MĚCHURA, M. – RYCHLÝ, P. (2017): *One-Click Dictionary*. Leiden: eLex Conference. [Videozáznam přednášky, online.] <https://bit.ly/2y9WugU>.
- JANOVEC, L. (2001): Z nové české frazeologie – poznámky k obohacování frazeologické zásoby jazyka. *Jazykovědné aktuality*, 38, 3, s. 93–97.
- JANOVEC, L. (2004): Z nové české frazeologie – poznámky k internacionalizaci frazeologie. In: M. Šimková (ed.), *Varia 11. Zborník materiálov z 11. kolokvia mladých jazykovedcov (Spišská Nová Ves 28.–30. 11. 2001)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, s. 22–25.
- JANOVEC, L. (2005a): Využití sémantického potenciálu slovtvorných prvků *-fobie, -fob(ik)* v nové slovní zásobě českého jazyka. In: M. Šimková (ed.), *Varia XII. Zborník materiálov z XII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 4.–6. 12. 2002)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, s. 42–47.
- JANOVEC, L. (2005b): Nevětné frazémy v nové slovní zásobě. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 147–158.
- JANOVEC, L. (2006): Porno v současné češtině. *Naše řeč*, 89, 3, s. 163–166.
- JANOVEC, L. (2007): K projevům jazykových vývojových tendencí v současné češtině. *Naše řeč*, 90, 2, s. 57–66.
- JANOVEC, L. (2008a): K frazémovým aktualizacím v nové slovní zásobě. In: V. P. Polách (ed.), *Svět za slovy a jejich tvary, svět za spojením slov. Sborník příspěvků ze 7. mezinárodní*

- konference *Setkání mladých lingvistů, konané na Filozofické fakultě Univerzity Palackého ve dnech 15.–17. května 2006*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 103–106.
- JANOVEC, L. (2008b): Aktualizace frazémů v současné češtině. In: Z. Rudnik-Karwatowa (ed.), *Współczesna komunikacja językowa. Najnowsze zmiany w leksyce i słowotwórstwie języków słowiańskich*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wyd., s. 55–63.
- JANOVEC, L. (2013): Neologie. In: P. Adámková – M. Martinková – O. Uličný (eds.), *Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 105–130.
- JAROŠOVÁ, A. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. (2006): Východiská a zásady spracovania slovníka. In: K. Buzássyová – A. Jarošová (eds.), *Slovník súčasného slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, s. 13–47.
- JAROŠOVÁ, A. (2015): *Slovo v slovníku z pohľadu času a normy*. Bratislava: Veda.
- JEDLIČKA, A. (1969): Vývojová dynamika současné spisovné češtiny. *Naše řeč*, 52, 2–3, s. 79–94.
- JELÍNEK, M. (1995): Stylistika. In: P. Karlík – M. Nekula – Z. Rusínová (eds.), *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 699–780.
- JELÍNEK, M. (2002): Funkční styl. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 450–451.
- JEMČURA, N. (2013): K některým aspektům tvoření politických neologismů v dnešní češtině a ukrajinštině. In: B. Bednaříková – P. Hernandezová (eds.), *Od slova k modelu jazyka: sborník z 13. mezinárodního setkání mladých lingvistů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 230–238.
- JEŘÁBEK, J. a kol. (2007): *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický. <<http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia>>.
- JEŘÁBEK, J. a kol. (2017): *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT. <<http://www.msmt.cz/file/43792/>>.
- JESENSKÁ, P. (2014): Dominancia anglicizmů v hovorovém jazyku – reálný stav alebo mýtus? In: A. Štulajterová (ed.), *Teória a prax prípravy budúcich translatológov a učiteľov anglického jazyka*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, Fakulta humanitných vied, s. 137–144.
- JÍLKOVÁ, L. (2007a): Co to znamená, když je článek (na Wikipedii) pahýl? *Naše řeč*, 90, 5, s. 270–272.
- JÍLKOVÁ, L. (2007b): Svatební list – překlad na půl cesty? *Naše řeč*, 90, 2, s. 107–111.
- JÍLKOVÁ, L. (2007c): Dotazníkový dialog mezi nejstarší a nejmladší generací. In: J. Hoffmannová – O. Müllerová (eds.), *Čeština v dialogu generací*. Praha: Academia, s. 177–

218.

- JÍLKOVÁ, L. (2011): Blog (a také log). *Naše řeč*, 94, 4, s. 221–223.
- JÍLKOVÁ, L. (2013): O internetovém šeptání (bylo by dobrý, aby šeptání bylo zelenou barvou). *Naše řeč*, 96, 2, s. 110–115.
- JÍLKOVÁ, L. (2018): Smoothie. *Naše řeč*, 101, 2, s. 112–115.
- JUNKOVÁ, B. (2010): *Jazyková dynamika současné publicistiky*. Praha: ARSCI.
- JUST, V. (2005): *Slovník floskulí 2*. Praha: Academia.
- KÁLMÁNOVÁ, K. (2014): Prémiové sporenie a prémiová čokoláda alebo o nových významoch slova prémiový. *Kultúra slova*, 48, 6, s. 345–347.
- KÁLMÁNOVÁ, K. (2016a): Písanie slov grexit a brexit. *Kultúra slova*, 50, 2, s. 117–118.
- KÁLMÁNOVÁ, K. (2016b): Webinár. *Kultúra slova*, 50, 4, s. 248–249.
- KÁLMÁNOVÁ, K. (2016c): Burkiny. *Kultúra slova*, 50, 5, s. 311.
- KARLÍK, P. (2017): Pleonasmus: In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita.
<<https://bit.ly/2KCoImp>>.
- KARLÍK, P. – ZIKOVÁ, M. (2017): Lakuna. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita.
<<https://bit.ly/2IEWK7L>>.
- KEPA-FIGURA, D. – NOWAK, P. (2007): Jazykový obraz světa a mediální obraz světa. In: L. Saicová-Římalová (ed.), *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 71–85.
- KEROUŠ, B. (2017): *Zabruš* [online]. <<http://ministrkultury.cz/>>.
- KILGARRIFF, A. – RYCHLÝ, P. – SMRŽ, P. – TUGWELL, D. (2004): The Sketch Engine. In: G. Williams – S. Vessier (eds.), *Proceedings of the 11th EURALEX International Congress: Lorient, 6–10 July 2004*. Lorient: Faculté des Lettres et des Sciences Humaines, Université de Bretagne Sud, s. 105–116.
- KINNE, M. (1998): Der lange Weg zum deutschen Neologismenwörterbuch. Neologismus und Neologismenlexikographie im Deutschen: Zur Forschungsgeschichte und zur Terminologie, über Vorbilder und Aufgaben. In: W. Teubert (Hg.), *Neologie und Korpus*. Tübingen: Narr, s. 63–110.
- KIŠOVÁ, J. (2008a): Model triedenia neologizmov. In: G. Múcsková (ed.), *Varia XVI. Zborník materiálov zo XVI. kolokvia mladých jazykovedcov (Častá-Papiernička 8.–10. 11. 2006)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Katedra slovenského jazyka a literatúry FHV UMB v Banskej Bystrici, s. 259–271.

- KIŠOVÁ, J. (2008b): Lexikálne inovácie ako odraz kultúry etnika (II). In: L. Kralčák (ed.), *Hovorená podoba jazyka v médiách. Zborník materiálov z konferencie konanej v Nitre 11.–12. septembra 2007*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, s. 124–132.
- KIŠOVÁ, J. (2009): Nové prístupy ku skúmaniu lexikálnych inovácií. In: M. Ološtiak – M. Ivanová – L. Gianitsová-Ološtiaková (eds.), *Varia XVIII. Zborník príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov (Prešov – Kokošovce-Sigord 3.–5. 12. 2008)*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 353–357.
- KIŠOVÁ, J. (2010): Lexikálne inovácie ako odraz kultúry etnika (III). In: V. Kováčová (ed.), *Varia XVII. Zborník materiálov zo XVII. kolokvia mladých jazykovedcov (Liptovská Osada – Škutovky 7.–9. 11. 2007)*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku – Filozofická fakulta a Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV v Bratislave, s. 203–238.
- KLÍMOVÁ, J. (2005): Jak hledat v korpusu „nová slova“? In: P. Pořízka – V. P. Polách (eds.), *Jazyky v kontaktu / Jazyky v konfliktu a evropský jazykový prostor. Sborník ze 4. konference Setkání mladých lingvistů, konané na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci ve dnech 12.–14. května 2003*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 158–165.
- KLOSA, A. – LÜNGEN, H. (2018): New German Words: Detection and Description. In: J. – Čibej – V. Gorjanc – I. Kosem – S. Krek (eds.), *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, s. 559–570.
- KOCHOVÁ, P. – OPAVSKÁ, Z. (eds.) (2016): *Kapitoly z koncepcie Akademického slovníku současné češtiny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- KOPINA, J. (1993): Okazionalizmy v súčasnej publicistike, najmä v Literárnom týždenníku. *Slovenská reč*, 58, 6, s. 338–343.
- KOUTOVÁ, M. (2011): K významům slova kargo/cargo. *Naše řeč*, 94, 3, s. 161–167.
- KRALČÁK, L. (2010): Mechanizmy dynamiky jazyka. In: M. Šimková (ed.), *Slovo – Tvorba – Dynamickosť*. Bratislava: Veda, s. 460–466.
- KRAUS, J. (2008): *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. Praha: Karolinum.
- KRČMOVÁ, M. (1997): Slohová charakteristika prostredků lexikálných. In: M. Čechová – J. Chloupek – M. Krčmová – E. Minářová (eds.), *Stylistika současné češtiny*. Praha: ISV – nakladatelství, s. 121–131.
- KRČMOVÁ, M. (2017): Příznakovost jazykových prostredků. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2vpRoam>>.

- KREDÁTUSOVÁ, J. (2013): Tendencie obnovovania slovnej zásoby v ukrajinskom jazyku: Východiská pre porovnávací výskum so slovenčinou. In: M. Imrichová – J. Kesselová (eds.), *Jazyk je zázračný organizmus... Metamorfózy jazyka a jazykovedy: Zborník príspevkov venovaných prof. PhDr. Ivorovi Ripkovi, DrSc., emer. prof. PU, pri príležitosti jeho životného jubilea*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 276–285.
- KŘÍŽOVÁ, K. (2008): Krkavčí otec a spol. aneb o lexikálních transformacích substantivních frazémů. In: O. Uličný (ed.), *Eurolitteraria & Eurolingua 2007*. Opera Academiae Paedagogicae Liberecensis. Series Bohemistica. Liberec: Technická univerzita, s. 174–179.
- KYSELOVÁ, M. (2010): Módní výrazy v mluvených projevech žáků. *Bohemistika*, 3, s. 212–216.
- LÁBUS, V. (2012): *Atyp v cihle* aneb O jednom progresivním způsobu neologizace. *Naše řeč*, 95, 4, s. 187–197.
- LEVICKÁ, J. (2015): Lexikón marketingu a neologizmy v súčasnej marketingovej terminológii. In: S. Mislovičová (ed.), *Jazyková kultúra a terminológia*. Bratislava: Veda, s. 153–159.
- LIPTÁKOVÁ, L. (1997): Adjektívne okazionalizmy v hovorenej komunikácii. In: M. Nábělková (ed.), *Varia VI. Zborník zo VI. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 27.–29. 11. 1996)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, s. 63–69.
- LIPTÁKOVÁ, L. (2000): *Okazionalizmy v hovorenej slovenčine*. Prešov: Náuka.
- LIŠKOVÁ, M. (2008): Jak si povídají matky v internetové kavárně. *Jazykovědné aktuality*, 45, 1–2, s. 33–38.
- LIŠKOVÁ, M. (2011): Tři německé databáze neologismů. *Jazykovědné aktuality*, 48, 3–4, s. 96–104.
- LIŠKOVÁ, M. (2013a): Mediální obraz lexému *neologismus* v letech 2000–2011. In: D. Blagoeva – S. Kolkovska – M. Lišková (eds.), *Problemi na neologijata v slavjanskite ezici*. Sofija: Prof. Marin Drinov Academic Publishing House, s. 11–20.
- LIŠKOVÁ, M. (2013b): Přenesené pojmenování reset. *Naše řeč*, 96, 3, s. 168–171.
- LIŠKOVÁ, M. (2013c): Způsob označování stylové příznakovosti ve výkladovém slovníku. *Jazykovědné aktuality*, 50, 3–4, s. 154–158.
- LIŠKOVÁ, M. (2014a): Reflexe lexémů označujících diachronní příznakovost (*neologismus*, *archaismus*) ve vybraných českých médiích za rok 2011. In: K. Dudová (ed.), *Varia XXII. Zborník plných príspevkov z XXI. kolokvia mladých jazykovedcov, Nitra 5.–7. 12. 2012*. Nitra: Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, s. 254–264.

- LIŠKOVÁ, M. (2014b): Trixes a pexetrio. *Naše řeč*, 97, 1, s. 53–55.
- LIŠKOVÁ, M. (2015): Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus. *Jazykovědné aktuality*, 52, 3–4, s. 102–116.
- LIŠKOVÁ, M. (v red. přípravě): O čem vypovídají slova roku? In: L. Šťastná – I. Vaňková (eds.), *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky II*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- LIŠKOVÁ, M. (2018g): Rubrika Slovo v Magazínu Pátek Lidových novin. *Jazykovědné aktuality*, 55, 1–2, s. 13–18.
- LIŠKOVÁ, M. (v tisku): Neologismy: Diachronní periferie slovní zásoby. In: M. Balowski (ed.), *Obcy czy inny w języku i w literaturze czeskiej (Cizí nebo jiný v českém jazyce a literatuře)*. Poznaň – Ratiboř: Ústav slovanské filologie Univerzity Adama Mickiewicze – Ústav neofilologie Státní odborné vysoké školy.
- LOTKO, E. (2000): Co odhaluje analýza neologismů v současné češtině? In: H. Wróbl (ed.), *Studia z filologii słowiańskiej ofiarowane profesor T. Z. Orłós*. Kraków: Wydawn. Uniwersitetu Jagiellońskiego, s. 137–141.
- LOTKO, E. (2004): Současné postoje uživatelů k jazyku (sociolingvistický pohled na vybrané problémy). *Acta universitatis Palackianae Olomunciensis. Facultas Philosophica. Philologica* 84, s. 73–80.
- LOTKO, E. (2008a): O některých vývojových tendencích v současné slovní zásobě a jejich příčinách (na materiálu češtiny, slovenštiny a polštiny). In: E. Lotko (ed.), *Srovnávací a bohemistické studie*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, s. 209–224
- LOTKO, E. (2008b): Proměnlivost slovo tvorných formací se záporným významem v současné češtině. In: E. Lotko (ed.), *Srovnávací a bohemistické studie*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, s. 237–242.
- LOTKO, E. (2008c): Nová slova se záporným významem v češtině. In: E. Lotko (ed.), *Srovnávací a bohemistické studie*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, s. 245–249.
- LUHMANN, N. (2014): *Realita masmédií*. Praha: Academia.
- LYKOV, A. G. (1976): *Súčasná ruská lexikológia*. Moskva: Vysšaja škola. (Cit. dle TKÁČOVÁ, D. (2011): Okazionalizmy – spôsob obohacovania slovnej zásoby v slovenskom jazyku. *Jazyk a kultúra* [online], č. 5. <<https://bit.ly/2lJHBbV>>.)
- MÁLKOVÁ, K. (2004): „Nové frazémy“ v Českém národním korpusu. In: P. Pořízka – V. P. Polách (ed.), *Vztah langue a parole v perspektivě „interaktivního obratu“ v lingvistickém zkoumání. Sborník příspěvků z 3. mezinárodní konference Setkání mladých*

- lingvistů, konané na FF UP ve dnech 14.–15. května 2002*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 193–200.
- MAREŠ, P. (2006): Bombastické ceny, úspěchy a kariéry. *Naše řeč*, 89, 5, s. 267–270.
- MAREŠ, P. – KADERKA, P. (2016): Sféra mediální komunikace. In: J. Hoffmannová a kol., *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, s. 255–337.
- MARTINCOVÁ, O. (1972): K problematice lexikálních neologismů. *Slovo a slovesnost*, 33, 4, s. 283–293.
- MARTINCOVÁ, O. (1983): *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha: Univerzita Karlova.
- MARTINCOVÁ, O. (1985): Okazionální pojmenování a jejich tvoření v současné češtině. *Filologické studie* 13, s. 19–31.
- MARTINCOVÁ, O. (1987): Okazionální pojmenování v češtině a slovenštině. *Slavica Pragensia* 30. Praha: Univerzita Karlova, s. 85–91.
- MARTINCOVÁ, O. (1995): K popisu dynamiky slovtvorného systému. In: O. Mališ (ed.), *Rozumět jazyku: sborník k významnému životnímu jubileu univ. prof. PhDr. R. Brabcové, CSc.* Praha: Pedagogická fakulta UK, s. 38–42.
- MARTINCOVÁ, O. a kol. (1996): *Manuál slovníku neologismů*. Interní tisk. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- MARTINCOVÁ, O. a kol. (1996, 1999): *Neologie a neografie. Výběr z národních bibliografií*. Praha. Ústav pro jazyk český AV ČR.
- MARTINCOVÁ, O. (1997): Preskripce a/nebo deskripce v neografii. In: S. Ondrejovič (ed.), *Sociolinguistica Slovaca 3. Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Bratislava: Veda, s. 65–68.
- MARTINCOVÁ, O. (1998): Neologie a variantnost v současném jazyce. In: H. Bláhová – S. Wollmann (eds.), *Česká slavistika 1998: České přednášky pro XII. mezinárodní sjezd slavistů, Slavia: Časopis pro slovanskou filologii*. Praha: Slovanský ústav, s. 143–148.
- MARTINCOVÁ, O. (2001): Slovník Nová slova v češtině jako slovník speciální. In: S. Ondrejovič – M. Považaj (eds.), *Lexicographica '99*. Bratislava: Veda, s. 62–68.
- MARTINCOVÁ, O. (2002): Archaismus. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 45–46.
- MARTINCOVÁ, O. (2003a): Inovační lexikální procesy a slovníky neologismů. – In: Z. Rudnik-Karwatowa (ed.), *Procesy innowacyjne w językach słowiańskich. Práce naukowe 114*. Varšava: Uniwersytet Opolski, s. 117–126.

- MARTINCOVÁ, O. (2003b): Obecná charakteristika lexikografického přístupu k neologizmům. In: I. Ohnheiser – S. Gajda (eds.), *Słowotwórstwo/Nominacja. Komparacja współczesnych języków słowiańskich*. Opole: Uniwersytet Opolski, s. 34–35.
- MARTINCOVÁ, O. (2003c): Neologizmy z pohledu západoslovanské a jihoslovanské lexikografie. In: I. Ohnheiser – S. Gajda (eds.), *Słowotwórstwo/Nominacja. Komparacja współczesnych języków słowiańskich*. Opole: Uniwersytet Opolski, s. 35–39.
- MARTINCOVÁ, O. (2017a): Archaismus. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2yXIyqK>>.
- MARTINCOVÁ, O. (2017b): Historismus. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2tSoNLz>>.
- MARTINCOVÁ, O. (2017c): Neologismus. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2ICxTBm>>.
- MARTINCOVÁ, O. (2017d): Okazionalismus. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2mkrZvL>>.
- MARTINCOVÁ, O. – BOZDĚCHOVÁ, I. (2017): Termín. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2Jocv35>>.
- MARTINCOVÁ, O. – RANGELOVA, A. (eds.) (2005): *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- MARTINCOVÁ, O. – SAVICKÝ, N. (1987): Hybridní slova a některé obecné otázky neologie. *Slovo a slovesnost*, 48, s. 124–139.
- MARTINCOVÁ, O. – SVĚTLÁ, J. (eds.) (2000): *Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- MATUROVÁ, M. (2017a): Jazyková kreativita při tvoření názvů nových prostředků činnosti. *Bohemistika*, 2, s. 115–125.
- MATUROVÁ, M. (2017b): Aktualizace frazémů v psaných textech (na základě materiálu korpusu SYN2015). In: L. Janovec (ed.), *Svět v obrazech a ve frazeologii*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, s. 81–86.
- METCALF, A. (2002): *Predicting new words: the secrets of their success*. Boston: Houghton Mifflin. Boston – New York: Houghton Mifflin Company.

- MEYER, C. M. – GUREVYCH, I. (2012): Wiktionary: A new rival for expert-built lexicons? Exploring the possibilities of collaborative lexicography. In: S. Granger – M. Paquot (eds.), *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, s. 259–291.
- MICHÁLEK, Z. (2015): Kompozita s prefixoidem *euro-* v českých a ruských publicistických textech. In: Z. Děngeová – P. Vališová (eds.): *Proměna jazyka a jeho výzkumu v době nových médií a technologií* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 56–59.
<<https://bit.ly/1RxfcOv>>.
- MINÁŘOVÁ, E. – TUŠKOVÁ, J. M. (eds.) (2015): *Čeština v pohybu. Kapitoly ke zkoumání jejího stavu a proměn*. Brno: Masarykova univerzita.
- MISLOVIČOVÁ, S. (2016a): Slovesá lajkovať, hejtovať a iné odvozeniny z anglických slov like a hate. *Kultúra slova*, 50, 2, s. 104–106.
- MISLOVIČOVÁ, S. (2016b): Slovo dron a iné pomenovania bezpilotných lietajúcich zariadení. *Kultúra slova*, 50, 3, s. 134–140.
- MISLOVIČOVÁ, S. (2017): Slovo *youtuber* v slovnej zásobe slovenčiny. *Kultúra slova*, 51, 2, s. 99–101.
- MITTER, P. (2001): Nové složeniny v současné psané české publicistice. In: J. Klincková (ed.), *Jazyková komunikácia v 21. storočí*. 4. medzinárodná vedecká konferencia o komunikácii. Banská Bystrica, 13.–14. september 2000. Banská Bystrica: Univerzita M. Bela, s. 124–129.
- MITTER, P. (2003): Poznámky ke složeným hybridním substantívům s prvním komponentem (členem) cizího původu v současné slovní zásobě. *Slovo a slovesnost*, 64, 4, s. 289–297.
- MITTER, P. (2003–2004): Hybridní složeniny s prvním komponentem cizího původu a vývoj společnosti. *Český jazyk a literatura*, 54, 5, s. 215–219.
- MITTER, P. (2006): Ke složeným hybridním adjektivům v NSČ 2. In: M. Ološtiak (ed.), *Varia XIV. Zborník materiálov zo XIV. kolokvia mladých jazykovedcov (Nitra – Šintava 8.–10. 12. 2004)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, s. 90–97.
- MITTER, P. (2008): Několik poznámek k hybridním složeninám s prvním komponentem domácím v médiích. In: Ľ. Kralčák (ed.), *Hovorená podoba jazyka v médiách. Zborník materiálov z konferencie konanej v Nitre 11.–12. septembra 2007*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, s. 116–123.
- MLACEK, J. (2009): Antipríslovie a príbuzné útvary (k niektorým súčasným premenám v parémiiológii a jej pojmosloví). *Slovenská reč*, 74, 3, s. 135–148.
- MLČOCH, M. (2006): Řešit a řešení. *Naše řeč*, 89, 4, s. 223–224.

- MLEZIVA, E. (1996): Vliv společenských změn na vznik nových významů a výrazů v českém jazyce. *Slovo a slovesnost*, 57, 4, s. 283–296.
- MRAVINACOVÁ, J. (2005a): Reflexe internacionalizmů v českém lexiku. In: M. Šimková (ed.), *Varia XII. Zborník materiálů z XII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 4.–6. 12. 2002)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, s. 11–14.
- MRAVINACOVÁ, J. (2005b): Neosémantizmy vzniklé pod vlivem cizího jazyka. In: O. Martincová – A. Rangelova – J. Světlá (2005), *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 180–186.
- MRAVINACOVÁ, J. (2005c): Přejímání cizích lexémů. In: O. Martincová – A. Rangelova – J. Světlá (2005), *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 187–211.
- MRÁZKOVÁ, K. (2016): Sféra reklamní komunikace. In: J. Hoffmannová a kol., *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, s. 338–395.
- MŽOURKOVÁ, H. – KŘIVAN, J. (v tisku): Pusťme uživatele do slovníku! Aneb o neprobádané cestě v české lexikografii. *Naše řeč*.
- NÁDENÍČEK, P. (2012): „Přijedou hosté, nebo i hostky?“ K pojetí politické korektnosti ve slovanských a germánských jazycích. *Jazykovědné aktuality*, 49, 3–4, s. 109–118.
- NAM, K. – LEE, S. – JUNG, H. – CHOI, J. (2016): The Life and Death of Neologisms: On What Basis Shall We Include Neologisms in the Dictionary? In: T. Margalidze – G. Meladze (eds.), *Proceedings of the XVII EURALEX International Congress: Lexicography and Linguistic Diversity* [online]. Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, s. 389–393. <<https://bit.ly/2NbCRsd>>.
- NEBESKÁ, I. (2006): Řeč se mluví a voda teče: K jazykovému obrazu vody v myslích českých mluvčích. In: T. Hoskovec – O. Ševčík – R. Sova (eds.), *Teorie a empirie: Bichla pro Krčmovó*. Brno: Masarykova univerzita, s. 231–239.
- NEBESKÁ, I. (2017): Jazyková norma. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2tHAQvX>>.
- NEBESKÁ, I. – KARLÍK, P. [online] (2017): Kognitivní lingvistika. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2gi6F7O>>.
- NEJEDLÝ, P. (2010): Diskontinuita jazykového vývoje a lexikální systém. In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová – E. Havlová (eds.), *Užívání a prožívání jazyka: K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, s. 183–187.

- NEJEDLÝ, P. (2017): Sluníčkář. *Naše řeč*, 100, 2, s. 109–111.
- NEKULA, M. (2017): Langue a parole. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2L7i6j9>>.
- NEKVAPIL, J. (2017): Varieta jazyka. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2lIP8rC>>.
- NĚMEC, I. (1970): Nová slova Husova a J. A. Komenského. *Slovo a slovesnost*, 31, 4, s. 313–324.
- NĚMEC, I. a kol. (1980): *Slova a dějiny*. Praha: Academia.
- Neologie a neografie. Výběr z národních bibliografií* (1999). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- NEPRAŠOVÁ, R. (2015a): K frekvenci neologismů tvořených vlivem němčiny. *Naše řeč*, 98, 3, s. 162–165.
- NEPRAŠOVÁ, R. (2015b): Blending v rámci neologické excerptní databáze. In: Z. Děngeová – P. Vališová (eds.), *Proměna jazyka a jeho výzkumu v době nových médií a technologií* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 60–66. <<https://bit.ly/1RxfcOv>>.
- NISHIMOTO, E. (2004): Defining new words in corpus data: Productivity of English suffixes in the British National Corpus. In: K. Forbus – D. Gentner – T. Regier (eds.), *The proceedings of the 26th Annual Conference of the Cognitive Science Society* [online]. Chicago: Cognitive Science Society, s. 1023–1028. <<https://bit.ly/2yXymON>>.
- NIŠEVA, B. (2014): *Inovační procesy v české a bulharské jazykové situaci (na materiálu jazyka médií)*. Praha: Karolinum.
- O'DONOVAN, R. – O'NEIL, M. – HARRAP, C. (2008): A Systematic Approach to the Selection of Neologisms for Inclusion in a Large Monolingual Dictionary. In: E. Bernal – J. DeCesaris (eds.), *Proceedings of the XIII EURALEX International Congress. 15–19 July 2008* [online]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, s. 571–579. <<http://bit.ly/2o3wN9w>>.
- OLOŠTIAK, M. (2006): Obohacovanie lexikálnej zásoby z pohľadu teórie lexikálnej motivácie. In: M. Olšiak (ed.), *Varia XIV. Zborník materiálov zo XIV. kolokvia mladých jazykovedcov (Nitra – Šintava 8.–10. 12. 2004)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, s. 184–189.
- OLOŠTIAK, M. (2010): K charakteristike okazionalizmov v internetových diskusiách. In: J. Hladký – Ľ. Rendár (eds.), *Varia XIX. Zborník plných príspevkov z XIX. kolokvia mladých*

- jazykovedcov. Trnava – Modra-Harmónia 18.–20. 11. 2009.* Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, s. 256–263.
- OLOŠTIAK, M. (nedatováno): Čas a dynamika v lexike (prednáška 11). *Lexikológia slovenského jazyka*. [Elektronický studijní materiál, online.] <<https://bit.ly/2IbeK9o>>.
- ONDRUS, P. – HORECKÝ, J. – FURDÍK, J. (1980): *Súčasný slovenský spisovný jazyk: Lexikológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- ORGOŇOVÁ, O. (2006): Kultúrne pozadie českých a slovenských jazykových inovácií (na materiáli neologizmov a okazionalizmov). In: I. Pospíšil – M. Zelenka – A. Zelenková (eds.), *Trináct let po / Trinásť rokov po: Brněnské texty k slovákistice IX*. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 196–205.
- ORGOŇOVÁ, O. – BOHUNICKÁ, A. (2011): *Lexikológia slovenčiny: Učebné texty a cvičenia*. Bratislava: Stimul.
- ORWELL, G. (2003): *1984*. Praha: KMa.
- PATRÁŠ, V. (2014): *Bitcoin* a slovenčina. *Slovenská reč*, 79, 1–2, s. 118–120.
- POLICKÁ, A. (2017): K šíření identitárních neologismů. In: H. Chýlová (ed.), *Sociolekty v současnosti*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, s. 70–79.
- POSTOLEA, S. (2011): New Trends and Concepts in the Study of Neology in Specializes Traslation. *Yearbook of Petre Andrei University Iași – New Series*, sv. 8, č. 1. Iași: Lumen Publishing House, s. 529–538.
- POŠTOLKOVÁ, B. (1984): *Odborná a běžná slovní zásoba současné češtiny*. Praha: Academia.
- POŠTOLKOVÁ, B. – ROUDNÝ, M. – TEJNOR, A. (1983): *O české terminologii*. Praha: Academia.
- POVAŽAJ, M. (2013): Ako sa volá kniha, ktorá má dve časti? *Kultúra slova*, 47, 1, s. 36–38.
- PRINSLOO, D. J. (2006): Fashion Words in Afrikaans Dictionaries: a Long Walk to Lexicographic Freedom or just a Lexical Fly-by-Night? In: E. Corino – C. Marelllo – C. Onesti (eds.), *Proceedings XII EURALEX International Congress, Torino, Italia, September 6th–9th 2006*, s. 301–312.
- PROCHÁZKOVÁ, B. (2009): Když se řekne kafkárna. *Naše řeč*, 92, 4, s. 220–223.
- PROCHÁZKOVÁ, B. (2013): Neosémantizační tendence v češtině na počátku 21. století. In: D. Blagoeva – S. Kolkovska – M. Lišková (eds.), *Problemi na neologijata v slavjanskite ezici*. Sofija: Prof. Marin Drinov Academic Publishing House, s. 208–217.
- PROKŠOVÁ, H. (2012a): O novém českém slovese lajkovat. *Naše řeč*, 95, 2, s. 109–112.

- RADIMSKÝ, J. (2003): *Italské a vybrané francouzské neologismy z oblasti informatiky a nových médií (1990–1996)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- RAGAN, D. (2015): Neologizmy v kontexte ukrajinskej krízy a ich preklad. *Jazyk a kultura*, 6, 21–22, s. 95–101.
- RANGELOVA, A. – TICHÁ, Z. (eds.) (2003a): *Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století)*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- RANGELOVA, A. – TICHÁ, Z. (eds.) (2003b): *Internacionalizmy v nové slovní zásobě. Sborník příspěvků z konference, 16.–18. června 2003*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 17–22.
- RANGELOVA, A. (2005): Neosémantizmy a neosémantizační procesy. In: *Neologismy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 159–179.
- REŠOVSKÁ, S. (2015): Niekoľko poznámok o slovníku slovenských neologizmov. In: M. Ološtiak (ed.), *10. študentská vedecká a umelecká konferencia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 334–345.
- RINAS, K. (2004): *To neřeš!* Über das tschechische Verb *řešit* und seine deutschen Äquivalente. *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik* [online], 53, R9, s. 25–67. <<http://bit.ly/2iK6OVh>>.
- RIPKA, I. – IMRICHOVÁ, M. (2011): *Kapitoly z lexikológie a lexikografie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- RODRÍGEZ GUERRA, A. (2016): Dictionaries of Neologisms: a Review and Proposals for its Improvement. *Open Linguistics*, 2, s. 528–556.
- ŘÍHOVÁ, A. (2005): Jak si Češi říkají o croissant? *Naše řeč*, 88, 1, s. 50–52.
- SAVICKÝ, N. P. (1999): Pohyb ve slovní zásobě a v neologii. *Slavia*, 68, s. 3–7.
- SAVICKÝ, N. P. (2003): Neologie jako singulární bod jazykovědy. In: I. Pospíšil – M. Zelenka (eds.), *Česká slavistika 2003. České přednášky pro XIII. Mezinárodní kongres slavistů, Ljubljana 15.–21. 8. 2003*. Praha: Academia, s. 135–145.
- SAVICKÝ, N. P. (2010): Užívání jazyka jako kreativní proces. In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová – E. Havlová (eds.), *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Karolinum, s. 67–70.
- SCHERER, H. (2004): Úvod do metody obsahové analýzy. In: W. Schulz – H. Scherer – L. Hagen – I. Reifová – J. Končelík (eds.), *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, s. 29–50.
- SCHIPPAN, T. (2002): *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

- SCHNEIDEROVÁ, S. (2017): *Ale ucho u pomyslného džbánu visí na vlásku* (K užití frazeologie v současné publicistice). In: L. Janovec (ed.), *Svět v obrazech a ve frazeologii*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, s. 499–506.
- SISÁK, L. (2008): Jazykové a kognitivne aspekty interpretácie a porozumenia okazionálnych výrazov. In: M. Bočák – J. Rusnák (eds.), *Médiá a text II*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 221–232.
- SKLADANÁ, J. (1995): Štylistické hodnotenie niektorých lexikálnych jednotiek z obdobia 50.–80. rokov. In: J. Doruľa (ed.), *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra: Materiály z konferencie konanej v Budmericiach 27. – 29. októbra 1994*. Bratislava: Veda, s. 162–166.
- SKLADANÁ, J. (1997): Čo s archaizmami a historizmami v súčasných slovníkoch. In: S. Ondrejovič (ed.), *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolingvistica Slovaca 3*. Bratislava: Veda, s. 246–251.
- SKLADANÁ, J. (2004): Aktualizácie frazeologických internacionalizmov v slovenčine. In: R. Blatná – V. Petkevič (eds.), *Jazyky a jazykověda: Sborník k 65. narozeninám prof. PhDr. Františka Čermáka, DrSc.* Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 83–87.
- SLÁMA, J. (2017): K (polo)automatické excerpcei neologismů. *Jazykovědné aktuality*, 54, 3–4, s. 34–46.
- SMEJKALOVÁ, K. (2004): Konzola, nebo konzole? *Naše řeč*, 87, 1, s. 52–53.
- SMEJKALOVÁ, K. (2006): Patio. *Naše řeč*, 89, 4, s. 221–222.
- STANĚK, V. (2000): Neologismy v díle Karla Čapka. *Naše řeč*, 83, 2, s. 77–96.
- STANĚK, V. (2002): Okazionalismy v současné české publicistice. *Naše řeč*, 85, 2, s. 57–67.
- STICH, A. (1971): Neologismy v Havlíčkově publicistickém slohu. *Naše řeč*, 54, 5, s. 283–300.
- STRAKOVÁ, V. (1978): Neologie jako nový dílčí obor lingvistiky? *Jazykovědné aktuality*, 15, 2, s. 67–70.
- STUHLÍK, V. (1960): K fenomenologii patologických jazykových novotvarů. *Slovo a slovesnost*, 21, 4, s. 257–265.
- SVENSÉN, B. (2009): *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary-Making*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SVOBODOVÁ, D. (2000): Anglicismy přejímané do češtiny v původní plurálové formě. *Naše řeč*, 1, 83, s. 55.
- SVOBODOVÁ, D. (2007): *Internacionalizace současné české slovní zásoby*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity.
- SVOBODOVÁ, D. (2009): Co si můžeme vygooglit? *Naše řeč*, 92, 2, s. 110–111.

- SVOBODOVÁ, I. (2012): Projekt a grant. *Naše řeč*, 95, 4, s. 218–220.
- ŠEMELÍK, M. – ŠKRABAL, M. (v tisku): Úvodem aneb první nahlédnutí pod lexikografickou pokličku. In: M. Lišková – M. Šemelík (eds.), *Jak se píše slovníky aneb Lexikografie pro každého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ŠICHOVÁ, K. (2017): *Tak dlouho na ni dělal oči, až ho požádala o ruku?* K rodovým restrikcím a preferencím frazémů v češtině. In: L. Janovec (ed.), *Svět v obraze a ve frazeologii*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, s. 457–476.
- ŠIMANDL, J. (2002): Jazykověda a jazykové poradenství v Mannheimu aneb Jak se uskutečňují lingvistické sny. *Naše řeč*, 85, 1, s. 37–41.
- Školní vzdělávací program *S úsměvem ke vzdělání* [online] (2016). Praha: Základní škola Mikoláše Alše. <<https://bit.ly/2o64XKI>>.
- ŠMÍDOVÁ, P. (2000): Kvantifikačně-intenzifikační významy prefixoidů (na materiálu současné češtiny). *Jazykovědné aktuality*, 37, zvláštní číslo, s. 87–95.
- ŠMÍDOVÁ-MATOUŠOVÁ, O. (2012): „*Rudé právo psalo, že nás bylo málo...*“: *Restituce identity a identita restituce v diskursu Rudého práva v roce nula*. Praha: SLON.
- ŠTĚPÁN, J. (2016): Nový význam slovesa dát a módní frazém to dáš! *Naše řeč*, 99, 2, s. 107–111.
- ŠTÍCHA, F. (2008): Dobře vytuněný automobil. *Naše řeč*, 91, 2, s. 110–111.
- ŠTÍCHA, F. (2009): Jméno třetí nejvyšší hory světa. *Naše řeč*, 92, 2, s. 107–110.
- ŠTÍCHA, F. (2017a): O jazyce próz Jaroslava Hutky. *Naše řeč*, 25, 100, 2, s. 80–92.
- TEJNOR, A. (1967): Minisukně a minipublicistika. *Naše řeč*, 50, 1, s. 51–53.
- TEUBERT, W. (1998): Korpus und Neologie. In: W. Teubert (ed.), *Neologie und Korpus: Studien zur deutschen Sprache*. Bd. 11, Tübingen: Narr, s. 129–170.
- TICHÁ, Z. (2010): Šrotovné. *Naše řeč*, 93, 3, s. 162–165.
- TICHÁ, Z. (2015): Neologizmy v textech Karla Kyncla. In: M. Šmejkalová – M. Kvíčalová – P. Vybíral (eds.), *Žena – růže – píseň – řeč: Sborník na počest životního jubilea Radoslavy Kvapilové Brabcové*. Praha: Pedagogická fakulta Karlovy univerzity, s. 109–116.
- TKÁČOVÁ, D. (2011): Okazionalizmy – spôsob obohacovania slovnej zásoby v slovenskom jazyku. *Jazyk a kultúra* [online], č. 5. <<https://bit.ly/2IJHBbV>>.
- TOKARSKI, R. (2007): Konotace – prototypy – otevřené definice. In: L. Saicová Římalová (ed.), *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*, s. 13–25.
- TRAMPOTA, T. – VOJTĚCHOVSKÁ, M. (2010): *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál.
- UHLÍŘOVÁ, L. (2004): Brownfield. *Naše řeč*, 87, 5, s. 266–268.
- UHLÍŘOVÁ, L. – ŠTĚPÁNOVÁ, V. (2013): Denostupeň. *Naše řeč*, 96, 5, s. 270–273.

- VALČÁKOVÁ, P. (1999): Ovladovna. *Naše řeč*, 82, 1, s. 54.
- VALDROVÁ, J. – KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. – PACLÍKOVÁ, P. (2010): *Kultura genderově vyváženého vyjadřování*. Praha: MŠMT.
- VALEKOVÁ, L. (1993): Okazionalizmy v tvorbe Daniela Heviera pre deti. *Slovenská reč*, 58, 2, s. 72–77.
- VANČOVÁ, I. (2015): Rukola, roketá, eruka. *Kultúra slova*, 49, 6, s. 367–368.
- VANČOVÁ, I. (2017): Názov „zázračnej“ palmy z Amazonky a jej plodov. *Kultúra slova*, 51, 3, s. 181–183.
- VAŇKOVÁ, I. a kol. (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum.
- VAŇKOVÁ, I. (2007a): *Nádoba plná řeči: Člověk, řeč a přirozený svět*. Praha: Univerzita Karlova.
- VAŇKOVÁ, I. (2007b): Řeči, v níž vzpomínám... (Poznámky o mateřském jazyce v českém obrazu světa). In: I. Vaňková – P. Mareš (ed.), *Jazyky, rozumění, porozumění. Sborník k životnímu jubileu Aleny Macurové*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 186–197.
- VAŇKOVÁ, I. (2010): Bud'te v pohodě! (Pohoda jako české klíčové slovo). In: J. Wiendl – I. Vaňková – J. Pacovská (eds.), *Obraz člověka v jazyce / Obraz člověka v literatuře*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 31–63.
- VAŇKOVÁ, I. (2017): Etnolingvistika. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2MyXP36>>.
- WACHTARCZYKOVÁ, J. (1998): Problémy pri skúmaní dynamiky vývoja súčasného jazyka. In: M. Nábělková (ed.), *Varia VII. Zborník materiálov zo VII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok 3.–5. 12. 1997)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, s. 76–84.
- WACHTARCZYKOVÁ, J. (2009): Kto potrebuje governance? *Slovenská reč*, 74, 5, s. 317–320.
- Wörter, die Geschichte machten: Schlüsselbegriffe des 20. Jahrhunderts* (2001). Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag.
- ZIKOVÁ, M. (2001a): Substantivní neologismy a jejich parasystémový charakter. *Naše řeč*, 84, 2, s. 81–89

ZIKOVÁ, M. (2001b): Ke třem zdrojům lexikálních inovací (Na materiálu substantivních neologismů). In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, s. 157–167.

Seznam lexikonů, lexikografických a encyklopedických portálů a jejich zkratk

Akademický slovník cizích slov (1995). Praha: Academia. (ASCS)

Akademický slovník současné češtiny [částečně online] (2017–2018). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Hesla s náslovím a- <<http://www.slovníkcestiny.cz>>, další hesla v rukopise. (ASSČ)

BATHEN, D. – SPORER, J. – DEINERT, E. – HAISS, M. (2009): *Duden – Das neue Wörterbuch der Szenesprachen*. Deutschland: Bibliographisches Institut AG.

Cambridge Dictionary [online] (neuveдено–2018). Cambridge: Cambridge University Press. <<https://dictionary.cambridge.org/>>.

New Words: A Blog from Cambridge Dictionary. <<https://bit.ly/2sGGrT5>>.

Collins Dictionary [online] (neuveдено–2018). London: Collins.

<<https://www.collinsdictionary.com/>>.

Čeština 2.0 [online] (2008–2018). <<https://cestina20.cz/>>.

Dictionary.com. [online] (neuveдено–2018). <<https://www.dictionary.com/>>.

Encyklopedie Universum 5 (2006). CD-ROM. Praha: Euromedia Group.

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2018). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>. (IJP)

Krátký slovník slovenského jazyka (1987). Bratislava: Veda a Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. (KSSJ)

Longman Dictionary [online] (neuveдено–2018). Pearson ELT.

<<https://www.ldoceonline.com/>>.

Macmillan Dictionary [online] (2009–2018). Springer Nature Limited.

<<https://www.macmillandictionary.com/>>.

MARTINCOVÁ, O. a kol. (1998, 2004): *Nová slova v češtině: Slovník neologizmů 1, 2*. Praha: Academia. (SN1, 2)

Merriam-Webster Dictionary [online] (neuveдено–2018). Merriam-Webster, Incorporated.

<<https://www.merriam-webster.com/>>. (M-W)

- Neologismenwörterbuch* [online] (2004–2018). Součást portálu OWID. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache. <<https://www.owid.de/wb/neo/start.html/>>.
- Nový akademický slovník cizích slov* (2005). Praha: Academia. (NASCS)
- Online-Wortschatz-Informationssystem Deutsch* [online] (2008–2018). Mannheim: Institut für Deutsche Sprache. <<https://www.owid.de/>>. (OWID).
- Oxford English Dictionary* [online] (neuvedeno–2018). Oxford: Oxford University Press. <<https://en.oxforddictionaries.com/>>. (OED)
- Updates to the OED*. <<https://bit.ly/2MTHJSQ>>.
- The year in review: 2017's most-viewed dictionary entry pages*. <<https://bit.ly/2yDB6Rz>>.
- Příruční slovník jazyka českého* (1935–1957). Praha: Státní nakladatelství. (PSJČ)
- REJZEK, J. (2001): *Etymologický slovník*. Praha: LEDA.
- REJZEK, J. (2015): *Etymologický slovník*. 3., přepracované a rozšířené vyd. Praha: LEDA.
- Slovník slovenského jazyka* (1959–1968). Bratislava: Vydavateľstvo SAV. (SSJ)
- Slovník současné češtiny* [online] (2017–2018). Verze 2.0. Brno: Lingea. <<https://www.nechybujte.cz/>>. (SSoučČ)
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (2000). Praha: Academia. (SSČ)
- Slovník spisovného jazyka českého* (1960–1971). Praha: Nakladatelství ČSAV. (SSJČ)
- Slovník súčasného slovenského jazyka A–G, H–L, M–N* [online] (2006–2015). Bratislava: Veda. <<http://slovníky.juls.savba.sk/>>. (SSSJ)
- SOCHOVÁ, Z. – POŠTOLKOVÁ, B. (1994): *Co v slovníkách nenajdete: Novinky v současné slovní zásobě*. Praha: Portál. (CSN)
- ŠIMANDL, J. (ed.) (2016–2018): *Slovník afixů užívaných v češtině* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. <<http://www.slovníkafixu.cz/>>.
- TULLOCH, S. (1992): *The Oxford English Dictionary of New Words*. Oxford: Oxford University Press.
- Urban Dictionary* [online] (1999–2018). <<https://www.urbandictionary.com/>>.
- Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online] (2001–2018). Wikimedia Foundation. <<https://wikipedia.org/>>.
- Wortwarte* [online] (2000–2018). Berlín: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. <<http://www.wortwarte.de>>.

Seznam korpusů, korpusových nástrojů a dalších materiálových databází

- BENKO, V. (2015): *Araneum Bohemicum Maximum, verze 15.04* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. <<http://www.korpus.cz>>.
- Databáze excerpčního materiálu Neomat* [online] (2015–2018). Verze 3.0. Praha: Oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR. <<http://neologismy.cz/>>.
- Korpusový průzkum variant SyD* [online] (2015). Praha: Ústav Českého národního korpusu. <<https://syd.korpus.cz>>. (SyD)
- KŘEN, M. – ČERMÁK, F. – HLAVÁČOVÁ, J. – HNÁTKOVÁ, M. – JELÍNEK, T. – KOCEK, J. – KOPŘIVOVÁ, M. – NOVOTNÁ, R. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SCHMIEDTOVÁ, V. – SKOUMALOVÁ, H. – ŠULC, M. (2014): *Korpus SYN, verze 3 z 27. 1. 2014* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. <www.korpus.cz>.
- KŘEN, M. – CVRČEK, V. – ČAPKA, T. – ČERMÁKOVÁ, A. – HNÁTKOVÁ, M. – CHLUMSKÁ, L. – JELÍNEK, T. – KOVÁŘÍKOVÁ, D. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SKOUMALOVÁ, H. – ŠKRABAL, M. – TRUNEČEK, P. – VONDŘIČKA, P. – ZASINA, A. (2017): *Korpus SYN, verze 5 z 24. 4. 2017* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. <<http://www.korpus.cz>>.
- KŘEN, M. – CVRČEK, V. – ČAPKA, T. – ČERMÁKOVÁ, A. – HNÁTKOVÁ, M. – CHLUMSKÁ, L. – JELÍNEK, T. – KOVÁŘÍKOVÁ, D. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SKOUMALOVÁ, H. – ŠKRABAL, M. – TRUNEČEK, P. – VONDŘIČKA, P. – ZASINA, A. (2017): *Korpus SYN, verze 6 z 18. 12. 2017* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. <<http://www.korpus.cz>>.
- Mediální archiv Newton Media* [online] (2018). Praha: Newton Media, a. s. <<https://www.newtonmedia.cz/cs>>.
- Novočeský lexikální archiv* [online] (1911–1991). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. <<https://bara.ujc.cas.cz/psjc/>>. (NLA)
- Word Sketch* [online] (neuvedeno–2018). Brighton: Lexical Computing. <<https://www.sketchengine.eu/>>.

Seznam popularizačních příspěvků a další mediálních textů

- ALBRECHTOVÁ, B. [MARTINKOVIČOVÁ, B.] (2016): Nazdárky, ahojky a jiné pozdrávky. *Týdeník Rozhlas*, 18. 7. 2016, s. 26.

- ALBRECHTOVÁ, B. [MARTINKOVIČOVÁ, B.] (2017a): Stromový pavouk na LSD. *Týdeník Rozhlas*, 24. 4. 2017, s. 26.
- BENEŠ, M. (2012): Co je morbidní. *Literární noviny*, 29. 11. 2012, s. 19.
- CVRČEK, V. (2011): Vytunelované postklausovské grosstapo. *Aktuálně.cz* [online], 16. 2. 2011. <<https://bit.ly/2iJ65mV>>.
- ČERNÁ, A. (2012a): Nakupujte zadarmo!!! *Literární noviny*, 22. 11. 2012, s. 15.
- ČERNÁ, A. (2012b): Půjďte na dernisáž? *Literární noviny*, 22. 3. 2012, s. 17.
- ČERNÁ, A. (2012c): Farmáři. *Literární noviny*, 7. 6. 2012, s. 19.
- ČERNÁ, A. (2013a): O árnamech. *Literární noviny*, 7. 3. 2013, s. 19.
- ČERNÁ, A. (2013b): Busking. *Literární noviny*, 30. 5. 2013, s. 19.
- ČERNÁ, A. (2015a): Letní řecký drachmagedon. *Lidové noviny*, 28. 8. 2015, s. 20.
- ČERNÁ, A. (2015b): Přechýlíme monarchu? *Lidové noviny*, 18. 9. 2015, s. 20.
- ČERNÁ, A. (2015c): Kdo se připojí k petici. *Lidové noviny*, 20. 11. 2015, s. 20.
- ČERNÁ, A. (2016b): Kdeže ty sněhánky jsou... *Lidové noviny*, 15. 1. 2016, s. 20.
- ČERNÁ, A. (2016c): Co o zice vlastně víme? *Lidové noviny*, 26. 2. 2016, s. 20.
- ČERNÁ, A. (2016d): Piazzetta. *Lidové noviny*, 30. 9. 2016, s. 20.
- ČERNÁ, A. (2016e): EET. Časové pásmo, účtenky i rohy. *Lidové noviny*, 2. 12. 2016, s. 22.
- ČERNÁ, A. (2017a): Čím nás překvapí summit? *Lidové noviny*, 31. 3. 2017, s. 20.
- ČERNÁ, A. (2017b): Je to monokok. *Lidové noviny*, 9. 6. 2017, s. 20.
- ČERNÁ, A. (2017c): V čem půjdete k vodě? *Lidové noviny*, 28. 7. 2017, s. 20.
- ČERNÁ, A. (2018): Ministr v sukních. *Lidové noviny*, 8. 6. 2018, s. 20.
- DĚNGEOVÁ, Z. (2017a): Zevling. *Magazín Pátek Lidových novin*, 13. 1. 2017, s. 5.
- DĚNGEOVÁ, Z. (2017b): Koňafa. *Magazín Pátek Lidových novin*, 10. 3. 2017, s. 5.
- DĚNGEOVÁ, Z. (2017c): Czechia. *Magazín Pátek Lidových novin*, 8. 9. 2017, s. 5.
- DĚNGEOVÁ, Z. (2017d): Máslo. *Magazín Pátek Lidových novin*, 27. 10. 2017, s. 5.
- DIVIŠ, I. (1998): Problematický slovník aneb Ta kniha skončí v popelnici. *Mladá fronta DNES*, 28. 11. 1998, s. 21.
- DOLANSKÝ (2006): Slova roku? Šibal, pat, bod. *Lidové noviny*, 30. 12. 2006, s. 1.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2017a): Trapnomilenka. *Magazín Pátek Lidových novin*, 6. 1. 2017, s. 5.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2017b): Čexit. *Magazín Pátek Lidových novin*, 27. 1. 2017, s. 5.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2017c): Hladolet. *Magazín Pátek Lidových novin*, 28. 4. 2017, s. 5.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2017d): Kolonožka. *Magazín Pátek Lidových novin*, 19. 9. 2017, s. 5.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2017e): Influencer. *Magazín Pátek Lidových novin*, 24. 11. 2017, s. 5.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2018a): Hlídačka. *Magazín Pátek Lidových novin*, 12. 1. 2018, s. 5.

- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2018b): Semínkovna. *Magazín Pátek Lidových novin*, 8. 5. 2018, s. 5.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2018c): Módomilka. *Magazín Pátek Lidových novin*, 10. 8. 2018, s. 5.
- FILIAČOVÁ, S. (2018): Ručnickovat. *Magazín Pátek Lidových novin*, 3. 8. 2018, s. 5.
- FLEMROVÁ, A. (2011): Nemít hlavu jen na kokrhel. *Hospodářské noviny*, 16. 9. 2011, s. 11.
- HLAVSOVÁ, J. (2018): Ta šťabajzna má špičku. *Týdeník Rozhlas*, 9. 4. 2018, s. 26.
- HORÁLEK, J. (2017a): Show, anebo šou? *Týdeník Rozhlas*, 2. 10. 2017, s. 26.
- HORÁLEK, J. (2017b): Sloveso řešit jako plandavý svetr. *Týdeník Rozhlas*, 2. 5. 2017, s. 26.
- KABÁTOVÁ, M. – TOMÁNEK, T. (2017): Slovo roku: Antibabiš. *Lidové noviny*, 29. 12. 2017, s. 3.
- KOCHOVÁ, P. (2017): Když je nám Země malá. *Vesmír*, 96, č. 11, s. 668.
- KOPECKÝ, J. (2012): Atentát. *Literární noviny*, 18. 10. 2012, s. 19.
- KROUPOVÁ, M. (2017a): Youtubovat. *Magazín Pátek Lidových novin*, 10. 2. 2017, s. 5.
- KROUPOVÁ, M. (2017b): Brufenujete? *Vesmír*, 96, č. 3, s. 180.
- KŘÍŽ, A. (2012a): Jak ovládat řeč při ovládání telefonu. *Literární noviny*, 19. 4. 2012, s. 19.
- KŘÍŽ, A. (2012b): Děkujeme. *Literární noviny*, 28. 6. 2012, s. 19.
- KŘÍŽ, A. (2013): Paní starostová... *Literární noviny*, 13. 6. 2013, s. 19.
- KUČERA, A. (2017): Dva roky. *Týden*, 28. 8. 2017, s. 4.
- LIŠKOVÁ, M. (2017a): Vybotoxovat. *Magazín Pátek Lidových novin*, 20. 1. 2017, s. 5.
- LIŠKOVÁ, M. (2017b): Burkiny. *Magazín Pátek Lidových novin*, 7. 4. 2017, s. 5.
- LIŠKOVÁ, M. (2017c): Dárek. *Magazín Pátek Lidových novin*, 26. 5. 2017, s. 5.
- LIŠKOVÁ, M. (2017d): Modelína. *Magazín Pátek Lidových novin*, 16. 6. 2017, s. 5.
- LIŠKOVÁ, M. (2017e): Rodičovství. *Magazín Pátek Lidových novin*, 1. 9. 2017, s. 5.
- LIŠKOVÁ, M. (2017f): Sorry jako. *Magazín Pátek Lidových novin*, 29. 12. 2017, s. 5.
- LIŠKOVÁ, M. (2018a): Gurmán. *Magazín Pátek Lidových novin*, 5. 1. 2018, s. 5.
- LIŠKOVÁ, M. (2018b): Wearables. *Magazín Pátek Lidových novin*, 9. 2. 2018, s. 5.
- LIŠKOVÁ, M. (2018c): Nové něco. *Magazín Pátek Lidových novin*, 2. 3. 2018, s. 5.
- LIŠKOVÁ, M. (2018d): Spoiler. *Magazín Pátek Lidových novin*, 9. 3. 2018, s. 5.
- LIŠKOVÁ, M. (2018e): Tanorexie. *Magazín Pátek Lidových novin*, 1. 6. 2018, s. 5.
- LIŠKOVÁ, M. (2018f): Mánie. *Magazín Pátek Lidových novin*, 17. 8. 2018, s. 5.
- MARTÍNKOVÁ-RACKOVÁ, S. (2017): Nemůžeme žít v ráji. Rozhovor s Jáchymem Topolem. *Týdeník Rozhlas*, 11. 9. 2017, s. 12.
- MARTINKOVIČOVÁ, B. (2017b): Nebýt grammar nazi. *Týdeník Rozhlas*, 21. 8. 2017, s. 26.
- MARTINKOVIČOVÁ, B. (2018): Kolik řečí znáš, tolikrát jsi sportovce. *Týdeník Rozhlas*, 23. 4. 2018, s. 26.

- MICHALEC, V. (2017). Paraziti ve vyjadřování. *Vesmír*, 96, 6, s. 368.
- NEPRAŠOVÁ, R. (2016): Husokůžný zážitek. *Vesmír*, 95, 3, s. 304.
- NEPRAŠOVÁ, R. (2017a): Nudíš se? Staň se kačerem! *Vesmír*, 96, 5, s. 180.
- NEPRAŠOVÁ, R. (2017b): Vyselfit se. *Magazín Pátek Lidových novin*, 24. 2. 2017, s. 5.
- NEPRAŠOVÁ, R. (2017c): Blogerina. *Magazín Pátek Lidových novin*, 31. 3. 2017, s. 5.
- NEPRAŠOVÁ, R. (2017d): Zed'. *Magazín Pátek Lidových novin*, 5. 5. 2017, s. 5.
- NEPRAŠOVÁ, R. (2017e): Datasexuál. *Magazín Pátek Lidových novin*, 21. 7. 2017, s. 5.
- NEPRAŠOVÁ, R. (2017f): Friendzóna. *Magazín Pátek Lidových novin*, 16. 11. 2017, s. 5.
- NOVÁ, J. (2017a): Dobroser. *Magazín Pátek Lidových novin*, 3. 2. 2017, s. 5.
- NOVÁ, J. (2017b): Kremlobot. *Magazín Pátek Lidových novin*, 24. 3. 2017, s. 5.
- NOVÁ, J. (2017c): Mluvčáček. *Magazín Pátek Lidových novin*, 12. 5. 2017, s. 5.
- NOVÁ, J. (2017d): Hipster. *Magazín Pátek Lidových novin*, 30. 6. 2017, s. 5.
- NOVÁ, J. (2017e): Sušárna. *Magazín Pátek Lidových novin*, 22. 9. 2017, s. 5.
- NOVÁ, J. (2018a): Galvanizace. *Magazín Pátek Lidových novin*, 19. 1. 2018, s. 5.
- NOVÁ, J. (2018b): Novičokoláda. *Magazín Pátek Lidových novin*, 27. 4. 2018, s. 5.
- NOVÁ, J. (2018c): Babišné. *Vesmír*, 97, 4, s. 116, a. 252.
- NOVÁ, J. (2018d): Marmeládování. *Magazín Pátek Lidových novin*, 20. 7. 2018, s. 5.
- NOVÁ, J. (2018e): Kuřbudka. *Magazín Pátek Lidových novin*, 24. 8. 2018, s. 5.
- OLIVA, K. (2017a): Čeština s Olivou: Slovo roku 2016 podle Olivy. *Novinky.cz* [online].
<<https://bit.ly/2ohZVe0>>.
- OLIVA, K. (2017b): Čeština s Olivou: Dárek zdarma. *Novinky.cz* [online].
<<https://bit.ly/2IClc8l>>.
- PROCHÁZKOVÁ, B. (2017): Když instagramista šéruje na síti. *Vesmír*, 96, 1, s. 56.
- PROCHÁZKOVÁ, B. (2018): Když se řekne geek. *Vesmír*, 97, 2, s. 116.
- PROKŠOVÁ, H. (2012b): Proč ani dnešní čeština neupadá. *Literární noviny*, 19. 4. 2012, s. 22.
- PROKŠOVÁ, H. (2012c): Po kolejích s vlakuškou. *Literární noviny*, 26. 4. 2012, s. 15.
- PROKŠOVÁ, H. (2012d): Zčerstvěno. *Literární noviny*, 30. 8. 2012, s. 15.
- PROKŠOVÁ, H. (2012e): Čtenáři a čtečky. *Literární noviny*, 6. 12. 2012, s. 19.
- PROKŠOVÁ, H. (2013a): O hybridech slovesných. *Literární noviny*, 16. 5. 2013, s. 19.
- PROKŠOVÁ, H. (2013b): Co jste zvítězili? *Literární noviny*, 10. 10. 2013, s. 21.
- PROKŠOVÁ, H. (2014a): Praha plná segwayů/segwayí. *Literární noviny*, 10. 5. 2014, s. 21.
- PROKŠOVÁ, H. (2014b): Kávová pauza. *Literární noviny*, 10. 4. 2014, s. 18.

PROKŠOVÁ, H. (odborné vedení) (nedatováno): *Jazykové koutky v rámci semináře Drobnosti češtiny a jazyková popularizace* [online]. 4 série. Praha: Ústav českého jazyka a teorie komunikace, FF UK. <<https://bit.ly/2tGKyi2>>.

BLATNÝ, T. Problematikoidní. <<https://bit.ly/2ICOGnV>>.

ČERNÁ, A. Záhada běžících pásů. <<https://bit.ly/2N8I43X>>.

FERYNA, J. Je suis... <<https://bit.ly/2MxFGmm>>.

KRUŽÍKOVÁ, K. „Slečno, do toho flat whiteu mi dejte jen dva shoty, aby to se mnou neseklo!“ <<https://bit.ly/2Kj5SEp>>.

LOUDOVÁ, H. Už jste slyšeli about czenglish memes? <<https://bit.ly/2rciLoA>>.

PROŠEK, M. (2014a): Nad novinami o angličtině v češtině. *Týdeník Rozhlas*, 21. 7. 2014, s. 24.

PROŠEK, M. (2014b): Prémiový výrobek – radost, či starost? *Týdeník Rozhlas* 15. 9. 2014, s. 24.

PROŠEK, M. (2015a): Florista a květinář. *Týdeník Rozhlas*, 26. 1. 2015, s. 24.

PROŠEK, M. (2015b): Tilapie, mahi-mahi a emu. *Týdeník Rozhlas*, 25. 5. 2015, s. 24.

PROŠEK, M. (2015c): Interaktivně na výstavě i v koupelně. *Týdeník Rozhlas*, 15. 6. 2015, s. 24.

PROŠEK, M. (2015d): O věcech a slovech mizejících a přetrvávajících. *Týdeník Rozhlas*, 20. 7. 2015, s. 24.

PROŠEK, M. (2015e): Někdo si pípá příchod, někomu pípají esemesky. *Týdeník Rozhlas*, 5. 10. 2015, s. 24.

PROŠEK, M. (2015f): Translidé jsou lidé jako všichni ostatní. *Týdeník Rozhlas*, 23. 11. 2015, s. 24.

PROŠEK, M. (2016a): S „bývalými“ to není snadné. *Týdeník Rozhlas*, 4. 1. 2016, s. 26.

PROŠEK, M. (2016b): Trampové, nejásejte! aneb Kotlíkové dotace. *Týdeník Rozhlas*, 22. 2. 2016, s. 26.

PROŠEK, M. (2016c): Textujete, nebo obrázkujete? *Týdeník Rozhlas*, 22. 8. 2016, s. 26.

Příprava na přijímací testy na střední školy pro žáky pátých a devátých ročníků. Příloha Lidových novin, 22. 2. 2016.

RUSÍNOVÁ, Z. (2017): Alternativní fakt. *Host*, 20. 4. 2017, s. 93.

SMEJKALOVÁ, K. (2015): Kdo je vlastně ISLAMISTA? *Literární noviny*, 12. 2. 2015, s. 20.

SMEJKALOVÁ, K. (2016a): Vyrazíte v neděli na brunch? *Lidové noviny*, 27. 5. 2016, s. 20.

SMEJKALOVÁ, K. (2016b): Brexit aneb konspirační teorie. *Lidové noviny*, 1. 7. 2016, s. 22.

SMEJKALOVÁ, K. (2016c): Co zvěstují zvěrozvěstové? *Lidové noviny*, 8. 7. 2016, s. 22.

- SMEJKALOVÁ, K. (2017a): Liligeři, titigoni čili kříženci. *Lidové noviny*, 3. 2. 2017, s. 20.
- SMEJKALOVÁ, K. (2017b): Čeština za časů internetu. *Lidové noviny*, 17. 2. 2017, s. 22.
- SMEJKALOVÁ, K. (2017c): Nejen armáda potřebuje generálku. *Lidové noviny*, 34. 3. 2017, s. 20.
- SMEJKALOVÁ, K. (2017d): Kdo je druhý pán? *Lidové noviny*, 12. 5. 2017, s. 22.
- SMEJKALOVÁ, K. (2017e): Segway jako jazykový oříšek. *Lidové noviny*, 21. 7. 2017, s. 22.
- SMEJKALOVÁ, K. (2017f): Autoportrét ve věku sociálních sítí. *Lidové noviny*, 11. 8. 2017, s. 22.
- SMEJKALOVÁ, K. (2017g): Pozor na stávkokazky. *Lidové noviny*, 22. 9. 2017, s. 20.
- SURMANOVÁ, K. (2017): ANKETA: Zabušovat, máslo, Čapí hnízdo, sorry jako... Hlasujte pro Slovo roku 2017. *Lidovky.cz* [online], 11. 12. 2017. <<http://bit.ly/2FnlZLN>>.
- ŠTÍCHA, F. (2011): O „stupidních“ slovech a nevysvětlitelnosti trendů. *Týdeník Rozhlas*, 28. 6. 2011, s. 24.
- ŠTÍCHA, F. (2013): Developéři a think-tanky. *Týdeník Rozhlas*, 8. 1. 2013, s. 24.
- ŠTÍCHA, F. (2016): Běženci, migranti, uprchlíci a ti další. *Týdeník Rozhlas*, 13. 6. 2016, s. 26.
- ŠTÍCHA, F. (2017b): Jak často se mění jazyk? *Týdeník Rozhlas*, 13. 11. 2017, s. 26.
- ŠTÍCHA, F. (2018): Ovlivňovači, ovlivňovatelé a influenceři. *Týdeník Rozhlas*, 19. 2. 2018, s. 26.
- VODRÁŽKOVÁ, V. (2017a): Babišné. *Magazín Pátek Lidových novin*, 3. 3. 2017, s. 5.
- VODRÁŽKOVÁ, V. (2017b): Negáči. *Magazín Pátek Lidových novin*, 17. 3. 2017, s. 5.
- VODRÁŽKOVÁ, V. (2017c): Stěrka. *Magazín Pátek Lidových novin*, 9. 6. 2017, s. 5.
- VODRÁŽKOVÁ, V. (2017d): Zažívání. *Magazín Pátek Lidových novin*, 11. 8. 2017, s. 5.
- VODRÁŽKOVÁ, V. (2018): Huby. *Magazín Pátek Lidových novin*, 4. 5. 2018, s. 5.

Pozn.: Všechny elektronické zdroje byly zkontrolovány k datu 1. 6. 2018.

Přílohy

Příloha 1. První verze dotazníku

Příloha 2. Druhá verze dotazníku

Příloha 3. Třetí verze dotazníku